

«Et multidimensjonalt puslespill»

En kriminologisk studie av bevisvurdering og
etterforskningspraksis

Amanda Vik Andersen og Marte Lie Røtting

Masteroppgave
Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Juridisk fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

HØST 2020

«det blir en ubevisst
kontinuerlig vurdering hele
jævla tiden»

© Amanda Vik Andersen og Marte Lie Røtting

2020

Et multidimensjonalt puslespill: En kriminologisk studie av bevisvurdering og etterforskningspraksis

Amanda Vik Andersen og Marte Lie Røtting

<http://www.duo.uio.no/>

Sammendrag

Tittel: «Et multidimensjonalt puslespill»

Undertittel: En kriminologisk studie av bevisvurdering og etterforskningspraksis

Forfatter: Amanda Vik Andersen og Marte Lie Røtting

Hovedveileder: Helene O.I. Gundhus

Biveileder: Nina Sunde

Levert ved: Institutt for kriminologi og rettssosiologi (UiO), august 2020

Denne avhandlingens tema berører etterforskeres bevisvurdering- og etterforskningspraksis. Etterforskning er et felt som er under kontinuerlig utvikling, i takt med profesjonaliseringen av politiet – med økt krav til utdanning, kompetanse, forskningsbasert metodikk- og praksis. Ved å intervjuer elleve etterforskere på enhet sentrum og spesialavsnitt i Oslo Politidistrikt, undersøker vi hvordan bevisvurderingsprosessen foregår. Innenfor dette ser vi nærmere på hvilke metoder, praksiser og tilnærminger som benyttes for å vurdere bevis. Intervjuene utgjør den største delen av oppgavens empiri. Som tilleggsdata anvendes det policydokumenter som regulerer etterforskningspraksisen, og arbeidskrav fra Politihøgskolen. Med dette, sammenligner vi hvordan etterforskerne vi intervjuet arbeider opp mot formelle krav og retningslinjer.

Ved å se på hvordan etterforskere vurderer bevis i etterforskningsprosessen, danner vi et bilde av hvordan de arbeider fra saken havner på pulten deres til saksavgjørelsen er tatt. Dette gir oss innsyn i hvordan informantene jobber med bevis både før, under og etter avhør. Etterforskernes opplevelse av egen praksis analyseres i lys av et teoretisk rammeverk bestående av organisasjonsteori, etterforskeres yrkeskultur, og profesjonalisering. Oppgaven belyser ulike faktorer som virker inn på bevisvurderingspraksisen – herunder etablerte rutiner og metodikk, objektivitetsidealer, skjønn, kreativitet, bias, kognitive feilkilder og erfaring. Disse momentene er fremtredende på ulike steder i etterforskningspraksisen. Dette illustrerer at yrkeskulturen preges av en organisatorisk- og yrkesbasert profesjonalisering – samt en praksis som karakteriseres av både «håndverk», «kunst» og «vitenskap».

Funnene viser at informantenes bevisvurdering- og etterforskningspraksis stort sett er i tråd med lærebøkene, samt formelle og rettslige krav. Etterforskerne følger kunnskapsbaserte standarder for avhørsmetodikk og etterforskning, eksempelvis gjennom bruk av KREATIV, etterforskningsplan og etterforskningsfaser. Det er sprik i avhørspraksisen på visse områder, noe som indikerer at etterforskerne utøver skjønn, spesielt tilknyttet når bevis skal fremlegges. Etterforskernes metoder for å vurdere bevis, består hovedsakelig av kryss- og kontrollsjekk av informasjon, samt hypotesetesting. Gjennom denne praksisen, vurderer de hvorvidt bevisene er pålitelige. Faktorer som blir tatt hensyn til i bevisvurderingen relateres til bevisets egenskaper, i den forstand om det er digitalt eller menneskelig – og andre elementer som ruspåvirkning, hukommelse og relasjoner. Alle etterforskningsmetoder kan ha innvirkning på den informasjonen som skal innhentes, analyseres, vurderes og tolkes. Dette understreker viktigheten av at etterforskere arbeider i samsvar med kunnskapsbaserte metoder og objektive aspirasjoner gjennom hele etterforsknings- og bevisvurderingsprosessen.

Skjønn oppleves som sentralt i etterforskningspraksisen, men ikke i selve bevisvurderingen. Våre funn antyder at skjønnsutøvelse oppfattes både som hjelpemiddel og hemske. En individuell skjønnsmessig vurdering kan utfordre rettferdighet, rettssikkerhet, kvalitet og objektivitetskrav. Samtidig opplever informantene at bruk av skjønn og kreativitet er nødvendig for å håndtere arbeidsoppgavene mest mulig effektivt, i en travel hverdag – for eksempel i fasen hvor de identifiserer bevis. Dette får utløp i ulike prioriteringer, i relasjon til hva slags informasjon som må hentes inn, og hvor langt man strekker seg i den enkelte sak. Måten arbeid er strukturert i organisasjonen nødvendiggjør skjønnsutøvelse, på bakgrunn av et misforhold mellom ressurser, mål, tid og saksmengde.

Avhandlingen viser at etterforskere opplever bevisvurdering og etterforskning som et multidimensjonalt puslespill, og at det foregår en ubevisst vurdering gjennomgående i etterforskningsprosessen. Denne studien gir med dette, først og fremst et bidrag til etterforskningslitteraturen, og undersøker et lite utforsket felt.

Forord

Nå som prosessen er ved veis ende, er det flere som fortjener en liten oppmerksomhet.

Aller først må vi takke informantene våre. Uten deres kunnskap, tanker og erfaringer, ville ikke oppgaven blitt til.

En stor takk til våre veiledere Helene Gundhus og Nina Sunde. Deres kunnskap og engasjement, gode råd, og ikke minst oppmuntrende tilbakemeldinger – har gjort prosessen motiverende, lærerik, interessant og inspirerende.

En spesiell takk til mamma Ylva, Emilie, Hans, Håkon og pappa Tom, for innsikt, innspill, diskusjoner og gjennomlesning – for ikke å glemme oppmuntrende ord underveis.

I tillegg må vi rette en stor takk til resterende familie og venner som har heiet på oss gjennom hele prosessen. Deres støtte, tålmodighet og forståelse har vært uvurderlig. Vi må selvfølgelig også takke våre medstudenter for det gode studentmiljøet på krimmen – og særlig Team Kardashian, for å ha stått med oss i tykt og tynt de siste årene.

Dette har vært en utfordrende, spennende og lærerik prosess, og ved veiens ende må vi sist, men overhodet ikke minst, takke hverandre for det gode samarbeidet – det har vært en glede og være sammen om dette.

Oslo, august 2020

Amanda Vik Andersen

Marte Lie Røtting

Innholdsfortegnelse

1	Introduksjon	1
1.1	Aktualitet og bidrag.....	2
1.2	Forskningsspørsmål.....	3
1.3	Oppgavens oppbygning.....	4
2	Bakgrunn	7
2.1	Nærpolitireformen – struktur og kvalitet	7
	Etterforskningsløftet – et kvalitetsløft.....	8
2.2	Vitenskapeliggjøring av etterforskningsprosessen.....	9
	Profesjonalisering av etterforskningsfeltet.....	10
	Utdanning som profesjonaliseringstiltak.....	11
	Avhørsforskning – vitenskapeliggjøring av politiavhøret.....	13
	Utfordringer ved vitenskapeliggjøring og profesjonalisering	13
2.3	Etterforskningsprosessen.....	14
	Objektivitetskrav i etterforskning.....	16
	Etterforskningsplan	17
	Avhør som bevis.....	18
	Avhørsfaser	19
	Bevisvurderingsmetoder i etterforskningen	21
3	Teoretiske perspektiver	23
3.1	Organisasjonsteori.....	23
3.2	Etterforskeres yrkeskultur	27
	Utviklingen fra kunst og håndverk til vitenskap	28
3.3	Profesjonalisering	29
4	Metode	33
4.1	Kvalitativt design: semistrukturert intervju.....	33
4.2	Datainnsamlingsprosessen	34
	Adgang til feltet og rekruttering	34
	Semistrukturert intervjuguide.....	35
	Gjennomføring av studien	36
4.3	Analytisk fremgangsmåte.....	40
4.4	Datakvalitet	45

4.5 Etiske refleksjoner	46
5 Analyse og diskusjon	51
5.1 Bevisvurdering	51
Rettsrelevant – hva er det?	52
5.2 Etterforskningspraksis: en kontinuerlig informasjonsprosess.....	55
Før avhøret – informasjonsinnsamling, kartlegging og avhørdisposisjon.....	55
Under avhøret – avhørstekniske metoder	58
Etter avhøret – kontrollsjekk og samarbeid.....	66
Status som mistenkt/siktet, fornærmet eller vitne	69
Spesialavsnitt kontra politistasjon: tid, ressurser og lik bevisvurdering?	74
5.3 Metoder for vurdering av bevis	77
Hypotesers funksjon i bevisvurdering.....	79
Bevisets relevans i straffesaken – «holder beviset i retten?»	82
Beisverdi og pålitelighet.....	84
5.4 Etterforskningsplan	104
Politistasjon	105
Spesialavsnitt.....	106
Etterforskningsplanens funksjoner	108
5.5 Skjønnsutøvelse i etterforskningsprosessen – en nødvendighet eller bias?	115
Kreativitet og etterforskerens påvirkning.....	116
Magefølelse innen rettslige rammer	120
Rettferdighetsidealet under press	121
Skjønn, effektivitet og kvalitet	124
Straffehistorikkens betydning i skjønnsutøvelse.....	129
Etterforskernes «avsnittskultur» – grunnlag for skjønsmessige beslutninger	131
Objektivitetsidealer	133
5.6 Feilkilder og bias – bevissthet og forebygging	145
Avhørsmetoder: KREATIV og ADVOKATE	147
Betydningen av å være bevisst og hypotesetenkning	150
Sikkerhetsnett og nøytraliseringsteknikker	152
Teamarbeid – forebygging eller bias?	154
5.7 Erfaringsbasert kultur og praksis.....	159
Erfaring som verktøy.....	161

Betydning av informasjon – hva «sier» beviset?	163
Yrkes- og læringskultur: lærer etterforskere fremdeles mens de går?	167
Vekslende kunnskapssyn: viten, taus eller praktisk?	170
6. Avslutning	175
6.1 Videre forskning	180
Litteraturliste	182
Vedlegg	199

1 Introduksjon

«Britisk “superpoliti” sjekket beviser.»

Sitatet tilhører overskriften i Aftenposten 2. mai 2020 om Lørenskogsaken (Stolt-Nielsen, 2020:4). Avisoverskriften henviser til at den britiske versjonen av Kripas, National Crime Agency (NCA), har bidratt i bevisvurderingen i saken, ved at et «team av eksperter» har gjennomgått og kvalitetssikret bevisene. Artikkelen poengterer at prosessen har vært tidkrevende på grunn av NCAs metodiske tilnærming, som innebærer strenge rutiner, for å kunne se dokumentene med «nye øyne». Etterforskere som tidligere har jobbet med saken, får ikke delta – for å minske subjektiv påvirkning (Stolt-Nielsen, 2020:4-5). Lørenskogsaken aktualiserer viktigheten av bevisvurdering som fenomen i etterforskningskontekst, samt utfordringene som er tilknyttet vurderingen av ulike informasjonstyper. Dette kommer til uttrykk gjennom sakens videre utvikling, ettersom Hagen ble løslatt som følge av manglende bevisgrunnlag (Holm-Nilsen mfl., 2020). Det illustrerer hvor avansert bevisvurdering kan være, samt at etterforskernes oppfatning av hva som er «gode nok» bevis, kan skille seg fra domstolens.

Bevisvurdering er dermed viktig å undersøke, på bakgrunn av at menneskers evne til å prosessere informasjon, er svært ulik, og har begrensninger:

«The capacity of the human mind for formulating and solving complex problems is very small compared to the size of the problems whose solutions is required for objective rational behaviour in the real world – or even for a reasonable approximation to such objective rationality.» (Simon, 1957:199)

Det er også blitt identifisert faktorer som påvirker etterforskernes praksis og beslutningstaking, herunder tidspress, yrkesnormer og emosjonelle påvirkninger – som kan ha effekt på etterforskerens evne til å vurdere informasjon og bevis objektivt (Ask, Rebelius & Granhag, 2008:1245). Utfordringene går både på eksterne påvirkninger og interne begrensninger. Det er dermed interessant å studere dem nærmere, spesielt ettersom de britiske ekspertene som bisto i Lørenskogsaken, også kan vurdere feil, i henhold til hva retten krever – at mistanken går utover enhver rimelig tvil (Granhag & Ask, 2008:408-409). Bjerknes og Fahsing (2018:87) beskriver i lys av dette, at det er behov for å øke kunnskapen om bevisvurderingsmetodene til norske etterforskere. Rettshistorien inneholder flere eksempler på feil i rettsprosessen, som i verste fall

har ført til justismord (Rachlew, 2009). Årsakene til justisfeil kan spores tilbake til mangler i politiets etterforskningsarbeid. Fritz Moen-, Birgitte Tengs- og Bergwall-saken, er ferske påminnelser på at rettssystemet ikke er immunt mot justisfeil (Ask, 2013:153; Rachlew, 2009). Evalueringene av disse systemsvakheterne kommer til samme konklusjon, om at: «*norsk politi og påtalemyndighet ikke var kritiske nok, og ikke i tilstrekkelig grad evnet å etterleve objektivitetskravet*» (Riksadvokaten, 2017:1). Etterforskere skal i sin bevisvurdering være kritiske til både den eksisterende og manglende informasjonen i eget beslutningsgrunnlag, samt være spørrende i hele prosessen hvor bevisene sikres. Hvis denne prosessen er utilstrekkelig, vil det påvirke bevisverdien. Bevissthet rundt denne bevisvurderingspraksisen kreves for å kunne ivareta objektivitetskravet (Riksadvokaten, 2018a:23).

De ovennevnte sakene viser betydningen av bevisvurderingen i etterforskningsprosessen, samt etterforskerens sentrale rolle. Bevisvurdering foregår ikke kun i retten, men også gjennomgående i etterforskningsprosessen – ettersom de vurderingene og beslutningene som etterforskerne foretar i sin praksis, er avgjørende for saksutfallet (Bjerknes & Fahsing, 2018:87). Overordnet avhenger etterforskningens suksess i stor grad av etterforskeres kompetanse og evne til å vurdere bevis, og informasjon nøyaktig (Ask, Rebelius & Granhag, 2008:1245).

1.1 Aktualitet og bidrag

Det har blitt uttrykt at det tidligere har vært lite akademisk oppmerksomhet rettet mot etterforskningsmetoder og etterforskningsfeltet i sin helhet (Fahsing, 2013:120). I tillegg, har forskning på skjønnsutøvelse i stor grad vært rettet mot ordenspolitiet. På etterforskningsfeltet har det derimot vært fravær av akademisk fokus på hvordan etterforskere tar valg – samt hvordan de vurderer og prosesserer informasjon (Runhovde, 2017:88-89; Hald & Rønn, 2013:16). Dette er uheldig, ettersom etterforskere håndterer komplekse og alvorlige oppgaver, som får store konsekvenser om det begås feil (Fahsing, 2013:120). Den eksisterende litteraturen har i stor grad omhandlet noen få områder innen etterforskning, og vært rettet mot alvorlig kriminalitet, og idealtypiske etterforskningsmetoder som kreves i drapssaker – som avhør og identifikasjon av ukjente mistenkte (Runhovde, 2017:89). Dette viser at det er behov for forskning på temaer som berører etterforskning innenfor ulike avsnitt. Ved å benytte informanter, som både jobber innenfor spesialavsnitt og på politistasjon, vil vi få nyttig og nyansert kunnskap om metoder og praksiser som brukes av etterforskere på ulike nivåer. Dette

gir mulighet for innsikt i mer generelle og mindre alvorlige avsnitt enn tidligere, og vi anser dette som et viktig bidrag til etterforskningslitteraturen.

I tillegg karakteriseres politiets ansvarsområde som et felt i kontinuerlig forandring, på bakgrunn av at samfunns- og kriminalitetsbildet utvikler seg. Det medfører nye kriminalitetstyper, noe som nødvendiggjør behovet for å utvikle nye etterforskningsteknikker og metoder, mål og beviskrav (Morris, 2011:36). Dette viser at det er aktuelt å øke kunnskap om hvilke metoder etterforskere anvender i sin bevisvurdering og etterforskningspraksis.

I denne oppgaven vil det undersøkes om krav, rutiner og metoder praktiseres i etterforskernes arbeidshverdag, samt om det er i tråd med formelle retningslinjer og lærebøkene. Her vil det spesielt være søkelys på om teori og praksis samsvarer i informantenes bevisvurdering og etterforskningspraksis. Formålet med denne studien er å bidra til økt faglig refleksjon rundt politiets etterforskningspraksis og bevisvurdering. Vi søker også etter å øke kunnskapsproduksjon, gjennom større bevissthet om hvordan etterforskere unngår feil og unøyaktigheter i etterforskningsprosessen – samt hvilke etterforskningsmetoder som kan sikre pålitelige saksvurderinger.

1.2 Forskningsspørsmål

Med dette som utgangspunkt, lyder det overordnede forskningsspørsmålet som følger:

«Hvordan vurderer etterforskere bevis gjennom etterforskningsprosessen?»

Det vil fokuseres på etterforskernes prosedyrer både før, under og etter avhør, og hvordan prosessene påvirker deres bevisvurdering. I forlengelsen av hovedproblemstillingen, og for å utdype tematikken, har vi funnet det hensiktsmessig å undersøke følgende underproblemstillinger:

«Hvilke avhørsmetoder er fremtredende i etterforsknings- og bevisvurderingspraksisen?» Hva slags metoder som brukes i avhør, kan ha innvirkning på den videre vurderingen av bevis. Samtidig foregår det en evaluering i henhold til fremleggelse av bevis i avhør, og når dette skal gjøres.

«*Hvordan vurderer etterforskere påliteligheten av et bevis, og hvilke rutiner er mest fremtredende i etterforskernes bevisvurdering?*» Med dette spørsmålet ønsker vi å kartlegge hvilke bevisvurderingsmetoder som anvendes.

«*Hvilke faktorer påvirker bevisets verdi?*» Ved å undersøke dette, søker vi å identifisere faktorer som etterforskere må ta hensyn til når de vurderer bevis. Vi vil deriblant se på hvilken rolle det spiller om hvorvidt den avhørte er mistenkt/siktet, fornærmet eller vitne.

«*Er det forskjeller eller likheter, i etterforsknings- og bevisvurderingspraksisen til enhet sentrum, kontra spesialavsnitt?*» Dette spørsmålet åpner for å kunne identifisere hvordan etterforskere fra ulike avsnitt vurderer bevis, samt om det er forskjeller i deres praksis. Dette tar vi for oss i kapittel 5.1 og 5.4.

«*I hvilken grad benyttes skjønnsutøvelse i etterforskningen, og hvilke konsekvenser har dette?*» Opp mot bevisvurdering, er dette sentralt ettersom det kan belyse eventuelle forskjeller blant informantenes praksis, samt at menneskers evne til å vurdere informasjon kan antas å være individuell og skjønnspreget. Vi ser også på hvordan skjønn benyttes i bevisvurdering versus etterforskning.

«*Hvordan forebygger etterforskere feilkilder og bias i etterforskningen?*» Dette er svært viktig i henhold til god etterforskningspraksis og rettsikkerhet, og kan i tillegg tilrettelegge for en kvalitetsmessig bevisvurdering. Dermed er det aktuelt for avhandlingens tematikk.

«*Hvilken rolle spiller erfaring i etterforskernes bevisvurderings- og etterforskningspraksis?*» Erfaring kan antas å ha påvirkning på hvordan etterforskere vurderer bevis, og spørsmålet er derfor sentralt for å besvare hovedproblemstillingen.

Problemstillingene legger grunnlaget for avhandlingens kommende analyse og diskusjon.

1.3 Oppgavens oppbygning

Oppgaven er delt inn i 6 kapitler. Først vil det i kapittel 2, redegjøres for etterforskningens utvikling, spesielt i henhold til vitenskapeliggjøringen og profesjonaliseringen av politiet. Hensikten med dette er å sette studien i kontekst og få frem etterforskningsfeltets kunnskapsstatus. Tidligere forskning skal også vektlegges her, som igjen legger grunnlaget for kapittel 3, hvor oppgavens teoretiske rammeverk presenteres. Vi går i dette kapittelet inn på hvordan «organisasjonsteori», «etterforskernes yrkeskultur» og «profesjonalisering», fungerer

som teoretiske perspektiver på informantenes bevisvurdering, og etterforskningspraksis for øvrig. I kapittel 4 skal vi redegjøre for våre metodiske valg. Vi har hovedsakelig brukt semistrukturerte intervjuer for å innhente data. I kombinasjon med intervjudataene, har vi benyttet policydokumenter som berører etterforskningsfeltet, og arbeidskrav fra Politihøgskolen, som tilleggsdata. Studiens fremgangsmåte og gjennomføring beskrives i dette kapittelet, og valgene som er tatt begrunnes. Deretter skal analyseteknikkene presenteres, før vi til slutt viser til etiske refleksjoner og utfordringer.

Kapittel 5 utgjør oppgavens analyse- og diskusjon. Her deles det inn i 7 underkapitler, hvor det empiriske materialet skal drøftes, analyseres og diskuteres. Kapittel 5.1 er en introduksjon til bevisvurdering som fenomen, der et samspill mellom vår empiri og teori, skal benyttes med den hensikt å legge grunnlag for de neste kapitlene. I kapittel 5.2 skal informantenes etterforskningspraksis undersøkes. Her vektlegges funn av hvordan informantene jobber med informasjon og mulige bevis, både før, under og etter avhør. Faktorer som den avhørtes status som mistenkt/siktet, fornærmet eller vitne, og en sammenligning mellom politistasjon og spesialavsnitt – er også inkludert her. Kapittel 5.3 handler om metoder for vurdering av bevis. Dette er et sentralt kapittel i henhold til våre empiriske funn av bevisvurdering. Her vil hovedvekten ligge på de metoder som informantene benytter når de skal vurdere informasjon. I tillegg vil vi gå inn på «politiarbeid på stedet», og hvordan praksisen påvirker kvaliteten på informasjonen, før vi kommer til kapittel 5.4 «etterforskningsplan». Dette skal omhandle informantenes bruk av etterforskningsplan, samt hvilke funksjoner de opplever at den har i deres praksis. Her er det identifisert klare forskjeller mellom politistasjon og spesialavsnitt, og det vil dermed være en sentral del i dette kapittelet.

Kapittel 5.5 berører etterforskerens skjønnsutøvelse i etterforskningsprosessen. Her belyser vi hvordan informantene bruker skjønn, og deres oppfatninger rundt når det burde anvendes og hvorfor. Dette kapittelet viser vekslende perspektiver på når skjønn er hensiktsmessig og ikke, der det er klare distinksjoner mellom skjønn i bevisvurdering og skjønn i etterforskningen. Kapittel 5.6 vil presentere tiltak som informantene benytter for å forhindre feilkilder og bias i etterforskningen. Her vil tiltakenes funksjonalitet presenteres sammen med dets utfordringer. I kapittel 5.7 vil hovedvekten bestå av funn vi har gjort i relasjon til en erfaringsbasert kultur. Det vil belyses hvordan erfaring spiller inn på etterforskningspraksisen, og her vil spesielt teori være fremtredende for å vise hvordan informantenes yrkeskultur kan karakteriseres – som en «håndverker», «kunst» og «vitenskap». Avslutningsvis vil hovedfunnene sammenfattes i

kapittel 6, hvor vi vil reflektere over og trekke frem bidraget avhandlingen har tilført, før vi skisserer veien videre med forslag til fremtidig forskning på feltet.

2 Bakgrunn

I dette kapittelet skal vi se på utviklingstrekk ved etterforskningsfaget, for å kontekstualisere hva vi skal undersøke empirisk. Det skal redegjøres for tidligere forskning på etterforskningsfeltet og politiets utvikling, både i Norge og internasjonalt. Momenter som etterforskningsløftet og vitenskapeliggjøring av politiorganisasjonen, skal belyses og legge grunnlag for den videre analysen. Vi skal også presentere etterforskningsfaser, avhørsmoeller og metoder for bevisvurdering.

2.1 Nærpolitireformen – struktur og kvalitet

Samfunnsutviklingen har krevd modernisering av politiet, og med dette ble nærpolitireformen utviklet i 2015 (Regjeringen, 2020). Målet med reformen er at:

«Politiet skal forebygge og bekjempe kriminalitet, og skape trygghet for befolkningen. Forutsetningene for å kunne ivareta disse viktige oppgavene er endret, og selv om kriminaliteten går ned, blir den stadig mer organisert og kompleks. Det krever økt spesialisering og fagkompetanse for at politiet skal kunne bekjempe stadig nye kriminalitetsformer.» (Prop, 61 LS, (2014-2015):6)

Nærpolitireformen trådte i kraft i 2016, men selve implementeringen av reformens ulike satsningsområder er fremdeles under utvikling (Regjeringen, 2020). Reformens mål er å etablere et nærpoliti som er tilgjengelig, og som har kapasitet til å etterforske og ha en kriminalitetsforebyggende virkning – for å verne om befolkningens sikkerhet (Prop. 61 LS, (2014-2015):5). Reformen har imidlertid møtt skepsis i politiets egne rekker, blant annet på bakgrunn av at det er satt knappe tidsfrister og at det mangler ressurser til å gjennomføre reformen (Renå, 2018:273; Wathne, Talberg & Gundhus, 2019).

Nærpolitireformen er både en strukturreform og kvalitetsreform. Strukturreformen går ut på en organisatorisk endring i virksomheten, derav kutt av politidistrikter, politioppgaver som reduseres og overtakelse fra andre etater (Renå, 2018:262). Dette skal resultere i at politiet kan tilegne flere ressurser til kjerneoppgavene. Kvalitetsreformen refererer til kompetanse- og lederutvikling, standardisering av arbeidsrutiner, klarere styringsrelasjoner mellom ulike deler

av politiet, og en økt bruk og utvikling av IKT (Prop. 61 LS, (2014-2015):11). Som en del av kvalitetsreformen ble etterforskningsløftet utarbeidet (Politidirektoratet, 2016:4).

Etterforskningsløftet – et kvalitetsløft

Etterforskningsløftet ble utviklet etter at riksadvokaten kritiserte kvalitetsnivået på etterforskningen (Politidirektoratet, 2016:4). Justis- og beredskapsdepartementet påpekte også dette, og beskrev at politiets etterforskning hadde stort forbedringspotensial (Prop. 61 LS, (2014-2016):6). Politidirektoratet (2013:8) uttrykte bekymring tilknyttet prioritering, ressursbruk og kvalitet. I tråd med dette, påpekte riksadvokaten at: «*i fagledelsen opplever statsadvokatene oftere at etterforskningsmiljøer ikke makter å utføre oppgavene med de krav til kvalitet som er ønskelig*» (Politidirektoratet, 2013:9). Her siktes det til at statsadvokatene i økende grad er nødt til å sende saker i retur til politiet, fordi det er nødvendig med ytterligere informasjon og dokumentasjon, før en påtaleavgjørelse er forsvarlig. Dette antas å være resultat av ressursmangel og arbeidssituasjonen etterforskere står overfor (Politidirektoratet, 2013:9). I tillegg vises det til en negativ utvikling som går på at etterforskningen er mer oppstykket enn den bør være, og at det ofte mangler en hovedetterforsker som har overordnet saksoversikt sammen med påtalemyndigheten (Politidirektoratet, 2013:8). Politidirektoratet (2016) tar også opp det de anser som etterforskningsfeltets utfordringer. I hovedsak knyttes disse til mangel på lederoppfølging og prioriteringer, et høyt arbeidspress, samt manglende strukturer for å opprettholde gode arbeidsbetingelser. Det påpekes også at det har vært manglende nasjonale standarder, og fravær av kultur og rutiner som tilrettelegger for læring, samt at det har vært svakheter tilknyttet håndtering av elektroniske spor (Politidirektoratet, 2016:15).

Etterforskningsløftet er en felles satsing fra Riksadvokatembetet og Politidirektoratet (Difi, 2019:25). Formålet med det var blant annet å heve kvalitet i straffesaksarbeidet, øke oppklaringsprosenten, redusere saksbehandlingstid og redusere ikke-påtaleavgjorte saker. Etterforskningsløftet skal også sikre at befolkningen får lik behandling av politiet, uavhengig av hvor i landet man utsettes for kriminalitet (Difi, 2019:25). Det inneholder 20 tiltak for å oppnå en mer effektiv og kvalitetsmessig straffesaksbehandling (Difi, 2019:25), og eksempelvis er standardisering av rutiner og arbeidsprosesser sentralt (Politidirektoratet, 2017a:16). Noen av tiltakene er: «Felles straffesaksinntak (FSI)», «Obligatorisk årlig opplæring (OÅO)», «politiarbeid på stedet (PPS)», «systematisk evaluering og tilbakemelding» og «nasjonal beste praksis og metoder for etterforskningsledelse» (Politidirektoratet, 2016:25).

FSI skal forbedre og sikre en likere behandling av straffesaker i initialfasen (Difi, 2019:25), mens OÅO skal sørge for å vedlikeholde rutiner, retningslinjer og kompetanse, samt innføring av beste praksis og øvelser for å kunne opprettholde dette. Politidirektoratet (2016:25) beskriver også programmet som et verktøy for å ivareta en minimumsstandard innen etterforskning. PPS har til hensikt å styrke patruljenes innhenting av bevis, ved å gjøre det mer effektivt, samt muliggjøre sikring av informasjon som man tidligere ikke hadde fått innhentet. I tillegg er det et klart mål om å heve oppklaringsprosenten og rettssikkerheten (Myhrer, 2018:318,323). Både FSI, PPS og OÅO kan anses som konkrete tiltak for å utvikle mer samkjørt politiarbeid med de samme prinsippene for politipraksisen. De kan også eksemplifisere at rammebetingelsene for etterforskerne har endret seg. Tiltaket «systematisk evaluering og tilbakemelding» omhandler erfaringsbasert læring, og at det skal være en kultur for å få tilbakemeldinger slik at man kan forbedre egne etterforskningspraksiser, samt skape helhetsforståelse for egen praksis (Politidirektoratet, 2016:23). I tillegg er et mål for tiltaket å heve kvalitet, effektivitet og avdekke feil (Politidirektoratet, 2016:23).

Tiltaket: «nasjonal beste praksis og metoder for etterforskningsledelse» (Politidirektoratet, 2016:25), kan anses å være beskrivende for de ambisjoner som det siktes etter på etterforskningsfeltet, da målet er å få: «*en mer enhetlig og standardisert polititjeneste (...) og sikre bedre beslutninger ved bruk av sjekklister for alle steg i etterforskningen*» (Politidirektoratet, 2016:28). Dette omhandler rutiner, ressurser og kompetanse, samt krav til både dokumentasjon, kvalitetssikring og bruk av etterforskningsplan. Beste praksis skal tilpasses og utvikles i tråd med allerede eksisterende lokale rutiner i det gjeldende distriktet (Politidirektoratet, 2016:27). Tiltaket skal også løfte kvaliteten av samarbeidet med påtalemyndigheten (Politidirektoratet, 2016:28). En kvalitetssikker praksis går ut på at etterforskeren og påtalemyndigheten overholder fastsatte krav og standarder (Riksadvokaten, 2018a:5). Med økende standardisering skal det i teorien tilrettelegges for bedre kontroll og effektivitet i politiet, og dette gjøres gjennom mer intern organisatorisk styring av praksis (Gundhus, 2016:64).

2.2 Vitenskapeliggjøring av etterforskningsprosessen

Det har de senere årene skjedd mye innen etterforskningsfaget i Norge, spesielt i henhold til det økende søkelyset på profesjonalisering og vitenskapeliggjøring av politiet (Rachlew & Fahsing, 2015:230). Politiarbeid kan på denne måten, anses å være i nær tilknytning til vitenskapelige

metoder. Dette viser seg når politiet oppdager en kriminell hendelse, og må samle inn pålitelig og relevant informasjon, for så å tolke denne riktig – og til slutt sette den i sin rette sammenheng (Olsvik, 2013:16). Olsvik (2013:16-17) skriver at forskning og etterforskning har en nær sammenheng, fordi både forskeren og etterforskeren sikter å oppdage: *«sanne sammenhenger som gir konkrete, praktiske resultater»*, samt at begge tenker systematisk for å kunne avdekke et mønster. De begåtte etterforskningsstegene skal også kunne etterprøves, og slik kan verken etterforskeren eller forskeren lene seg på magefølelse eller intuisjon. Dette viser hvordan politiarbeid er blitt vitenskapeliggjort, hvor akademiseringen av politiet i senere år, har bidratt til et skifte mot et mer profesjonalisert politi (Olsvik, 2013:16-17).

Profesjonalisering av etterforskningsfeltet

Tradisjonelt har etterforskning blitt utøvd av interesserte enkeltindivider som har utviklet sin egen tause kunnskap og viten på feltet (Fahsing, 2013:117; Bjerknes & Fahsing 2018:62). I Norge, England og Wales har nyere vitenskapelig forskning på etterforskning imidlertid ført til at politimetodene har utviklet seg fra å ha erfaringsoverføring og «sunn fornuft» som grunnlag, til å bli fokusert på vitenskapelig tenkning og kunnskapsstyring (Rachlew & Fahsing, 2015:230-231; Stelfox, 2011:629). Dermed blir politiet i dag i større grad ansett som spesialister med et vitenskapelig kunnskapsgrunnlag (Stelfox, 2011:629). Det er likevel blitt uttrykt at kvalitetsmessig etterforskning skal være en kombinasjon av både forskningskunnskap og erfaring (Bjerknes & Fahsing, 2018:17).

Det pågår en profesjonalisering av politiet gjennom forskning og høyere utdanningsnivå, samt et større fokus på bredere kompetanse og effektivitet, enn tidligere tradisjonell politilære (Fahsing, 2013:118; Rachlew & Fahsing, 2015:230; Bjerknes & Fahsing, 2018:64; Diderichen, 2013:53-54). Denne endringen mot å arbeide mer kunnskapsbasert, foregår også internasjonalt (Diderichen, 2013:54), der profesjonalisering i etterforskningskontekst, ofte blir sett i sammenheng med økt rasjonalitet, gjennomsiktighet, kunnskap og effektivitet (Fahsing, 2013:118). Med dette, skriver Bjerknes & Fahsing (2018:64) at man nå:

«anser etterforskningsfaget som en mulig profesjon og som en mulig selvstendig vitenskapelig disiplin både hva gjelder utvikling av metoder og fortolkning av resultater.»

Politiorganisasjonen har tidligere hatt en ineffektiv implementering av profesjonalisering, på grunn av politiets tradisjonelle yrkeskultur (Stelfox, 2011:628). Dette begrunnes i at politiets kunnskap og praksiser utvikles «on the job» (Stelfox, 2011:630), samt at politiet ble oppfattet som generalister. Som nevnt, skulle politiet bruke en «sunn fornuft»-tilnærming til de ulike problemene som fulgte med jobben, og slik ta seg av alle oppgaver, inkludert etterforskning (Fahsing, 2013:116). Dette skulle de gjøre uten teoretisk kunnskap, som går utover det enhver velfungerende person i befolkningen skulle kunne (Diderichen, 2013:59). Dermed fulgte tanken om at heller ikke etterforskere trengte andre ferdigheter enn de ute på gata (Stelfox, 2011:629). Politiet har med bakgrunn i denne klassiske forståelsen av politiarbeidet, ikke hatt fokus på å utvikle systemer for å sikre etterforskeres kvalifikasjoner, på verken organisasjonsnivå, eller individuelt (Fahsing, 2013:117). En annen begrunnelse for dette, er at god etterforskning ble ansett som et resultat av offentlighetens bidrag, og ikke etterforskernes kompetanse eller innsats. Dette kom av at politiet sjeldent fikk oppklart et kriminelt forhold, uten informasjon fra befolkningen (Fahsing, 2013:117; Stelfox, 2011:630).

Stelfox (2011:630) beskriver to årsaker som kan sees gjeldende for hvorfor den norske politiorganisasjonen har blitt mer profesjonalisert. Den første årsaken viser til de teknologiske og prosessuelle forandringene som har oppstått i etterforskningsprosessen, mens den andre referer til bekymringen over politiets effektivitet og atferd i etterforskningen. Dette er relevant for etterforskningsløftet og dets prosessuelle endringer, som deriblant kom som følge av en lite effektiv og mangelfull etterforskning (Politidirektoratet, 2013:8; Politidirektoratet, 2016:4). En profesjonell praksis er et sett med spesifikke: «*kompetanser, spesialisert kunnskap og praksiser*» (Stelfox, 2011:628). Det er tydelig at begrepet profesjonalisering har flere betydninger, men innen politiets kontekst, har det ofte blitt forstått som forbedret trening og utvikling (Stelfox, 2011:640). Det norske politiets profesjonaliseringsdiskurs omhandler i stor grad elementer som politivitenskap, beste praksis og standardisering. Arbeidsutøvelsen skal være forskningsbasert og inkludere profesjonell autonomi. Hensikten med å innføre standarder i arbeidskulturen, er å redusere gapet mellom forskning og praksis, samt å åpne for mer selvstyre og kompetanse (Gundhus, 2017:260).

Utdanning som profesjonaliseringstiltak

Utdanning har vært en sentral faktor i profesjonaliseringen og vitenskapeliggjøringen av politiet, og på 1990-tallet ble kunnskap en viktigere del i et stadig mer digitalisert og moderne

samfunn. Politiutdanningen gikk fra å være toårig, til å bli en treårig bachelorutdanning i 1993 (Bjerknes & Fahsing, 2018:64). I 2004 fikk Politiskolen akkreditering som høgskole, og utvidet tilbudet sitt til å inkludere studieprogrammer med etter- og videreutdanning, blant annet i etterforskning (Kolflaath, 2019a:435). Etterforskere kan utvikle sin kompetanse innenfor etterforskningsfeltet mer generelt, eller begrense seg til ulike felt og sakstyper (Kolflaath, 2019a:435). Dette har vært en milepæl for akademiseringen av politiutdanningen, ettersom det historisk har vært lite eller mangelfull utdanning av norske etterforskere (Rachlew, 2003, 2009; Rachlew & Fahsing, 2015). Dette kan være fordi:

«politiet verden over tradisjonelt ikke har en akademisk tradisjon. (...) og heller ikke hatt noen forskningstradisjon, og følgelig er mye av kunnskapen i etterforskningsfaget fremdeles skjult og til dels myteomspunnet.» (Husby, Øverbye & Fahsing, 2010:10)

Hald og Rønn (2013:9) trekker frem at etterforskningsteori ikke har hatt så stor plass i politiutdanningen, men at målet imidlertid har vært å gi etterforskere kunnskapen de trenger for å være i stand til å ta etiske og faglige vurderinger (Hald & Rønn, 2013:9-10). Olsvik (2013:15) viser til at vitenskapsteori de senere årene har blitt viktigere i politiutdanningen, og med dette sikter mot tre mål: utvikle kritisk fornuft, forbedre evnen til å ta selvstendige vurderinger, og gi grunnlag for toleranse, respekt og tankefrihet. I Norge bygger likevel den norske politiutdannelsen på et generalistprinsipp, og generalistrollen er dermed fortsatt fremtredende (Bruusgaard mfl., 2013:6).

Videreutdanning og rolledefinisjon

Utviklingen av politiet karakteriseres av en økende spesialisering, som blant annet kommer til uttrykk gjennom flere tilbud om etter- og videreutdanninger (Husby, Øverbye & Fahsing, 2010). I Norge har det blitt rettet mer oppmerksomhet mot videreutdanning i tilknytning til ulike roller innenfor etterforskning (Politidirektoratet, 2019b). Dette gjelder blant annet etterforskningsleder, samt teknisk- og taktisk etterforsker (Politidirektoratet, 2019b:19-20). Slike videreutdanninger kan sikre en etterforskning av kvalitet, på områder som angår etterforskningsledelse-, metoder og innen forskjellige lovbruddskategorier (Husby, Øverbye & Fahsing, 2010:7). I 2019 ble også videreutdanning i etterforskning satt som et krav til formalkompetanse, for både tekniske og taktiske etterforskere (Politidirektoratet, 2019b:19-20). Vår studie berører taktisk etterforskning, og deres rolledefinisjon skal redegjøres for ytterligere.

Som taktisk etterforsker er du ansvarlig for at sakene blir etterforsket på linje med de gitte direktivene, regelverket som gjelder, de faglige standardene som er fastsatt og ved bruk av anerkjente etterforskningsmetoder. Dette skal samstemme med påleggene som er satt av den påtaleansvarlige juristen, samt den politifaglige etterforskningslederen på saken (Politidirektoratet, 2019b:19). Oppgaver innenfor taktisk etterforskning, omfatter å innhente, sikre og analysere bevis, i form av både muntlig og skriftlige kilder, som eksempelvis avhør og andre dokumenter. I tillegg skal den taktiske etterforskeren koble detaljene i saken, gjennom metode, planlegging og styring (Bjerknes & Fahsing, 2018:56).

Avhørsforskning – vitenskapeliggjøring av politiavhøret

Som etterforskningsfaget, har også avhørsfeltet vært under vitenskapelig utvikling. Politiavhøret som etterforskningsmetode har blitt kritisert (Myklebust, 2010:47), som følge av saker som Fritz Moen og Birgitte Tengs (Rachlew & Fahsing, 2013:44-45). Slike justisfeil har skapt behov for endring, og bidratt til tiltak forankret i nyere forskning på avhørsfeltet og avhørsmetodikk (Rachlew, 2009:3) – med mål om å sikre bedre avhørspraksis (Gundhus, 2013:187; Fahsing & Rachlew, 2009:43). Forskningen har blant annet ført med seg en endring fra et tilståelsesfokusert og mistenkt-drevet etterforskningsblikk, til en åpen informasjonssøking med alternative hypoteser, og kunnskap om menneskers kognitive begrensninger og hukommelse (Jakobsson, 2014:206-207,224).

KREATIV-modellen er et eksempel på en vitenskapeliggjøring av avhørsmetoder, og viser til en standardisert fremgangsmåte som berører: «*Kommunikasjon, Rettssikkerhet, Etikk og empati, Aktiv bevisstgjøring, Tillit, Informasjon og Vitenskapelig forankring*» (Rachlew & Fahsing, 2015:233). Disse momentene bygger på et undersøkende avhørsmetodisk prinsipp, og er kunnskaps- og forskningsbaserte. KREATIV skal fremme pålitelig informasjon, samt minimere falske tilståelser (Bjerknes & Fahsing, 2018:193-194), og ble inspirert av den britiske «investigative interviewing»-metoden og «PEACE» programmet (Jakobsson, 2014:208, Rachlew & Fahsing 2015:233).

Utfordringer ved vitenskapeliggjøring og profesjonalisering

Den vitenskapelige utviklingen av etterforskningsfeltet er utfordrende på den måten at det ikke er mulig å direkte overføre vitenskapelige metoder, til etterforskningen som foregår i praksis (Kolflaath, 2019a:442). Kolflaath (2019a:442) har kritisert at vitenskapelige begreper og

metoder har blitt innført i politiets vokabular, uten at det er tatt hensyn til at det er en markant forskjell mellom vitenskapsteori og etterforskning. Derfor argumenteres det for at det i større grad må benyttes en metodefilosofi som bygger på etterforskningsfeltets egne premisser (Kolflaath, 2019a:442).

Stelfox (2011:644) identifiserer utfordringer knyttet til profesjonalisering, herunder at det skaper en høyere grad av autonomi, som kan gå på bekostning av politiets organisasjonelle målsetninger. Gundhus (2007:165-166) problematiserer aspektet ved profesjonalisering, som går ut på at prosedyrer og standardisering blir det viktigste. I etterforskningskontekst er det fare for at dette skygger for etterforskernes nødvendige kritiske tenkning, samt at:

«Vitenskapens kjørlighet oppfattes som nedvurdering av tradisjonelle verdier i politiarbeidet», og at: «(...) vitenskapeliggjøring av politiprofesjonen kan dermed paradoksalt nok oppfattes som å redusere profesjonell uavhengighet.» (Gundhus, 2010:151)

Dette kan få konsekvenser på den måten at etterforskere både kan være kritiske til og gjøre motstand mot profesjonaliseringen. Stelfox (2011:632-633) viser også til problematikken ved å innføre en standardmodell for etterforskning, fordi etterforskere må evne å tilpasse seg etter sakenes individuelle variasjon og unike omstendigheter.

2.3 Etterforskningsprosessen

Det er straffeprosessloven (strpl., 1981), straffeloven (strl., 1902), politiloven (1995) og påtaleinstruksen (1985) som lovregulerer politiets etterforskning. Formålet til etterforskningen er å skaffe nødvendig informasjon for å avgjøre tiltalespørsmålet, samt forberedelse av rettens videre behandling av saken (Politidirektoratet, 2016:7). Riksadvokatens (2018a:4) fire mål for politiets og påtalemyndighetenes straffesaksbehandling er: *«Høy kvalitet, høy oppklaring, kort saksbehandlingstid og adekvat reaksjon»*. Her vektlegges også menneskerettigheter, objektivitet og upartiskhet, samt at det skal være samarbeid mellom påtalemyndighet og etterforskningsmiljøene. Dette sikrer kvalitet og effektivitet (Riksadvokaten, 2018a:4). En slik kvalitet forutsetter at man tilfredsstiller visse standarder og krav, enten det er pålagt av lov eller innarbeidede rutiner, prosesser og retningslinjer. Disse er nedfelt i styringsdokumenter fra Riksadvokaten (2018a:5). Etterforskerens formål er dermed bredt, og handler i stor grad om å belyse saken så godt som mulig, ut fra en rekke juridiske prinsipper og behov, som defineres

av straffeprosessen (Fahsing, 2013:132). På denne måten kan etterforskere anses som inngangsporten til strafferettssystemet, og oversetter en «sosial virkelighet» til en «juridisk virkelighet», som skal behandles av påtalemyndigheten og domstolene (Lomell, 2018:50).

Bjerknes og Fahsing (2018:48) beskriver etterforskningsprosessen som en: «*kontinuerlig innsamling og vurdering av spor og informasjon*». I lærebøkene beskrives det at etterforskningen skal bestå av seks ulike faser: «*innsamling, kontrollere, koble, konstruere, vurdere og konsultere*» (Bjerknes & Fahsing, 2018:49). Denne metodiske og prosessuelle tilnærmingen, skal produsere kunnskap gjennom innsamling og håndtering av informasjon, og viser slik til prosessen fra spor til endelige bevis (Fahsing, 2013:131). Etterforskningen starter ofte med en mistanke om at noe ulovlig har skjedd (Rønn, 2013:224). Dermed skal man i den første fasen, innhente relevant informasjon i henhold til mistanken, før man videre kontrollerer om denne informasjonen er pålitelig og nøyaktig. Deretter kobler man dataene eller informasjonen sammen og konstruerer de ulike forklaringene i alternative hypoteser, før man vurderer dem og finner ut av hvordan hypotesene kan testes gjennom verifisering og falsifisering. Til slutt konsulterer etterforskerne seg med andre, slik at egne antakelser og synspunkter kan utfordres med ny kunnskap og nye øyne (Bjerknes & Fahsing, 2018:103; Fahsing, 2013:131). Fasene skal gi svar på de 6HN (Bjerknes & Fahsing, 2018:50), som omfatter: «*Hva har skjedd? Hvor skjedde det? Når skjedde det? Hvordan skjedde det? Hvem er involvert? Hvorfor er handlingen begått?*» Slike metoder kan bidra til høyere kvalitet i etterforskeres beslutningstaking (Ask & Fahsing, 2019:97).

Gjennom hele etterforskningsprosessen er det sentralt å vurdere og identifisere relevant informasjon som må innhentes. For at en etterforsker skal kunne gjennomføre dette, kreves det juridisk kompetanse for å kartlegge ulike bevistemaer og informasjonsbehov ut fra hypotesene, samt hvilke informasjonskilder som kan svare på disse (Bjerknes & Fahsing, 2018:48,50). Det er hensiktsmessig å samle inn spor som det er sannsynlig at har bevisverdi, og mengden som er nødvendig å innhente, avhenger også av beviskrav og bevisstyrken til de enkelte bevisene (Bjerknes & Fahsing, 2018:74). Dette kan eksempelvis være dokumenter, fysiske spor, rettsmedisinske rapporter, telefonlister, video og bilder, eller informasjon som kommer frem i avhør av vitner, fornærmede eller mistenkte/siktede (Jakobsson, 2014:206).

Objektivitetskrav i etterforskning

På 1970-tallet ble det i økende grad rettet oppmerksomhet mot bias og heuristikker. Dette omfattet antakelsen om at man benytter seg av heuristikker, i form av forenklingsstrategier, for å håndtere komplekse informasjonen. Dette er funksjonelt og nødvendig i det sosiale livet, men det kan lede til systematiske biaser i visse situasjoner (Ask & Alison, 2010:42). I etterforskning kan forenklingsstrategier ha alvorlige følger (Rachlew, 2009:22), og objektivitetskravet blir dermed viktig, og:

«(...) drilles inn på en helt annen måte enn før, og vi følger med og deltar aktivt i internasjonal utvikling og forskning for å kunne identifisere svake punkter og forbedringsmuligheter.» (Myklebust, 2010:45)

Kravet om objektivitet kommer frem i straffeprosessloven (heretter strlp.) (Riksadvokaten, 2018a:6), og er også et av kvalitetsmarkørene i riksadvokatens rundskriv (2018a). Et økende internasjonalt og nasjonalt samarbeid, skaper behov for et større objektivitetskrav og tydeligere rolleavklaringer i etterforskningsprosessen, hvor etterprøvbarhet og notoritet er sentralt (Myklebust, 2010:45-46). Objektivitetskravet skal etterstrebes på alle stadier i etterforskningen og innebærer:

«(...) at saksbehandlingen skal være faglig fundert og ikke styrt av empatier, følelser, usaklig påvirkning fra andre offentlige myndigheter eller politiske eller private interesser. Likeledes skal den være nøytral og upartisk i den forstand at man skal avdekke og vurdere både det som svekker og styrker mistanken mot en antatt gjerningsperson.» (Riksadvokaten, 2018a:22)

For å oppfylle objektivitetskravet er det visse kvalifikasjoner som man burde besitte, herunder juridisk kompetanse, bevissthet rundt bekreftelsesfeller og stereotypier, samt en grunnleggende forståelse av etterforskning og kunnskapsbasert metodikk (Bjerknes & Fahsing, 2018:17). Sunde (2019:38) påpeker at man må ha kunnskap om metoder og menneskers kognitive forenklingsstrategier for å kunne sikre større grad av objektivitet i etterforskningen. Det er fordi det er krevende å være objektiv underveis i en etterforskning, begrunnet i utfordringer som bekreftelsestendensen, primaritets-effekten, tilgjengelighetsbias og gruppetenking (Sunde, 2019:39-40). Det er også viktig at kunnskap og bevissthet rundt bias, kontinuerlig opprettholdes i etterforskerens daglige arbeid ved eksempelvis kursing, refleksjon og gruppesamtaler (Ask & Fahsing, 2019:92).

For å sikre at etterforskningen bærer preg av kvalitet og objektivitet, er det også viktig å foreta en kvalitetskontroll. Her skal man sjekke at alle bevistemaene og hypotesene er belyst, og at de planlagte etterforskningsskrittene og arbeidsoppgavene er gjennomført. Etterforskeren skal også vurdere om ens egen metodikk har vært tilstrekkelig, ettersom det påvirker bevisverdien (Bjerknes & Fahsing, 2018:429-430). Dokumentasjon er en del av denne kvalitetskontrollen, og er svært betydningsfull i etterforskningen på grunn av notoritet og etterprøving av vurderinger, samt at det skal verne om rettssikkerhetsprinsippene (Bjerknes & Fahsing, 2018:50). For at dokumentasjons- og notoritetskrav skal oppfylles, er det nødvendig med en form for skriftlig plan eller etterforskningsplan (Bjerknes & Fahsing, 2018:49).

Etterforskningsplan

Politidirektoratet (2017b) utarbeidet «Retningslinjer for bruk av etterforskningsplan» som følge av riksadvokatens bekymringer, etter funn som indikerte at det var store variasjoner i hvordan etterforskningsplaner ble benyttet, samt at innholdet var svært ulikt (Politidirektoratet, 2017b:3). For at etterforskere skal kunne ettergå riksadvokatens krav og anbefalinger om høyere kvalitet og likere praksis, er bruk av etterforskningsplaner hensiktsmessig (Politidirektoratet, 2017b:3). Slike planer bidrar til fremdrift, kvalitet og struktur i arbeidet, samt et helhetsbilde av saken som understøtter beslutningsprosesser. Etterforskningsplaner sikrer også notoritet (Riksadvokaten, 2018a:11).

Den taktiske etterforskeren skal bistå juristen og etterforskningslederen i opprettelsen av etterforskningsplanen, som legger føringer for etterforskningsskrittene som skal utføres (Politidirektoratet, 2019b:19). Det er imidlertid ikke alltid et formelt pålegg om bruk av etterforskningsplaner, men de *skal* benyttes i saker som omfatter seksuallovbrudd mot barn og mishandling i nære relasjoner, voldtekt, drap og mistanke om drap (Politidirektoratet, 2017b:3). Likevel anbefales etterforskningsplaner også i andre alvorlige saker (Riksadvokaten, 2018a:10) – eksempelvis grove narkotikasaker, alvorlig organisert eller økonomisk kriminalitet, samt andre alvorlige voldsforbrytelser (Politidirektoratet, 2017b:3).

Riksadvokaten (2017:4-5) har ikke satt pålagte krav til innhold i en etterforskningsplan, men det er noen krav som *bør* overholdes, derav aktuelle bevistemaer, straffebud, alternative hypoteser og arbeidsoppgaver som skal utføres. Mer spesifikt skal etterforskningsplanen inneholde alternative forklaringer på hendelsesforløpet, som skal undersøkes og knyttes opp mot aktuelle straffebud. Det skal deretter identifiseres ulike etterforskningsskritt ut fra

bevistemaene (Riksadvokaten, 2017:4-5). Kolflaath (2019b:65) påpeker imidlertid at for å sikre en bred etterforskning og forebygging av tunnelsyn, så må også noen av de alternative hypotesene fremme uskyld, eller at det ikke har skjedd noe straffbart. Årsaken til at det ikke er absolutte krav til innhold, er fordi etterforskningsplanen skal være dynamisk og tilpasses til sakstype (Riksadvokaten, 2016a:3). Den skal også være fleksibel for å kunne oppdateres og endres etter den individuelle utviklingen i saken (Riksadvokaten, 2015:2). Riksadvokaten (2017:3) har imidlertid uttrykt bekymring over at planene har korrespondert mer med en handlingslogg, enn en etterforskningsplan.

I 2006 ble prosjektmodulen Indicia utviklet som et digitalt støtteverktøy i etterforskningen, for å sikre en mer enhetlig bruk av etterforskningsplaner (Bruusgaard mfl., 2013:70). Indicias funksjoner omfatter blant annet en systematisering og planlegging av arbeidsoppgaver i både straffesaker og større operasjoner, samt en tilrettelegging for nedfelling av hypoteser og informasjonsbehov (Politidirektoratet, 2011:1). Etterforskerne skal kunne legge inn logger og oppdateringer på sakens fremgang og utvikling, noe som vil sikre en høyere grad av informasjonsdeling – og fremme en enhetlig etterforskningspraksis (Bruusgaard mfl., 2013:70). Utover prosjektmodulen, er Indicia hovedsakelig et etterretningssystem, bestående av et omfattende etterretningsregister. Informasjonen knyttes opp mot aktuelle personer, hendelser, kjøretøy og organisasjoner (Politidirektoratet, 2011:1). Indicia er forankret i en overordnet etterretningstankegang, hvor «god etterretning» karakteriseres av informasjon fra åpne kilder, samt sensitiv informasjon fra deriblant informantbehandling (Politidirektoratet, 2011:3). Etterretningsdoktrinen ble utformet for å fremme kunnskapsbasert politiarbeid, med mål om å produsere informasjon og kunnskap som tilrettelegger for hensiktsmessige prioriteringer. Etterretningsstyrte politimetoder skal gjøre politiet mer strukturert og effektivt (Paulsen & Simensen, 2019:170), og kan bidra til å heve etterforskningsfeltet.

Avhør som bevis

«*Politiavhøret er politiets mest anvendte etterforskningsmetode og utgjør gjennomgående straffesakenes mest sentrale bevis*» (Rachlew & Fahsing, 2015:225). Avhør bør planlegges ved bruk av etterforskningsplan. Slike forberedelser skal heve kvalitet, spare tid og sikre effektivitet i gjennomførelsen. Dette kan også medføre en reduksjon i antall avhør i den enkelte sak (Politidirektoratet, 2017b:5). Før et avhør, skal man skape oversikt over avhørets formål, hva som skal belyses og eventuelt om man skal konfrontere med informasjon i saken

(Riksadvokaten, 2016a:6). I krevende og viktige avhør, presiseres det også at etterforskeren skal diskutere med påtaleansvarlig om rekkefølgen på temaer som skal tas opp (Riksadvokaten, 2016a:6).

Avhør er den mest sentrale etterforskningsmetoden for å hente inn informasjon, og brukes i alle straffesaker (Bjerknes & Fahsing, 2018:29). Målet er å innhente pålitelige informasjonskilder som kan bli til bevis. Etterforskeren skal gjennomgående gjøre vurderinger med hensyn til hva den avhørte kan gi informasjon om, uten at det skader det aktuelle materialet og etterforskningen. Vurderingen krever flere hensyn og det må foretas på en måte som ikke påvirker mistenktes forklaring, eller forspiller bevisverdien (Bjerknes & Fahsing, 2018:30). Påvirkningsfaktorer kan anses å være en svakhet ved politiavhøret som bevis (Riksadvokaten, 2016a:2), og kan i verste fall føre til at beviskvaliteten svekkes, samt sette bremsen for etterforskningsprosessen. Derfor er det sentralt at etterforskeren ikke påvirker den avhørtes forklaring eller går i en bekreftelsesfelle (Rachlew, 2003:21), noe som Bjerknes og Fahsing (2018:31) understreker som viktig for avhørets kvalitet:

«Avhørsmetodikk og god dokumentasjon er svært viktig for kvaliteten på avhøret og informasjonens bevisverdi. Hvis man tilpasser sin forklaring slik at den stemmer bedre med omgivelsene, kan dette redusere avhørets bevisverdi.»

Avhørsprosessen kan demonstreres som en «trakt», og har implikasjoner for bevisverdien ut fra hvor i trakten man befinner seg. Helt øverst troner åpne spørsmål, etterfulgt av sonderende spørsmål, mens de ledende spørsmålene kommer helt nederst i trakten. Jo lengre ned man kommer, jo lavere bevisverdi og pålitelighet vil det være (Bjerknes & Fahsing, 2018:227). En metode for å heve avhørets bevisverdi, er bruk av alternative hypoteser, fri forklaring, samt å vurdere mulig motstridene informasjon som fremkommer (Bjerknes & Fahsing, 2018:30). Det er også viktig for bevisvurderingen at etterforskeren er bevisst på sin rolle i avhørssituasjonen (Myklebust, 2010:51).

Avhørsfaser

Selve avhørsmodellen og fasene etterforskeren skal følge, vil variere ut fra avhørets formål, og må tilpasses den individuelle saken. Avhørsfasene består av: «forberedelse og fri forklaring», «sondering og konfrontering» og «avslutning og evaluering» (Bjerknes & Fahsing, 2018:195).

Forberedelsesfasen starter med at avhøret planlegges, ved at man gjennomgår saksdetaljer, hypoteser og relevante beviskrav (Bjerkenes & Fahsing, 2018:195). Deretter er det kontaktetablering, en klargjøring av den avhørtes rettigheter, etterfulgt av temaer som skal tas opp, før man oppmuntrer den avhørte til å avgi en fri og sammenhengende forklaring. Informasjonsinnsamlingen begynner på denne måten, fordi det er fordelaktig ifølge vitnepsykologiske studier som viser at uavhengig av om de er ledende eller ikke, vil spørsmål kunne påvirke den som avhøres (Bjerkenes & Fahsing, 2018:216,223).

I sonderings- og konfronteringsfasen skal etterforskeren gå i dybden i ulike temaer, søke etter informasjon om kontrollerbare opplysninger, samt teste hypotesene (Bjerkenes & Fahsing, 2018:195). Det er også viktig å få tømt alle temaer og avklare eventuelle misforståelser. Etter dette skal etterforskeren fortsette med mer spesifikke spørsmål, og da kan de 6HN benyttes (Bjerkenes & Fahsing, 2018:227). Neste steg kan være å foreta en bevispresentasjon, ved å konfrontere med bevisene i saken. Valg av tidspunkt for bevisfremleggelse kan variere, men burde være taktisk planlagt – og helst ikke komme for tidlig (Bruusgaard mfl., 2013:24). Det er taktisk å utsette bevispresentasjonen til hypotesene er utforsket (Bjerkenes & Fahsing, 2018:30,233), men dette kan også kritiseres for å frata den mistenktes mulighet til å komme med forklaringer på de eksisterende bevisene og informasjonen (Bruusgaard mfl., 2013:9).

En huskeregel som kan benyttes i avhør for å sikre at man får informasjon som er mulig å etterprøve, kalles for ADVOKATE. Her undersøker man informasjonen gjennom å få opplysninger om: *«avstand til objektet, dagslys eller annen belysning, varighet, obstruksjoner, kjent fra før, andre grunner til å huske, tiden frem til avhøret, er dette fysisk mulig?»* (Bjerkenes & Fahsing, 2018:229). Disse momentene bør avhøreren ta med i avhøret, og etterstrebe å få belyst, på steder i forklaringen hvor det er aktuelt (Bjerkenes & Fahsing, 2018:229). Olsvik (2013:78) fremhever også ADVOKATE som et standardisert verktøy for testing av hypotesesett.

Den avsluttende fasen består av rapportskrivning og en gjennomgang av rapporten, sammen med den avhørte, slik at eventuelle misforståelser kan korrigeres. Deretter skal man vurdere om informasjonen som har kommet frem i avhøret, berører et straffebed, eller om det har blitt generert nye opplysninger som medfører et behov for flere avhør og etterforskningssteg (Bjerkenes & Fahsing, 2018:237-239).

Bevisvurderingsmetoder i etterforskningen

For at sporene eller dataene man har samlet inn skal bli til informasjon, eller mulige bevis, må de gjennomgå en rekonstruerende prosess. For at dette skal fungere, trengs det tilstrekkelig kunnskap fra etterforskeren. Mer presist betyr dette at etterforskeren skal kunne ta store mengder data og spor, og redusere det til relevante bevis for den aktuelle saken (Bjerknes & Fahsing, 2018:74). Denne praksisen karakteriseres av at informasjonen skal: «*analyseres, systematiseres, tolkes og forstås*» (Bjerknes & Fahsing, 2018:50). Det er denne prosessen som inngår i begrepet bevisvurdering, og legger derfor føringene for hvordan vi definerer og forstår bevisvurdering i denne studien.

I etterforskningsfasen «koble og konstruere», foregår det prosessering, organisering og analysing av informasjon. Det er ulike analysemetoder for å gjennomføre dette, avhengig av dokumentasjons- og sakstype. Målet med de forskjellige fremgangsmåtene er å forstå hva informasjonen sier om det store bildet (Bjerknes & Fahsing, 2018:124). Her skal de ulike informasjonsdelene tas til vurdering og settes opp mot hverandre underveis i etterforskningen, slik at man kommer frem til et mest mulig komplett bilde av hendelsesforløpet (Jakobsson, 2014:206). Denne analyseprosessen beskriver Bjerknes & Fahsing (2018:145) som et puslespill, der: «*de ulike informasjonsbitene er brikker man setter sammen til et mønster som gir mening*». Planlegging er også viktig når man skal organisere og bryte ned informasjon i en sak. Det skal legges en plan for hva som trengs å få kontroll på, og her brukes ofte metoder som omhandler analyse av relasjoner, personer, hendelser, objekter eller tidsrom (Bjerknes & Fahsing, 2018:127). Informasjonen skal brytes ned til å kunne si noe om problemstillingen. Det må påpekes at straffebedet og beviskravene alltid skal legge føringer for de valgene som tas, samt det informasjonen skal belyse (Bjerknes & Fahsing, 2018:127).

Det må imidlertid understrekes at å følge analysestrategier ikke nødvendigvis korrelerer med objektivitet og god praksis. Selv om for eksempel en relasjons-, tids- eller hendelsesanalyse kan skape god oversikt og bidra til å se sammenhenger og mønstre i informasjonen, utelukker det ikke faren for at man preges av tunnelsyn, og benytter seg av den informasjonen som man selv mener passer (Bjerknes & Fahsing, 2018:145).

Hypotesetesting og kryss-sjekking av informasjon

Ved å kryss-sjekke informasjon fra ulike kilder kan man teste hypoteser. Dette er sannsynligvis den mest grunnleggende etterforskningsmetoden, samt den viktigste strategien for

bevisvurdering (Bjerknes & Fahsing, 2018:31,108-109). Kolflaath (2019b:61) beskriver viktigheten av hypotesetesting i etterforskningen slik:

«Hypoteser har fått en sentral rolle i etterforskningsfeltet i Norge. Dette skyldes en økende bevissthet om at generering og testing av hypoteser om hva som er de faktiske forhold i saker som etterforskes, er nødvendig for at etterforskningen skal være objektiv og målrettet.»

Mer spesifikt innebærer kryss-sjekking at etterforskere vurderer om de ulike informasjonskildene, eksempelvis teledata, kortbruk eller bompasseringer, stemmer overens med de hypotesene man har, og ser de opp mot hverandre for å avsløre eventuelle uoverensstemmelser (Bjerknes & Fahsing, 2018:108). Ved å gjennomføre en slik flerkildeanalyse, kan man kontrollere og kvalitetssikre forklaringer, som videre enten vil svekke eller styrke hypotesene man har (Bjerknes & Fahsing, 2018:130-131). Forklaringen som kan underbygges med flest kontrollerbare bevis, vil være den mest troverdige (Bjerknes & Fahsing, 2018:109). En slik metodisk tilnærming omfatter å stille spørsmål som: *«I hvilken grad stemmer det som fremkommer i avhøret med annen kontrollerbar informasjon i saken? Er den kontrollerbare informasjonen sikker?»* (Bjerknes & Fahsing, 2018:31).

Hypotesetesting betyr at man tester konsekvensene av hypotesene, og sannsynligheten for at de stemmer, bestemmes ut fra om utfallet ble som forventet eller ikke (Olsvik, 2013:72). Om man opplever at hypotesen kan falsifiseres ut fra testen, er det fortsatt bare hypotesen man kan si noe om, ikke resultatene eller det virkelige hendelsesforløpet (Olsvik, 2013:75-76). Det er sentralt å påpeke at etterforskere ikke skal låse seg til en hypotese, men aktivt lete etter, å være mottakelig for ulike forklaringer, samt revurdere alle potensielle teorier og antakelser (Riksadvokaten, 2018a:22). Testing av alternative hypoteser er fordelaktig, fordi det kan forebygge feilkilder og bekreftelsesfeller (Rachlew & Fahsing, 2015:226). I tillegg kan bruk av hypoteser og etterforskningsplan, sikre uskyldspresumsjonen og menneskerettigheter. Denne metodikken kan etablere en sannferdig og effektiv etterforskning (Bjerknes & Fahsing, 2018:49). Kolflaath (2019a:437) poengterer at hypotesetenking er en viktig metodologisk tilnærming i etterforskningsfaget, men kritiserer at det er få retningslinjer som tydelig beskriver kravene som stilles til gode hypoteser.

3 Teoretiske perspektiver

Vi vil hovedsakelig benytte oss av de tre teoretiske perspektivene: «organisasjonsteori», «etterforskeres yrkeskultur» og «profesjonalisering». Disse innfallsvinklene kan gi større innsikt og forståelse av oppgavens tema og problemstilling, samt forklare våre funn på et dypere nivå, enn rent deskriptivt. Teoriene er også valgt ut fra deres samspill – der organisasjonsteori omfatter kulturelle og sosiale aspekter på organisasjonsnivå, samt individorienterte områder som beslutningstaking og rasjonalitet. Etterforskernes yrkeskultur kan supplere organisasjonsteori, ettersom dette mer spesifikt er rettet mot politiets normer og verdier, samtidig som det utfolder seg i en organisasjon. Profesjonalisering var en naturlig tilnærming å fortsette med inn i analysen og diskusjonen, på bakgrunn av at denne utviklingen karakteriserer dagens politiorganisasjon. Vi skal undersøke nærmere om disse teoriene kan belyse etterforskernes bevisvurdering- og etterforskningspraksis, ved å trekke ut momenter som vi anser som relevante for tematikken, og som kan øke forståelse rundt informantenes praksis.

3.1 Organisasjonsteori

Organisasjonsteori er en betegnelse på flere teorier og begreper som har til hensikt å forklare, beskrive og forstå organisasjoner, samt menneskers handlemåter innad i disse (Berg, 2019). Dette kan sees som det overordnede målet med studien vår, da vi sikter å oppnå forståelse for hvordan etterforskere jobber i politiorganisasjonen, og mer spesifikt – deres praksis og beslutningstaking innenfor bevisvurdering.

Christensen mfl. (2009) beskriver ulike perspektiver på organisasjonsteori – det instrumentelle perspektivet, kulturperspektivet og myteperspektivet. Disse ligger på et organisasjonsnivå. Det instrumentelle omfatter en forståelse av organisasjoner som instrumenter eller redskaper, som benyttes for å oppnå spesifikke mål og krav. Det preges av rasjonalitet og en mål-middel-vurdering, som videre er ledende for utførelsen av oppgaver (Christensen mfl., 2009:33). Kulturperspektivet er tilknyttet organisasjonskulturen, og dens uformelle verdier og normer som setter standarder for virksomheten. Det presiseres at de formelle normene og reglene gjelder det instrumentelle perspektivet, mens det uformelle ofte er resultat av en kulturell handlingslogikk, som utvikles gradvis til uformelle verdier og identiteter (Christensen mfl., 2009:52). Myteperspektivet retter oppmerksomhet mot verdiene i omgivelsene, og ikke internt i organisasjonen, som det kulturelle perspektivet. Verdiene og normene som skapes i

institusjonelle omgivelser, er skiftende – og kalles myter. Disse mytene tas inn i organisasjonen, selv om de ikke har noen form for instrumentelle effekter. Dette skjer fordi mytene ofte er verdier og ideer som samfunnet er opptatt av, og organisasjonen tar disse inn for å oppnå legitimitet utad. De er ofte tidsriktige og leder til at organisasjoner innfører ideene og verdiene – før de går av moten (Christensen mfl., 2009:75-76). Disse perspektivene er aktuelle for avhandlingen ettersom de kan bidra til å undersøke hvordan etterforskerne arbeider og hva deres beslutningsgrunnlag hviler på. Vi ønsker å utforske om det er den instrumentelle etterforskeren, med rasjonalitet og mål-middel vurderinger som er tilstedeværende, eller om det er kulturperspektivet, og dens uformelle normer som setter standarder for utførelse av arbeidet. Til slutt kan myteperspektivet belyse eventuelle praksiser som vi som utenforstående tror de utfører, på bakgrunn av at dette er gitt uttrykk for utad – til tross for at det ikke samstemmer med virkeligheten.

Morgan (1998:88) er opptatt av hvordan organisasjoner kan forstås med hjelp av metaforer, og sammenligner derfor organisasjoner med en informasjonsbehandlerende hjerne: «*Organisasjoner er informasjonssystemer. De er kommunikasjonssystemer. Og de er beslutningssystemer*». Ved å bruke metaforer åpner man opp for nye perspektiver på organisasjoner som tidligere ikke har blitt undersøkt (Eriksson-Zetterquist mfl., 2014:210). Dette er beskrivende for oppgavens tematikk, da elementer som behandling av informasjon, kommunikasjon, samarbeid og etterforskernes beslutningsstrategier – er sentrale deler i dette forskningsprosjektet.

Organisasjonsteori kan også brukes for å forstå hvorfor politirollen, som vokter av lov og orden – kan sette begrensninger på politiorganisasjonens evne til å lære av feil, og utvikle seg (Bjørkelo & Gundhus, 2015:7). Bjørkelo og Gundhus (2015:6) bemerker dette som «*læring i en ufeilbarlig yrkeskultur*». Forventningene til politirollen, kan medføre at feil som forekommer i organisasjonen blir skambelagt og utfordrende å snakke om (Rachlew, 2009). Bjørkelo og Gundhus (2015:7) beskriver at:

«Dette tilrettelegger for et svakt systemfokus og et sterkt individfokus hvor enkeltpersoner bærer skammen, og dette begrenser organisasjonens evne til å lære av feil.»

Organisatoriske handlingsmønstre kan bli så viktige for politifolk, at endring blir utfordrende (Johannessen, 2013:32). Dette kan påvirke etterforskernes bevisvurdering, fordi beslutningstaking er avhengig av organisasjonens læringsevne (Eriksson-Zetterquist mfl.,

2014:121), og dermed resultere i varierende metodikk i oppgaveløsning. Morgan (1998:83-84) stiller i denne sammenheng, spørsmålet om organisasjoner kan utformes til å bli «lærende organisasjoner». De skal evne å være oppfinnsomme og fleksible, og i tillegg skal kontroll og intelligens fordeles utover organisasjonen på en måte som gjør at den blir selvorganiserende – i takt med samfunnets utvikling og utfordringer de står overfor.

Kulturelle aspekter ved organisasjonen har fått økt oppmerksomhet av organisasjonsteoretikere de siste tiårene (Chan, 1996:110). Man kan gripe om organisasjoner som kultur ved å studere aspektene i organiseringen som tas for gitt av medlemmene (Eriksson-Zetterquist mfl., 2014:210). Menneskene i organisasjonen produserer kulturen, som de har blitt sosialisert inn i, og dette resulterer i at de opplever situasjoner og handlinger som forekommer som selvfølgelige og naturlige. Ved å se på organisasjoner som kultur, vektlegges både det sosiale, kulturelle og det instrumentelle:

«Derfor er det viktig også å se på innholdet i arbeidet, organiseringen av arbeidet, hierarkiske posisjoner og interaksjoner i grupper. Alle disse faktorene inneholder kulturelle budskap og forståelser, men det er viktig å se dem fra flere perspektiver, ikke bare fra det kulturelle perspektivet.»
(Eriksson-Zetterquist mfl., 2014:211)

Organisasjonsteori kan belyse bevisvurdering, og være rammeverk for å undersøke organisatoriske, sosiale og kulturelle mekanismer som kan spille inn på etterforskerens praksis. For eksempel kan dette angå utførelsen av metodiske rutiner, samarbeid, holdninger og ledelse – som kan påvirke organiseringen av avhør, bevisvurdering og andre etterforskningsskritt. Dette er sentralt fordi vi er interesserte i etterforskerens yrkeskultur og forutsetninger denne har for skjønnsutøvelse, samt om den kan legge føringer for bevisvurdering eller etterforskningsmetoder som benyttes.

Identitetsbegrepet står sentralt i organisasjonsteori og omhandler hvordan organisasjonen oppfatter seg selv – som kan komme til uttrykk gjennom deriblant hvilke talemåter og språk som benyttes (Eriksson-Zetterquist mfl., 2014:214). Dette kan sees som relevant for hvordan etterforskere oppfatter seg selv, og kan undersøkes gjennom hvordan de fremstiller egen praksis. Image blir en motpol til dette, og demonstrerer hvordan organisasjoner oppfattes av samfunnet rundt (Eriksson-Zetterquist mfl., 2014:214). For politiet, og mer spesifikt

etterforskere, er det særlig sentralt. Poliitorisasjonen er avhengig av sin legitimitet utad – ettersom den går hånd i hånd med samfunnets tillit (Tyler & Fagan, 2008:267).

Beslutningsteorier har hatt stor innflytelse på organisasjonsteori, og spesielt kognitive modeller som undersøker de mekanismer i organisasjonen som påvirker hvordan valg tas (Eriksson-Zetterquist mfl., 2014:118). Mintzberg og Waters (1990:1) skriver at beslutningstaking er et av de mest aksepterte begrepene i organisasjonsteori, men reiser et interessant paradoks til dette – når teoretikere studerer valg, så er det egentlig en undersøkelse av handlinger. Valg er et abstrakt begrep, som bare kan anses å være synlig og få utløp i de handlinger som begås (Mintzberg & Waters, 1990:1-2). Beslutningstaking har ofte blitt undersøkt i relasjon til hvordan organisasjonens målsettinger, læringsevne og gruppetenkning, påvirker valg (Eriksson-Zetterquist mfl., 2014:120-122). I tillegg har teorier om menneskers evne til å være rasjonelle vært dominerende innenfor organisatoriske rammeverk og beslutningsteorier. Begrepene, rasjonalitet og irrasjonalitet, har lenge vært grunnleggende elementer i organisasjonsteori. Faktorer som tilknyttes rasjonalitet innenfor dette rammeverket er eksempelvis kontroll, standardisering, rutiner og lovreguleringer, mens irrasjonalitet ofte kommer som resultat av manglende vurderinger og tydelige målsettinger (Eriksson-Zetterquist mfl., 2014:28). Dette illustrerer at rasjonalitet kan kobles til organisasjonsnivå, mens irrasjonalitet er på individnivå. Beslutningstaking og rasjonalitetsbegrepet vil være svært aktuelt for avhandlingens problemstilling og tematikk, fordi det kan tilknyttes etterforskeres evne til å vurdere informasjon, og videre hvordan de tar valg basert på dette i etterforskningsprosessen.

Begrepet «begrenset rasjonalitet», oppfattes som et av de mest sentrale elementene i organisasjonsteori, fordi det understreker viktigheten av at mennesker aldri vil ha den kognitive kapasiteten som behøves for å ta «perfekte» og best mulige beslutninger (Eriksson-Zetterquist mfl., 2014:119). Beslutningsprosesser er sensitive for kulturelle og strukturelle elementer i organisasjonen, og vil gjenspeiles i disse. Det er flere prosesser innad i organisasjoner som påvirker beslutninger, herunder kommunikasjons-, konflikt- og motivasjonsprosesser (Fivelsdal, Bakka & Nordhaug, 2004:150, 169). Forskning på beslutningstaking legger til grunn at det eksisterer objektive valgalternativer, samt at individer kan velge mellom disse uten at det er dominert av ytre eller indre påvirkninger (Fivelsdal, Bakka & Nordhaug, 2004:151). I forlengelse av dette, blir det interessant å se hvilke rasjonaliseringer informantene hviler på, når det kommer til perspektiv på egen vurderingsevne – og hvordan organisatoriske egenskaper ved

avsnittet, eksempelvis bruk av gruppesamarbeid, kan påvirke valgene som tas. Organisasjonsteori anses som et nyttig verktøy for å forstå flere områder innenfor etterforskning, herunder praksiser, læring, beslutningstaking, vurderingsevne, identitetsbegrep og etterforskeres yrkeskultur.

Organisasjoner er resultat av den samfunnsmessige konteksten de befinner seg i. Corsianos (2001:121) bemerker at et forsøk på å beskrive politikultur ved og kun se på organisasjonen, er en tilnærming som gir begrenset innsikt i politiets kultur. Dette er begrunnet i at større sosio-kulturelle krefter i samfunnet definerer politiets yrkeskultur (Corsianos, 2001:121). Johannessen (2013) og Manning (2007) knytter politikultur og organisasjonspraksis sammen, og dette beskrives som politiets organisasjonskultur- og praksiser – som omfatter måter å tenke, snakke, handle og utøve arbeid på, i politiorganisasjonen (Johannessen, 2013:29). I tillegg eksisterer det forskjellige yrkeskulturer innad i politiet, ut fra hvor man befinner seg i politiorganisasjonen (Johannessen, 2013:29; Chan, 1996:110; Gundhus, 2009:30) – som her er etterforskningsfeltet. Med dette som utgangspunkt, skal vi undersøke etterforskeres yrkeskultur nærmere.

3.2 Etterforskeres yrkeskultur

Politikultur som teoretisk perspektiv har tidligere vært rettet mot operativt politi, og ikke etterforskningsfeltet (Finstad, 2000; Granér, 2004; Reiner, 2010). Ny forskning på etterforskeres yrkeskultur anses derfor som verdifullt, samtidig som noen elementer ved politikulturen har relevans for forståelsen av etterforskningsarbeid. Politikulturbegrepets hensikt er å skape forståelse for politipraksisen og tilhørende tankesett (Reiner, 2010:115). Politikultur omhandler politiets syn på seg selv og sin rolle i den sosiale verden (Finstad, 2018:98). Aspekter ved politikulturbegrepet skal benyttes som et teoretisk perspektiv for å belyse hvordan etterforskere vurderer bevis. Spesielt vil vi undersøke hvilke praksiser, rutiner, regler og holdninger som påvirker etterforskningskjønnet – og kan settes i sammenheng med etterforskeres bevisvurderingspraksis og yrkeskultur.

Kulturbegrepet i politiforskningen har vært løst definert og omhandlet holdninger, verdier, snakkemåter, symboler, vaner, praksis og rutiner (Finstad, 2018:98). En yrkeskultur består av kollektive oppfatninger, verdier, tatt-for-gitt kunnskap og materielle objekter, som er alle tilknyttet en yrkesrolle (Farkas & Manning, 1997:57). Tradisjonelt har politiets yrkeskultur bært

preg av en erfaringsbasert tilnærming, forankret i et perspektiv om at: «*man lærer mens man går*», av både kollegaer og egne erfaringer som man gradvis opparbeider seg (Cockcroft, 2017:231; Stelfox, 2011:628,638). En erfaringsbasert kunnskapstilnærming skaper effektivitet i de avgjørelser som skal tas i jobben (Fahsing, 2013:141).

Etterforskning er et kunnskapsbasert informasjonsbehandlings-arbeid, som i stor grad er avhengig av etterforskerens beslutningsevner (Stelfox, 2011:638). Etterforskerens avgjørelser kan begrenses av omfanget av deres tidligere erfaringer, og i hvilken grad de er i stand til å tilpasse seg til en gitt situasjon. En utfordring ved erfaringslæring, er at det i stor grad baserer seg på personlige erfaringer, noe som også medfører konsekvenser når man blir introdusert for en sak eller situasjon man ikke har opplevd tidligere (Stelfox, 2011:639).

Politikulturen påvirkes av dets tilknyttede organisasjons- og yrkeskulturs aksepterte regler, prinsipper om atferd og praksiser, som videre generaliseres og benyttes i ulike situasjoner (Glomseth, Gottschalk & Solli-Sæther, 2007:100). Bacon (2014:104) viser til at politikulturen forbedrer politiets arbeidssituasjon ved å tilføre mestringsstrategier, referanserammer, «sunn fornuft», praktisk kunnskap og forståelse for hvordan man opplever deres ytre miljø. I tillegg bidrar politiets yrkeskultur med hvordan politiarbeid bør praktiseres i ulike situasjoner (Bacon, 2014:104). Disse elementene fra politikultur skal benyttes for å forstå etterforskernes praksis og bruk av skjønn. Det kan tenkes at avsnittenes ulike organiseringer og kulturer preges av forskjellige måter å foreta bevisvurderinger på, eller oppfatninger av hvilke avhørs- og etterforskningsmetoder som er mest hensiktsmessige.

Utviklingen fra kunst og håndverk til vitenskap

Bjerknes og Fahsing (2018:62) og Hald og Rønn (2013:17) er blant de som tar opp de tre forståelsene av etterforskningsfaget: som et *håndverk*, som en *kunst* og som *vitenskap*. Disse paradigmene, anses å både være i konflikt og i harmoni med hverandre (Bjerknes & Fahsing, 2018:62). Tilnærmingen *håndverk*, utgjør personlig erfaring og egnethet, ved at læring foregår mellom kollegaer (Hald & Rønn, 2013:18). Håndverkeren er preget av en «learning by doing»-tankegang (Hald og Rønn, 2013:18), hvor høyere utdanning ikke verdsettes, men sakene løses ved bruk av intuisjon og etterforskernes individuelle overbevisning om hendelsesforløpet (Bjerknes & Fahsing, 2018:62). Perspektivet som oppfatter etterforskning som *kunst* går ut på at etterforskeren må ha medfødte evner, talent, instinkter, følelser og egnethet, i tillegg til å besitte en spesiell forståelse for tolkning av svake bevis (Hald & Rønn, 2013:18-19). I

etterforskningskunsten inngår også et syn på at det er en ferdighet å kunne skille løgn og feilaktige opplysninger, fra sannhet og pålitelig informasjon – ved å ha evnen til å lese kroppsspråk (Bjerknes & Fahsing, 2018:62; Hald & Rønn, 2013:19). På 1990-tallet ble det tatt et oppgjør med de to første perspektivene, og siden har etterforskning i størst grad blitt ansett som en *vitenskap*, i form av en kunnskapsbasert profesjon (Bjerknes & Fahsing, 2018:64). Dette illustrerer hvordan opplæringen av etterforskere har utviklet seg fra en «on the job training», med en mester-svenn-kunnskapsoverføring, til å bli en systematisk opplæring med søkelys på opplæringsprogrammer og studier (Rachlew & Fahsing, 2015:229-230). Innenfor vitenskapparadigmet, besitter etterforskeren teoretisk kunnskap og ferdigheter, som utløper seg i en kunnskapsbasert metodikk som kan etterprøves (Bjerknes & Fahsing, 2018:64). De nevnte perspektivene skal i denne studien benyttes for å undersøke etterforskernes tilnærminger til egne arbeidsoppgaver, og se om deres beskrivelse av praksis kan forstås ut fra disse rollene.

3.3 Profesjonalisering

Profesjonalisering skal benyttes som en teoretisk tilnærming for å forstå etterforskernes praksis og bevisvurdering. I bakgrunnskapittelet ble det redegjort for den økte vitenskapeliggjøringen av etterforskningsfeltet, og profesjonaliseringens diskurs i Norge og internasjonalt (Gundhus, 2013:179). Det er imidlertid et bredt aspekt av teoretiske tilnærminger innen profesjonsområdet (Molander & Terum, 2008). Ofte kan profesjonsbegrepet knyttes til en forventning om profesjonalitet, der spesialisert og teoretisk kunnskap skal kunne brukes i praktisk problemløsning (Molander & Terum, 2008:13,17). Profesjonalisering forutsetter slik et kunnskapsregister som utøvere kan benytte seg av i arbeidet, og denne kunnskapen skal være et grunnlag, og fungere i samspill med profesjonsetikk (Fahsing, 2013:122-123).

Parsons (1972:536) perspektiv på profesjonalisme omhandlet en form for rasjonalitet i yrkesutøvelsen, og bestod av tre kriterier – bestemte ferdigheter, formell opplæring, og en institusjonalisert benyttelse av både ferdigheter og kunnskap. Gundhus (2016:62) skriver at tidligere forskning har sett på politiets oppfatning av profesjonalitet, og at det er påvist et idealtypisk skille mellom tradisjonelt og standardisert profesjonelt politiarbeid. Den tradisjonelle omfatter et politi preget av kunnskap og erfaringsutvikling, intuisjon, magesfølelse og lojalitet til kolleger, mens den standardiserte vektlegger standarder, formalkompetanse, samt lojalitet til vitenskap (Gundhus, 2016:62). Manning (1977) påpeker at begrepet profesjonalisme har blitt benyttet av politiet for å bygge selvtillit, solidaritet og autonomi, samt for å beskytte

politiorganisasjonen som helhet. Gundhus (2013:180) poengterer at disse perspektivene står i motsetning til den akademiseringen som profesjoner ofte bygger på, da Manning (1977) mener at profesjonalisering vil forsterke tradisjonelle praksiser og verdier.

Evetts (2003:407-408) beskriver at profesjonalisering har blitt redefinert, og at utviklingen preges av en økende kontroll med grunnleggende momenter som ansvarliggjøring, standardisering og mål- og resultatstyring. Evetts (2009; 2011) litteratur på feltet, viser til to ulike typer profesjonalisering – organisatorisk profesjonalisering og yrkesprofesjonalisering (Evetts, 2009:248; 2011:407). Disse bygger på ulike arbeidsverdier og skiller seg i meningsinnhold. Den organisatoriske profesjonalismen styres av en kontrolldiskurs, et hierarkisk ansvarssystem og standardisering av rutiner i yrkespraksisen, der det er eksterne reguleringer og fokus på mål og resultater (Evetts, 2009:248). I kontrast, er den yrkesbaserte profesjonaliseringen en idealtipe der profesjonaliseringen har oppstått innen selve yrkesgruppen. Her vektlegges egenkontroll, kollegers autoritet, samt bruk av skjønn og autonomi for å utøve profesjonell praksis. Innen denne typen er det sterke yrkesidentiteter hvor oppnåelse av autoritet skjer gjennom utdanning, trening og yrkeskultur (Evetts, 2009:248). Yrkesprofesjonalismen styres av profesjonsetikk, der all kontroll operasjonaliseres av utøverne, og en overvåkning av andre aktører og institutter. Det er fremdeles eksterne kontroller, men ikke i samme grad som den organisatoriske, og dermed er profesjonsetikken mer sentral under yrkesprofesjonalismen (Evetts, 2009:248).

De overnevnte perspektivene på profesjonalisering kommer også til uttrykk i Sklanskys (2014:344-345) arbeid, hvor han presenterer fire forskjellige måter å forstå politiets profesjonalisering på. Den første er «høye forventninger», som omfatter at politiet skal tjene standarder for atferd, der jobben utføres plettfritt. Den andre forståelsen av profesjonalisering er at politiet skal være «selvregulerende» og ha høy grad av autonomi i utførelse av oppgaver, da de er spesialisert på fagfeltet. Det tredje perspektivet refererer til politiet som «eksperter», der de baserer seg på kunnskap og refleksjon, og skiller seg fra amatører og generalistidealet. Den siste tilnærmingen er «internaliserte normer», og hvordan politiet er profesjonelle når handlingene deres styres av normer, og ikke formaliserte standarder og system. Dette er også et perspektiv som i senere tid har blitt mer fremtredende, ettersom det i større grad samsvarer med politiets praksis i virkeligheten og krav til skjønn (Sklansky, 2014:344-345). Både Sklanskys og Evetts perspektiver på profesjonalisering er relevante for oppgavens tematikk, fordi det kan gi en forståelse for hvordan etterforskere tar valg i hverdagen, enten om disse er

basert på skjønn, eller ut fra standardiserte metoder og eksterne reguleringer. Dette blir interessant i henhold til hvilken type profesjonalisering etterforskerne kan tenkes å oppleve eller verdsette, i deres arbeid med bevisvurdering og andre etterforskningsoppgaver.

Wright (2002:97) setter et skille mellom tykk og tynn profesjonalisering i politiet. Den tykke er erfaringsbasert, og består av elementer som intuisjon, magefølelse og lojalitet til kolleger. Den tynne profesjonaliseringen omhandler en mer standardisert forståelse av fenomenet, og karakteriseres av vitenskapelig transparens, formell kompetanse og analyse. Disse kan anses å ha noen fellestrekk med Evetts (2009) sin forståelse, der organisatorisk profesjonalisme knyttes til den tynne, og yrkesprofesjonalisering til den tykke.

Innenfor perspektiver på profesjonalisme, er også profesjonsetikk sentralt. Dette referer til profesjonsmoraliske normer og verdier, som setter standarder for atferd der man skal forsøke å benytte sin kunnskap til det beste for andre (Grimen, 2008:145, 156). Profesjonsmoral er også «politisk motiverte moralske kodekser», der profesjonene skal sikre borgerne at de gjennomfører sine oppgaver på best mulig måte. Dette betyr at man handler ut fra politisk legitimitet, og holder egeninteresser utenfor arbeidet, med hjelp fra de moralske verdiene (Grimen, 2008:157). Å ha en legitim makt betyr at man forvalter organisasjonens ressurser for å oppnå de interne organisasjonelle målene (Eriksson-Zetterquist mfl., 2014:140). Ved å ha en slik profesjonsmoral, kan man benytte autonomi og handlefrihet til å operasjonalisere ønskede handlinger.

Profesjonelt arbeid er ofte skjønnsbasert, og alle profesjoner vil utføre en form for skjønnsmessige vurderinger. Retningslinjer vil sjeldent omfatte allmenne regler for hvordan man skal ta beslutninger, og dette nødvendiggjør bruk av dømmekraft (Grimen & Molander, 2008:179). Skjønnsutøvelse utøves til enhver tid, av oss alle (Ekern, 2014), og kan karakteriseres som en profesjonell praksiskunnskap som anvendes når man har: «*autoritet og rett til selv å avgjøre, hvordan man skal handle i situasjoner, hvor det ikke er bindende regler for, hvordan en oppgave skal utføres*» (Hald & Rønn, 2013:14). Skjønn forstås på denne måten som frihet innenfor visse rammer (Grimen & Molander, 2008:181), der man gjennom sin profesjon, enten har rett, plikt eller evne til å utøve det (Hald & Rønn, 2013:14). Skjønn er en fortolkende praksis (Hald & Rønn, 2013:16) og ressoneringsform, der man skal konkludere med hva som er mest hensiktsmessig å gjøre i den gitte situasjonen (Grimen & Molander, 2008:179). Dette er spesielt viktig for avhandlingens tematikk, da vi skal se på hvordan etterforskerne benytter skjønn i sin daglige etterforskningspraksis og bevisvurdering.

De ovennevnte perspektivene på profesjonalisering, vil benyttes for å undersøke om informantene bærer preg av, eller verdsetter den tradisjonelle, yrkesbaserte idealtypen eller den standardiserte, vitenskapelige og rasjonelle. Disse perspektivene gjør seg spesielt gjeldende i relasjon til standardisering og bruk av skjønn. Her blir det også relevant å nevne et av profesjonenes evige dilemmaer. Profesjonelle må både forholde seg til sin arbeidsorganisasjon – her politiorganisasjonen, og sin yrkesorganisasjon og dens premisser for forsvarlig yrkesutøvelse – her etterforskningsarbeidet, og det som kreves for å gjøre jobben (Molander & Terum, 2008:16). Molander og Terum (2008:16) beskriver dette som: «*spenningen mellom profesjonell autonomi og administrativ styring*». Denne spenningen skal undersøkes nærmere i etterforskernes hverdag.

For å forstå profesjonsutøveres handlinger, har Lomell og Neumann (2017:279) introdusert «profesjonsblikk» som analytisk begrep:

«Hva slags blikk er det ulike profesjonsutøvere anlegger når de ser på verden? Hvordan formes og utvikles disse blikkene, og hvordan former disse blikkene deres profesjonsutøvelse?»

Profesjonsblikket både former og er formet av organisatoriske, strukturelle, sosiale og kulturelle rammer (Lomell & Neumann, 2017:279). På denne måten er profesjonsblikk en hensiktsmessig teoretisk innfallsvinkel, for å undersøke hvordan etterforskere vurderer informasjon underveis i etterforskningsprosessen. En profesjonsutøvers blikk kan hjelpe oss å forstå hvorfor og hvordan oppgaver utføres. Denne teoretiske tilnærmingen vil også kunne belyse eventuelle forskjeller mellom etterforskere og påtalemyndighetens arbeidspraksis og holdninger, på bakgrunn av at praksisen kan påvirkes av deres ulike profesjonsutdanninger og yrkeserfaring.

4 Metode

Målet med datainnsamlingen har ut fra oppgavens forskningsspørsmål og tema, vært å innhente et materiale som belyser etterforskeres bevisvurdering, samt hvordan etterforskningspraksisens stadier, bevisvurderingsmetoder, bruk av etterforskningsplan, skjønnsutøvelse, erfaringsbasert kultur, feilkilder og bias – spiller inn på og påvirker deres praksis.

I dette kapittelet skal avhandlingens fremgangsmåte beskrives, og vi vil redegjøre for hvilke data vi har benyttet og begrunne valgene vi har tatt. Metodekapittelet skal belyse forskningsmetoden og designet, i den tidsmessige rekkefølgen det forekom i. Kapittelet vil først presentere semistrukturerte intervjuer som metode, sammen med en redegjørelse av datamaterialet. Deretter vil forberedelsene av utvalget og datainnsamlingsprosessen presenteres, etterfulgt av en beskrivelse av måten rekrutteringen av informanter og intervjuguiden ble til. Videre vil det redegjøres for gjennomføringen av studiens semistrukturerte intervjuer, før den analytiske fremgangsmåten skal presenteres. Her vil vi gå nærmere inn på vår behandling av dataene, herunder analysestrategi, transkribering, koding, og tematisk analyse. Avslutningsvis vil dette kapitlet ta for seg datakvalitet, før de etiske refleksjoner vi har gjort oss opp underveis i masterprosjektet beskrives.

4.1 Kvalitativt design: semistrukturert intervju

Avhandlingen undersøker hvordan etterforskere vurderer bevis. Med forskningsspørsmålet og de teoretiske perspektivene som grunnlag, etterspør prosjektet kvalitative data, som gjerne brukes for å få innsyn i: «*sosiale fenomener på bakgrunn av fylldige data om de personer og situasjoner*», som skal studeres (Thagaard, 2013:12). Vi ønsker med det et innblikk i etterforskernes tilnærming, kunnskap og oppfatninger rundt egen bevisvurderings- og etterforskningspraksis – som vi vil se i sammenheng med hvordan praksisen formelt er regulert i policydokumenter og lærebøkene. I studier som vår, hvor målet er å samle inn data om menneskers synspunkter, selvforståelse og opplevelser, ble intervju betraktet som en passende metodisk tilnærming (Thagaard, 2013:13). Vi valgte et semistrukturert oppsett, der spørsmålene er formulert på forhånd i en konkret rekkefølge (Thagaard, 2013:97). Semistrukturerte intervjuer ble regnet som den mest hensiktsmessige fremgangsmåten, fordi tilnærmingen tilrettelegger for at informantene gir informasjon om de samme temaene. Dette skaper en ryddig arena, og gjør dataene sammenlignbare (Thagaard, 2013:98). Det er fordelaktig da vi er

interesserte i spesifikke praksiser rundt bevisvurdering, og har behov for å innhente konkret informasjon for å besvare oppgavens forskningsspørsmål, samt at det gir mulighet til å sammenligne ulike avsnitt i politiet og deres arbeidspraksis.

Sammen med intervjuene, vil det brukes dokumenter som tilleggsdata og bakgrunnsinformasjon. Dette vil omfatte policydokumenter som regulerer krav og retningslinjer på etterforskningsfeltet, og arbeidskravdokumenter fra Politihøgskolen. Vår empiriske data vil dermed bestå av intervjudata, med innslag av ulike dokumenter som viser til hvordan etterforskningspraksisen *skal* være. Ved å benytte intervjudata med policydokumenter, åpnes muligheten for å undersøke om offentlige retningslinjer og krav i policydokumentene etterlevs i praksis i henhold til bevisvurdering og andre etterforskningskritt. Å kombinere ulike former for data og metoder, er fordelaktig fordi det kan tilrettelegge for en mer utfyllende forståelse av samfunnsmessige forhold (Grønmo, 2004:52,55). Vi vil med disse dataene dermed kunne få nyansert kunnskap om bevisvurderingspraksis og etterforskningsprosessen.

4.2 Datainnsamlingsprosessen

Adgang til feltet og rekruttering

Vi rekrutterte informanter gjennom Helene Gundhus, vår veileder fra Institutt for kriminologi og retts sosiologi. Hun satte oss i kontakt med Håkon Berg, som har ansvar for enhet sentrum og Grete Metlid, som er leder for spesialavsnittene. Vi hadde møte med Håkon Berg hvor vi fortalte om oppgaven og at vi ønsket informanter fra begge kjønn, både noen relativt nyutdannede og noen med mer erfaring, fra ulike avsnitt. Dette var for å sikre bredde i datamaterialet. Grete Metlid hadde vi kommunikasjon med per e-post, og hun satte oss videre i kontakt med aktuelle informanter, også via e-post.

For å innhente nok informasjon, anså vi det som hensiktsmessig å ha elleve informanter, herunder var fem fra spesialavsnitt, og seks fra enhet sentrum. Vi ville gjennomføre intervjuene med digitalt lydopptak fordi det ga oss mulighet til å kunne rette all oppmerksomhet mot informanten, og få et større omfang data, enn om vi skulle notert underveis (Thagaard, 2013:112). På grunn av dette valget, måtte vi sende inn en NSD-søknad i forkant av oppstart. Da NSD godkjente prosjektet, kontaktet vi hver informant over e-post og avtalte passende intervjutidspunkt. Vi var fleksible på tid og sted, og dro til deres arbeidsplass for å ha

intervjuene der. Intervjuene ble gjennomført på Politihuset på Grønland og Sentrum Politistasjon, på informantenes kontor eller på møterom.

Semistrukturert intervjuguide

Vi utviklet en semistrukturert temabasert intervjuguide, etter «tre-med-grener-modellen» (Thagaard, 2013:103). Denne karakteriseres av et hovedtema som utgjør stammen, mens grenene symboliserer ulike undertemaer som er tilknyttet hovedtemaet. Hvert tema utdypes med oppfølgingsspørsmål (Thagaard, 2013:103). Intervjuguiden hadde til hensikt å fungere som vårt «utgangspunkt og rettesnor» i intervjusituasjonen (Grønmo, 2004:161). Vår intervjuguides hovedtema og stamme var bevisvurdering, mens grenene bestod av undertemaer – som eksempelvis skjønnsutøvelse, avhør, bevisets pålitelighet og relevans, standardisering, etterretningsdoktrinen og etterforskningsplan. Undertemaene ble valgt på bakgrunn av at de kunne utdype informantenes etterforskningspraksis og bevisvurdering, i tråd med problemstillingen. Fordelen med å ha en temabasert intervjuguide, hvor informantene svarer på de samme spørsmålene i en ordnet struktur, er at dataene på denne måten blir passende for en tematisk analyse (Thagaard, 2013:183) – som er vår analysestrategi.

Intervjuguiden fulgte et oppsett med både åpne og spesifikke spørsmål. Vi valgte å ha flere åpne spørsmål fordi det kan virke fordelaktig (Kvale & Brinkmann, 2015:44), da det gir informantene rom til å fortelle om egne erfaringer, synspunkter og refleksjoner, uten påvirkning fra oss, eller spørsmålet (Thagaard, 2013:103). En *for* åpen spørsmålsstilling kan derimot medføre vanskeligheter med å svare. Det er sentralt å følge opp generelle spørsmål med oppfølgingsspørsmål om mer konkrete hendelser, ettersom det gir oss som forskere muligheten til å få innblikk i informantenes meninger og vurderinger, underbygget av deres spesifikke erfaringer (Thagaard, 2013:104). For eksempel hadde vi et åpent spørsmål om hvordan de jobbet med bevis før, under og etter et avhør. Dette ble da etterfulgt av at vi ba dem belyse en bestemt sak de hadde jobbet med, og hvordan de arbeidet med bevisene i den saken. Dette førte til mer presise refleksjoner, fordi informantene kunne se tilbake på de spesifikke bevisene og arbeidsmetodene som var benyttet.

På forhånd hadde vi sendt informantene intervjuguiden med spørsmålene vi skulle stille, for å gi dem muligheten til å forberede seg. Dette ble positivt mottatt, da informantene påpekte at det hadde vært utfordrende å svare på noen av spørsmålene helt umiddelbart. Informantene fortalte også at de blant annet hadde forhørt seg med kollegaer, eller gjort internettsøk for å finne ut av

hva etterretningsdoktrinen var, for å kunne svare på spørsmålene. Alle, bortsett fra en på spesialavsnitt, som hadde glemt at vi skulle ha intervju den dagen, hadde med seg notater til intervjuguiden. Det kan derimot også ha medført ulemper å gi intervjuguiden på forhånd – da det kan ha skapt en forventning til hva man skal snakke om, og at de forberedte seg deretter. Som Tjora (2012:118) skriver, kan informanter fremstille seg selv på en måte som er påvirket av konteksten som intervjuet utspiller seg i. Det muliggjør at informantene kan velge å fremstå på en spesifikk måte, og at svarene de gir, formes av dette.

Gjennomføring av studien

Intervjuene ble gjennomført i en semistrukturert form, og vi benyttet den samme intervjuguiden på begge avsnittene. Tematikken var bestemt i forkant, mens strukturen til dels var satt, samtidig som det var åpent for variasjon og for at informantene kunne komme med nye innspill og innfallsvinkler underveis. Informantene lente seg på de medbrakte notatene i alt fra stor, til en viss grad gjennom intervjuene. Vi opplevde imidlertid at de løsrev seg fra disse, da vi stilte spontane oppfølgingsspørsmål underveis. Muligheten til å ta slike sideveier ble ansett som verdifullt, ved den semistrukturerte strukturen.

Intervjusituasjonen

Intervjusituasjonen var komfortabel og avslappet. Vi småsnakket litt på starten og forklarte litt om kriminologiutdanningen vår. I tillegg pratet vi om hvor lenge de hadde jobbet på arbeidsplassen sin. Det var greit for oss å vite hvor mye erfaring de satt på, og om de eventuelt hadde jobbet andre steder før. Vi stilte annethvert spørsmål fra intervjuguiden og synes det fungerte fint. Fordelen med å være to stykker som intervjuet, var at vi kunne støtte oss på hverandre. Ved tilfeller hvor det var noe den ene ikke forstod eller kunne forklare, gjorde den andre det. Hvis det var noe som var uklart eller som vi ønsket at informantene skulle utdype, stilte vi oppfølgingsspørsmål, men vi prøvde å holde oss til intervjuguiden. Å veksle mellom intervjuguide og mer samtalerettede oppfølgingsspørsmål kan bidra til en bedre flyt i intervjuet ifølge Tjora (2012:135), noe vi også opplevde i våre intervjuer. Det må påpekes at intervjusituasjonen i noen grad ble påvirket av om informantene konsekvent forholdt seg til notatene sine. Det medførte en mer «asymmetrisk intervjustyrt interaksjon» (Tjora, 2012:135) i de intervjuene, og kan anses å begrense noen av svarene som ble gitt, fordi de blant annet var relativt korte.

I løpet av prosessen utvidet vi intervjuguiden litt, og la til et par spørsmål som vi anså som relevante for praksisen deres. Dette inkluderte for eksempel om de jobbet alene eller i team. Årsaken til at vi anså det som aktuelt, var fordi de første intervjuene lærte oss at det var viktig å diskutere bevisene med kolleger. Derfor inkorporerte vi det spørsmålet i de fleste intervjuene, slik at vi kunne få informasjon om noe som var relevant for bevisvurdering og forskningsspørsmålene.

En utfordring som oppsto underveis i et av intervjuene, var at lydopptakeren gikk tom for batteri. Som følge av dette fikk vi låne en lydopptaker av informanten, som ellers ble brukt til avhør. Vi erfarte også at vi fikk mer data ut av noen intervjuer, enn av andre, fordi noen ga mer informasjon, samtidig som visse sakstyper var mer utfyllende å fortelle om. I tillegg varierte det hvor detaljerte informantene var i svarene sine og hvor mange saker de fortalte om. Dette kan resultere i at vi legger mer vekt på noen intervjuer, som kan føre til skjevhet i materialet. For å unngå dette, skal vi være bevisste på å få frem alle informantenes perspektiver.

Mange var positive til å være med og fortalte at de hadde reflektert mye rundt egen praksis, som følge av deltakelsen i studien, som de ellers ikke ville gjort. Dette bemerket de at var fordi arbeidsoppgaver går på automatikk, uten at man tenker over det i en travel hverdag. At deltakelsen i vårt masterprosjekt førte med seg økt bevissthet hos informantene, anser vi som en styrke. Det er fordi det kan ha positive følger for deres etterforskningspraksis. Vi opplevde også at intervjuene var varierte, fordi informantene jobbet på ulike avsnitt, med forskjellige saker og bevisstyper. Dette medførte spennende intervjusituasjoner, hvor vi fikk et mangfoldig datamateriale, bestående av ulike perspektiver og oppfatninger på etterforskningspraksiser, rutiner og arbeidsmetoder, opp mot bevis og avhør.

Samtidig er det en fare ved semistrukturerte intervjuer, at de kan skape en intervjusituasjon som preges av en asymmetrisk relasjon mellom forskerne og de som intervjues, hvor dynamikken blir ensidig. Med dette menes det at fokuset kun rettes mot informantene, i motsetning til et mer fleksibelt intervju, hvor det er større grad av interaksjon mellom forskeren og intervjupersonen (Thagaard, 2013:98). Vi opplevde imidlertid ikke dette som problematisk, eller begrensende i intervjuene, ettersom vi interagerer med den som ble intervjuet, til tross for at strukturen var av en mer formell karakter.

Tidsperspektiv

Intervjuene strakk seg fra tjuefem minutter til i overkant av en time, men de fleste pågikk i rundt seksti minutter. Ved et par anledninger opplevde vi at vi kanskje skrudde av lydopptakeren for tidlig, fordi vi satt og snakket om elementer som var aktuelle for noen av spørsmålene, i etterkant av intervjuet. Dette kan ha gjort at vi gikk glipp av noe relevant, men på den andre siden gjorde det at vi begrenset oss til intervjuguiden. Vi gjennomførte alle intervjuene i løpet av tre uker, hvor vi med hensikt planla å ha dem på ulike dager. Dette ble gjort for å få mest ut av intervjuene og for å unngå å bli slitne. Til tross for det hadde vi en dag med to intervjuer etter hverandre, men da la vi opp til en lengre pause mellom dem, og det fungerte bra. Antall informanter var passende, ettersom vi opplevde at informasjonen ble noe gjentakende mot slutten.

Intervju av fagpersoner

I en intervjusituasjon kan det skje at informantens svar blir påvirket av hvordan de ønsker å fremstå, eller hva de tror vi som forskere vil høre (Thagaard, 2013:115). Det kan særlig anses som aktuelt i intervjuer med fagpersoner, da de kan oppfattes som eksperter på, samt representerer, sitt yrke og virksomhet. Dette kan betraktes som relevant for politiet, fordi de stadig blir forsket på innen samfunnsvitenskapen, samt vurdert og kritisert av offentligheten. Når fagpersoner er trygge på sitt felt, kan det sette dem i en maktposisjon, og når man intervjuer slike personer, kan det gjøre at maktbalansen i intervjuet blir påvirket av det (Kvale & Brinkmann, 2015:175-176). Som oftest vil det være intervjueren som har mest makt i intervjusituasjoner, men i de tilfellene eksperter intervjues av ikke-eksperter, slik som i vårt tilfelle, er det ikke nødvendigvis slik (Kvale & Brinkmann, 2015:175-176). Til tross for dette var vi bevisste på den makten vi satt på i intervjuet som forskere, og på posisjonen vår som intervjuere. Informantene bemerket at vi som kriminologer innehar kompetanse om politiet og etterforskning. Dette tilsier at vi kan ha blitt oppfattet som kunnskapsrike, selv om vi klargjorde at mye av dette var nytt for oss, og at vi har et student- og forskningsperspektiv, men ingen erfaring eller innsyn fra praksis.

Interaksjon og begrepsbruk

Å finne en balanse mellom interaksjon og nøytralitet, eller en balanse mellom å lytte og å spørre, er utfordrende (Thagaard, 2013:108). Dette opplevde vi da vi under intervjuene ble nødt til å finne ut av om vi skulle reagere anerkjennende på svarene til informantene eller ikke, etter hvert som noen av de opplevde spørsmålene som vanskelige. De ytret dette ved å si deriblant at: «kanskje det ikke var svar på spørsmålet?», «vet ikke om det var det dere er ute etter?» eller:

«var det feil?». For å unngå dette prøvde vi å tydeliggjøre spørsmålene ytterligere og forklare hva vi mente, i de tilfellene vi skjønnte at informantene ikke forsto. Vi opplevde denne reaksjonen som at informantene var redde for å svare feil og ikke være til hjelp, men det kan også være et tegn på usikkerhet. Vi håndterte dette med å respondere anerkjennende på det informantene sa, ved å si: «ja, skjønner», «mhm» eller: «ikke sant». Det bestemte vi oss for å gjøre begrunnet i at vi opplevde svarene som relevante, samt at de tilførte betydningsfull informasjon i henhold til problemstillingen. I tillegg ønsket vi å minimere følelsen deres av «å svare feil». Vi tenkte også at dette kunne føre til at de følte seg tryggere i intervjuet, og kanskje øke sannsynligheten for at de ville dele mer med oss. Vi opplevde «tilbakemeldingene», i tillegg til å smile og nikke bekræftende mens informantene snakket, som vellykket. Dette er i tråd med anerkjente strategier for kvalitative intervjusituasjoner (Thagaard, 2013:107). Det er imidlertid viktig å anerkjenne at dette kan ha signalisert at informantene svarte «riktig» og gav et svar som de ikke tidligere hadde reflektert over, men som de oppfattet at vi ønsket å høre. Vi kom frem til at i dette tilfellet vil de ovennevnte fordelene veie tyngst, og valget falt derfor på denne praksisen.

Vi erfarte under intervjuene at det var forskjeller i vårt og informantenes begrepsbruk. Dette kom særlig til uttrykk gjennom ord som «etterretningsdoktrinen» og «standardisering», som var fremmedord for informantene. Det kan være begrunnet i at de ikke benytter seg av disse begrepene i daglig praksis. Her er det relevant å skille mellom emiske begreper i henhold til måten informantene snakker, og hvilke begreper de anvender i sitt hverdagspråk. Et emisk perspektiv gir uttrykk for et bestemt samfunns kulturelle virkelighet, på den måten den blir erfart og beskrevet av personene innad i gruppen (Fosshagen, 2013). Derfor kan det tenkes at vi og informantene har forskjellige virkelighetsforståelser fordi vi tilhører ulike grupper – der vi kan grupperes som akademikere, og de som praktikere (Fosshagen, 2013). Begrepene kan gi mening for oss som kriminologer og forskere, men kanskje ikke, eller eventuelt på en annen måte – for dem som etterforskere. Dermed forklarte vi eksempelvis standardisering med en muntlig formulering, og refererte til standarder i form av maler, rutiner, og/eller retningslinjer som satt rammer for deres etterforskningspraksis. Ut fra dette, viste det seg at informantene hadde forståelse for, og kunnskap om innholdet i standardisering, hvorpå noen forklarte det som en «sjekklister» – men at det var selve standardiseringsbegrepet som var utfordrende. Begrepsbruk og måter å snakke om ting på, kan slik være forskjellig ut fra gruppen man er en del av. Dette har vi hatt i bakhodet under gjennomføringen, og i vår fremstilling av analyse og diskusjon, ved å ikke skrive om den manglende forståelsen rundt noen begreper. Det er fordi deres etterforskningspraksiser er mer relevant for forskningsspørsmålet enn språkbruket deres.

På den andre siden var det flere begreper som informantene brukte, som vi ikke hadde kjennskap til. Når dette oppstod, ba vi dem forklare hva de mente, slik at vi hadde mulighet til å stille spørsmål om det de snakket om. Eksempler på dette var begreper som «djevelens advokat», «ADVOKATE» og «KREATIV». Etter de klargjorde betydningen av disse, oppfattet vi det som verktøy og huskereglene de anvender for å opprettholde en god praksis. Intervjuene ga oss dermed kunnskap om begreper som benyttes i etterforskningspraksisen, noe som i tillegg medførte at vi følte oss mer sikre og forberedte, jo lengre ut i intervjuprosessen vi kom.

4.3 Analytisk fremgangsmåte

Den analytiske fremgangsmåten vil belyse forholdet mellom problemstilling, teori og empiri. Vi var interesserte i å skape forståelse rundt hvordan etterforskere arbeider med vurdering av bevis, og alle rutiner, metoder og praksiser dette innebærer i etterforskningshverdagen. For å gjøre dette, har vi hovedsakelig benyttet oss av en induktiv forskningsstrategi – fra empiri til teori. Intervjudataene har lagt føringer for hvilke teorier, litteratur og policydokumenter som hentes inn. Vi har på denne måten identifisert temaer og funn i henhold til bevisvurdering og etterforskningsmetoder, og deretter systematisk hentet inn litteratur som kan belyse eller utfordre dette. Vår forskningsstrategi bærer imidlertid også preg av en deduktiv metode – fra teori til empiri (Tjora, 2012:175). Her har dataene blitt tolket i lys av teori, og på denne måten er vår tilnærming både teoriinformert og empirinær (Bukve, 2016:88). Slik kan den analytiske fremgangsmåten forstås som en «stegvis-deduktiv induktiv metode» (SDI) (Tjora, 2012:175). SDI viser til at man starter med en analyse av data, og deretter koding, kategorisering og tematisering av konsepter, før teori implementeres. Fremgangsmåten åpner imidlertid for en mer dynamisk forskningsstrategi, fordi man kan bevege seg opp og ned mellom stegene, om det er behov for det (Tjora, 2013:175-176). Dette illustrerer en veksling mellom en induktiv og deduktiv analysetilnærming, og er beskrivende for vår strategi, da vi har vekslet mellom vår data, policydokumentene, litteratur og teori. Dette er på bakgrunn av at PHS-dokumentene og policydokumentene har medført kunnskap og bakgrunnsinformasjon, som har vært nyttig for utarbeidelsen av både intervjuguiden og analysen. Derfor har vi også arbeidet deduktivt, der teori og kunnskap har lagt føringer for hvordan vi ser dataene og velger å strukturere dem.

Transkribering og koding

Vi startet å transkribere underveis i intervjuprosessen, og benyttet oss av programmet F4, for å få skrevet ned intervjuene som tekst (Kvale & Brinkmann, 2015:210). Da vi begynte å

transkribere ble vi bevisst på hvordan vi formulerte oss i intervjuene og gjorde noen forbedringer og justeringer på egen spørsmålsstilling. Det var noen dialekter som var utfordrende å forstå, men ved tilfeller som gjorde oss usikre, hadde vi mulighet til å hjelpe hverandre å få bekreftet hva som ble sagt. Transkriberingsprosessen var verdifull for å bli bedre kjent med datamaterialet. Vi sikret kvaliteten ved å høre gjennom lydfilene som den andre hadde transkribert, samtidig som vi så over transkripsjonen til den andre. Dette gjorde vi for å dobbeltsjekke at vi ikke hadde hørt feil eller endret på det som ble sagt. Vi bestemte oss for hvordan vi skulle tegnsette å markere pauser i forkant, slik at vi begge fikk forståelse for transkripsjonsmaterialet. Pauser ble markert med flere punktum, avhengig av lengden. Der hvor informantene lo eller hvis noe var uklart, markerte vi det med klamme slik: (ler) eller (uklart).

Transkriberingsperioden strakk seg over omtrent en måned, og da vi var ferdige å transkribere satt vi oss ned og diskuterte ulike temaer vi syntes var fremtredende. Vi kom frem til følgende kategorier som vi kodet intervjuene ut fra: «bevisvurdering», «avhørsmetoder», «status som mistenkt/siktet, fornærmet eller vitne», «etterretningsdoktrinen», «etterforskningsplan», «bevisets pålitelighet og bevisverdi», «standardisering», «skjønn og magesfølelse/intuisjon», «bias», «idealtilstand», og «politiarbeid på stedet». Dette er et eksempel på induksjon, fordi vi skaper temaer basert på hva de snakker om, men det var også noen temaer som ble lagt til underveis parallelt med utviklingen av vår forståelse av materialet. Thagaard (2013:160) påpeker at det er viktig å være fleksibel slik at man kan gjøre endringer og unngå en mekanisk prosess. De nye kodene var blant annet: «tidspress», «ressurser» og «arbeid i team eller arbeid alene». Koding handler om at man skal benytte begreper som belyser meningsinnholdet i dataene (Thagaard 2013:159), og kodekategoriene ble dermed et naturlig resultat av intervjuguidens tematikk og spørsmål. Det finnes også ulike abstraksjonsnivåer på kodingen, og vi har benyttet flere av disse. Et abstraksjonsnivå som er lavt viser til informantenes beskrivelser av hendelser, erfaringer og synspunkter, mens et høyt abstraksjonsnivå består av forskerens tolkning av intervjuobjektene handlinger og beskrivelser (Thagaard, 2013:159). Et eksempel på dette var koden «bias», da vi både kodet det informantene sa om bias direkte, men også andre utsagn som vi oppfattet som bias.

Intervjuene kodet vi først på papir og deretter i NVIVO, hvor vi la til flere koder, med undertemaer. Det ble et verktøy for å strukturere dataene og systematisere funn. Vi anså det ikke som hensiktsmessig å kode policydokumentene på samme måte som resten av datamaterialet, begrunnet i at vi har benyttet oss av mange forskjellige. Likevel har vi strategisk

oppøkt informasjon vi trenger for å belyse etterforskningsfeltet, og kategorisert dokumentene etter temaer som er relevante for oppgaven. Dokumentene fra Politihøgskolen kodet vi også på papir, for å skaffe oss en bedre oversikt over materialet før intervjuene. Dette ble gjort med hensikt om læringsutbytte. Eksempler på koder var hypoteser, bevisverdi og påvirkningsfaktorer, samt avhørets formål og resultat.

En utfordring vi møtte på var at flere utsnitt av intervjuene var relevante for de samme kodekategoriene. Det førte til at vi kodet noen av de samme sitatene med ulike koder. Eksempelvis kunne en setning både kodes som bevisvurdering og som skjønn.

Tematisk analyse

Vi benyttet en temabasert analyse, ettersom det er en systematisk metode for å organisere og identifisere temaer, mening og mønstre i et datasett, samt kollektive forestillinger om temaet (Braun & Clarke, 2012:57; Thagaard, 2013:161). Tematisk analyse karakteriseres også av en fleksibel analysestrategi, og kan gjennomføres på ulike måter (Braun & Clarke, 2012:58). Derfor valgte vi å ta utgangspunkt i intervjuguiden på grunn av dens temabaserte struktur, da den tilrettela for denne form for tematisk analyse. Innen analysemetoden er det også sentralt å tenke på formålet med analysen, og deretter kartlegge temaene og mønstrene som er relevante for å besvare forskningsspørsmålet (Braun & Clarke, 2012:57). I denne studien skal etterforskeres oppfatning av egen bevisvurdering og etterforskningspraksis undersøkes, og vi vil se om vi kan identifisere ulike mønstre i deres praksis, samt om det er forskjeller og likheter mellom avsnittene og etterforskerne for øvrig.

Mer spesifikt klassifiserte vi temaene i kategorier som innebærer både en direkte henvisning til problemstillingen, samt ulike temaer som ble utviklet underveis i analysen (Thagaard, 2013:159-160). Innenfor kategoriene, ble ulike koder benyttet for å systematisere og bryte ned de overordnede temaene i mindre og mer presise deler. For eksempel inneholdt kategorien «etterretningsdoktrinen», koder som: «indirekte bruk», «ikke kjennskap» eller «kjennskap», med den hensikt å klargjøre funnene ytterligere. Dette var også koder som kom underveis i analyseprosessen. Ved å anvende en tematisk analyse, gav det oss en større oversikt over dataene, noe som var hensiktsmessig med tanke på mengden informasjon vi hadde innhentet.

Det er imidlertid utfordringer tilknyttet bruk av tematisk analyse. For eksempel kan projeksjon, herunder, følelser, forventninger og innstillinger, påvirke måten vi oppfatter dataene på

(Boyatzis, 1998:12). Dette beskriver også Thagaard (2013:160), ved å vise til at kategorisering av data innebærer en slags:

«Interaksjon mellom forskerens forforståelse og tendenser i datamaterialet. (...) I løpet av analysen er det viktig at forskeren skiller mellom tolkninger som er tett forbundet med deltakernes forståelse av sin situasjon, og tolkninger som er knyttet til forskerens teoretiske bakgrunn.»

Vi har derfor vært bevisste på å i størst mulig grad skille informantenes opplevelse av egen bevisvurdering og etterforskningspraksis, fra våre inntrykk og oppfatninger – deriblant gjennom å se sitatene i kontekst av samtalen og hvordan spørsmålene fra vår side ble formulert. Selve kategoriseringsprosessen preges av vår tolkning, fordi vi bestemmer hvilke deler av datamaterialet som er mest relevant og meningsfull. Kategorisering av empirien kan slik både være et analytisk hjelpemiddel, samtidig som det kan virke begrensende (Thagaard, 2013:160). Våre tanker om mønstrene og tendensene vi ser, kan føre til et for sterkt søkelys på disse, og resultere i at vi kan utelukke andre perspektiver uten å være klar over det. Boyatzis (1998:14) nevner også sampling som en utfordring ved bruk av tematisk analyse. Informasjonen vi har samlet inn, kan allerede være påvirket av faktorer utenfor vår kontroll, som videre kan prege den tematiske analysen. Vi må derfor ta høyde for at empirien som foreligger, kan ha blitt farget av ubevisste faktorer relatert til intervjusituasjonen.

Dokumenter som tilleggsdata og bakgrunnsinformasjon

I de fleste forskningsprosjekter, eksisterer det aktuelle dokumenter som er relevante for studien, utover dets egne empiriske data. Dette kan eksempelvis være ulike dokumenttyper fra private og offentlige aktører (Tjora, 2012:166). Dette kaller Tjora (2012:166) for «tilleggsdata», som ofte kombineres med intervjuer. Årsaken til det er at intervjuer kan bidra til en forståelse rundt spesifikke erfaringer tilknyttet det man undersøker, mens dokumentene kan beskrive formelle eller offisielle intensjoner, som er relevant for studien (Tjora, 2012:168-169). Dette er beskrivende for vår avhandling, der tilleggsdataen består av relevante policydokumenter innenfor etterforskningsfeltet, som kan belyse tematikken og forskningsspørsmålet. Dokumenter fra Politihøgskolen, som besto av arbeidskrav gjennomført av etterforskere som går på videreutdanning i etterforskning, inkluderes også i tilleggsdataene. På den måten vil vi få innsikt i etterforskernes personlige erfaringer med bevisvurdering og etterforskning, samtidig som at policydokumenter vil vise oss hva de formelle reguleringene av etterforskningspraksisen

innebærer. Ved bruk av dokumenter som tilleggsdata, åpner det for å kunne si noe om idealer og realiteter i informantenes etterforskningshverdag.

Undersøkelse av policydokumenter har vært en sentral del av prosessen, for å få oversikt over hvordan praksisene *skal* være. Det vil si hvordan de formelt er regulert, ut fra ulike rundskriv og dokumenter. I tillegg benyttes også lærebøkene og litteraturen, for å gi perspektiver på hva som karakteriserer en god etterforskningspraksis. Både policydokumentene og lærebøkene har undergått en form for analyse, der vi undersøker hvordan praksisen er regulert, og om det stemmer overens med etterforskningshverdagen til informantene. Dette var et viktig utgangspunkt for å analysere hvordan informantene utfører sine oppgaver i arbeidshverdagen, og for å kunne ta stilling til eventuelle sprik, eller samstemmige forhold mellom ideal og praksis. Det er også sentralt for oss som forskere, å reflektere rundt hvem som har laget dokumentene, og konteksten de er laget i (Stemler, 2000:1). Spesielt er det relevant med tanke på at policydokumenter kan anses å være utarbeidet i en politisk ikke-nøytral kontekst. Dette kan påvirke innholdet og praksisen offentlige myndigheter fastsetter som mest hensiktsmessig i etterforskning.

Policydokumentene har i denne avhandlingen hovedsakelig omfattet dokumenter som etterforskningsløftet (Politidirektoratet, 2016), retningslinjer og direktiv for bruk av etterforskningsplan (Politidirektoratet, 2017b; Riksadvokaten, 2015), taktiske etterforskeres rolledefinisjoner og kompetansekrav (Politidirektoratet, 2019b), samt ulike dokumenter fra Riksadvokaten, med krav og retningslinjer. Eksempelvis omhandler dette objektivitetskrav og andre pålegg i straffesaksbehandlingen i politiet, som viser til hvordan etterforskning skal utføres (Riksadvokaten, 2018a; Riksadvokaten, 2012), i tillegg til direktiver om visse standarder etterforskere skal følge i avhør (Riksadvokaten, 2016a). Vi kartla innholdet i dokumentene etter temaer som var relevante for forskningsspørsmålene, for å ettergå informasjonen som kom frem i intervjuene.

I tillegg har vi benyttet dokumentene fra Politihøgskolen som kunnskapsgrunnlag og supplement til intervjudataene. De har tilført mer innsikt i hvordan etterforskere jobber med informasjon og avhør. Dokumentene fra Politihøgskolen besto av 57 arbeidskrav, gjennomført av etterforskere som går på videreutdanning i etterforskning. Disse inneholdt informasjon om etterforskeres bevisvurdering i reelle saker som var gjennomført – og de har dermed bidratt med flere perspektiver, i tillegg til informantenes. Vår veileder Nina Sunde er emneansvarlig på faget, og anonymiserte arbeidskravene før vi mottok dem. Dokumentenes formål var faglig

i den forstand at etterforskerne skal lære av og reflektere over egen praksis. Vi har systematisk gjennomgått dokumentenes innhold, og søkt etter informasjon som er relevant for denne studiens tematikk. Dokumentene ga oss først og fremst bakgrunnskunnskap i forkant av intervjuene, og hjalp oss å forstå litteraturen som foreligger på et dypere nivå. De har gitt oss innsikt i hvordan etterforskere vurderer bevis gjennom etterforskningsprosessen, hvordan de planlegger og gjennomfører et avhør, samt hva som spiller inn når de avgjør bevisverdi – som eksempelvis ruspåvirkning og hukommelse. Med dette har vi ansett dokumentene som et nyttig kunnskapsgrunnlag i forkant av intervjuene, og gjennom analyseprosessen. De vil bli inkorporert i analysen og diskusjonen av intervjudataene, der de er relevante, og vil siteres som «PHS dokument 1» eller «(Dokument 36)».

4.4 Datakvalitet

Vi har gjort rede for fremgangsmåtene som vi anså som mest hensiktsmessige for å undersøke de sosiale fenomenene vi har studert. Dette har inkludert våre forskningsstrategier og analysemetoder, noe som tilrettelegger for at forskningsprosessen kan evalueres steg for steg. Dette har vi gjort for å opprettholde gjennomsiktighet, noe som også styrker den interne reliabiliteten (Thagaard, 2013:202). En empirinær og fenomenologisk vinkling på tolkningen av intervjusitatene har blitt benyttet, da vi har vært opptatt av å bevare meningen bak det som ble sagt og slik sikre en forståelse av informantenes opplevelser (Tjora, 2010:91).

De tre kriteriene, reliabilitet, generaliserbarhet og validitet, er ofte de som antas å være kvalitetsindikatorer i forskning (Tjora, 2010:175). En av fordelene ved å være to personer om å jobbe med et forskningsprosjekt, er at det kan heve datakvaliteten, gjennom at begge har den samme forståelsen av datamaterialet – fordi det bekrefter at dataene er stabile (Creswell, 2013:253; Thagaard, 2013:203). Reliabilitet går ut på å benytte samme metode, for å få likt resultat (Thagaard, 2013:201), og det skal skape pålitelige data (Halvorsen, 2008:68). Et tiltak vi har gjort for å heve reliabiliteten i størst mulig grad, i tillegg til å være to stykker til stede i intervjuene, er å kontrollere hverandres transkripsjoner og koding (Kvale & Brinkmann, 2015:211). Det gjorde vi ved at den ene først kodet et materiale, før den andre kodet det samme. Når vi testet ut dette og kom frem til samme resultat, kan reliabilitet anses som høyere, enn hvis vi hadde fått to ulike svar. Dette kan styrke kvaliteten på dataene og fremme reliabilitet (Kvale & Brinkmann, 2015:211). Det er imidlertid utfordrende å oppnå reliabilitet i kvalitative forskningsprosjekter ettersom intervjudataene sannsynligvis vil påvirkes av hvordan

intervjuspørsmålene stilles, og hvem som stiller dem – til tross for at man følger de anbefalte retningslinjene (Thagaard, 2013:203).

I kvalitativ forskning er det utfordrende å skulle kvantifisere validitet, som omhandler gyldigheten av tolkningene til forskeren (Thagaard, 2013:204). Med dette som utgangspunkt, vil vi ikke fastslå studiens validitet, men vi oppfatter at validiteten har blitt hevet, som følge av at vi har vært to om å skrive oppgaven. Dette er begrunnet i at vi har hatt mulighet til å diskutere funnene i analysen, og som følge av dette kommet frem til en felles tolkning av dem.

De vi har intervjuet har gitt oss nyttig informasjon og data, for at vi skal kunne besvare problemstillingen, men informantene kan ikke antas å representere fagfeltet sitt overordnet. Med intervjuer som den største delen av vårt datamateriale, har vi gått i dybden på et lite utvalg av informanter, til fordel for å kunne si noe mer generelt om et større utvalg (Kvale & Brinkmann, 2015:20). Vårt mål har vært å samle inn nok data til å kunne få kunnskap om bevisvurderingspraksisen til vårt utvalg av etterforskere, for å besvare forskningsspørsmålet. Tilnærmingen kan skape en konseptuell generalisering, til fordel for en mer generell generalisering, som går ut på å utforske teorier og konsepter som er relevante utover de som er forsket på (Tjora, 2010:181,187). Den interne validiteten kan anses som sterkere enn den eksterne, i dette forskningsprosjektet (Thagaard, 2013:205). Konseptuell generalisering og dens rom for overførbarhet, er derfor det som er mest aktuelt for denne studien (Tjora, 2010:180). Det kan tenkes at flere av våre funn kan overføres til for eksempel andre politidistrikt, da de som jobber der har samme politiutdanning og tilsvarende retningslinjer og reguleringer å forholde seg til. Vi har for eksempel identifisert forskjeller i praksis, noe som kan antas å være tilfelle på andre avsnitt i Oslo og på landsbasis. De samme utfordringene som de vi har kartlagt i denne studien, kan dermed være gyldig utover de avsnittene vi har undersøkt – og understreker overførbarhet.

4.5 Etiske refleksjoner

NESH (2016:5) definerer begrepet «forskningsetikk» som: *«et mangfold av verdier, normer og institusjonelle ordninger som bidrar til å konstituere og regulere vitenskapelig virksomhet»*. Forskningsetikk omfatter berøring av etiske problemstillinger, og slike hensyn må tas gjennomgående i studien – for å opprettholde en tilfredsstillende forskningspraksis (Creswell & Poth, 2018:54, Materstvedt, 2018:153). Det stilles etiske krav til anonymisering, informert

samtykke og til vår behandling av dataene for et masterprosjekt, på linje med andre kvalitative forskningsprosjekter (Thagaard, 2013:24). Underveis i datainnsamlingsprosessen har vi dermed gjort oss opp en rekke etiske refleksjoner, og vi har fra start til slutt tatt stilling til etiske utfordringer i gjennomføringen av studien.

Anonymitet og personvern

Informantenes anonymitet er bevart gjennom fiktive navn, som de ble tildelt fra intervjunotatene (Creswell & Poth, 2018:182). Vi har valgt å ikke anonymisere kjønnet deres, eller om de jobber på spesialavsnitt eller enhet sentrum. Vi har imidlertid valgt å holde det spesifikke avsnittet de arbeider på anonymt, da dette kan være gjenkjennbart. For å undersøke etterforskeres bevisvurdering, var det sentralt å inkludere deres yrke som etterforskere, og om de jobber på enhet sentrum eller spesialavsnitt. Dette er fordi disse faktorene kan farge dataene i relativt stor grad, eksempelvis ut fra metoder som benyttes, rutiner eller tilgang på ressurser. Det ble derfor ansett som avgjørende for våre funn og analysen av dem. Informantene godkjente at opplysninger som kjønn og arbeidsplass (politistasjon eller spesialavsnitt) skulle inkluderes i oppgaven, da de takket ja til å delta i studien og skrev under på samtykkeskjemaet.

Aliasene vi har tildelt informantene fra spesialavsnitt er: Anna, Henrik, Kevin, Thomas og Synne. Informantene fra enhet sentrum, har fått de fiktive navnene: Aleksander, Therese, Charlotte, Daniel, Julie og Nikolai. I teksten vil vi kode de uthevede sitatene, for å tydeliggjøre hvilke avsnitt de omtalte informantene tilhører. Dette vil gjøres ved at spesialavsnitt merkes som «s», og enhet sentrum som «p» for politistasjon. Det vil for eksempel se slik ut: (Anna/s) og (Thomas/s), for de på spesialavsnitt, og (Aleksander/p) og (Julie/p) på enhet sentrum. Det vil også refereres til (s) og (p) der hvor det er relevant i analysen, eksempelvis der det er en sammenligning av enhet sentrum og spesialavsnittene.

Datamaterialet ble ikke ansett som sensitivt, og ble godkjent av NSD. Begrunnelsen for det er at tematikken er lite sensitiv (se vedlegg) i seg selv, samt at vi planla intervjuene på en måte som gjorde at informantene ikke kunne komme med persongjenkjennende opplysninger. Unntaket er at det ved en anledning kom opp et eksempel fra en sak fra media, som vi har valgt å anonymisere. Den etiske årsaken til anonymiseringen av visse opplysninger i forbindelse med reelle saker er for å sikre anonymiteten til informantene, samt de som har vært involvert i sakene de har jobbet med. I disse tilfellene var ikke informasjonen ansett som sentral å inkludere i oppgaven. Alle persongjenkjennende opplysninger om informantene ble slettet da oppgaven var ferdigstilt. Dette inkluderer de transkriberte intervjuene og lydfilene, og gjelder også

dokumentene fra Politihøgskolen. Vi oppbevarte minnepenn med lydfilene i et låst skap og slettet filene da transkriberingen var ferdig.

Informasjonsskriv og samtykkeskjema

Informantene mottok informasjonsskriv og samtykkeskjema (se vedlegg), over e-post i forkant av intervjuet, slik at de skulle vite hva studien gikk ut på, samt deres rettigheter som deltakere. Dette inkluderte deriblant muligheten til å trekke seg når som helst, om de skulle ønske det. Denne rettigheten var det ingen som benyttet seg av. Informasjonsskrivet og samtykkeskjemaet hadde vi også med oss inn i intervjuene. Informantene signerte på disse før vi startet, og før vi skrudde på lydopptakeren. På den måten visste de at de forble anonyme, samtidig som at de fikk klart for seg hva vi skulle bruke intervjudataene til.

Selv om vi forsøkte så godt vi kunne å gi dem den nødvendige informasjonen om studien i forkant av intervjuet, opplevde vi at noen ikke var klar over hva slags faglig bakgrunn vi har. Det var en som lurte på om mastergraden var på Politihøgskolen, og etter vi fikk spørsmål om det, begynte vi å fortelle om oss selv og kriminologi som fagfelt, før vi skrudde på lydopptakeren og startet intervjuet.

Tilstedeværelse i intervjusituasjonen

Valget om at begge skulle være til stede i intervjuet var også en vurdering vi håndterte som en etisk problemstilling. Beslutningen hviler på forskjellige faktorer, men særlig på hvordan begges tilstedeværelse styrker dataene. Avgjørelsen tok vi til tross for at den asymmetriske maktbalansen (Kvale & Brinkmann, 2015:52), kan tenkes å bli større når det er to personer som intervjuer. Vi konkluderte med at det ikke ville bli problematisk, fordi vi intervjuet fagpersoner, som kan forstås som «eksperter» på feltet sitt. utfordringer tilknyttet maktbalanse vil uansett være tilstedeværende i en intervjusituasjon (Thagaard, 2013:107), men vi synes ikke det virket som at det var ubehagelig for informantene at vi var to stykker. Alle intervjuene foregikk på deres arbeidssted, med den intensjon om å tilrettelegge for komfortable omgivelser, trygghetsfølelse og minimere ubehag. Som nevnt, tok vi forholdsregler og er samlet sett fornøyde med valget om å intervjuer sammen. Dette opplevde vi som velfungerende og fikk inntrykk av at informantene var bekvemme i situasjonen.

Tolkning av data

Ingen av informantene ba om sitatsjekk, og dette kan være etisk problematisk da muntlig språk kan være intuitivt, upresist og spontant. Derfor kan utsagnene komme frem på en annen måte enn slik det var ment, når det blir skrevet ned som tekst (Kvale & Brinkmann, 2015: 213). Til

tross for dette, har vi vært bevisste på å bevare meningen og konteksten som uttalelsene ble sagt i (Tjora, 2010:91). Dette har vi gjort for å styrke dataene (Thagaard, 2013:173). Etisk sett kan fortolkning av sitater være utfordrende, og dette har vi derfor også vært påpasselige med. De stedene vi har utelatt deler av datamateriale i sitatene har vi markert med (...). Det har vi gjort der det har vært ansett som nødvendig for å sikre anonymitet, hvis sensitive sak- eller identitetsgjenkjennende opplysninger har kommet frem (Kvale & Brinkmann, 2015:213). Så langt det har latt seg gjøre og vært etisk forsvarlig, har vi bevart sitatene som de var.

Vi har opplevd at flere temaer i datamateriale overlapper. Det har forekommet at de samme funnene har vært ansett som relevante for flere ulike kategorier i analysen. I slike situasjoner har vi plassert dem der vi kom til enighet om at de passet best inn, og var mest relevante. Begrunnelsen for dette er både av etiske hensyn tilknyttet tolkning av data, og for å heve kvaliteten på funnene.

Forforståelse

Hvordan vi ser og opplever verden, påvirkes av det vi vet, og hva vi tror (Berger, 1972:8). I forkant av datainnsamlingen hadde vi visse forventninger til hva informantene kom til å fortelle oss. Dette var blant annet på grunn av at vi hadde begynt å lese gjennom arbeidskravene fra PHS. Derfor er det sannsynlig å anta at det til en viss grad formet hvordan vi oppfattet informasjonen informantene kom med. En slik forforståelse, vil som nevnt, ha bidratt til elementer av deduktiv analysestrategi.

Ved oppstart av prosjektet hadde vi også forskjellige utgangspunkt, på den måten at Amanda hadde skrevet bacheloroppgaven sin om avhørspraksis, mens Marte var nyere på feltet. Denne forforståelsen har vi derfor sett på og behandlet som en etisk utfordring, ved å utnytte kunnskapen vi hadde som utgangspunkt, uten å la den legge for mange føringer eller være styrende. Noen av antakelsene Amanda hadde var at vi kom til å finne forskjeller mellom hvordan avsnittene jobbet. I tillegg hadde hun en hypotese som gikk på at funnene kom til å vise et sprik mellom ideal og praksis. En annen forutinntatthet var at praksisene har forbedret seg, til sammenligning med hvordan det var før, men at flere metoder og praksiser enda har forbedringspotensial. Disse tankene kom av at hun har lest en del litteratur på feltet og var relativt oppdatert på forskningen som har blitt gjort de siste årene. Marte hadde derimot ikke gjort seg opp så mange tanker om dette, og hadde på den måten et mer åpent sinn. Hun gikk dermed inn i intervjuene med ferske øyne i større grad. Samtidig vil begge være preget av kriminologibakgrunnen vår, ettersom vi har hatt fag om politiet, som har gitt oss forståelse for

politiet som etat, på et annet nivå enn vi ellers hadde hatt. Det er imidlertid sentralt å understreke at kunnskapen vi har opparbeidet oss fra dette har vært rettet mot ordenspolitiet, og ikke etterforskning.

Det er fordeler og ulemper tilknyttet begge tilnærminger, men vi har prøvd å gjøre det beste ut av det utgangspunktet vi hadde, ved og ta etiske hensyn gjennomgående i prosessen. Dette har vi deriblant gjort ved å benytte oss av kunnskapen vår, samt vært bevisst på å ikke la oss styre av forforståelse og prøve å se dataene for det de er – så objektivt som mulig. Den ulike bakgrunnen har vi opplevd som en styrke, fordi det har gjort at den ene som hadde mer grunnkunnskap fra før, og også mer bias – ble nyansert av den andres mer upåvirkede blikk. De ulike kunnskapsgrunnlagene har gjort at vi har utfylt hverandre i prosessen, mens vi samtidig har prøvd så godt vi kan å forhindre tunnelsyn i arbeidet med dataene.

Når det er sagt, er de nevnte forforståelsene preget av akademisk politilitteratur, og ikke basert på praktiske erfaringer med etterforskning. Dette kan anses å være en styrke for studien, ettersom vi som forskere på politiorganisasjonen og etterforskningspraksis blir utenforstående, og derfor ikke vil ta ting for gitt, slik medlemmene innad i organisasjonen kan gjøre (Eriksson-Zetterquist mfl., 2014:209). Dette vil vi benytte til vår fordel, for og i størst mulig grad oppfylle objektivitetsidealet – som er tilknyttet forskerrollen.

5 Analyse og diskusjon

Vi skal i denne analysen og diskusjonen, undersøke hvordan etterforskere i Oslo politidistrikt, vurderer bevis i etterforskningsprosessen. Gjennom syv kapitler, vil vi utforske informantenes etterforskningsmetoder og bevisvurderingspraksis. Dette vil si å kartlegge hvordan de arbeider både før, under og etter avhør. Et gjennomgående tema i analysen er at vi ser på forskjeller og likheter mellom lærebøkene og hvordan de forteller om egen praksis. Dette tilrettelegger for å finne ut av om informantene arbeider i samsvar med gjeldende retningslinjer, som legger føringer for etterforskningspraksisen. Vi skal i kapitlene 5.1, 5.2 og 5.3, gjennomgå etterforskningsprosessen og spesifikke metoder informantene benytter i bevisvurderingen, samt ulike elementer som eventuelt kan svekke bevisverdien. Derfor skal det også utforskes hvordan forebygging av eventuelle feilkilder og bias i etterforskningen foregår, i kapittel 5.6. Andre områder som berøres er informantenes ulike bruk av etterforskningsplan og deres oppfatning av dens funksjoner. Dette tar vi for oss i kapittel 5.4, før vi går over på en sentral del av analysen om skjønnsutøvelse i kapittel 5.5. Rommet for bruk av skjønn i etterforskningsarbeidet og hvordan de benytter skjønnen er viktige temaer i henhold til bevisvurdering og beslutningstaking. Her vises det til en balansegang mellom idealer for standardisering og skjønnsutøvelse. I det avsluttende kapittelet, 5.7, ser vi på hvordan erfaring oppleves som verdifullt i bevisvurdering, samt for god beslutningstaking og en kvalitetssikker etterforskning. De teoretiske perspektivene, organisasjonsteori, profesjonalisering og yrkeskultur, vil bidra til å heve forståelsen av informantenes etterforskningspraksis, og belyse deres perspektiver på hvordan bevis vurderes, samt faktorene som spiller inn i vurderingen.

5.1 Bevisvurdering

Bevisene som presenteres i en sak danner sjelden en sammenhengende historie i seg selv (Granhag & Ask, 2008:410). Ulike vitner kan for eksempel ha sett forskjellige deler av en hendelse, og selv om disse samles, kan det gjenstå gap. I tillegg presenteres ikke alltid de forskjellige bevisene i kronologisk rekkefølge. Disse faktorene bidrar til at etterforskerne selv må spille en aktiv rolle i konstruksjonen av alternative forklaringer på det som har skjedd, på lignende måte som Granhag og Ask (2008:410) presiserer at dommere gjør. Vurderingene skal dermed baseres på disse faktaene og bevisene, samtidig som de skal omstruktureres og plasseres

«på rett sted» i historien som dukker opp (Granhag & Ask, 2008:410). Denne bevisvurderingsprosessen refererte Kevin til som et puslespill:

«Du kan tenke deg et sånt puslespill for eksempel, vi har en rekke brikker og hver brikke kan for så vidt være et bevis, det er informasjon som er relevant for saken. Også kan det være noen brikker som for så vidt mangler, også prøver vi da å kanskje finne de andre brikkene, sånn at vi kan få et komplett puslespill. Og mangler det halve brettet, halve puslespillet, så er jo det ganske kjørt. (...) sannsynligvis så vil jo det sikkert være bevis som kan stå seg i retten, men vi bør sjekke og bør liksom få hele det puslespillet til å sitte. Sånn at vi er sikre på at de bevisene er faktisk gode.» (Kevin/s)

Kevin presiserte også at det er sentralt å få identifisert og undersøkt mest mulig informative kilder/bevis før saken sendes videre, eller før det tas ut tiltale da det er: «veldig ressurskrevende å sette i gang hele rettssystemet». «Puslespillmetaforen» underbygges av Bjerknes og Fahsing (2018:145), der også de beskriver etterforskningen og analysearbeid som et puslespill, bestående av ulike biter med informasjon – som sammensatt utgjør hendelsesforløpet. Det fremheves også at det er avgjørende å velge de riktige brikkene og ikke la seg villedes av informasjon som ikke er relevant. I tillegg skal ikke etterforskere prøve å presse inn brikker, som egentlig ikke passer inn. Hvis dette skjer, kan det medføre tunnelsyn og en bekreftelsesfelle, fordi man kun benytter informasjon som man selv mener at passer – til tross for at den ikke gjør det (Bjerknes & Fahsing, 2018:145).

I etterforskerens bevisvurderingspraksis og etterforskning for øvrig, skal de gjøre både den ukjente uvitenheten og den kjente uvitenheten til kjent viten (Rønn, 2013:224) – som del av informasjonsinnhenting, for å bygge en solid sak som holder i retten. Derfor skal vi videre undersøke hvordan denne prosessen foregår, samt hvordan informantene opplever etterforsknings- og bevisvurderingspraksisen.

Rettsrelevant – hva er det?

Begrepet «bevisvurdering» defineres som informasjon som skal systematiseres, analyseres, forstås og tolkes (Bjerknes & Fahsing, 2018:50). Et mulig bevis er informasjon som kan beskrive det aktuelle straffebudet og hendelsesforløpet, og dette kan være fysiske, digitale eller verbale spor (Bjerknes & Fahsing, 2018:27,74). Politiet skal alltid vurdere om informasjonen er rettsrelevant – i den forstand at den kan si noe om skyldspørsmålet. Etterforskerne skal dermed tilstrebe å identifisere og innsamle mulige bevis, fordi de ikke skal bruke tid på å hente

inn overflødig informasjon (Bjerknes & Fahsing, 2018:74; Riksadvokaten, 2016a:2). Det er også viktig at det dokumenteres hvordan informasjonen innhentes, oppbevares og analyseres. Dette begrunnes i at slike metoder kan påvirke bevisverdien, og da er det sentralt å kunne se tilbake på metodikken som er brukt i innsamlings- og analysefasen (Bjerknes & Fahsing, 2018:75; Riksadvokaten, 2016a:2). Informantenes perspektiver på bevisvurdering, sammenfaller med denne forskningen, fordi flere av dem berørte at informasjonen skal belyse straffebudet. Det var også et tydelig mønster at bevisene skal vurderes både alene og sammen, for å kunne klargjøre helhetsbildet og hendelsen som har skjedd. I tillegg var det noen som presiserte at man skal vurdere om informasjonen kan belyse hypotesene.

Vi spurte informantene: «Hva legger du i begrepet bevisvurdering?» Her var det rom for ulike tolkninger, fordi spørsmålet var av åpen karakter. Det var likevel flere likhetstrekk blant informantenes svar. Et funn er at bruken av ordet «bevis» varierer. Ordet «informasjon» og «dokumentasjon», virker å være et synonym til bevis, og å sammenfalle i meningsinnhold. Nikolai (p) påpekte at: «(det) første jeg tenker er at bevis ikke er et ord vi bruker i det daglige. Men handler om hvordan man ser dokumentasjonen i saken opp mot hypotesene». Nikolai var den eneste som nevnte dette, men det kan virke som at de andre informantene også deler en slik oppfatning, da flere bruker ordene «informasjon» og «saksopplysninger» for å beskrive bevisvurdering. Eksempelvis forklarte Synne (s) at hennes bevisvurdering består av å samle inn informasjon, samt en vurdering av denne.

En gjennomgående likhet blant flere av informantene var presiseringen av at beviset for seg selv, eller samlet med annen informasjon, skal belyse saken/hendelsesforløpet. Det illustrerer at det både er oppmerksomhet rettet mot vurderingen av det enkelte bevis, og det samlede bevisbildet. Henrik (s) påpekte dette ved å forklare bevisvurdering som:

«En vekting av saksopplysninger, da opp imot straffebud og dit man vil i en sak, både vekting i forhold til enkeltbevisets betydning og bevisets betydning som ledd i en kjede.» (Henrik/s)

Dette viser til at det foregår en vurdering av det enkeltstående beviset, samtidig som at man skal vurdere informasjonen i lys av konteksten den befinner seg i. Både Thomas (s), Therese (p), og Nikolai, beskrev at man må vurdere beviset for seg selv, men også hvordan det står seg helhetlig i saken. Daniel (p) påpekte i tillegg at de må vurdere om bevisene samlet sett kan sees utover enhver rimelig tvil. Dette indikerer at en vesentlig del av bevisvurderingen, går ut på at

de alltid skal se bevisene i lys av hverandre, og hva de kan si om saken overordnet. En samlet vurdering er også en del av beviskravet i straffesaker:

«Bedømmelsen beror ofte på en vurdering av flere momenter som hver for seg kan ha ulik bevisstyrke. Det kreves ikke at hvert enkelt moment skal være bevist utover enhver rimelig tvil, så lenge det etter en samlet vurdering av momentene ikke er rimelig tvil om konklusjonen.» (Kjelby, 2015:147)

Mange av informantene påpekte at den informasjonen de har tilgjengelig, skal vurderes etter dets evne til å belyse enten hendelsen eller straffebudet. For eksempel forklarte Julie (p) at:

«Bevisvurdering handler jo om å se på hvilke bevis man faktisk har og hva det er man mener at har skjedd og kan det bevise det som menes at har skjedd, eller avkrefte det man mener at har skjedd.» (Julie/p)

Therese forklarte også at bevisvurdering for henne omhandler å kunne vurdere hva det er informasjonen svarer på, og om dette kan si noe om saken. Hun la i tillegg til at det må avklares om informasjonen har noe med en eventuell straffesak å gjøre. Andre som vektet straffebudet eller straffesaken mer spesifikt, var Kevin, Henrik og Aleksander (p). For eksempel forklarte Henrik at han vurderer opplysningene i saken opp mot straffebudet og den straffbare handlingen. Aleksander beskrev begrepet bevisvurdering slik:

«Jeg tenker at når man jobber med en straffesak, så har man ulike bevis og ulike metoder som man bruker for å innhente ulike bevis som kan belyse den straffbare handlingen.» (Aleksander/p)

I tillegg understreket Aleksander at bevisene har ulik verdi, der noen kan være fellende, mens andre kun peker i den ene eller andre retningen. Dette antyder at verdien varierer i viktighet og vil påvirke saksresultat og retningen etterforskningen går i. Kevin sa i likhet med Aleksander, at det tas en vurdering om det belyser lovbruddet, og at man skal vurdere både kilden og verdien til beviset, samt en kryssjekking av den informasjonen som foreligger. Disse metodene er beskrivende for standarder etterforskere følger, og skal undersøkes nærmere i kapittel 5.3. Først skal det redegjøres for informantenes etterforskningspraksis, før, under og etter avhør.

5.2 Etterforskningspraksis: en kontinuerlig informasjonsprosess

Informantenes svar på hvordan de arbeider med bevis, før under og etter avhør, varierte. Noen vektla avhørstekniske rutiner, mens andre hadde hovedfokus på bevisvurderingen. Det som imidlertid ble klart var at det foregikk en form for vurdering under hele prosessen, fra man innhenter bevis, til man presenterer det i avhøret, og gjennom evalueringen i etterkant. Henriks utsagn belyser akkurat dette: «Det blir en ubevisst kontinuerlig vurdering hele jøvla tiden». Dette indikerer at det gjennomgående foregår en konstant bevisvurdering, til tross for at Henrik uttrykte at det sjeldent skjer i avhøret, da det meste av jobben gjøres i forkant. Dette gir uttrykk for en ubevisst vurdering gjennom hele etterforskningen. Forståelse er en stadig pågående prosess (Olsvik, 2013:101). Dette er relevant i etterforskningskontekst, fordi etterforskeren kontinuerlig opparbeider seg dypere forståelse – ettersom flere biter av puslespillet faller på plass. Vi skal nå utforske hvordan etterforskere øker sin forståelse av ulike hendelser og situasjoner gjennom avhør, herunder hvilke rutiner og metoder som benyttes før, under og etter avhør – som leder til et mest mulig komplett bilde av hendelsesforløpet.

Før avhøret – informasjonsinnsamling, kartlegging og avhørdisposisjon

Det endelige utfallet av en straffesak avhenger i stor grad av avgjørelsene som tas i de tidlige stadiene av etterforskningen (Ask, Rebelius & Granhag, 2008:1258). Dette viser hvor viktig det er at etterforskere utfører sine oppgaver etter direktivene og retningslinjene som gjelder. Pedersen (2019:101) presiserer at: «*i moderne kunnskapsbasert etterforskning, skal alle avhør forberedes og planlegges i den grad det er mulig*». I tillegg skal formålet med avhøret være klart (Politidirektoratet, 2017b:5; Riksadvokaten, 2018a:12), som del av planleggingsfasen hvor man foretar en saksrelatert forberedelse (Bjerkenes & Fahsing, 2018:196). I den forbindelse blir mistanken, og dens materielle innhold, bestemmende for hvilke informasjonskilder det oppfattes som relevant å samle inn (Rønn, 2013:224). I forkant av avhøret er to av de mest betydningsfulle oppgavene, å samle inn informasjon og kartlegge saken (Jakobsson, 2014:206). Våre funn indikerer at informantene i stor grad arbeider i tråd med formålene, rutinebeskrivelsene og retningslinjene som ligger til grunn for praksisen, da mange av dem skildret en etterforskningspraksis bestående av informasjonsinnsamling og kartlegging av informasjonsbehov. Deres beskrivelser inkluderte også å fremstille en tematisk avhørdisposisjon eller etterforskningsplan, for å skaffe oversikt, planlegge og forberede den

videre gjennomførelsen av avhøret. Disse gjøremålene er de samme som riksadvokaten (2016a:6) fremhever i sitt rundskriv, der momenter som formål, hva som skal belyses og tidspunkt for konfrontasjon, er essensielt for god praksis i forberedelsesfasen av et avhør.

Riksadvokatens rundskriv (2016a:2), og strlp. (1981, § 226) bemerker at formålet med avhør er å skaffe til veie opplysninger som kan belyse om det har skjedd et straffbart forhold, hvem som har gjort det, og om den eller de kan straffes. Derfor er etterforskning en: «(...) *formålsbestemt innsamling av informasjon for å avklare om det er grunnlag for å reagere strafferettslig mot noen for en utvist atferd*» (Myhrer, 2015:14). Therese belyste dette ved å si:

«(...) kravet til å etterforske er veldig lavt, men det skal fortsatt være et formål bak etterforskningen. Man skal ikke bare etterforske for å etterforske. Man kartlegger informasjonsbehov og prøver å finne (informasjon) deretter.»
(Therese/p)

Dette er sentralt, ettersom et avhør uten formål, kan medføre følgefeil (Bruusgaard mfl., 2013:39). Derfor er det naturlig at mange av informantene fremhevet at de planlegger avhøret ved å lage en disposisjon for hva som skal tas opp, hva man ønsker å belyse, samt taktikk for bevisfremleggelse. For eksempel beskrev Thomas at han alltid må lage en disposisjon for å forberede når ulike temaer skal tas opp. Daniel sa også at:

«Så har jeg merket meg de opplysningene som finnes, eller de andre vitnebeskrivelsene. Så skriver jeg en disposisjon før avhøret, der jeg bruker en fast mal som jeg bruker med en del punkter som gjerne blir aktuelle.»
(Daniel/p)

Han kommenterte også at han bruker tid på å få oversikt over alle opplysningene i saken. Charlotte fremhevet at hun før avhøret legger en taktisk plan på når hun skal gjøre den avhørte kjent med bevisene. Kevin belyste også en planlegging rundt bevisfremleggelse:

«Da er det slik at vi ser på de bevisene vi har og den personen vi skal ta avhøret av og vurderer hvor sannsynlig er det at den personen har noe informasjon om det beviset som vi sitter på, og da vurderer vi om vi skal ta i bruk det beviset i avhøret.» (Kevin/s)

Kevin beskrev også at han må skaffe seg et overblikk før avhøret skal utføres, og at de må vurdere om de skal «vise kortene» i avhøret, og at man må tenke på den avhørtes tilknytning til saken, når man vurderer om dette er noe man skal gjøre eller ikke. Her er både grad av mistanke, og personens relasjon til saken sentrale elementer i vurderingen. Mistanken vil slik Rønn (2013:225) bemerker, utgjøre starten for etterforskerens videre undersøkelse og beslutninger i

prosessen, og det kan prege vurderingen og hvilke valg man tar i henhold til tidspunkt for bevispresentasjonen. At informantene benytter en disposisjon og planlegger avhøret, hever kvaliteten på avhøret, i tillegg til at det er tidsbesparende og sikrer en effektiv gjennomføring (Politidirektoratet, 2017b:5; Riksadvokaten, 2016a:6).

Anna rettet mer oppmerksomhet mot kartleggingen av saken, ved å vise til at de først lager en etterforskningsplan med informasjonen man allerede har, samt en oversikt over hva de ønsker å finne ut av. Hun fokuserte også på innsamlingen av bevis, og poengterte at: «man tenker på bevisene gjennom hele etterforskningen». I tillegg påpekte Anna at de: «ikke skal etterforske for bredt», samt at de nå har en mer strukturert tilnærming enn tidligere. Therese, nevnte i likhet med Anna, at kartlegging av informasjonsbehov var sentralt. Dette var begrunnet i at mengden av tilgjengelig informasjon, varierer ut fra sakstype. Det er vesentlig å skaffe seg et oversiktlig bilde av opplysningene man har, og saken for øvrig, fordi man ikke kan etablere en god etterforskningsstrategi, uten dette (Olsvik, 2013:77).

Synne nevnte at det var sentralt å få innhentet nok informasjon i forkant av avhøret, spesielt i form av elektronisk materiale. Dette gjaldt også Julie, som sa at hun først tenker at hun må innhente tidskritiske bevis. Denne praksisen samsvarer med Jakobsson (2014:206) som beskriver at innsamling av pålitelige informasjonskilder er avgjørende i denne fasen. I likhet med Synne og Julie, viste også Aleksander til informasjonsinnsamling som vanlig praksis før avhøret, og utdypet videre om andre forberedelser som gjøres:

«I forkant av avhøret, så pleier vi ofte å jobbe to og to, der vi på en måte setter oss ned, går gjennom de ulike bevisene, leser gjennom alle rapporter som er skrevet av patruljer ute på stedet. Hva har mistenkte sagt, hva har fornærmede sagt, hva er det vi trenger å belyse her for at vi skal få en god sak.»
(Aleksander/p)

Henrik sa at han før avhøret må identifisere hvilke bevis han har, samt andre mulige bevis. Han påpekte også at han må tenke på hvilke bevis som eventuelt mangler, men som man kan få ut fra den informasjonen man får i avhøret. Dette kan sees i tråd med puslespill-metaforen, der man identifiserer informasjonsbrikker som kan settes sammen til et meningsfylt mønster – som totalt sett beskriver det som har skjedd (Bjerknes & Fahsing, 2018:145). Aleksander og Henriks uttalelser, belyser selve formålet med avhøret (Riksadvokaten, 2016a:2), da de resonnerer rundt hva de har av informasjon og hva de ønsker å få ut av avhøret – som kan klargjøre hva som har

skjedd. De ovennevnte informantene, og deres søkelys på innhenting av relevant informasjon før avhøret, er i tråd med riksadvokatens (2018a:10) retningslinjer:

«Etterforskingens omfang i den enkelte sak må avpasses etter dens formål, jf. straffeprosessloven § 226, og styres slik at den informasjon som innhentes har relevans for forholdene som skal avklares.»

Det er derimot et spørsmål om etterforskerne har ulike oppfatninger av hvilken informasjon som er relevant å innhente, og/eller hva som er mest hensiktsmessig i den gitte saken. Eksempelvis nevnte Daniel at det var forskjeller blant kolleger i hva som anses som «nok bevis» i en sak. Det at det er ulikheter i disse oppfatningene, indikerer at det ligger en skjønnsmessig vurdering i hva man anser som relevant informasjon. Likevel er informantene klare på at man skal ha en plan på hva man ønsker å finne ut av, noe som kan tilrettelegge for at informasjonen som trengs vil hentes frem til slutt.

Politiutdanningens mål er blant annet at studentene skal bli i stand til å gjennomføre målstyrte avhør, og innhente pålitelig informasjon (Bruusgaard mfl., 2013:26). Dette ser vi at informantene gjennomfører ut fra deres beskrivelse av egen praksis før avhøret. De var omtrent samstemte i praksisene sine på dette punktet, og samsvarer med litteraturen og retningslinjene, som legger føringene for hva denne fasen skal inneholde (Bjerkenes & Fahsing, 2018:195; Riksadvokaten, 2016a).

Under avhøret – avhørstekniske metoder

Det har blitt vist til at politiet har et omfattende forbedringspotensial på områdene som angår forståelse av, og kompetanse på formålsstyrte avhør, straffebudets vilkår og subjektiv skyld (Bruusgaard mfl., 2013:36,38). Et sitat fra en statsadvokat i Bruusgaards mfl. (2013:38) undersøkelse, kan trekkes frem: *«Ofte har avhører ingen tanker om hva som skal bevises»*. En taktisk etterforskningsleder i undersøkelsen, bemerket også at etterforskeren: *«(...) ofte ikke var godt nok inne i materialet»* (Bruusgaard mfl., 2013:38). Dette er noe av bakgrunnen for at vi ønsket å undersøke informantenes avhørspraksis, og hvordan de jobber med informasjon og mulige bevis under avhør.

Avhørsfaser: Fri forklaring og «lukke temaer»

Et hovedfunn er at informantene i stor grad bruker etablerte avhørsmetoder og besitter god kunnskap om de fasene som skal følges. De områdene det ble lagt mest vekt på under intervjuet,

var fri forklaring, lukking av temaer, sondering og konfrontasjon. Disse følger riksadvokatens (2016a:7) anbefalinger for gjennomførelse av avhør. At fri forklaring ble nevnt av majoriteten, er også i tråd med påtaleinstruksen, som beskriver at mistenkte og vitner skal tilbys og oppfordres til å avgi fri forklaring (Bjerknes & Fahsing, 2018:223).

Julie refererte til avhørstekniske rutiner, og forklarte at det gikk fra fri forklaring og åpne spørsmål, til en mer konkret spørsmålsstilling. Hun beskrev at man må være oppdatert på bevisets styrker og svakheter, samt at hun må gå sakte frem i avhøret. Dette begrunnet hun med at hun vil bevare bevisets gyldighet og ikke ødelegge det, slik som også er belyst av Bjerknes og Fahsing (2018:232-233) og Bruusgaard mfl. (2013:24). Thomas beskrev sin praksis, der han må: «(...) stille åpne spørsmål, legge til rette for god tid under avhøret, få frem at all informasjon som er relevant for sakene ønskes, og bruk av hypoteser». Daniel refererte også til noen av de samme standardene:

«(..) først har jeg fri forklaring der de får bare si med egne ord uten at jeg sier så mye. Deres versjon av saken da. Så spør jeg litt mer grundig inn under enkelte temaer. Fortsatt bare at de gir informasjon, og da spør jeg jo gjerne om ting da som jeg har informasjon om fra andre, for å se om det er ulike forklaringer i forhold til det som jeg har hørt fra det som er opplysninger fra fornærmede eller vitne.» (Daniel/p)

Dette kan anses å være en form for bevisvurdering, da han tester om det er uoverensstemmelser i den informasjonen han har fra før. Synne påpekte i likhet med Daniel, at hun under avhøret reflekterer over hva som blir sagt, ut fra de bevisene hun selv innehar og det den avhørte forklarer. Ut fra dette kan de ta en vurdering av om personen snakker sant eller ikke, og det utgjør et eksempel på hvordan en bevisvurdering kan foretas i avhør. Henrik presiserte imidlertid at han sjelden gjør bevisvurderinger under selve avhøret, og at dette ofte skjer på forhånd. Samtidig påpekte han at det pågår en ubevisst bevisvurdering gjennomgående i etterforskningsprosessen. Henrik nevnte også de ulike avhørsfasene, i tillegg til at han fokuserte på å belyse sentrale temaer og identifisere bevis, eller fraværet av dem:

«Sånn avhørsteknisk, så blir det jo sondering, sånn at jeg først innhenter en fri forklaring fra vedkommende for å hindre eller minimere påvirkningen vår, før man sonderer, lukker alle dører som kan være på gløtt. Før man helt til slutt da presenterer beviset.» (Henrik/s)

Anna beskrev også denne praksisen, da hun forsøker å: «Lukke temaer og prøve å finne alternative eller utelukke alternative hypoteser for det beviset man ønsker å legge frem».

Therese refererte til visse standarder i form av krav i avhør og at dette ville sikre sterkere bevis, spesielt i henhold til at man ved slike rutiner kan redusere egen påvirkning. Hun eksemplifiserte dette ved å si: «jo mer fri forklaring en person får lov til å gi, jo mer bevis har den jo». Dette samstemmer med at: «*Målet med den sammenhengende forklaring er at den avhørte skal gi mest mulig informasjon uten påvirkning fra avhører*» (Bjerknes & Johansen, 2009:211). Riksadvokaten (2016a:2) fremhever også at informasjonsinnsamlingen og den avhørte skal påvirkes minst mulig, fordi det vil ha betydning for vurderingen av bevisverdien.

Charlotte uttrykte at hun gjennomfører avhøret som en «trakt» hun jobber seg nedover i. Denne praksisen er vel etablert innenfor avhørsmetodikk (Bjerknes & Fahsing, 2018:227), hvor trakten begynner med fri forklaring og åpen spørsmålsstilling, etterfulgt av mer sonderende spørsmål, og med de ledende, på bunnen av trakten. Påliteligheten og bevisverdien blir dermed lavere, jo lenger ned man kommer (Bjerknes & Fahsing, 2018:227). Det påpekes imidlertid i Bruusgaard mfl. (2013:36) at etterforskerne har forbedringspotensial når det kommer til å begrense seg til å kun ta et avhør med fri forklaring. Dette begrunnes i at for mange gjentatte avhør med fri forklaring som hovedmoment, fører til at det blir vanskelig å påvise endringer, og at det blir utfordrende å konfrontere med opplysningene i retten (Bruusgaard mfl., 2013:36). Våre data gir imidlertid ingen indikasjon på hvor mange avhør informantene pleier å ta med fri forklaring.

Nikolai var opptatt av å få flest mulige opplysninger, som kan brukes til å kartlegge saken i størst mulig grad. Dette er hensiktsmessig for å få oversikt over hva informasjonen man har tilgjengelig, sier om det store bildet (Bjerknes & Fahsing, 2018:124). Charlotte viste også til at hun ville få mest mulig detaljert informasjon fra den avhørte:

«(...) å få belyst alle aspekter i det den avhørte forteller meg. Og da kan det jo være... hvis den kommer med en påstand så er det viktig at jeg da får belyst, "åja hva mener du med det? Hva er mye for deg? Hva mener du med å bruke akkurat det ordet? Hva betyr det ordet for deg?"» (Charlotte/p)

Det Charlotte beskriver her, ligner på TEDS-PIE, som er en metode for spørsmålsstilling i avhør, og står for: «*Tell, Explain, Describe, Show Me, Preciesly, In detail, Exactly*» (Bjerknes & Fahsing, 2018:224). Denne regelen består av åpne spørsmål, som skal oppfordre den avhørte til å inkludere alle detaljer man husker. Om spørsmålene hadde vært mer konkrete, hadde kanskje ikke den avhørte prøvd å huske hendelsen, og bare svart på spørsmålene. Dette kan resultere i at man går glipp av utslagsgivende detaljer. TEDS-PIE er slik en metode som kan sikre mer detaljert informasjon, samt at etterforskeren ikke risikerer å lekke informasjon i de

spørsmålene som stilles (Bjerknes & Fahsing, 2018:223). Det kan også bidra til å forhindre påvirkning på det som forklares, og redusere muligheten for at etterforskeren fortolker forklaringen feil. Som Charlotte viser til, så kan ordet «mye» for en person, bety noe helt annet for noen andre, og dermed er det betydningsfullt å få avklart meningen bak dette, for å tilrettelegge for en bevisvurderingsprosess av kvalitet.

Et mønster som ble oppdaget, er at flere av informantene omtaler egen praksis på en deskriptiv og mekanisk måte, ettersom de ofte viste til at de følger visse standarder, uten å utdype årsaken til *hvorfor* de gjør det. Dette kan forklares med at de har blitt opplært i begreper, huskereglar og lignende – som de kanskje bruker for å snakke om egen praksis, uten å egentlig forstå bakgrunnen for hvorfor de gjør som de gjør. Vi ser imidlertid at eksempelvis Thomas, Therese og Julie forklarer at de følger avhørsfasene, blant annet fri forklaring, sondering og lukke temaer, for å sikre høyere bevisverdi og redusere sin egen påvirkning på forklaringen. Det å være bevisst på å forstå hvorfor man eksempelvis tar en fri forklaring, kan tenkes å være positivt for læring, helhetsforståelse og beste praksis. Informantene var mer forklarende rundt bevispresentasjonen, og hvorfor de valgte den strategien som de gjorde. Dette skal nå bli gjenstand for en nærmere undersøkelse.

Fremleggelse av bevis – en skjønnsmessig praksis

Mange av informantene belyste bevisfremleggelsen under avhøret. Et hovedfunn er at tidsperspektivet er spesielt viktig, og at etterforskerne benytter skjønnsmessige vurderinger, ettersom det er ulike oppfatninger rundt når informasjonen skal presenteres. Etterforskere vil møte på situasjoner, hvor det ikke finnes regler å støtte seg til, og i slike tilfeller, må de utøve skjønn etter beste evne (Olsvik, 2013:122). Det er ingen fasit på når man skal fremlegge bevis, og det er på bakgrunn av at det er nødvendig å ha fleksibilitet og rom for bruk av skjønn, i henhold til når dette skal gjøres. Det er derimot en anbefaling å utsette fremleggelsen av bevis til alle de ulike fasene er gjennomgått (Bjerknes & Fahsing, 2018:30, 233).

I hovedsak var det enighet om at en utsatt bevispresentasjon var det mest hensiktsmessige, noe som er i tråd med anbefalingene. Kevin forklarte for eksempel at han alltid legger frem beviset på slutten av avhøret, etter han har tatt imot fri forklaring om et spesifikt tema relatert til beviset. Han begrunnet også praksisen ved å vise til forskning på feltet:

«Det er nok best å gi, eller jeg synes det i hvert fall og jeg tror også litteraturen er enig med meg om at vi må nok. Vi bruker i hvert fall å la beviset komme etter hvert i avhøret.» (Kevin/s)

På linje med Kevin, fortalte Aleksander om en tilbakeholden bevisføringstaktikk, samt avhørstekniske rutiner:

«Under avhøret blir det på en måte hvordan man taktisk legger det frem. Der jobber vi stort sett ut fra den KREATIV-modellen, altså det avhørstekniske der, som har en fast oppbygning på hvordan vi ønsker å utspørre fornærmede. Der man ofte bruker en såkalt tilbakeholden bevisføring, at man holder tilbake bevis som man sitter på, og så får man mistenkte til å tømme seg om de ulike temaene vi anser som relevant for å belyse objektiv og subjektiv skyld i straffebudet.» (Aleksander/p)

Her var også Aleksander opptatt av at de avhørte skal få mulighet til å forklare seg fritt om ulike temaer, før beviset fremlegges. Denne avhørspraksisen med bruk av KREATIV, kan sikre at informasjonen som innsamles er mer pålitelig (Bjerknes & Fahsing, 2018:193-194). Gjennom en undersøkelse i 2012, ble det vist til at 90 % av deltakerne mente at KREATIV hadde gjort etterforskerne bedre rustet til å utføre avhør (Fahsing & Rachlew, referert i Bruusgaard mfl., 2013:8). Dette indikerer at modellen kan ha positive følger for informantenes avhørspraksis. Ut fra informantenes beskrivelser av egne avhør rutiner, antydes det i tillegg at etterforskernes yrkeskultur preges av en vitenskapelig praksis – der bruk av forskningsbaserte rutiner som KREATIV, samt andre avhørsmetoder er fremtredende. Dette illustrerer at etterforskernes praksis fremstår som både profesjonalisert og standardisert.

Daniel dro veksler på flere av de samme momentene som Kevin og Aleksander, i fremstillingen av avhørsfasene før beviset skulle fremlegges. Henrik beskrev en hovedregel om at de prøver å bygge opp avhøret, og at:

«(...) det man antar er de sterkeste bevisene holder man lengst tilbake, før man presenterer og man presenterer heller i det små først. Og det er jo rett og slett fordi at det er så mange ting det kan hende man ikke har tenkt på, som det kan finnes en eller annen plausibel forklaring på. Og hvis du brenner det på, det sterkeste beviset du tenker du har, så risikerer du at det ryker.» (Henrik/s)

Henriks beskrivelser illustrerer en strategisk bevispresentasjon, noe som Bjerknes og Fahsing (2018:232-233) bemerker som essensielt, ettersom man ved å eksempelvis legge frem beviset for tidlig, kan forspille bevisets verdi. Dette er på grunn av at den avhørte kan justere seg, og komme med plausible forklaringer som samstemmer med det beviset de ble gjort kjent med (Bjerknes & Fahsing, 2018:232). På denne måten risikerer de å tilrettelegge for at en mistenkt kan avgis falsk forklaring, basert på den informasjonen som blir presentert. Henrik fortalte videre at de har en tydelig disposisjon for bevisfremleggingen, men at hvis noe informasjon dukker

opp i avhøret, så må det vurderes på stående fot. Dette belyser behovet for et profesjonelt skjønn i situasjoner hvor det kreves, og når standardene ikke er tilfredsstillende i det gitte tilfellet. Dette skjønnnet er ikke vilkårlig, fordi skjønn bygger på trening, utdanning og erfaring (Evetts, 2011:410). At det benyttes skjønnsmessige vurderinger når de skal presentere bevis i avhør, forutsetter imidlertid at rutiner og standarder på systemnivå er fungerende – og at etterforskere besitter kunnskap som tilrettelegger for profesjonell grad av autonomi (Gundhus, 2016:55; Wathne, 2015:198).

De ovennevnte informantene har på denne måten, beskrevet at de utsetter bevispresentasjonen til de har fått nok informasjon om de temaene de mener er nødvendige, før fremleggelsen av beviset. Sorochinski mfl. (2014:87) har i den forbindelse også undersøkt hvilke tidspunkter – derav tidlig, sent eller gradvis – som er mest hensiktsmessige å presentere bevis, i hensyn til å minimere bedrageri og løgn fra den avhørte. Deres funn antydte at det ville være mest effektivt å vente med fremleggelse av bevis helt til slutt, da dette i større grad ville kunne avsløre hvem som snakket sant og ikke. Samtidig fant Sorochinski mfl. (2014:87) at å presentere bevis gradvis, kunne føre til at uskyldige fremsto som skyldige, ved at de adopterte strategier som ofte karakteriserer skyldige mistenkte.

I kontrast til informantenes oppfatninger om å utsette bevispresentasjonen, har en statsadvokat uttalt at dette ikke nødvendigvis er hensiktsmessig: «*Jeg mener konfrontasjonen i stor grad kommer for sent og at konfrontasjonene ofte blir veldig svake/lite spisset*» (Bruusgaard mfl. 2013:40). Riksadvokaten (2016a:9) beskriver i samsvar med dette, at det er blitt identifisert at konfrontasjonen er mangelfull eller at den kommer for sent i avhøret. Selv om det er taktisk å utsette presentasjonen av bevisene til hypotesene er utforsket (Bjerknes & Fahsing, 2018:30,233; Bruusgaard, mfl., 2013:9) – så kan en utsatt bevispresentasjon også frata den mistenkte muligheten til å forklare seg, ut fra den informasjonen som etterforskeren sitter på (Bruusgaard mfl., 2013:9). Mer spesifikt belyses det av en annen statsadvokat at: «*(...) avhørene har blitt fortellinger som glir ut. Jeg skjønner at avhøret har ulike faser, men man må snevres inn og konfrontere med opplysninger når disse forefinnes*» (Bruusgaard mfl. 2013:41). Som vist til i dette kapitlet, har informantene gjennomgående nevnt at de benytter seg av avhørsfasene slik de er beskrevet av Bjerknes og Fahsing (2018), ved eksempelvis forberedelse, fri forklaring, lukking av temaer, mer spesifikke spørsmål og sondering, og deretter konfrontasjon med bevisene til slutt. Derfor utfordrer det informantens perspektiver på god praksis, når det blir ytret at fasene burde snevres inn og at konfrontasjon skal komme tidligere.

Her ser vi at det er ulike oppfatninger mellom statsadvokatene og våre informanter, av hvordan et avhør skal utføres. I Bruusgaards mfl. (2013:40) undersøkelse ble det også uttrykt at etterforskere ofte helst ville utelukke alle mulige forklaringer, før det konfronteres med bevis. Dette sto i motsetning til påtalemyndigheten, som ønsket at konfrontasjonen skulle skje så raskt som mulig. Her kan vi se at det er et misforhold mellom profesjonene, i synspunktene rundt hva som oppfattes som beste praksis, og hvordan avhøret skal se ut. Dette kan være resultat av utdanning, yrkeskultur og verdiene den bygger på, der profesjonsidentiteten kan påvirke oppfatninger om hvordan avhøret skal gjennomføres. Politiet blir opplært i avhørsteknikk på Politihøgskolen, og har dybdekunnskap om viktigheten bak slike metoder, samt eventuelle konsekvenser det kan medføre, om disse ikke følges. På bakgrunn av dette, kan det tenkes at rommet for å avvike fra avhørsmetodene er lite.

Thomas tok også opp presentasjon av bevis, men han skilte seg derimot fra både Aleksander, Kevin og Daniel ved at han ikke viste til noen utsatt bevispresentasjon. Han beskrev en mer vag fremleggelse, uten å presisere tidspunktet bevisene skal presenteres. Thomas påpekte at det skal foretas en detaljert gjennomgang av beviset, og at man: «(...) følger opp da eventuelt det som måtte bli sagt i forhold til beviset». Charlotte hadde også en annen tilnærming til bevisfremleggelse sammenlignet med de andre informantene. Dette var fordi hun antydte at avhørets natur gjør at det blir nødvendig å kunne løsrive seg fra den taktiske avhørsplanen, ut fra den informasjonen avhøret frembrakte. Hun sa at: «(...) Selv om jeg har lagd en plan allerede, må avhøret være dynamisk sånn at jeg da vurderer hvilken tid jeg skal legge det frem likevel under avhøret». Her foregikk det en bevisvurdering under avhøret, og i motsetning til Aleksander, Kevin og Daniel som ventet med å presentere bevisene, ville Charlotte tilpasse tidspunktet ut fra den nye informasjonen som kom frem under avhøret.

Den fremgangsmåten som Charlotte fremstiller, bestående av fleksibilitet, skjønn og tilpasning, kan anses å være fordelaktig i etterforskningsprosessen – spesielt fordi ingen saker er like (Stelfox, 2011:639; Bjercknes & Fahsing, 2018:57). Det å være fleksibel og spontan under avhøret, kan imidlertid være utfordrende når man er i aksjon (Bruusgaard mfl., 2013:40). Om man tar en uheldig vurdering, kan det påvirke bevisverdien, fordi måten man samler inn informasjon på, vil ha følger for dens nøyaktighet, relevans og pålitelighet (Bjercknes & Fahsing, 2018:27). For eksempel om det stilles relevante, men ledende spørsmål på feil tidspunkt i avhøret, kan det ha dramatiske konsekvenser for påliteligheten og betydningen av beviset (Bjercknes & Fahsing, 2018:27). Dette kan illustrere baksiden ved å ta skjønnsmessige valg på

«stående fot» under avhøret i henhold til bevisfremleggelse, som Henrik og Charlotte forklarte. På den andre siden har også den effektive etterforskerens ferdigheter blitt beskrevet som en blanding av motivasjon, metode, ferdighet og kreativitet (Bjerknes & Fahsing, 2018:57). Metode referer til etterforskningsmetoder og kunnskap om hvordan disse teknikkene skal brukes. Man skal også ha motivasjon til å løse saker, og ferdigheter til å vurdere bevisene raskt opp mot hypotesene. Kreativitet er evnen til å ta en risiko innenfor lovens rammer, der man løser saken på en annen måte enn forventet (Bjerknes & Fahsing, 2018:57) – i dette tilfellet, kan det sees i tråd med Henrik og Charlotte, som sa de måtte ta en vurdering fortløpende ut fra informasjonen som fremkom underveis i avhøret. Dette kan anses å være en form for profesjonell fleksibilitet, som etterforskere oppnår ved å ha innsikt i verdien, kunnskapen og prinsippene, som danner grunnlaget for metodikken (Bjerknes & Fahsing, 2018:57).

De nevnte funnene viser variasjon blant informantene i deres bevispresentasjonstaktikk, noe som antyder at det er en skjønnsmessig vurdering som tas. Begrunnelsen for dette kan være at sondering- og konfrontasjonsfasen regnes som den mest utfordrende delen av avhøret (Bruusgaard mfl., 2013:42). Dette er resultat av avhørernes ferdigheter, men også den avhørtes egenskaper. De ferdighetene som kreves er fleksibilitet og å kunne stille de rette spørsmålene der og da, noe som er utfordrende underveis i avhøret. Den som avhøres kan også påvirke denne fasen ved at personen ikke svarer på spørsmål, gjentar seg selv eller hopper mellom temaer, noe som gjør det vanskelig for avhøreren (Bruusgaard mfl., 2013:42). En sprik i praksis i sonderings- og konfrontasjonsfasen, kan også være resultat av lite styring fra etterforskningsleder, og/eller av etterforskerens egen usikkerhet (Bruusgaard mfl., 2013:24).

Anna sitt arbeid med bevis under avhør skilte seg fra restens, på grunn av fagfeltet og sakstypen hun jobber med. Hun påpekte at det ofte er få bevis, og fortalte at dette preger avhørene, noe som resulterer i forskjeller fra de andre informantenes avhør. Hun beskrev:

«I våre saker så blir det jo mye informasjonsinnhenting mer kanskje enn direkte bevisfremlegging og bevisvurdering, fordi det går mye på troverdighet, sett opp imot andre opplysninger.» (Anna/s)

Fremlegging av bevis er ikke sentralt i hennes avhør. Anna viser til at det i større grad handler om å få kontrollerbare opplysninger som kan sees opp mot den informasjonen hun har fra før. Kryssjekking og etterprøving av informasjon er essensielt – ved at hun ser på hvordan forskjellige kilder beskriver den samme hendelsen (Bjerknes & Fahsing, 2018:108).

Etter avhøret – kontrollsjekk og samarbeid

Hvordan informantene jobbet med bevisene etter avhøret hadde flere likhetstrekk. Aleksander pekte på to oppgaver som gjøres i etterkant av et avhør, og disse inkluderte samarbeid med juristen på saken og å kontrollsjekke informasjon. Det var de arbeidsoppgavene som gjennomgående ble tatt opp av informantene. For eksempel beskrev Charlotte at hun vurderer bevisene opp mot hverandre for å se om det er noe som ikke stemmer, eller om hun trenger ytterligere etterforskningskritt. Nikolai uttrykte at han etterprøver informasjonen etter avhøret, og Daniel forklarte at han kontrollsjekker informasjon ved å ettergå opplysningene han har fått. Denne praksisen vil utdypes i kapittel 5.3, ettersom kontrollsjekk og etterprøvning, er sentrale metodiske tilnærminger i bevisvurdering.

Synne fokuserte i større grad på å få oversikt etter avhøret ved å oppsummere det hun har av informasjon, for så å vurdere deretter. Julie fortalte mer generelt om egne arbeidsoppgaver, og nevnte at hun skal: «forberede rettens behandling av saken», og at det er her bevisene er essensielle, ettersom det er de som avgjør saksresultatet.

Forholdet mellom etterforsker og påtalemyndigheten

Gode etterforskninger, skal være åpne og fordomsfrie, siden hensikten med etterforskningen er å undersøke om det er grunnlag for å ilegge straffeansvar (Viskum, 2013:184). Dermed er det juridiske aspektet utslagsgivende i etterforskningen, der etterforskerens samarbeid med den påtaleansvarlige juristen står sentralt. I Norge er første nivå av påtalemyndigheten innlemmet i politidistriktene, og dette står i motsetning til de fleste andre vestlige land, eksempelvis Sverige, som har et klarere administrativt skille mellom politiet og påtalemyndigheten (Bjerknes & Fahsing, 2018:17).

Et hovedfunn er at informantene har ulike praksiser i henhold til samarbeidet med juristen, og spesielt tidspunktet for når dette foregår. For eksempel så fremhevet Thomas at han deler sin oppfatning om hvordan saken står, med påtalemyndigheten, i tillegg til at han kommer med et forslag til saksavgjørelse. Daniel påpekte at han sender saken videre til jurist, når han har tatt en bevisvurdering, og saken er ferdig etterforsket. Vurderingen inneholder hans oppfatning av saken og om det holder til tiltale, forelegg eller henleggelse. I motsetning til både Daniel og Thomas, foretar Aleksander og Henrik bevisvurderingen sammen med etterforskningsleder og påtaleansvarlig. Deres vurderinger av bevisene og saken, gjøres i samarbeid, *før* saken er ferdig etterforsket. Som Aleksander forklarte, vurderer han etter avhøret om beviset er styrket eller

svekket ut fra det personen har forklart, i samarbeid med jurist. Henrik fremhevet også denne praksisen:

«(...) i dette tilfelle så blir jo det mer evaluering med etterforskningsleder og juristen, og gjennomgå: “Har vi det vi trenger, hva mangler, hvordan står bevisene nå i forhold til før avhøret”.» (Henrik/s)

Slike forskjeller i praksis angående når påtalejuristen blir involvert, indikerer en usikkerhet i henhold til grensdragning, og hvilke roller juristen har (NOU 2017:5:84), samt at påtalemyndighetens integrerte ledelse av politiets etterforskning gjør at avgrensningen mot påtalemyndighetens arbeid ikke er helt tydelig (Myhrer 2001:26). Bjerknes og Fahsing (2018:17) beskriver at det er fordelaktig å tilrettelegge for et tett samspill mellom etterforskere og påtalejurister innen etterforskning. Dette er fordi påtalejuristen, som ofte er en politiadvokat, har ytterligere kompetanse på straffbarhetsvilkårene, i tillegg til å være faglig leder av etterforskningen og ansvarlig for rettssikkerhet og straffeprosess (Riksadvokaten, 2018a:4). På denne måten kan juristen kartlegge retningen etterforskningen skal føres i, og omstendighetene som bør undersøkes (Bjerknes & Fahsing, 2018:17). Det har også blitt vist til at det: «*Gir helt åpenbart det beste resultatet når påtale «tar» sin tildelte rolle i det taktiske arbeidet, eksempelvis opp mot avhør*» (NOU 2017:5:84), samt at det fører til økt effektivitet og kvalitet i etterforskningen (NOU 2017:5:29). En tilnærming med tett samarbeid med påtale under etterforskningen, kan dermed være funksjonelt på flere plan.

Det må presiseres at selv om en tett koordinering mellom påtale og etterforskeren kan anses som god praksis, så er det ikke slik at dette alltid er mulig i virkeligheten, begrunnet i ressurser og økonomi – der påtale ikke har tid, eller har begrenset evne til å delta på det taktiske. Dette kan også forklares med det som skrives i NOU-rapporten (2017:5:84) om at: «*Økonomi styrer hverdagen, ikke riksadvokatens prioriteringer*». Det belyses også videre at etterforskningen bærer preg av begrensninger i samarbeidet mellom etterforskere og påtalejurister. På den andre siden er ikke behovet for å ha påtalemyndigheten med på hele etterforskningen, like sterkt i alle sakstyper (NOU 2017:5:84). Etterforskerne har også best forutsetning for å strukturere innsamlingen av den etterspurte informasjonen, ved å gjøre undersøkelser og ha avhør (Bjerknes & Fahsing, 2018:17).

I kontrast til dette, kan man også undres over hvilke implikasjoner det kan ha for bevisvurderingen og saken som helhet, om forholdet mellom etterforskeren og påtalemyndigheten er for tett, eller konfliktfylt. På grunn av ulike profesjonskarakteristikker og

fagfelt, kan tverrfaglig samarbeid oppleves som vanskelig. Dette er fordi profesjonene kan besitte ulike oppfatninger av etterforskningsfaget, begrunnet i at kompetansen legger føringer for hva som anses som hensiktsmessig og viktig å gjøre i en sak. Eksempelvis er det funn som tyder på at politi- og påtalemyndighet har ulikt syn på, og forståelse av, avhørsbevisets tyngde i retten (Bruusgaard mfl., 2013:18). Kevin påpekte i sammenheng med denne diskusjonen om ulike profesjonsoppfatninger at:

«Vi opplever at vi har blitt overrasket over hva retten vektlegger. Så de kan se på helt andre type bevis, som vi mente var mer sånn "Ja, det forteller jo om kriminaliteten", men vi mente jo at *det her* var liksom, for eksempel IP da, IP-adresse som er jo veldig sånn datateknisk, at det her var liksom det som fortalte mest om kriminaliteten og spikret den tiltalte til kriminaliteten på best mulig måte.» (Kevin/s)

Her opplever etterforskerne at de kan vektlegge helt andre bevis, enn de som viser seg å være avgjørende i retten. I tillegg kan man trekke linjer til om et *for* tett samarbeid kan påvirke i negativ retning, der juristen blir påvirket av den vurderingen som etterforskeren kommer med, noe som vil svekke rettssikkerheten. En vanlig kritikk av en integrert påtalemyndighet er at det kan være problematisk i henhold til objektivitet, og at påtale får et: *«for sterkt «eierskap» til straffesakene, med fare for å gå i bekreftelsesfellen»* (NOU 2017:5:29). I tillegg er det påpekt at det er uheldig at påtalejuristene er fungerende ledere for etterforskningen, da de ofte ikke har nok kompetanse innen ledelse eller etterforskning (NOU 2017:5:29). Daniel nevnte i denne forbindelse at det kunne være en sjanse for at juristen blir påvirket av etterforskerens bevisvurdering, ettersom de presenterer deres oppfatning om informasjonen og saksavgjørelse. Dette kan indikere at det hadde vært fordelaktig å ha et større skille mellom dem, og det har også vært et spørsmål i den offentlige debatten. Under Politijuristenes landsmøte i 2018, ble det debattert om organisasjonen ønsker å skille politiet og påtalemyndigheten. Her ble det oppdaget at andelen som ønsker dette bare blir større og større (Grønning, 2018). Til tross for dette, uttalte Riksadvokaten (i Grønning, 2018) at: *«Jeg registrerer at det er flere som snakker om det nå. Jeg tror det er feil medisin. Det er veldig mange fordeler med den ordningen vi har i dag etter mitt syn»*. I en artikkel på politiforum (Mortvedt, 2016), sier politiadvokat Skjengen, også at fordelene vil overveie ulempene med en integrert påtale. Skjengen (i Mortvedt, 2016) kritiserer videre at verken jurister eller etterforskere har kompetanse innen ledelse etter endt utdanning. Det understrekes også at det er positivt at profesjonene kan tilføre forskjellige innfallsvinkler og kunnskap, basert på ulikt erfaringsgrunnlag, og slik produserer: *«kvalitativt bedre saker»*

(Mortvedt, 2016). Dette kan forklare bakgrunnen for at informantene understreket at de diskuterte med juristen i løpet av etterforskningen.

I NOU-rapporten (2017:5:84) bemerkes det at de har sett store forskjeller mellom spesialavsnitt og politistasjoner når det kommer til påtalejuristens rolle og involvering, der det videre konkluderes med at dette er slik det må være. Juristen skal ikke forventes å: «*være like mye «på» som ved et spesialavsnitt*» (NOU 2017:5:84). Intervjuene peker imidlertid ikke på noe tydelig mønster på forskjeller mellom spesialavsnitt og politistasjon, når det gjelder hvordan praksisen og samarbeidet foregår.

For å oppsummere hovedfunnene fra etterforskningsprosessen før, under og etter avhør, er det tydelig at informantene følger retningslinjer og standardiserte etterforskningsmetoder og faser (Riksadvokaten, 2016a; Bjerknes & Fahsing, 2018). Før avhøret var det i hovedsak kartlegging- og innsamling av informasjon som var sentralt. De mest fremtredende metodene som ble benyttet under avhøret, var i tråd med avhørsfasene: fri forklaring, lukking av temaer, sondering og konfrontasjon. Her var utsatt bevispresentasjon sentralt, samt bruk av velkjente metoder som KREATIV og «trakten». Etter avhøret var rutinene tilknyttet kontrollsjekk av informasjon og et samarbeid med påtalejurist. Ut fra dette fyller informantene den taktiske etterforskerens rolledefinisjon, ettersom funnene viser at de tilstreber å følge direktiver og anerkjente etterforskningsmetoder (Politidirektoratet, 2019b:19), eksempelvis gjennom at de innhenter, analyserer og tolker informasjon fra avhøret og andre opplysninger – de «samler trådene» (Bjerknes & Fahsing, 2018:56). Videre skal vi utforske hvordan informantene arbeidet med mistenkt/siktet, fornærmet eller vitne, og om praksisen var lik eller ulik ut fra den avhørtes status.

Status som mistenkt/siktet, fornærmet eller vitne

Vi stilte informantene spørsmål om personens status var utslagsgivende for måten praksisen ble utført på. De som mente at det i utgangspunktet skulle være det samme uavhengig av vedkommendes status, var opptatt av bevisvurderingen, mens de som nevnte at det var forskjeller, rettet oppmerksomhet mot juridiske rettigheter, avhørsmetodikk, bevispresentasjon og hvilken type informasjon man ønsker å få. Disse funnene tyder på at det er visse områder som preges av ulikheter i hvordan man gjennomfører avhørene. Dette er ikke overraskende, ettersom avhørets form og utførelse vil variere ut fra elementer som avhørtes rolle, person, sakstype og hvor man er i etterforskningsprosessen (Riksadvokaten, 2016a:2).

Julie påpekte at en fornærmet har mer eierskap til saken, og sa at: «Jeg tror alle politifolk vil si at det er ganske stor definisjonsmakt i å være den første som kommer til politiet og hevder at noe har skjedd». Julie poengterte også at et vitne er et bevis i seg selv. Dette viser at statusen kan være avgjørende for verdien av det som forklares i avhøret. Synne bemerket at bevisvurderingen vil være den samme, uavhengig av status, fordi: «(...) bevisene står jo for seg selv uansett, og man må jo uansett legge dem frem i et avhør». Kevin beskrev også at bevisvurderingen vil være den samme for alle, men at de snakker forskjellig til den avhørte ut fra status. Charlotte uttalte i likhet med det, at:

«Jeg tenker at bevisvurderingen er det samme, for beviset er jo fortsatt beviset så... men at jeg snakker forskjellig med folk i avhøret ut fra hvordan status de har i straffesaken, det vil jo skje.» (Charlotte/p)

Dette viser at ulike former for kommunikasjon forekommer. Det er imidlertid blitt vist til at kommunikative utfordringer oppstår under avhør, når etterforskeren forsøker å praktisere objektivitetskravene: «å være upartisk, unngå å påvirke og emosjonell distanse» (Jakobsen, Stridbeck & Langballe, 2018:100). Spesielt i relasjon til fornærmede, kan etterforskeren bli så opptatt av å ikke påvirke forklaringen, at de er nølende til å respondere på det som blir sagt, og med det fremstår som distansert. Dette kan gå utover den avhørtes følelse av å bli møtt med forståelse og empati (Jakobsen, Stridbeck & Langballe, 2018:101), noe som kan utfordre prinsippene, kommunikasjon og empati, i KREATIV. Det ble også vist til at kommunikasjonsdilemmaet spesielt oppstår i avhør der det var et uklart hendelsesforløp, som for eksempel i voldtektssaker. Dette kan føre til misforståelser, og være lite gunstig for informasjonsinnhenting, om den avhørte ikke føler seg ivaretatt. Slike situasjoner kan derimot forebygges, ved at etterforskeren innledningsvis sørger for en tillitsfull og trygg kontaktetablering, samt forklarer nøyaktig hvordan avhøret skal foregå før de starter (Jakobsen, Stridbeck & Langballe, 2018:101).

Rettigheter

Den avhørtes rettslige status som enten fornærmet, mistenkt, siktet eller vitne, vil ha betydning for hvilken informasjon som den avhørte har krav på å få vite (Riksadvokaten, 2016a:4). Ifølge strlp. (1981, § 232), må avhør av mistenkte inneholde en konkret forklaring på hva personen er mistenkt for og hva saken gjelder, samt at hen ikke plikter å forklare seg. Om personen ønsker å redegjøre for hva som har skjedd, oppfordres vedkommende til å snakke sant, men kan også velge å være taus på grunn av selvinkrimineringsfare. I påtaleinstruksen (1985, § 8-10) står det

at i avhør med vitne og fornærmede, skal det på forhånd redegjøres for hva det ønskes en forklaring på, samt andre forhold som kan være relevante, med tanke på den forklaringen som blir gitt. De plikter heller ikke å forklare seg, men i motsetning til mistenkte, så er vitner og fornærmede forpliktet: *«til å si den fulle sannhet og ikke legge skjul på noe som angår saken»*. Informantene belyste i stor grad de ovennevnte rettighetene, og Therese forklarte for eksempel at: «den eneste forskjellen er rettighetene, og at alle skal ha lik sjanse til å forklare seg». Synne tok også opp at rettighetene er forskjellige, fordi:

«(...) et vitne eller fornærmet må jo snakke sant, men et mistenktavhør, da trenger de ikke å snakke sant. Det er ikke en rettighet de har, og da er det jo også sånn at man ikke kan gå ut fra at de snakker sant.» (Synne/s)

På grunn av dette, uttrykte Synne at de må bruke mer bevis i mistenktavhør enn med fornærmede, men presiserte i tillegg at: «hvis det er noen som anmelder noe falskt, det kan jo være i et fornærmetavhør, og da er det jo veldig viktig igjen da å legge frem bevisene». Julie viste i likhet som de andre, til at den største forskjellen mellom de involvertes status er de juridiske rettighetene, fordi en mistenkt/siktet ikke har plikt til å snakke sant, og at etterforskerne dermed må ta det til orientering. Det kan tenkes at det er årsaken til at informantene var mer taktiske i henhold til mistenktavhør. Dette skal videre undersøkes.

Taktisk bevispresentasjon og ulike informasjonsmål

Informantene uttalte at det var en mer taktisk bevisfremleggelse i mistenktavhør, samt at den typen informasjon som man søker etter var ulik, ut fra statusen til den avhørte. Det var også enighet om at man ikke skal gjøre vitner kjent med bevisene. Kort oppsummert var målet å innhente mest mulig informasjon og opplysninger fra vitner og fornærmede, mens det fra en mistenkt ønskes mer konkret informasjon.

Aleksander forklarte at det var stor forskjell på måten man operer med en mistenkt/siktet kontra en fornærmet:

«I en mistenkt/siktet situasjon så vil man nok gå mye mer for en sånn utsatt bevispresentasjon, der man holder tilbake informasjon, mens man kanskje tidligere vil komme inn på det i et fornærmetavhør. "Altså vi har noen videobilder her, vi vil at du kommenterer dette", versus i et siktetavhør så kan man jo for eksempel si "vi har informasjon om at du er i Oslo", som er veldig vagt, ikke sant. Man sier ikke hvilken kilde man har informasjonen fra, man sier veldig lite informasjon, mens i et fornærmetavhør så vil man nok gi veldig

mye kilde og informasjon på likt, som på en måte hjelper fornærmede å huske og forklare seg rundt hendelsen.» (Aleksander/p)

Aleksander uttalte videre at de har en mye større plan på hva de ønsker at mistenkt/siktet skal svare på, enn for vitner. Thomas bemerket også at det var en mer taktisk strategi på fremleggelse av bevis for en mistenkt eller siktet, enn for en fornærmet, eller et vitne:

«(...) så er det et mer taktisk fokus ved fremleggelsen av bevis for en mistenkt eller siktet, at man har oppi tankene at man bygger opp avhøret før... eller ja... lager en disposisjon som gjør at man får presentert bevisene på et fornuftig tidspunkt. Ja... et mer taktisk fokus der, og så med for eksempel et fornærmetavhør så er det mye mer fokus på å sørge for å få all informasjon, og få detaljert og mest mulig etterprøvbare informasjon.» (Thomas/s)

Han forklarte at det ellers ikke er forskjeller, og at de uansett skal være objektive og ikke ta parti. Anna beskrev i samsvar med Thomas, at det må gjøres en taktisk vurdering av hvordan det legges frem, i tillegg til at de må ha temaene og hypotesene klare. Inn under dette inngår også måten spørsmålene stilles på, samt hvilken rekkefølge som benyttes. Nikolai viste også til en mer strategisk tilnærming til mistenkt, kontra fornærmet. Dette begrunnet han med at han i et fornærmetavhør, helst vil få mest mulig å jobbe med, slik at det danner grunnlag for å etterforske videre. I mistenktavhør var det sentralt å få: «lukket mest mulig, så du har mest mulig å slå i bordet med når du skal få en forklaring fra han». Kevin forklarte at man ofte venter med å ta et mistenkt/siktetavhør til man har tatt flere vitneavhør, fordi man vil etablere flest mulige biter i puslespillet. Det er sentralt å få et overblikk og vurdere hvor sannsynlig det er at den aktuelle personen kan ha noe informasjon om det beviset de sitter på. Dette viser en mer strategisk planlegging av mistenktavhør, enn det er for vitneavhør. Kevin bemerket også at han ofte stiller seg selv spørsmål om:

«Tidlig i en sak, (skal vi) vise alt vi sitter på, eller skal vi bare ta han inn og prøve å snakke litt åpent om forskjellige personer, også vurdere om det beviset kan legges frem, etter hvert i avhøret?» (Kevin/s)

Fra uttalelsene til de ovennevnte informantene, fremkommer det at det er en mer taktisk tilnærming til bevispresentasjon i mistenkt/siktetavhør. Dette belyses ytterligere av Bruusgaard mfl. (2013:21): «Avhør av mistenkte er en oppgave for spesialister og krever spesifikk trening/opplæring hvis den skal gjøres på en tilfredsstillende måte». Dette indikerer at mistenktavhør er mer utfordrende, og at det er nødvendig med annen praksis og kompetanse

hos etterforskeren. Utfordringene kan altså være årsaken til at informantene presiserte et behov for grundig taktikk, i relasjon til fremleggelse av bevis.

Henrik la vekt på at avhørs- og etterforskningspraksisen er den samme for fornærmede og mistenkt/siktede. Han understreket også at de er spesielt oppmerksomme på fornærmede fordi deres avsnitt har en høyere andel falske anmeldelser enn andre. Anna presiserte også at man må huske på å:

«(...) være kritiske også til den informasjonen vi får. Det gjelder jo alle parter i en etterforskning, både vitne og fornærmet og mistenkte. Så det er bare å gå inn i det med et kritisk blikk og stille oppfølgingsspørsmål som gjør at man kan se om man kan få sjekket ut om dette her er pålitelig informasjon eller ikke.» (Anna/s)

At man opprettholder et kritisk blikk til den informasjonen som gis av alle involverte i en sak, uavhengig av status, kan betraktes som en styrke og illustrerer et eksempel på en «objektiv» bevisvurdering.

Flere av informantene oppfattet at vitneavhør skilte seg ut, både i henhold til informasjonsformål og bevisfremleggelse. Eksempelvis påpekte Henrik at vitnene er i «særstilling», og indikerte at de har en annen funksjon i etterforskningsbildet:

«Som oftest så har vi jo en mistenkt part og en fornærmet part som har to ulike forklaringer (...) og så har vi en drøss vitner i midten. Så mens vi på siktede for eksempel kanskje er mer fokusert på, "har dette skjedd", "har det ikke skjedd", "hvordan har det i så fall skjedd", og på fornærmede litt, ganske samme, så blir vitnebevisene mer kanskje styrt på hvilken av de to ulike forklaringene støtter de mest opp under. Hvilke opplysninger kan vi avkrefte eller bekrefte, mer for å styrke eller svekke forklaringene til hovedaktørene. Så det blir mer en slags sekundær bevisvurdering på vitner, tenker jeg (...) Det blir mer en sånn underbyggende bevis, bevis som underbygger andre bevis i saken.» (Henrik/s)

Aleksander bemerket at de ikke vil gjøre vitner kjent med bevisene, fordi det er ønskelig med en helt upåvirket forklaring, og at målet i den forbindelse er å få informasjon som gjør det mulig å kontrollsjekke opplysninger. Han uttrykte derfor at han ikke bruker bevisene like aktivt i vitneavhør, som i fornærmet- og mistenkt/siktetavhør. I likhet med Aleksander, fortalte Daniel at målet i et vitneavhør er å få informasjon, men at det ikke er så aktuelt å konfrontere med andre opplysninger i saken. Han fremhevet også at dette skiller seg fra mistenkt/siktetavhør, fordi de involverte skal vite hva som er anklagene mot dem og gjøres kjent med bevisene, sånn

at de kan kommentere det. Nikolai uttalte også at vitneavhør skilte seg ut fordi du kun skal få en forklaring, og ikke konfrontere med andre bevis i saken. Dette sier han at står i kontrast til et mistenkt/siktetavhør, hvor du vil ha noe mest mulig håndfast. I tillegg understreket Nikolai, at et avhør av vitner og fornærmede handler om å få innhentet så mye informasjon som mulig.

Det fremkommer av dataene, at det er ulike informasjonsmål ut fra den avhørtes status, samt forskjellige avhørstilnæringer i henhold til bevisfremleggelse. I fornærmet- og vitneavhør virker det å være en større konsentrasjon rundt det å samle inn informasjon, og dermed samsvarer våre funn med Jakobsen, Stridbeck og Langballes (2018:77) studie, som fant at etterforskerne ofte oppfattet seg selv som «informasjonsinnhentere» i fornærmetavhør. Dette kan være begrunnet ut fra de forskjellige avhørenes utgangspunkt, fordi som Nikolai påpekte, har man en klarere teori i et vitneavhør eller mistenktavhør, på grunn av at man allerede besitter informasjon. I et fornærmetavhør, starter man derimot ofte på «scratch», noe som tilrettelegger for at etterforskeren blir en informasjonsinnhenter. I mistenktavhør var informantene mer opptatt av taktisk avhørsmetode, fordi de ønsker mer konkret informasjon om et tilfelle, samt å forhindre ødeleggelse eller kontaminering av potensielle bevis. Ofte kan mistenktavhør karakteriseres av vurderinger av sannferdighet, og ønsket om å skille sannhet fra løgn (Sorochinski mfl., 2014:87). Dette kan anses å kreve en mer strategisk tilnærming, samtidig som det kan oppleves som mer utfordrende enn et fornærmet- og vitneavhør.

Spesialavsnitt kontra politistasjon: tid, ressurser og lik bevisvurdering?

Vi spurte informantene om deres oppfatning av andre avsnitts bevisvurdering. Funnene her skildrer et syn på at bevisvurderingen ville være det samme for begge, begrunnet ut fra beviskrav og standard etterforskningsmetodikk. Det var likevel flere av informantene som delte et perspektiv på at spesialavsnittene både hadde mer tid og ressurser i arbeidshverdagen, noe som kan være faktorer som påvirker bevisvurderingen.

Julie (p) sa at det var liten forskjell mellom avsnittene i deres bevisvurdering. Opplevelsen av at det er likhet i bevisvurderingen, begrunner hun slik:

«Vi skal møte den samme tingretten. (...) Jeg vil jo i utgangspunktet tenke at vi vurderer det ganske likt, fordi vi har eksamen da saken skal i retten og det er ikke noe forskjell på dem og meg da.» (Julie/p)

Synne (s) presiserte også at det ikke er noen forskjeller mellom avsnittene, og forklarte videre at hun selv hadde jobbet flere år på lensmannskontor, og vet hvordan deres praksis foregår. Hun understreket at jobben ville være annerledes, men ikke selve bevisvurderingen:

«Har du gode bevis, har du flere bevis som snakker i samme retning, uavhengig om det er spesialavsnitt eller om det er et lensmannskontor, så skal det jo være det samme. Du skal jo bruke de... du skal ta en vurdering.»
(Synne/s)

Daniel (p) oppfattet også at bevisvurderingen gjøres likt fordi: «(...) beviskravet er det samme uansett hvilken sak, om det er naskeri eller drap liksom, så skal det være bevist utover enhver rimelig tvil». Et betydningsfullt funn her er at metodikken vil være den samme, uavhengig av avsnitt. Daniel påpekte likevel at spesialavsnittene i større grad arbeider mer detaljorientert, og indikerer at det kreves en mer kompleks bevisvurdering på spesialavsnitt enn på politistasjon. Kevin (s) bemerket i likhet med de andre, at det er liten forskjell i bevisvurderingen. Han begrunnet dette ved politiets høye utdanningsnivå, men la til at hvis det var forskjell, så vil dette være konsekvens av saksmengde og tidspres. Dette belyser hvordan eksterne faktorer kan påvirke bevisvurderingen ubevisst. Rachlew (2009:22) og Lai (1999:104) har også vist til at tidspres kan medføre forenklingsstrategier. I denne sammenheng, var det flere av informantene som fremhevet at press på ressurser og tid, ville ha innvirkning på bevisvurderingen. Eksempelvis sammenlignet Aleksander (p) seg med de på lokal etterforskning, og uttalte at:

«Mitt inntrykk er at vi går ganske mye lengre i forberedelsene. Man har mer tid til det og man samler flere bevis i forkant. Så man gjør en større bevisvurdering basert på at man kanskje har mer tid og erfaring og kompetanse på ulike undersøkelser. Så jeg tror nok det er det som skiller det mest. Men selve metodikken man bruker er jo lik, så det vil jo ikke spille så mye rolle.» (Aleksander/p)

Dette utsagnet er beskrivende for hovedfunnene, fordi det viser at ressurser, erfaring og tid spiller inn på evnen til å gjøre bevisvurderinger, samtidig som at metoden vil være lik mellom avsnittene. Aleksander resonerte også rundt hvordan enda mer spesialiserte avsnitt, eksempelvis organisert kriminalitet, i større grad lente seg på en taktisk bevisvurdering på grunn av mer omfattende saker.

Både Nikolai (p) og Charlotte (p) uttalte at det ville være forskjeller i bevisvurderingen mellom avsnittene, på grunn av at spesialavsnittene har flere ansatte, og færre saker. Nikolai mente at dette ga spesialavsnittene større mulighet til å diskutere sakene og at dette ville opprettholde

objektivitet, i større grad. Charlotte påpekte også at ressurser og tid kunne påvirke bevisvurdering, samt at spesialavsnittene var høyere prioritert og fikk mer økonomisk støtte, enn politistasjonene. Hun sa også at de på spesialavsnitt har mer tid til å «dypdykke i sakene sine», på grunn av flere ansatte og færre saker, og uttalte i denne sammenheng at: «Kanskje hvis jeg hadde sittet like lenge med et bevis, så kanskje jeg ville fått et annet resultat, det kan hende». Dette kan ha implikasjoner for rettssikkerhet, og svekke kvaliteten av arbeidet, og illustrer slik hvordan krav til effektivitet kan gå på bekostning av kvalitet. Det virker derfor som at ressurser er mer styrende for hvordan praksisen utføres og grad av nøyaktighet i arbeidet, enn standardiserte retningslinjer og metodikk. Dette er også tilfellet i Wathnes (2015:296) studie, hvor en respondent uttrykte: «Jeg er styrt av penger, ressurser og til en viss grad de nye arbeidstidsbestemmelsene». Henrik (s) delte imidlertid et perspektiv på at det er forskjeller mellom avsnittene på områder som avhørsmetode og bevisvurdering:

«Jeg har jo et håp da, og jeg har jo en tanke om at det kanskje er litt mer faglig forankret. Jeg har jo tidligere jobbet på politistasjon, og vi får jo ofte inn saker som i startfasen har vært hos en politistasjon. Hvor man kanskje ser på måten avhøret for eksempel har blitt gjennomført på, at de har nok et litt annet bilde på hva som er viktige bevis og ikke viktige bevis i et avhør.» (Henrik/s)

Henrik viste også til at de har tilgang på fagutviklere som oppdaterer dem på den nyeste forskningen, på for eksempel strategi og teknikk i bevisfremlegging og vitnepsykologi. Basert på disse forutsetningene, uttrykte han at han: «håper at vi er bedre enn politistasjonene». Det viser at de har tilgang på flere ressurser, som kan styrke bevisvurderingen. Bruusgaard mfl. (2013:36) har i tråd med dette, uttrykt at det er varierende kvalitet på avhøret ut fra etterforskerens kvalifikasjoner, og viser til at spesialavsnittene hadde best resultater:

«Gjennomgående fungerer ting best i de alvorlige sakene, mens variasjonene er ganske store i de mindre alvorlige, hvor det tidvis helt synes å mangle målstyring. Avhører vet rett og slett ikke hvorfor avhøret blir tatt.»

Både Henrik (s) og Aleksander (p) hadde oppfatning om at det var en mer taktisk bevisvurdering på de tyngre avsnittene. Med dette kommer det til syne at både en ansatt på politistasjon og en på spesialavsnitt har samme oppfatning av hva forskjellene kan innebære, fordi begge fremhever ressurser og den taktiske delen av bevisvurderingen og etterforskningen som forskjellig.

I dette kapitlet har vi vært gjennom hvordan informantenes etterforskningspraksis utfolder seg før, under og etter avhør, samt hvordan de arbeider med mistenkt/siktet, fornærmede og vitner. Det har blitt redegjort for deres avhørsmetoder, og hvordan de vurderer opplysninger underveis i etterforskningsfasene. Fra innhenting og kartlegging av informasjon, til avhør og metoder som skal generere pålitelig informasjon – før det foretas en vurdering av den informasjonen de har opparbeidet seg, med påtale eller etterforskningsleder. Vi har også vært innom forskjeller og likheter mellom enhet sentrum og spesialavsnitt i henhold til bevisvurdering- og etterforskningspraksis. Informantenes oppfatning av andre avsnitts bevisvurdering, viste en enighet om at vurderingen var lik, men at arbeidshverdagen og noen elementer tilknyttet praksis, var forskjellige på bakgrunn av ressurser og tid. Vi fant ikke noe tydelig skille i hvordan samarbeidet mellom påtalejurist og etterforsker foregår, på spesialavsnitt sammenlignet med politistasjon. Med dette har overordnede elementer ved bevisvurderingen blitt gjennomgått, og videre skal vi utforske hvilke spesifikke metoder som tas i bruk til å vurdere bevis – og implikasjoner disse har for bevisverdi og etterforskningens utvikling.

5.3 Metoder for vurdering av bevis

Ut fra kunnskapsteoretiske perspektiver, skal vi undersøke hvordan informantene vurderer bevis. Dette innebærer å utforske hvilke metoder de benytter, samt hvordan de vurderer pålitelighet og objektivitet av informasjonen som innhentes. De metodene som var mest fremtredende var kontroll-og kryssjekk av hypoteser og informasjon, samt at vurdering av pålitelighet ofte gjøres ut fra bevisets egenskaper. Slike standardiserte etterforskningsmetoder, kan bidra til en mer systematisk og nøyaktig vurdering av saksinformasjonen, og forbedre etterforskeres beslutningstaking (Ask & Fahsing, 2019:97). Som Ask og Fahsing (2019:97) beskriver, kan modeller som eksempelvis de «6C» (innsamling, kontrollere, koble, konstruere, vurdere, konsultere), være eksempler på strukturerte arbeidsmetoder, som kan redusere gapet mellom vitenskapelig kunnskap og etterforskerens daglige rutiner. Det som da er sentralt, er at de ulike etterforskningsmetodene både benyttes riktig og på rett sted, på bakgrunn av at om de brukes ukritisk eller feil, kan det resultere i en mangelfull etterforskning (Bjerknes & Fahsing, 2018:56).

Vurdering av bevis og etterforskningsprosessen som helhet, kan anses å følge det som defineres som en «rasjonell beslutningsmodell» (Fivelsdal, Bakka & Nordhaug, 2004:153). Dette er fordi

den rasjonelle modellen følger disse stegene frem mot en beslutning: målstruktur→ problemkjennelse→ problemdefinisjon→ alternativsøking→ konsekvensvurdering→ valg→ utførelse→ kontroll, feedback (Fivelsdal, Bakka & Nordhaug, 2004:153). I stor grad sammenfaller dette med prosessen i de «6C». For eksempel: et lovbrudd er oppdaget (problem), der man skal utvikle alternative hypoteser (alternativsøking). Videre tester man konsekvensene av hypotesene for å se om de stemmer eller ikke (konsekvensvurdering), før man tar en beslutning basert på alle elementene – eksempelvis forslag til saksavgjørelse eller nye etterforskningskritt (utførelse). Til slutt kan etterforskeren få tilbakemelding fra kolleger eller etterforskningsleder (kontroll).

Vi forholder oss kontinuerlig til informasjon som er avgjørende for hvilke valg vi tar og hvordan vi handler (Hald & Rønn, 2013:29). Etterforskere skal håndtere omfattende datamengder og spor, som skal omgjøres til bevis (Bjerknes & Fahsing, 2018:74). Et potensielt bevis er all informasjon som kan belyse hendelsesforløpet og straffebudet (Bjerknes & Fahsing, 2018:74). Konteksten er også essensiell for hva beviset sier, og dets pålitelighet (Ask, Rebelius & Granhag, 2008:1246). Aleksander forklarte denne kompleksiteten, ved å vise til hvordan ulike bevistyper har varierende verdi, samt at de skal vurderes sammen for å fastsette et hendelsesforløp:

«(...) ofte så har man jo forskjellige bevis, man har teledata som viser hvordan han beveger seg, man har tekniske undersøkelser, kriminaltekniske undersøkelser som viser om det er spor av mistenkte, man gjør sporing av forskjellig elektroniske utstyr, og så har man jo vitneforklaringer som kanskje er litt lengre nede, på grunn av vitnes motivasjon eller hvordan han stod og hvordan vi kontrollsjekker de opplysningene.» (Aleksander/p)

Henrik understreket også hvor betydningsfullt det er å avsløre eventuelle uoverensstemmelser, som kan svekke påliteligheten:

«Hvem er personen som har sagt det? I hvilken kontekst har det kommet frem? Er det alternative motiver for at vedkommende sier dette, uten at det nødvendigvis er sant? Er det andre som kan understøtte det som har blitt sagt?» (Henrik/s)

Under etterforskningen skal etterforskeren alltid tenke langt frem i tid for å kunne evaluere mulige utfall av saken, begrunnet i at den ofte kan ta ulike retninger som man ikke var forberedt på. Dette krever at etterforskeren benytter ulike metoder for vurdering av bevis, og har kunnskap om spor og sporsikring, beviskrav, straffbarhet og motiver for den kriminelle

handlingen (Bjerknes & Fahsing, 2018:75). Gjennom systematisk tenkning, så langt det lar seg gjøre, kan etterforskere skape et fordelaktig samspill mellom nye opplysninger og empirisk hypotesetesting (Olsvik, 2013:77). Vi skal med dette se på hvordan informantene benytter hypotesetesting i vurderingen av informasjon, før vi går videre over på andre metoder som også var fremtredende i praksisen deres.

Hypotesers funksjon i bevisvurdering

Informantene har gjennomgående belyst hypotesetestingen som en betydningsfull del av etterforskningen. Dette indikerer at det spiller en sentral rolle for bevisverdien og videre etterforskningsskritt som baseres på dette. Olsvik (2013:61) skriver i denne sammenheng at, alle påstandene og opplysningene som foreligger må testes opp mot faktiske forhold, før de kan tillegges beviskraft. Det holder ikke at noe kun er sannsynlig eller overbevisende (Olsvik, 2013:61). Hypotesetestingsmetoden tar utgangspunkt i formuleringen «over rimelig tvil», og sier noe om hvor sikker man må være etter hypotesetestingen, for å kunne fastslå skyld (Granhag & Ask, 2008:408-409). Riksadvokaten (2018a:22) presiserer at bevisene skal vurderes i lys av alternative hypoteser som representerer ulike forklaringer på hendelsesforløpet. Etterforskere skal evne å vurdere saken med hjelp av hypotesene, og den innhentede informasjonen skal evalueres kritisk og faglig (Riksadvokaten, 2018a:22). Nikolai fremhevet for eksempel at han: «må vurdere om bevisene kan si noe om hypotesene i saken», og om de bevisene påvirker hypotesene i noen grad, eller annen dokumentasjon som foreligger. Både Aleksander og Synne beskrev at man må forsøke å svekke eller styrke de hypotesene man har. Aleksander sa eksempelvis at man underveis må finne ut av: «om den (informasjonen) styrker eller svekker på en måte den hypotesen man starter med i innledningen av en etterforskning». Å forsøke å svekke hypoteser er grunnleggende i etterforskningslæren (Olsvik, 2013:60). Synne og Henrik viste også til at man må vurdere informasjonsbehovets rolle opp mot hypotesene. Selve vurderingen går ut på å tenke over hvilken informasjon som trengs, for å kunne si at hypotesen er holdbar eller ikke.

Det virker som at informantene selv oppfatter at de følger Riksadvokatens (2018a:22) retningslinjer om bruk av alternative hypoteser for å ta vurderinger, samt testing av disse, for å skape en holdbar teori – og gi et fullstendig bilde av hendelsesforløpet. Informantene belyser dermed hvordan etterforskningsprosessen består av innsamling av data og analyse (Fahsing, 2013:131; Ask, 2013:158). At informantene benytter seg av hypoteser som dekker ulike

perspektiver, sikrer både objektivitet og «perspektivrikdom». Hypotesene skal slik være funksjonelle indikatorer, som det er mulig å avkrefte etter en systematisk informasjonsinnsamling (Bjerknes & Johansen, 2009:52-55). Therese forklarte i denne sammenheng, at man må ha et bredt spekter av hypoteser:

«For eksempel det har skjedd, det har ikke skjedd, det kan være sykdom som gjør at en person ikke er tilregnelig. Selv om kanskje vedkommende har gjort det. Andre årsaker at man blir presset og truet til å gjøre ting. Det kan være masse forskjellige typer hypoteser og underhypoteser da, som man gjerne må få skrevet ned.» (Therese/p)

Daniel beskrev på lignende vis som Aleksander, Synne og Therese, at han: «prøver å finne bevis både for og imot alle hypotesene». Dette illustrerer etterforskningens rettslige plikt til å ivareta objektivitetskravet, og fremkommer i strpl. (1981, § 226 tredje ledd): «*Er en bestemt person mistenkt, skal etterforskningen søke å klarlegge både det som taler mot ham og det som taler til fordel for ham*». Dette er grunnleggende for all etterforskning. Synne belyste også at: «Hypotesene, de er veldig viktige. Du alltid har en hypotese som sier at..."det kan ikke være straffbart" (...) Det er litt viktig da og ha med». Dette sammenfaller med etterforskningsstandarder som viser til at etterforskeren aktivt skal lete etter bevis for at den mistenkte ikke var tilstede på åstedet, da lovbruddet forekom (Ask, 2013:159). Etterforskeren skal på denne måten foreta en falsifikasjon og eliminasjon av påstander, der man søker enten benektelse eller avkrefteelse. Dette kalles «kritisk rasjonalisme» (Olsvik, 2013:61). Innenfor denne metoden, skal man bruke fornuften som rettesnor, ha et åpent sinn, etterprøve informasjon og svekke og/eller justere hypotesene (Olsvik, 2013:61). Det som er sentralt er å utsette hypotesene for sterk kritikk, og om den da ikke svekkes etter dette, kan den anses å være pålitelig (Olsvik, 2013:70). En rasjonalistisk tenkemåte kan på denne måten, bidra til effektivitet, fordi man raskere skiller ut informasjon som ikke er relevant om man får falsifisert påstander og informasjon tidlig i etterforskningen. Dette skal fremme fornuftige hypoteser om hendelsesforløpet (Olsvik, 2013:46). Ved at informantene understreket betydningen av å teste hypotesene for og imot, samt forsøke å vektlegge at en person ikke har begått noe straffbart og aktivt jobbe etter dette, kan de anses å følge en kritisk rasjonalistisk etterforskningsmetode.

Det kan derimot rettes oppmerksomhet mot hypotesenes form. Informantene er generelle i beskrivelsene av hvordan de tester hypoteser, ved at de omtaler det som en svekking eller styrking av dem, ut fra informasjonen som foreligger. Dette leder til et spørsmål om hvordan hypotesene mer konkret ser ut, samt hvordan hypotesetestingsprosessen fungerer. Hypotesene

er ofte basert på faktaene om lovbruddet, samt etterforskerens erfaringer fra tidligere (Ask, 2013:158), men retningslinjer på hva en god hypotese innebærer, har vært utydelige (Kolflaath, 2019a:437). Olsvik (2013:74) viser imidlertid til tre kriterier for hypotesevalg: «sikkerhet», «styrke» og «enkelhet». Disse forutsetningene kan man arbeide ut fra når man analyserer informasjon. Sikkerhet i hypotesene oppnås når disse er etablert på informasjon man allerede har, ved: «å sette opp nokså sikre antakelser» (Olsvik, 2013:74). Styrke går på hvilken hypotese som i størst grad blir styrket av opplysningene som fremkommer, etter en nøye analyse av all tilgjengelig informasjon. Dette legger grunnlag for å rangere hypotesene. De enkleste hypotesene skal også benyttes, begrunnet i at det er vanskeligere å teste en mer sammensatt hypotese (Olsvik, 2013:75).

For å teste en etablert hypotese, må etterforskeren søke å både falsifisere den, ved å søke informasjon som på logisk vis ikke forekommer, hvis den aktuelle hypotesen stemmer – samt å bekrefte den, ved å lete etter informasjon, som støtter holdbarheten til hypotesen (Ask, 2013:158-159). Dette begrunnes i at man ellers risikerer å havne i en bekräftelsesfelle, ved å ha et for ensporet fokus (Ask, 2013:159). Therese belyste dette dilemmaet:

«Og som man på en måte ikke søker å belyse, men man prøver å motbevise at det har skjedd, fordi hvis man har for stort fokus på at det har skjedd, og at dette må være hovedhypotesen eller noe sånt, så kan det også hende at andre viktige bevis som kan vise at det ikke har skjedd for eksempel, går hus forbi.»
(Therese/p)

På denne måten etterstreber etterforskeren å være så objektiv som mulig i hypotesetestingen (Ask, 2013:159). Til tross for at bevisene skal vurderes etter antakelser på både skyld og uskyld (Riksadvokaten, 2018a:15), poengterer Andenæs (2000:285) at:

«Men det er klart at for en ivrig etterforsker er det ikke alltid lett å tilfredsstillе den ideale fordring om fullstendig objektivitet. Har man først gjort seg opp en mening om saken, er det ikke mer enn menneskelig at hans interesse særlig vil være rettet mot alt som kan tjene til å styrke hans hypotese.»

Dette illustrerer utfordringene som er tilknyttet en objektiv bevisvurderingspraksis. Den kognitive prosessen bygger på informasjonens logikk, og går ut på å identifisere de mest passende mulige forklaringene, på de observasjonene man har (Fahsing & Ask, 2017:21). Om det derimot er kognitive begrensninger som har innflytelse på evnen til å tenke og beslutte –

kan det blant annet påvirke utviklingen og bearbeidingen av hypoteser (Sunde, 2019:39). Kevin belyser denne problemstillingen, der ubevisste forestillinger kan prege etterforskningen:

«"Shit dette her er jo et bra bevis". Også sitter alle og driver tunnelsyn, og liksom prøver å... "Vi vet at han er kriminell og vi tror at vi skal bare finne ting som bekrefter vår tanke om at han er kriminell", også finner vi noe, "Dette her er det" også har vi kanskje ubevisst sett blindt på ting som kan tale for han. Det er vi bevisst på, altså vi må jo belyse saken objektivt. Men ubevisst så er det jo slik mennesker fungerer, og samme med forskning og sånt dere gjør nå. Hvis dere har en tanke eller hypotese om at "Slik er det i politiet" og dere finner masse svar på det som støtter deres tanke, så er jo det fristende og kun bruke det, også er det litt kjipt å bruke ting som er uenig med deres synspunkt.» (Kevin/s)

Kejvins sammenligning er også noe som forskere kan kjenne seg igjen i. For å evne å belyse saken objektivt som Kevin sier, så kan hypotesene fungere som et virkemiddel for å hindre bias og andre feil i etterforskningen, da de kan forebygge psykologiske forenklingsstrategier. Hypotesebruk kan dermed sikre rasjonalitet og bedre beslutningstaking, samt skape et objektivt og bredt grunnlag for videre etterforskning (Sunde, 2019:38, 40). I PHS dokument 54 presiseres det også at: «Som etterforsker må man alltid tenke at det finnes en annen forklaring enn den mest åpenbare», for å forebygge feil og heve kvaliteten. Vi har her sett at informantene tilstreber en så objektiv bevisvurdering som mulig – og at alternative hypoteser og testing av disse, har en sentral funksjon i prosessen for å oppnå dette, til tross for de utfordringene som er fremhevet.

Bevisets relevans i straffesaken – «holder beviset i retten?»

Riksadvokaten (2018a:22) understreker at det skal være en sammenheng mellom strafferettslige beviskrav og bevisvurderingen. Målet er å skaffe mest mulig relevant informasjon om tilfellet, og opprettholde kritisk fornuft (Olsvik, 2013:60). Vi spurte informantene om hvilke faktorer som påvirket deres vurdering av bevisets relevans i straffesaken. Det var i hovedsak to elementer som ble vektlagt, herunder: straffebud og hypoteser. Som Julie beskrev: «Hovedspørsmålet er jo "holder beviset i retten?", det er jo det vi alltid lurer på». Uttalelsen illustrerer at etterforskningen ledes av hva som man tror får gjennomslag i retten. Seks av de elleve informantene omtalte straffebudet som vesentlig for bevisets relevans. Thomas, Daniel, Therese, Kevin, Aleksander og Henrik var alle klare på at bevisene måtte belyse straffebudet, og kunne si noe om den straffbare handlingen. For eksempel forklarte Kevin at man må finne informasjon eller dokumentasjon som kan belyse straffebudet. Daniel sa: «Det er jo alltid

relevant det som er opp imot straffebudet», og han utbroderte videre at beviset må si noe om: (...) «hendelsen, og det som kan si noe om hvem, hva, hvor». Her belyser Daniel fire av de 6HN som er målet å svare på i etterforskningen, der man skal forsøke å finne ut av hendelsesforløpet – hva som har skjedd, hvor, når, hvordan, hvem og hvorfor (Bjerknes & Fahsing, 2018:50).

Henrik kombinerte både straffebudet og hypotesene i svaret på bevisets relevans i straffesaken, og beskrev at hypotesene: «baserer seg ut fra straffebudet». Therese sa også at:

«Det som spiller inn på hvordan jeg vurderer om bevisene er relevante (for) straffebudene, (er de) subjektive og objektive vilkårene. Om bevisene faktisk dekker de gjerne, ofte de objektive vilkårene da. Fordi de subjektive vilkårene er jo ofte den siktede selv som i stor grad må kunne forklare.» (Therese/p)

Noen av informantene påpekte at relevansen til bevisene kan endre seg, og Anna uttrykte i forbindelse med dette at:

«Noe som kan virke helt ubetydelig innledningsvis, kan kanskje vise seg på et senere tidspunkt å være avgjørende. Så målet er jo egentlig å etterforske så vidt som mulig uten at det flyter helt ut.» (Anna/s)

Daniel ytret i likhet med Anna, hvordan beviset kan gå fra å være irrelevant i første omgang, til å bli et sentralt bevis på et senere stadie som resultat av ny informasjon. Som Daniel sier: «Så det er ikke noe sånn at man kan si med en gang at denne informasjonen er bevis og dette er relevant, men dette er ikke relevant». Thomas fremhevet at bevisvurderingen ikke er svart-hvitt, der man med sikkerhet kan si hva som har skjedd. Han bemerket også at bevis kan endre seg utover i etterforskningen, ettersom annen informasjon oppdages:

«I praksis er det ofte nyanser. Etter å ha belyst en straffesak, kan noe som fremsto på en bestemt måte før man begynte å etterforske, få en annen eller mer nyansert betydning.» (Thomas/s)

Daniel, Thomas og Annas perspektiver på hvordan bevisets relevans endrer seg med tilføring av ny informasjon, sier både noe om hvordan kontekstuelle faktorer påvirker, men også hvordan informasjon kan endre betydning ut fra andre informasjonsbiter. Dette referer til det tidligere nevnte puslespillet, og hvordan alle informasjonsdelene skal passe sammen. Uten et fullsatt puslespill, så er det ikke sikkert at hver enkel del av informasjonen gir mening, eller evner å belyse hendelsesforløpet. Dette skildrer at etterforskningen i stor grad er dynamisk, og at man skal være åpen for endring. Flexibilitet i etterforskningsarbeidet er sådan viktig (Stelfox, 2011:639; Bruusgaard mfl., 2013:40), fordi som Sunde (2019:38) beskriver: «*Politiet besitter*

gjørne noen begrensede og upålitelige informasjonsbiter i starten av en etterforskning, og svært sjelden det fullstendige bildet av hva som faktisk skjedde.» Det som da blir sentralt for å sikre at puslespillet består av pålitelige brikker, er å følge en grunnregel om at all informasjon bør være gjenstand for en grundig vurdering, der både bevisrekker og selvstendige bevis skal sjekkes (Olsvik, 2013:50). Olsvik (2013:50) beskriver at det ofte er etterforskerens subjektive koblinger som kan lede til at man oppfatter en sammenheng som sannsynlig. Denne subjektiviteten kan stamme fra erfaring, men generell- og erfaringsbasert kunnskap er også nyttig, men den skal ikke: *«overstyre systematiseringen av data. (...) Man må vente til informasjonstilfanget selv indikerer et mønster»* (Olsvik, 2013:50). Bevisenes egnethet og relevans skal slik lede etterforskningen. Etterforskeren skal også alltid vurdere det helhetlige bildet av saksinformasjon, og være bevisste på om det har oppstått falske sammenhenger (Olsvik, 2013:50).

Bevisverdi og pålitelighet

Kjernen i avhør og informasjonsinnhentingsprosessen, er i hvilken grad opplysningene som fremkommer er pålitelige (Myklebust, 2010:49). Vi spurte informantene om hvordan de vurderte om et bevis var pålitelig, samt om det var spesifikke faktorer som ble tatt i betraktning i deres vurdering av bevisverdi. De metodene som virket å være mest fremtredende, var muligheten til å kontrollere og etterprøve beviset. Det var også ulike tilnærminger til vurdering av pålitelighet og objektivitet ut fra bevistype, herunder tekniske/digitale bevis, kontra menneskers forklaringer som bevis. Vi skal i tillegg undersøke hvilke faktorer som informantene oppfattet kunne svekke bevisverdien, blant annet hukommelse, ruspåvirkning, relasjon til saken og troverdighet.

Når man vurderer bevis, er bevisets nøyaktighet og pålitelighet avgjørende (Casey, 2002:1). Ask, Rebelius og Granhag (2008:1245) påpeker at: *«(...) it is important being able to correctly decide what information to believe and what to distrust (...) judgements of reliability are central to most investigations»*. Sanksjonene som kommer som følge av informasjonen man har, er avgjørende for hvor sikker man må være på påliteligheten av beviset (Hald & Rønn, 2013:29). Betydningen av objektivitet og nøyaktighet i etterforskernes vurdering av pålitelighet kan ikke overdrives, spesielt da straffesakens utfall i stor grad avhenger av avgjørelsene som ble tatt i de tidlige stadiene av etterforskningen (Ask, Rebelius & Granhag, 2008:1258). Etterforskninger må derfor ha høy grad av pålitelighet, om man skal bruke de aktuelle opplysningene som

eventuelle bevis – som kan få noen dømt eller frikjent. Videre skal vi utforske hvordan informantene vurderte påliteligheten av informasjon, gjennom metoder som kontrollsjekking og etterprøving.

Kontrollsjekking og etterprøvbarehet

Flere av informantene fokuserte på hvor sentralt det er å kontrollsjekke informasjon, samt at det er en vurdering i henhold til om et bevis kan stå alene, eller om flere må virke sammen. Synne sa i den forbindelse at det er mer pålitelig når flere bevis sier det samme: «Hvis du har flere som tynger like bra og som er gode bevis så vil jo det selvfølgelig være de som også er pålitelige da. De som det er flest av». Henrik presiserte at han tildeler kontrollerbare bevis mer verdi, enn ukontrollerbare opplysninger. Aleksander viste til at man ideelt burde ha flere ulike bevis, både inkludert bevis av stor verdi og av mindre. Dette påpekte også Synne, som understreket viktigheten av å ha flere ulike bevis som kan underbygge hverandre. Hun refererte til et eksempel på hvordan hun kan foreta en kontrollsjekk av informasjon, der hun benytter elektroniske spor for å underbygge en vitneforklaring: «(...) hvis han sier det samme som videoovervåkningen, så har du jo på en måte et veldig sterkt bevis». Synne forklarte videre at det ideelt sett, ville være fordelaktig å ha flere bevis som peker i samme retning.

Digitale spor kan være en sentral informasjonskilde for å kontrollere og kryss-sjekke en forklaring, samtidig som det kan utgjøre et selvstendig bevis (Bjerknes & Fahsing, 2018:245). Det er imidlertid viktig å påpeke at elektroniske spor ikke nødvendigvis knytter en person direkte til en handling eller sted (Bjerknes & Fahsing, 2018:246), og som Sunde (2020:22) beskriver er: «*Det er svært få eller kanskje ingen bevis som kan presenteres for retten uten at de er beheftet med en eller annen grad av usikkerhet*». Bevis er tolkninger i mange lag, og det skildrer betydningen av å kunne etterprøve informasjon. Thomas sa for eksempel at han må sjekke: «(...) om det er etterprøvbart. Om det er mulighet for å ettergå det noe nærmere», for å kunne vurdere troverdigheten til opplysningene. Både Nikolai og Therese påpekte også at de etterprøver informasjonen. Therese begrunnet en slik praksis ut fra at mennesker ikke alltid evner å være objektive. Etterprøvbarehet og notoritet har på bakgrunn av dette, blitt ansett som sentrale komponenter for å sikre objektivitetskrav (Myklebust, 2010:45-46), samt kunnskapsbasert metodikk (Bjerknes & Fahsing, 2018:17). Ved å benytte eksterne faktum for å etterprøve en forklaring, kan man tillegge beviset høyere verdi – ettersom man kan underbygge forklaringen gjennom utenforstående informasjonskilder (Rachlew & Fahsing,

2015:251). Rachlew og Fahsing (2015:251) går inn på et sentralt element for å kunne kryss-sjekke:

«Det er i dette kryss-sjekk-perspektivet at graden av detaljer blir relevant. Detaljene i en forklaring bidrar ikke bare til at informasjonen kan etterprøves; relevante detaljer gir et mer informativt og tryggere beslutningsgrunnlag.»

Kryss-sjekking forutsetter dermed at man har detaljert informasjon, noe som også Julie vektla:

«(...) så kan jeg bruke veldig lang tid på å få klarhet i det (...) fordi jeg vil vite detaljer som "Hvordan slo han?", "Hvor sto du når han slo", (...) For jeg skal jo ha alt det her fordi hvis det er full troverdighet i det hun sier og hun gir meg en veldig detaljert forklaring, da kan jeg kontrollere det med mistenkte og konfrontere det også med mistenkte.» (Julie/p)

Anna, Therese, Kevin og Aleksander understreket alle at de kontrollsjekker opplysninger opp mot det de sitter på av info i saken. Eksempelvis forklarte Therese at hun ser forklaringene i saken opp mot hverandre og vurderer hva som er likt og hva som ikke sammenfaller. Julie sa at hun: «kryssjekker informasjonen for å vurdere påliteligheten», noe også Kevin påpekte. Ut fra informantenes praksiser med å se informasjon opp mot hverandre og kontrollsjekke denne, så kan man si at de også tilrettelegger for bedre beslutninger i etterforskningen, samt at de foretar en form for «pålitelighetsvurdering». Slike vurderinger gjøres sjelden i kontekstuell isolasjon, men ved at hvert enkelt bevismateriale typisk sees i sammenheng med annen informasjon tilknyttet saken (Ask, Rebelius & Granhag, 2008:1246). Dette eksemplifiseres også i PHS dokument 27, hvor det beskrives at avhørets verdi kun vil være høy om forklaringene kan støttes av eksterne kilder:

«Jeg vil si at vitneavhøret (...) vil tillegges høy bevisverdi i seg selv, men det står seg ikke alene. I realiteten er vi avhengig av informasjon fra flere hold, og det blir avgjørende hva som kommer frem i tilrettelagt avhør, samt avhør av de foresatte.» (Dokument 27)

Både Julie og Therese viste til hvordan bruk av ADVOKATE, kunne være et hjelpemiddel for å kontrollere forklaringer i avhør. Therese sa for eksempel:

«(...) hvis man for eksempel, tar vitneavhør, så lærer vi på skolen om noe som heter ADVOKATE (...) i betydningen så er det bare at man skal kryssjekke om det personen forteller faktisk er mulig at den personen har sett. Hvor stod vedkommende, var det mørkt, lyst, regnet det, var det strålende sol, hvor lang

var avstanden fra der vitnet stod til der hendelsen skjedde, var det noe i veien som blokkerte for synet hans? Alle sånne ting, altså jo lengre fra man står... hørsel... er det fysisk mulig for den personen å ha sett det vedkommende forteller?» (Therese/p)

Selv om slike rutiner med kontrollering av informasjon og etterprøving, kan sikre bedre beslutninger i etterforskningen, har det imidlertid ikke vært en systematisk eksperimentell testing av de metodene som etterforskningssirkelen (6C) innebærer. En kan ikke med sikkerhet konkludere med at metodene forsterker god og effektiv beslutningstaking (Ask & Fahsing, 2019:96). Sunde (2020:22) viser også til at upålitelige og ikke-testede kriminaltekniske metoder, kan medføre feil, og inneha usikkerhetsmomenter som aktøren ikke tar hensyn til i vurderingen av bevisets pålitelighet og bevisverdi.

Anna skilte seg ut fra flertallet av informantene, ved å bemerke at hun ofte har få og svake bevis, som er vanskelige å kontrollere ettersom: «våre saker (...) er jo veldig preget av at det er ord mot ord, uten de helt klokkeklare bevisene». Dette illustrerer at bevis som ikke kan kontrolleres, har begrenset bevisverdi.

Bevisets opphav

I lys av bevisverdi og pålitelighet, var det mange av informantene som vektla bevisets opphav, og flere understreket at det var avgjørende hvor beviset kommer fra, samt hvem som har kommet med det. Charlotte beskrev at hun vurderer bevisene ut fra opphavet, og viser til to ideelle faktorer ved bevis – at de kan bekreftes som autentiske, og at:

«(...) når man (går gjennom bevisene) så må man selvfølgelig vurderer ektheten av det, er det riktig tidspunkt, hvem har jeg fått videomaterialet av? Er det jeg som har hentet det, eller politiet, eller er det noen som har levert det til oss?» (Charlotte/p)

I sammenheng med dette bemerket hun også at hvis politiet har mottatt det fra en ekstern part, er det: «større risiko for at det er tuklet med, enn hvis vi (politiet) har hentet det ut selv». Dette sammenfaller med Thomas perspektiv på idealtilstand, som han uttrykte at handler om å ha et autentisk bevis, som kan si noe om deler av hendelsesforløpet, eller hele.

Den type informasjon politiet har tilgjengelig i dag karakteriseres av både tekniske og prosessuelle endringer (Stelfox, 2011:631). Samfunnet er under konstant teknologisk utvikling, og blir som følge av dette mer komplekst – noe som vil reflekteres i etterforskningens spor og bevistyper. Det fører til at det kreves oppdatert kunnskap rundt aktuelle fenomener og

kriminalitetsformer, samt hvilke bevis som er relevante, og hvilke metoder som er mest hensiktsmessige for å identifisere, sikre og tolke dem (Bjerknes & Fahsing, 2018:56). Økt innsikt i bevisets opphav, eksempelvis DNA, overvåkningskameraer, internettrafikk, etterretningsinformasjon og telefondata, kan skape en nyansert forståelse, som gjør at man lettere fanger opp eventuelle feil og mangler. Julie fremhevet for eksempel at kunnskap om DNA-bevis er av stor betydning, for at: «du skal vite hva beviset faktisk gir deg». Dette beskriver hun som sentralt i forbindelse med at: «når DNA var nytt, så kjente man ikke til styrkene og svakhetene ved bevistypen». Stelfox (2011:631) bemerker at samfunnsutviklingen krever at etterforskere utvider utvalget av etterforskningsteknikker de er i stand til å benytte, for å få fullt utbytte av mulighetene som er åpne for dem. Sunde (2020:22) trekker frem i denne sammenheng at:

«Hvilken verdi bevisene skal tillegges, bør henge sammen med hvorvidt etterforskningen er gjennomført av kompetent personell, med god og vitenskapelig forankret metodikk, og hvorvidt beviset blir dokumentert og presentert i tråd med bevisets relevans og pålitelighet.»

Det er derfor en forutsetning at etterforskerne har kunnskapen de trenger for å kunne ta i bruk ulike informasjonskilder som bevis, fordi kompetanse er grunnleggende for å kunne ta en riktig vurdering. Som Julie refererte til, så vil mangel på kunnskap om bevistyper medføre at de: «enten legger mer i beviset enn det som er der, eller ikke ser bevisets verdi». Begge alternativene kan lede til en feilaktig vurdering – og dermed et uriktig resultat, som kan ende i justisfeil (Rachlew, 2009). Videre skal vi på bakgrunn av dette se på hvordan informantene vurderte pålitelighet og objektivitet ut fra bevisets opphav og dens egenskaper, der menneskelige- og digitale bevis er sentralt.

Menneskelige kontra digitale bevis: objektivitet og pålitelighet

Angående bevisets pålitelighet og bevisverdi, rettet informantene oppmerksomhet mot forskjellige bevistyper, i form av om bevisene er digitale/tekniske eller menneskelige. Dette virker å være naturlig, da etterforskning av motiver/personer, og etterforskning av objekter/hendelser, krever ulike tilnærminger og metoder (Olsvik, 2013:18). Informantene pekte på faktorer som kunne redusere bevisverdien til menneskers forklaringer, som eksempelvis ruspåvirkning og hukommelse, samt at digitale bevis ofte preges av en høyere objektivitet enn avhørsforklaringer. Aleksander rangerte ulike bevistyper og den tilhørende bevisverdien slik:

«(...) hvis det er en undersøkelse gjort av for eksempel kriminalteknisk avdeling i Oslo, så vil man jo stole 100% på det. Det vil jo være en høy grad av pålitelighet. Mens en annen versjon kan jo være en litt vag vitnebeskrivelse, og hvordan fremsto denne personen. "Har han tidligere straffehistorikk?" "Var han beruset?" "Hadde han tilknytning til gjerningspersonen?" Sånne ting spiller jo inn i hvorvidt beviset er pålitelig for politiet, og hvilke anmeldelser det kan få.» (Aleksander/p)

Dette indikerer et syn på at kriminaltekniske bevis ikke krever noen form for vurdering, og at de er objektive og pålitelige i seg selv – i motsetning til kontekstuelle faktorer ved menneskers forklaringer, som må vurderes med kritiske øyne. Henrik sa også at: «de menneskebaserte opplysningene, de er verre», og bemerket i forlengelsen av dette at: «(...) vi har nok en tilbøyelighet til å foretrekke tekniske bevis fremfor menneskebaserte. Altså et videoopptak er jo som oftest mer pålitelig enn et utsagn». Henrik begrunnet dette i at disse er lettere å kontrollere, fordi mennesker kan lyve, og beskrev videre at:

«Det kan være så mange grunner til at folk lyver eller delvis lyver, eller pynter på noe. Det trenger ikke nødvendigvis bety at de har gjort noe galt. (...) Utroskap er jo en gjenganger på hvorfor folk velger å skjule noe, men det er jo ikke noe straffbart i det.» (Henrik/s)

Daniel kommenterte også at «mennesker lyver», og går videre med å vise til at:

«Elektroniske spor, tenker jeg er mer pålitelig enn vitneopplysninger. Fordi det kan være at man husker feil... eller ja, var det blå eller grønn jakke (...) man kan huske feil. Et avhør rett etter hendelsen vil være mer pålitelig, enn hvis avhøret er tatt mange uker senere.» (Daniel/p)

Henrik og Daniels perspektiver avslører vanskelighetene med å vurdere menneskelige uttalelser som pålitelige bevis. De må evaluere om disse fremstillingene er sanne eller ikke, eller påvirket av andre ting som eksempelvis hukommelse – som kan ha negative følger for opplysningenes pålitelighetsgrad. Dette samstemmer med funnene gjort av Ask, Rebelius og Granhag (2008:1245), som viser at bevisets «elastisitet» er avgjørende for hvordan etterforskere vurderer dem. Etterforskerne i deres undersøkelse som skulle bedømme vitnebevis, hadde større rom for å rettferdiggjøre subjektive tolkninger, sammenlignet med de som håndterte DNA- og fotobevis (Ask, Rebelius & Granhag, 2008:1245). Det antyder at pålitelighetskriteriene lettere endres for vitnebevis, enn for andre «mer objektive» bevistyper (Ask, Rebelius & Granhag, 2008:1255). Dette viser at menneskers evner og kompetanse til å vurdere informasjon er svært forskjellig, samt at man har predisposisjoner som påvirker prosesseringen av opplysninger på en spesifikk

måte. Disse kognitive strategiene er enten bevisste eller ubevisste (Cornish & Clarke, 1985:161), og kan forklare hvorfor flere av informantene opplevde avhørsforklaringer som utfordrende, da dette forutsetter en mer krevende resonneringsform og informasjonsvurdering – enn det de anser som nødvendig opp mot digitale bevis.

Det at Henrik og Daniel foretrekker tekniske bevis over menneskebaserte, kan anses å være berettiget ut fra at mennesker er subjektive vesener med egne motivasjoner. Det er også blitt vist til at etterforskere ikke opplæres i å vurdere hvorvidt fornærmede, vitner eller mistenkte snakker sant, og det kan være en mulig årsak til at vitneopplysninger og avhørsforklaringer oppleves som vanskelig (Pileberg, 2016). Myklebust (i Pileberg, 2016) bemerker at:

«I det norske rettssystemet er det ingen som har en formalisert opplæring i å vurdere språket som brukes i avhørsforklaringer. I Tyskland er slike vurderinger en integrert del av rettssystemet.»

Det Myklebust (i Pileberg, 2016) viser til, er at det er utviklet en kriteriebasert metode for å vurdere sannhet og pålitelighet av forklaringer, der transkripsjonen fra avhøret gjennomgås avsnitt for avsnitt, hvorpå man analyserer lingvistikken. Eksempelvis betraktes lange forklaringer som mer troverdige, enn korte forklaringer. I tillegg presiseres det at en som lyver, sjelden vil uttrykke usikkerhet rundt hendelsesforløpet. Løgnere vil sannsynligvis heller ikke uttrykke seg gjennom: «jeg tror» og lignende upresise formuleringer, eller korrigere seg selv, fordi de regner med at dette svekker troverdigheten deres (Pileberg, 2016). I tråd med disse beskrivelsene, har Sveriges høyesterett lignende kriterier for å vurdere om forklaringene er sannferdige eller ikke, der sanne forklaringer består av detaljerte, lange, konsistente og forståelige beskrivelser av hendelsesforløpet (Magnussen, 2017:215). Therese vektla også at forklaringen burde være konsistent, ved å si at den ville være mer pålitelig om en person holdt seg til forklaringen sin, og ikke endrer den underveis. I Norge er ikke språklige vurderinger av avhørsforklaringer et tema, noe som kan forklare hvorfor ingen av etterforskerne nevnte språkanalytiske teknikker. Informantene i denne studien var mer oppmerksomme på kontrollerbarhet og etterprøvbarehet i bevisvurderingen.

Nikolai fortalte at han vurderer bevisets pålitelighet ut fra hvor informasjonen kommer fra:

«Hvis vi får inn for eksempel opplysninger fra banker og den type ting, så er jo det en kilde som er helt objektiv, som ikke er noe part i saken. Og da står jo de opplysningene vi får derfra sterkere enn det vi får av forklaringer ofte.»

Så det går rett og slett på hvilken rolle denne kilden har i saken tenker jeg.»
(Nikolai/p)

Dette samstemmer med Aleksander, Daniels og Henriks oppfatninger om at elektroniske spor er mer pålitelige enn vitneopplysninger. Synne poengterte også at bevisvurderingen preges av hva slags informasjon man har: «Har man som sagt videoovervåkning så vil det jo være "bænkens" på en helt annen måte, enn hvis du har et avhør hvor det er en forklaring». Med dette antydes det at et avhør ikke er et like sterkt bevis, som en videoovervåkning. Dette samsvarer med Therese som sa at video er det beviset de helst ønsker, begrunnet i at: «det viser konkret hva som skjer», og at: «video vil jo være et veldig objektive bevis. Og jo mer objektive bevis er, jo bedre er det jo». Aleksander deler også dette synet, og sa at: «(...) jeg tror nok alt vi henter inn av teledata fra teleselskapet og sånn er svært pålitelig, og ikke noen grunn til å betvile påliteligheten i de bevisene overhodet». Informantenes oppfatninger indikerer at de er mindre bevisste på at digitale bevis ikke er objektive og nøytrale. Sunde (2020:20) problematiserer dette synet, ved å stille spørsmål om noen bevisstyper som regnes som mer pålitelige og objektive, som digitale bevis, medfører at de: «*faktiske usikkerhetsmomentene systematisk ikke blir undersøkt eller tatt i betraktning*». En undersøkelse gjennom «The Innocence Project» i USA, har dokumentert at 45% av feilaktige dommer, var delvis resultat av misvisende kriminaltekniske bevis (Sunde, 2020:21). Casey (2002:4) forklarer også at: «*alle digitale bevis vil ha en grad av usikkerhet*», og at en ukritisk vurdering kan medføre alvorlige konsekvenser og justisfeil (Sunde, 2020:37; Casey, 2002:2).

I motsetning til de andre, viste Daniel til at han foretar en mer nyansert vurdering av videobevis:

«(...) det som vi bruker mest kanskje generelt er video, og det viser jo veldig tydelig hva som har skjedd, men det er sjeldent lyd på video. Så der kan det være ting som er relevant, som ikke kommer med på videoen. For eksempel om noen har kommet med trusler og ja, vist frem en kniv som ikke synes på videoen, så kan det likevel forsvares at han ble slått ned.» (Daniel/p)

Her bemerker Daniel at videobevis ikke alltid fanger opp det som blir sagt, og eksemplifiserer slik det Sunde (2020:22) påpeker, ved at det er svært få bevis som er 100% sikre, uavhengig av opphav. Julie viste i likhet med Daniel, en refleksjon rundt tekniske bevis, der hun fortalte at en banktransaksjon fra en person til en annen kan virke som et: «veldig godt og objektive bevis», men at det i slike situasjoner må tas i betraktning at det: «kan være andre personer som disponerer bankkontoen». Charlotte påpekte også viktigheten av at man kan dokumentere at klokken på en video samstemmer med den reelle tiden, ettersom det ikke er uvanlig at klokkene

kan gå noen minutter for fort eller for sakte. Hun sa også at: «(...) skjermbilder av ting, som beviser for eksempel – utsagn eller sånne ting, men det kan man jo også manipulere», noe som illustrerer at det alltid vil være en mulighet for at beviset er tuklet med, upresist eller påvirket på annen måte. Noen typer bevis, som for eksempel skjermbilder, er produkt av menneskelige handlinger på digitale enheter. I slike sammenhenger er det relevant om det er personen eller programvaren som har opprettet innholdet, eller hvor mye av det som ble laget av programvaren, kontra av mennesket (Mason, 2017:98). Derfor er antakelsen om at datamaskiner og elektroniske bevis er pålitelige og objektive, ikke tilstrekkelig (Mason, 2017:101), ettersom det ikke er mulig å unngå menneskelig påvirkning.

Julie, Daniels og Charlottes utsagn, viser at digitale bevis ikke er fullstendig objektive. Muligheten for at beviset er manipulert må dermed utelukkes, før man kan tillegge beviset verdi. Thomas tar også høyde for at en video må vurderes nøye, og bemerket at: «Hvis en video som en ekspert kan bekrefte at er autentisk, så tenker jeg at da har man jo idealtilstanden» og at man skal: «Alltid foreta en objektiv vurdering av det enkelte bevis».

I motsetning til informantenes syn på at digitale bevis skiller seg fra menneskelige bevis i henhold til pålitelighet, hevder Sunde (2020:23) at det er flere likheter mellom kriminaltekniske bevis og vitnebevis angående objektivitet, enn det man typisk ser for seg, og at:

«Antakelsen om et objektivt og pålitelig bevis kan oppstå ved at man glemmer eller feilvurderer den menneskelige faktors betydning for fortolkningen og formidlingen av beviset.» (Sunde, 2020:23)

Henrik understreket i denne sammenheng, at han ikke glemte sin egen betydning, da han var opptatt av å formidle sin egen rolle opp mot bevisets pålitelighet: «Jeg tenker den viktigste faktoren er jo meg da. Vi er jo fæle på å være subjektive». På bakgrunn av dette, presiserte han at det blir viktig å sjekke med kolleger om de vurderer bevisene på samme måte. Denne oppfattelsen står i kontrast til de andre informantene, som nevnt over, har fokusert på bevisenes egenskaper og dets evne til pålitelighet. Det kan derfor problematiseres at de fleste informantene kun rettet oppmerksomhet mot utfordringene ved objektivitet og subjektivitet, tilknyttet de menneskelige bevisene i form av forklaringer, og ikke sin egne påvirkning – som menneskelig etterforsker.

Et hovedfunn er at det er en lite kritisk tilnærming til hvordan informantene selv fremstiller og tolker digitale bevis, samt deres innflytelse på bevisets pålitelighet. Dette er heller ikke

overraskende, fordi det ikke er kvalitetskrav i dataetterforskning og man ofte finner en mangelfull: «(...) *vitenskapelig og digital kapital hos de profesjonelle aktørene som skal utfordre de digitale bevisene*» (Sunde, 2020:37). Bjerknes og Fahsing (2018:56) påpeker i denne sammenheng, at det er mange områder innenfor etterforskning som krever spesialisering for at arbeidet skal kunne gjennomføres med tilstrekkelig profesjonalitet. Begrenset kunnskap, kan være en mulig forklaring på at flere av etterforskerne i denne studien legger stor vekt på digitale bevis som objektive, og setter dem i motsetning til menneskelige bevis – som de betviler i større grad. I tillegg til kunnskap, er det også blitt oppdaget at etterforskningsfeltet ikke har fått tilstrekkelige verktøy for å behandle store datamengder og digitale spor på en effektiv måte (Politidirektoratet, 2016:17). Det var likevel, noen av informantene som illustrerte at digitale bevis, som kanskje tilsynelatende virker pålitelige, ikke nødvendigvis er det – og at dette er en sentral del av vurderingen.

Så langt har vi sett at etterforskere vurderer påliteligheten av et bevis ved å kryss-sjekke og kontrollere ulike kilder av informasjon, eksempelvis ved å se elektroniske spor opp mot forklaringer. I vurderingen, tar de også høyde for bevisets opphav, der informasjon som etterforskeren selv har hentet inn, anses som mer pålitelig enn om de har fått det fra andre som kanskje har en tilknytning til saken. I tillegg er bevistype relevant for hvordan de vurderer det og dets pålitelighet, der digitale bevis oppfattes som mer pålitelige enn menneskers forklaringer. Andre metoder omfatter hypotesetesting, noe som kan sikre mer objektivitet i etterforskning og beslutningstaking, da man tilstreber å vurdere flere mulige aspekter i den gitte saken. Dette vil også tilføre beviset høyere grad av pålitelighet om man opplever at de ulike hypotesene kan svekkes eller styrkes. Vi skal videre bevege oss inn på ulike faktorer som kan svekke bevisverdien.

Svekket bevisverdi

Flere av informantene uttrykte at hukommelse var et moment som måtte tas i betraktning for å vurdere påliteligheten av en forklaring. I hovedsak var faktorer som påvirket hukommelsen, tid fra hendelse til avhør, rus og andre menneskers innvirkning på minnelagringen. Et annet element som ble nevnt i henhold til svekkelse av bevisverdi, var relasjoner mellom de involverte i saken og eventuelle motiver dette kan medføre. Også en vurdering av troverdighet ble fremhevet som et alternativ, når andre bevis ikke forekommer. Magnussen (2017:13) skriver i denne sammenheng at:

«De ideer vi har om påliteligheten av observasjon og hukommelse i dagliglivet, og om hvordan et troverdig eller ikke-troverdig vitne fremstår, styrer våre vurderinger av personer, sosiale institusjoner og hendelsesforløp.»

De ovennevnte faktorene som informantene vektla, kan anses å være styrende for den vurderingen som tas. Videre skal vi se på hukommelse, relasjon og troverdighet, der vi først skal undersøke hvilke påvirkninger menneskers hukommelse preges av, da det er essensielt for rettssikkerhet og en kvalitetsmessig bevisvurdering.

Hukommelse: tid, rus og vitners påvirkning

Thomas bemerket at hukommelsen til oss mennesker ikke er feilfri, noe også Therese illustrerte ved å vise til betydningen av å skille vitner fra hverandre på et åsted, fordi påvirkningskraften er så stor:

«(...) "jeg så at den capsen var rød" ... "Nei er du sikker? Jeg tror den var gul." "Nei når du sier det så var den rød." Så plutselig blir alle enige om at den var rød og så var den kanskje egentlig gul da, ikke sant. Så det er litt sånn man vurderer pålitelighet av bevis. I hvert fall de bevisene som ikke er objektive, mennesker er jo veldig subjektive vesener.» (Therese/p)

Ut fra vitnepsykologisk forskning (Magnussen, 2017:117), er det anbefalt å skille vitner fra hverandre på grunn av påvirkningseffekter, der hukommelsen til et vitne vil være en hybrid av: *«vitnets opprinnelige hukommelse for hendelsen, og hva medvitner har bidratt med av opplysninger»* (Magnussen, 2017:118). Julie sa i denne forbindelse, at mennesker kan konstruere noe som faktisk ikke har skjedd og at:

«Jo tidligere vi sikrer en forklaring eller et avhør av en person, tett opp til det som har skjedd...da får vi en reell forklaring på hva som har skjedd, fordi hukommelsen den forsvinner på detaljnivå, i hvert fall en god del ting, selv om folk husker visse ting ganske godt da.» (Julie/p)

Tidsperspektivet er dermed svært viktig i etterforskning, og har også implikasjoner for hukommelse og pålitelighet av forklaringer. For eksempel presiserte Therese at menneskehjernen skaper minner og endrer dem, og dette var fremtredende om det var lang tid fra et vitne så en hendelse til det ble tatt avhør. Hun sa også at: *«glemselskurven på hvor fort mennesker glemmer, er bare på noen timer»*. Det er funnet at den største glemselen rundt en hendelse, vil skje umiddelbart etter den er opplevd, før det flater ut (Magnussen, 2017:48), og

dette vil naturligvis redusere påliteligheten av en vitneforklaring. Etterforskning bærer ofte preg av at det i visse saker kan ta lang tid før man får avgitt forklaring eller komme inn i avhør. I PHS dokument 39 vises det til et eksempel på hvor lang tid dette kan ta, og konsekvenser som det medfører:

«Det er over et år siden hendelsen fant sted og dette kan påvirke fornærmedes forklaring på flere måter. Jeg la spesielt merke til at fornærmede hadde et reflektert og litt distansert forhold til det som hadde skjedd. Hun hadde også svar på mange av avhørers spørsmål som kanskje krever at hun har tenkt gjennom hendelsen noen ganger. Igjen kan dette føre til at minnet kludres med og det kan være vanskelig å skille det hun har tenkt og følt i ettertid med det som faktisk skjedde.» (Dokument 39)

I denne sammenheng kan vi imidlertid identifisere et paradoks, fordi det også er en mulighet for at personer som forklarer seg rett etter en traumatisk hendelse, har mangler i hukommelsen, som videre påvirker påliteligheten av forklaringen. Det er vist til at frykt kan føre til mindre detaljerte forklaringer om hendelsen, fordi situasjoner med ekstremt stress kan redusere oppmerksomheten på visse områder, og rettes mot andre (Magnussen, 2017:75). Det trenger dermed ikke alltid å være fordelaktig å innhente forklaringer rett etter hendelsen har skjedd, på grunn av emosjonelle faktorer.

Både informantene og etterforskerne fra PHS, virker å være oppmerksomme på rusens virkning på hukommelsen, og det indikerer dermed at dette er noe som preger deres hverdag i bevisvurderingen. For eksempel nevnte Aleksander at om gjerningspersonen var beruset, var dette noe som kunne spille inn på bevisets pålitelighet. Dette gjorde også Anna, ved å vise til saker hvor rus påvirker bevis. Hun forklarte at det ofte kan være slik at verken fornærmede eller gjerningsmann husker noe på grunn av ruspåvirkning, noe som hun videre understreket at var «vanskelige saker bevismessig». Rusmiddelinntak vanskeliggjør informasjonslagring, fordi: «*alkohol svekker innkodingen av informasjon i langtidshukommelsen*» (Magnussen, 2017:130), og illustrerer dermed hvor mye alkoholpåvirkning påvirker bevisverdien. PHS dokument 13 viser til en reell bevisvurdering av en sak som preges av rusrelaterte faktorer:

«Vitnet inntok alkohol på nattestid, noe som kan ha medført at vitnet både var ruset og trøtt da gjerningen fant sted. Alle disse faktorene utfordrer politiet på hvordan man skal vurdere avhøret som et potensielt bevis i saken. Slike omstendigheter har innvirkninger på saken og troverdigheten vitnet har og påliteligheten av det han sier i avhøret.» (Dokument 13)

Det må imidlertid presiseres at selv om den avhørte uttrykker at hen ikke husker hendelsen eller detaljer, så må man ikke forkaste hele betydningen av avhøret eller trekke konklusjoner om at personen ikke husker noen ting. Dette beskrives i PHS dokument 45:

«På grunn av at vitnet i liten grad hadde informasjon å bidra med ble sonderingen noe amputert. Jeg registrerte i etterkant at jeg på flere av temaene med fordel kunne stilte flere oppfølgingsspørsmål. Årsaken til at det ikke ble gjort tror jeg i noe grad kan tilskrives bekreftelsesfellen og forutinntatthet som følge av erfaring med avhør av personer som har vært beruset under hendelsen. Underbevisst tenker jeg at de ikke har noe mer å tilføre saken og glemmer å stille oppfølgingsspørsmål til tross for at vitnet forklarer at han ikke husker.» (Dokument 45)

Det at etterforskeren sier at underbevisstheten spilte inn på de valgene som ble tatt, viser en form for et erfaringsbasert profesjonsblikk, hvor oppfatningene av de man avhører kan styres av selektive, kulturelle, strukturelle, sosiale og organisatoriske elementer, og rettes mot spesifikke situasjoner og objekter som anses å være betydningsfulle (Lomell & Neumann, 2017:279-280). Dermed kan dette ha en innvirkning på informasjonen som ble generert, og videre fortolket.

Til slutt må det understrekes at hukommelse generelt kan anses som upålitelig, også uavhengig av tid og rusinntak. Dette er på grunn av «kognitiv redigering», der: *«hukommelsen for hva som tidligere har hendt, tilpasses den nåværende kunnskap, og nåværende holdninger og følelser»* (Magnussen, 2004:138). Dette utspiller seg i stor grad ubevisst. Menneskers evne til å registrere all den sosiale informasjonen som eksisterer i virkeligheten vi opplever, er begrenset – dermed vil informasjonsbehandlingen være selektiv og styrt av eksterne faktorer som tiltrekker oppmerksomhet (Magnussen, 2004:42). Det er derfor sentralt for etterforskerne at de er bevisste på disse påvirkningsfaktorene, når de foretar en bevisvurdering.

Relasjon til saken

For å vurdere påliteligheten til informasjonen som gis av partene i en sak, nevnte flere av informantene at man må ta hensyn til hvilken relasjon de har til den eventuelle hendelsen, samt typen relasjon som de har med de andre involverte. Dette er essensielt fordi kilden til den informasjonen etterforskere besitter, er av betydning for om de kan godta informasjonen som hensiktsmessig å basere konklusjoner på (Hald & Rønn, 2013:29). Thomas belyste eksempelvis at det vil svekke verdien, hvis kilden til beviset har egeninteresser i saken. Nikolai påpekte også at han bemerker seg hvilken rolle kilden spiller i saken, noe det også vises til i PHS dokument

13: «Relasjonen vitnet har til fornærmede i saken, er også et moment som har betydning for vurderingen av hans forklaring som bevis». I tillegg forklarte Anna at:

«Vi vet jo hva som regnes som et sterkt bevis og hva som regnes som et mindre sterkt bevis, og da går det jo inn på de samme tingene i forhold til hva er kilden til informasjon, kan det støttes opp om andre ting, kan noen ha noe motiv for å komme med disse opplysningene?» (Anna/s)

Motiv kan anses å bli påvirket av relasjoner, noe også Daniel belyste, da han understreket at et uavhengig vitne som ikke kjenner fornærmede eller mistenkte var mer pålitelig, enn en med kjennskap til en av partene. Han sa at han legger mindre vekt på forklaringer fra noen som kjenner mistenkte eller fornærmede, fordi at de kan ha egeninteresse av å forklare seg annerledes, enn det som er sant. I likhet med Daniel, bemerket Therese at et nøytralt vitne vil være mer pålitelig, enn en person som er mer personlig involvert med en av partene. Spesielt i vitneavhør, presiserte hun at det er sentralt å kartlegge relasjoner til de andre involverte, for å finne ut om de kjenner hverandre. Denne praksisen som Therese referer til, kalles et forbindelsesdiagram. Dette er en relasjonsanalyse etterforskere ofte benytter, som sikter på å klargjøre de ulike relasjonene mellom de involverte, samt tilknytningen mellom objektene i saken (Bjerknes & Fahsing, 2018:132). Therese forklarte også at:

«(...) det kan jo være at vitner har en intensjon de også. For eksempel en venninne skal sammen med ei annen venninne planlegge at "ja nå skal vi anmelde han her, og nå skal han tas liksom". Så man må alltid tenke på hvilke intensjoner og hva grunner er til at folk kan forklare seg som de gjør.» (Therese/p)

Intensjoner og motiver, virker slik å være sentralt for hvordan mennesker handler, samt i valget om å lyve. Magnussen (2017:192) skriver at løgn har mange motiver, eksempelvis for å unnvike konsekvenser eller oppnå egen gevinst, samt å skåne andre. Disse faktorene, virker det som Daniel og Therese er oppmerksomme på, ut fra deres beskrivelser. Kevin belyste også at han tok relasjoner i betraktning når det kom til fremleggelse av bevis: «det er viktig å være bevisst på hva slags tilknytning et eventuelt vitne har til en mistenkt i saken og ta forholdsregler hvis det er en venn eller et familiemedlem». Dette illustrerer betydningen av å klargjøre relasjoner for å kunne vurdere de taktiske beslutninger som er mest hensiktsmessig, samt bevisverdi og påliteligheten av det som forklares.

Våre funn viser at informantene er samstemte i deres oppfatning av hvilke faktorer som påvirker bevisets verdi. I hovedsak er det menneskers hukommelse, ruspåvirkning og tidsperspektiv fra

hendelse til avhør, som er de faktorene som informantene var mest opptatt av. At slike elementer tas i betraktning i bevisvurderingen, er fordelaktig da det er vist til hvor stor påvirkningskraft dette kan ha for påliteligheten av forklaringer som gis. I tillegg er relasjoner i saken betydningsfullt i henhold til bevisets verdi, og vil svekke den om tilknytningen er sterk til de involverte eller saken.

Vurdering av troverdighet – en pålitelig praksis?

I saker hvor det ikke foreligger noen konkrete bevis, kan det bli en vurdering av troverdighet. Dette er ofte tilfellet i overgrep- og voldtektssaker, der det er mangel på tekniske bevis, samt en påstand mot påstand situasjon (Magnussen, 2017:19). Anna viste til at dette ofte var tilfellet i hennes hverdag. Hun forklarte at de veldig sjeldent har videobevis, og at det ofte blir ord mot ord, og derfor er det avgjørende: «(...) at man gjør de samme undersøkelsene rundt den mistenkte», sånn at: «man ikke gjør alt man kan for å bygge opp hennes troverdighet, men ingenting for å vurdere hans troverdighet».

Flere av informantene nevnte at det ble en vurdering av troverdighet i ulike sammenhenger, og da enten i henhold til en vurdering av personens troverdighet, eller informasjonen som ble presentert. Det virker imidlertid som om de blander begrepene, pålitelighet og troverdighet, noe som kanskje ikke overraskende på bakgrunn av at troverdighet har to betydninger. Den ene henviser til pålitelighet, eksempelvis om man har tillit til at vitnet husker riktig. Den andre betydningen refererer til begrepene løgn kontra sannhet, herunder om vitnet snakker sant eller ikke (Magnussen, 2017:14). Magnussen (2017:14) hevder at pålitelighet og troverdighet har distinkte forskjeller, der pålitelighet referer til en forklaring, mens troverdighet handler om en person. Anna brukte troverdighet og pålitelighet om hverandre, til tross for at hun prøvde å skille de da hun forklarte at det blir en vurdering av troverdighet, som følge av at man ikke kan vurdere pålitelighet:

«Og så blir det kanskje i enkelte saker til syvende og sist en vurdering av troverdighet. Og det er nesten skummelt at man går vekk fra den... fordi man kan ikke vurdere påliteligheten. Fordi det er ikke noe grunn til å si at "hun er mer pålitelig enn han", men hennes utsagn støttes opp av legejournaler, av psykologtimer, av venner og bekjente. Det er sånn vi må bygge de sakene, ikke sant.» (Anna/s)

Her vises det til en vurdering av troverdighet ut fra andre kontrollerbare opplysninger. I likhet med Anna, ytret Julie at hun foretar en vurdering av forklaringens troverdighet ved å kontrollere for annen informasjon i saken. Det Julie og Anna skildrer, er en form for kontrollsjekk av

forklaringer og et uttrykk for en vurdering av pålitelighet av informasjon, og ikke personen. Dette antyder at begrepene brukes om hverandre, og at det er en oppfatning om at troverdighet sammenfaller med pålitelighet i henhold til vurdering av informasjon og forklaringer. De benytter dermed den førstnevnte betydningen av begrepet, noe også Justis- og beredskapsdepartementet (2019:20) gjør da de henviser til forklaringens troverdighet:

«(...) i mange voldtektssaker ikke foreligger vitnebevis eller tekniske spor, slik at avgjørelsen beror på en samlet vurdering av troverdigheten i forklaringene til de involverte i saken.»

Til tross for dette, var det også referanser til en vurdering av personens troverdighet, og dermed i tråd med Magnussens (2017:14) forståelse av begrepet. For eksempel fremhevet Synne at en løgn ville svekke troverdigheten til den avhørte. Hun eksemplifiserte dette slik:

«"Hei du nå ser vi her at du har jo vært på kaffebrenneriet du den dagen. Hvordan stiller du deg til det?" Ikke sant. Og da må man jo ta en ny sånn åpen vurdering og... men at han da snakker og sier at han er et annet sted, vil jo svekke hans troverdighet, og da vil jo beviset også være noe som trekker for da. At han kanskje ikke snakker sant.» (Synne/s)

Både Henrik og Charlotte forklarte at troverdigheten til den avhørte ville være høyere, om personen uoppfordret kom med informasjon. Som Henrik eksempelvis sa:

«Da tenker jeg også det å vente med å presentere de sterkeste bevisene, inntil vedkommende selv har fått forklart seg så dekkende som mulig rundt temaet først. Det bidrar jo også til å styrke vedkommendes egne troverdighet, at det har kommet uoppfordret fra den personen selv.» (Henrik/s)

Charlotte nevnte i likhet med Henrik, at om: «ting kommer av seg selv når vi snakker om ting i avhøret så tror jeg jo at hvert fall min vurdering vil jo være troverdigheten til den jeg avhører da». Anna presiserte at hun foretar en vurdering om troverdighet hvis personen endrer forklaring underveis i avhøret, og dette krever en refleksjon rundt hvorfor den ble endret. Ut fra informantenes eksempler på at uoppfordret informasjonsdeling vil styrke en troverdighet, er det sentralt å huske på at: *«troverdige vitner er ikke nødvendigvis pålitelige vitner»* (Magnussen, 2017:15). Dette er fordi at informasjonen som gis, ikke nødvendigvis stemmer selv om personen tror det. Det kan være at man har glemt detaljer eller fortolket en hendelse feil, og på denne måten kan oppriktige og troverdige mennesker, presentere informasjon som er falsk (Magnussen, 2017:15). En må dermed ha i minne, at selv om en person uoppfordret kommer

med informasjon, er det ikke gitt at denne verken er pålitelig eller at det styrker en troverdighet hos den avhørte.

Anna viste til et eksempel hvor det blir en vurdering av hvem som snakker sant, i henhold til om det var frivillig eller ikke, fordi du har: «fornærmedes ord om at det var tvang, og så har du mistenktes ord om at det var frivillig. Hvem skal du tro på?» Dette understreker hun at er en «kjempevanskelig vurdering», samt at mangel på bevis og de strenge beviskravene, er årsaken til hvorfor sakene henlegges i så stor grad. At Anna anser «ord mot ord» som en krevende vurdering, understøttes av funn som viser at menneskers evne til å bedømme løgn fra sannhet, er tvilsom og upålitelig (Magnussen, 2017:220; Magnussen & Stridbeck, 2020:6). Dette kan ha alvorlige konsekvenser for beslutningstakingen i den videre etterforskningen, da det finnes flere feilkilder i slike vurderinger. Magnussen (2017:225) understreker at vurderinger av troverdighet, basert på vitners fremstilling og hvordan hen forteller om hendelsen, er utilstrekkelig og påvirkes av tilfeldigheter. Denne forståelsen samsvarer ikke med perspektivet på etterforskning som en kunst, hvor etterforskeren med bruk av intuisjon, instinkt og evne til å lese kroppsspråk, skal kunne skille løgn fra sannhet (Bjerknes & Fahsing, 2018:62; Hald & Rønn, 2013:18-19). Etterforskere har ikke gode nok kriterier for å evaluere noens troverdighet, og dermed skal det alltid vurderes opp mot annen informasjon i saken. Troverdighet er slik en subjektiv oppfatning av personen (Magnussen, 2017:14), og kan dermed ikke anses som grunnlag for om man skal legge informasjonen vedkommende kommer med til grunn. Dette er fordi slike vurderinger kan være så vilkårlig at om et vitne:

«bryter med våre forventinger om hvordan vitnet skal oppføre seg – for eksempel med hvilke emosjonelle reaksjoner som er passende – leder det til at vitnets troverdighet svekkes» (Magnussen, 2017:224).

Dette antyder at det er viktigere hvordan man sier noe, enn det faktiske som blir sagt. Bollingmo mfl. (2007:29) fant i sin studie at etterforskere var mer tilbøyelige til å vurdere et offer for voldtekt som troverdig, om det ble vist følelser som gråt og fortvilelse, kontra en mer nøytral eller positiv innstilling. Dette antyder at stereotypiske oppfatninger av atferd i henhold til voldtekt, vil påvirke vurderingene som tas (Bollingmo mfl.,2017:29), noe som er uheldig, da den emosjonelle atferden ikke har en sammenheng med troverdighet. Menneskers følelser i visse situasjoner varierer over et bredt spekter, og det er slik ingen fasit på hvordan mennesker reagerer under visse situasjoner (Magnussen, 2017:222-223). I tillegg til faktorer som fremtoning og emosjonalitet, har det også blitt dokumentert at en aktørs vurdering og

oppfattelse av en persons karakter, kan påvirkes av kjønn, utseende, klesstil, hår, etnisitet og kulturelle og religiøse symboler (Melinder, 2015:487-489). Poenget med denne diskusjonen er at: *«(...) vi blir forledet til å bruke våre forutinntatte meninger om folks ulike signalement, og dette påvirker i sin tur i hvilken grad vi anser dem som troverdige»* (Melinder, 2015:489).

Våre funn antyder at noen av informantene vurderer troverdighet ut fra om den avhørte kommer med informasjon uoppfordret. Informantene bruker også troverdighet og pålitelighet om hverandre, der deres perspektiver på troverdighet ofte er i sammenheng med en vurdering av forklaringene, og ikke personen. Dette kan anses som positivt, på den måten at en vurdering av en persons troverdighet, og om hen snakker sant eller ikke, både er en subjektiv og upålitelig praksis. Videre skal vi utforske hvordan «politiarbeid på stedet» frembringer flere bevis, og tilrettelegger for vurderinger av pålitelighet.

«Politiarbeid på stedet» – fremmer det kvaliteten på informasjon?

Både Innes (2003) og Fahsing (2016) tar opp hvor betydningsfullt det er å sikre den mest tidskritiske og flyktige informasjonen og materialet i etterforskningen. Denne informasjonen kan omfatte digitale bevis som kan slettes eller forandres, avhør av fornærmede, mistenkt/siktet eller vitner – hvor tidsrommet til avhøret holdes, kan påvirke hukommelsen og informasjonens kvalitet. I tillegg gjelder det kriminaltekniske spor, som kan forsvinne eller kontamineres. Innføringen av «politiarbeid på stedet» (PPS) har muliggjort en sikring av bevis innen «den gylne timen», og dette kan heve bevisverdien (Myhrer, 2018:323). På bakgrunn av dette spurte vi informantene om hvordan de opplevde at PPS hadde påvirket kvaliteten på bevisene. Majoriteten av dem var positive og mente at det hevet kvaliteten på og påliteligheten til beviset, fordi de hentes inn mens de er ferske – før de har hatt mulighet til å bli skadet eller ødelagt. Det var imidlertid noen av informantene som belyste PPS sine utfordringer, relatert til tidspress og kompetanse.

Nikolai og Synne skilte seg ut ved å nevne at de ikke har noe med PPS å gjøre, på grunn av kriminalitetstypene de jobber med. Synne sa til tross for lite samarbeid, at PPS likevel var svært viktig for innhenting av informasjon innen «the golden hour». Daniel viste til hvordan praksisen hadde hatt en positiv utvikling med PPS, og trakk spesielt frem lydopptak. Tidligere måtte man notere i en blokk hva vitnet sa, før man senere skrev en rapport basert på disse enkle notatene, og:

«Da er det lettere å huske feil, eller ikke få med informasjonen, mens når man kan sette på det lydopptaket når man kommer inn og hører hva han sa igjen, så er det mye lettere å få riktig informasjon ned i saken.» (Daniel/p)

Dette skildrer hvordan lydopptak er vesentlig for informasjonens pålitelighet, og som Daniel uttrykte, så er det: «veldig positivt for beviset, fordi at da kan man sjekke etterpå hva personen faktisk sa». Myhrer (2018:323) viser også til at lydopptak av avhør på stedet, minimerer tvilen til hva mistenkte og vitner har sagt, og konteksten rundt dette, noe som kan anses å styrke bevisverdien ytterligere. Digitale mobile enheter, kan på denne måten føre til mer effektivitet og kvalitet i politiarbeidet (Myhrer, 2018:318). Aleksander understreket også fordelene med PPS:

«Jeg tror nok de patruljene som jobber ute, de forstår nok i mye større grad hva som er relevant, og så har man kunnskapen gjennom dette... politiarbeid på stedet, til å sikre de faktiske bevisene ute på stedet. Så det tror jeg er en stor oppfatning i politiet at det har bidratt til mer pålitelig og ikke minst mer innsamling av bevis i tidligere stadiet.» (Aleksander/p)

Han forklarte at dette var fordi man: «tar bilde av de ulike partene, tar gode forklaringer, beskrivelser. Kanskje sikrer noe video, gjør noen avtaler på video». I tillegg påpekte Aleksander at politiet har blitt bedre på å avhøre på stedet, for eksempel i måten man tar forklaringer på, eller gjør de involverte kjent med informasjonen som man har på det tidspunktet. Kevin fremhevet på sin side at PPS var positivt på grunn av hukommelsen til folk, og Anna sa at: «jeg vil si at det absolutt har påvirket det i positiv retning, og gjør at man får mye mer informasjon nå enn det man fikk tidligere». Hun uttalte også at PPS gjorde hennes jobb enklere i initialfasen av etterforskningen, noe også Julie fremhevet:

«Politiarbeid på stedet og det er morsomt at jeg som etterforsker sier det, for orden er ikke like begeistret. For de har fått mye mer å gjøre, og jeg har fått mindre å gjøre, men kvaliteten på det de leverer er mye høyere.» (Julie/p)

Dette skildrer målet med PPS, der politipatruljene som er først på stedet skal utføre og ferdigstille flere oppgaver i etterforskningen (Politidirektoratet, 2016:27; Vanebo mfl., 2018:155). Det er også vist til at tiltaket har bidratt til mer kvalitetsmessig og effektive arbeidsprosesser og produkter (Vanebo mfl., 2018:156). Gjennom opplæringsprogrammer har politiansatte lært å ta i bruk mobil teknologi og lydavhør, samt å utføre adekvat sporsikring og åstedsundersøkelser (Vanebo mfl., 2018:165). Julie omtalte disse praksisene som positive, og som betydningsfulle for det senere utfallet av saken:

«Vi tar jo opp veldig mye på lyd, som også kan styrke verbalbeviset, som de kaller det på skolen. Også, bilder av skader, det at man har fått en smartphone, som man hele tiden kan dra opp av veska, og ta bilde av fornærmede, det har veldig mye å si. Fordi å se en skikkelig sønderslått fornærmet, med blod og gris nedover det hele. (...) Det er utrolig mye mer virkningsfullt for retten, enn å vise til fem blåveiser dagen etterpå.» (Julie/p)

På den andre siden, var det noen av informantene som påpekte at politiarbeid på stedet kunne ha en negativ påvirkning på bevisverdien. Eksempelvis sa Charlotte at PPS både kunne styrke og svekke kvaliteten. Hun eksemplifiserte dette dilemmaet slik:

«Noen ganger så kan jo det at de på stedet får innhentet for eksempel et veldig kjapt avhør av noen som er veldig i en sjokktilstand og faktisk sier noe om hvor ille det var der og da, men... og så kan det hende at den personen ikke har lyst til å fortelle like mye i etterkant. Så da vil jo det underbygge kanskje andre beviser eller være et bevis i seg selv. Men andre ganger så kan det jo være at det har gått motsatt vei, at man kanskje har vært slurvete på stedet, gjort ting litt sånn halvveis og så har man ødelagt bevis av den grunn. (...) kanskje man ikke har vært flink nok til å skille partene, så derfor har forklaringene til folk blitt farget av hverandre.» (Charlotte/p)

Dette belyser hvordan PPS på den ene siden kan sikre bedre bevis, og på den andre siden skade det, om praksisen ikke blir utført på en tilfredsstillende måte. Charlotte presiserte derimot at man ikke burde være for kritisk, på bakgrunn av at patruljene ikke alltid får gjort «den jobben de ønsker å gjøre». Dette begrunnet hun med dårlig tid, da de ofte kommer fra andre oppdrag, eller at den tekniske kompetansen ikke er tilstrekkelig.

Flere av informantene rettet oppmerksomhet mot tidspresset ute. Therese sa eksempelvis at det var: «stor forskjell mellom hvordan man avhører ute på stedet kontra her inne», der man ute på stedet ofte hadde bare ti minutter til å ta ned en rask forklaring, kontra et tre timers langt avhør inne. Therese sa videre at: «det er begrenset hvor mye hver enkelt politimann selv velger å bruke av tid der ute da. Det er ikke alltid man har tid eller anledning til det». Thomas uttrykte også hvordan det var mye tidspress på de som jobbet ute, og dermed så visste han: «ikke hvor grundig arbeidet som gjøres på stedet alltid er». Han understreket likevel at kvaliteten helt sikkert blir bedre uavhengig av dette. Disse utfordringene fremheves også av Myhrer (2018:324), som bemerker stress og tidspress som svakheter ved PPS. Årsakene til dette, er at patruljen har oppdrag som venter, samt at det er ulike konkurrerende arbeidsoppgaver på åstedet, som kan føre til at korrekt utførelse av etterforskningskrittene, glipper. I tillegg kan

stressende situasjoner medføre at alternative hypoteser ikke blir benyttet, og at det heller legges vekt på de bevisene som gir en plausibel forklaring av hendelsesforløpet (Myhrer, 2018:324). PPS kan dermed ha en negativ innvirkning på objektivitetskravet:

«Særlig i kombinasjon med tidspress frykter mange at patruljen ved PPS kan gå i bekreftelsesfellen og først og fremst lete etter bevis som bekrefter det de tror har skjedd.» (Myhrer, 2018:324)

Dette er uheldig, da objektivitetsplikten skal være gjeldende under innhenting av bevis og utgjør selve grunnlaget for avgjørelser som tas (Kjelby, 2015:87). Resonnementet til informantene rundt tidspress for de operative ute på stedet, indikerer at informasjonen fra åstedet, kan påvirkes av måten politiet arbeider på. I denne sammenheng, beskriver Hamremoen (2015:219) at politiets åstedsundersøkelser har en innvirkning på informasjonen som produseres, fordi det tas skjønnsmessige valg ut fra erfaring, kompetanse og bakgrunn – «det er *alltid en fare for at kontaminering vil kunne skje i tidsrommet fra sporet er avsatt til politiets sikring og videre i prosessen frem til analyse*» (Hamremoen, 2015:219). Et konkret eksempel på dette er åstedsbilder, og hvordan de i sin helhet kan være misledende på grunn av vinkler og avstander. Dette kan påvirke den videre analysen av åstedet og hendelsesforløpet (Hamremoen, 2015:219), og viser at hvordan informasjonsinnhenting foregår, er sentralt for informasjonens pålitelighet. Derfor er det sentralt å være bevisste på at det er mulighet for at opplysningene som er innhentet, ikke alltid er pålitelige, selv om PPS har store fordeler for den videre etterforskningen.

For å motvirke bekreftelsesfeller eller andre uheldige virkninger av tidspress, kan en klar formålsstyring og bruk av etterforskningsplan, fungere som et redskap for å sikre god praksis. Som vi skal gå videre inn på, er etterforskningsplan fordelaktig for å oppnå en bred og objektiv etterforskningspraksis.

5.4 Etterforskningsplan

Etterforskningsplan skal være et verktøy for å sikre nøyaktighet, kvalitet, formålsstyring og effektivitet – samt opprettholde god beslutningstaking underveis i etterforskningen (Riksadvokaten, 2018a:11). Gjennom bruk av frister for ulike gjøremål, skal etterforskningsplanen motvirke at saker blir liggende uten oppfølging, samtidig som den bidrar til å styrke hypotesetenkningen (Riksadvokat, 2020:27). Politidirektoratet (2017b:3) bemerker at det overordnede målet med bruken er å: «*oppnå et riktig resultat med riktig ressurs-og*

tidsforbruk». Oppdaterte retningslinjer for bruk av etterforskningsplan, fører imidlertid ikke nødvendigvis til tilsvarende endring av praksisen. En kvalitetsundersøkelse av voldtektssaker fra 2020, viser til at det ikke har vært en tilfredsstillende endring av praksis med bruk av etterforskningsplan, siden undersøkelsen i 2016 (Riksadvokaten, 2020:28). Krav til innhold og antall utarbeidede etterforskningsplaner, var heller ikke tilfredsstillende. I 32% av sakene var det ikke utarbeidet en etterforskningsplan, og i hele 45% var verken retningslinjer eller krav oppfylt. Det ble i tillegg oppdaget at 38% av hypotesene var inadekvate (Riksadvokaten, 2020:27-28). Riksadvokaten (2020:28) presiserer derfor at det er nødvendig å undersøke hvorfor etterforskningsplanen ikke fungerer, og tiltak som kan iverksettes for å endre på dette.

Med dette som utgangspunkt, spurte vi informantene om hvilken rolle etterforskningsplanen spilte i forbindelse med hvordan de jobbet med bevis under avhør. Svarene var preget av variasjon, og det ble identifisert flere mønstre, som fører til at vi i dette kapitlet skal undersøke bruk av etterforskningsplan på politistasjon og spesialavsnitt, samt forskjeller og likheter i bruken på avsnittene. I tillegg vil vi se på etterforskningsplanens funksjoner, herunder hypotesebruk, effektivitet og strukturering, samt Indicia og «etterretningstankegangen» som ligger til grunn.

Politistasjon

Flere av informantene påpekte at de ikke bruker etterforskningsplan og begrunnet dette i størrelsen på saken. For eksempel beskrev Daniel at: «Jeg jobber ikke med så veldig store saker som regel, og mange ganger er det ikke noen etterforskningsplan». Daniel presiserte også at han pleier å ha en fast mal med noen punkter og temaer som han skal gjennom i avhøret. Dette funnet støttes opp av Bruusgaard mfl. (2013:69-70), som har bemerket at etterforskningsplan er et begrep som har blitt benyttet om flere ulike typer dokumenter, inkludert hendelseslogg eller avhørdisposisjon. Dette er på bakgrunn av at etterforskningsplanen er et dynamisk dokument uten absolutte krav til innhold, noe som gjør at selve begrepet «etterforskningsplan» har blitt brukt: «(...) *vilkårlig om ulike type dokumenter som alle kan rubriseres under overskriften «planlegging og styring»* (Bruusgaard mfl., 2013:69).

Charlotte bemerket at hun har en «smørbrødtype» med gjøremål, og Julie og Nikolai viste til at de bruker arbeidslogger i større grad, som konsekvens av at de jobber med mindre saker. Julie forklarte at:

«I de mindre sakene så har vi arbeidslogger mest egentlig, hvor vi bare følger en kort oversikt over hva som bør gjøres. Det er like mye et arbeidsverktøy for deg selv, for at du hver dag kommer på jobben også er det lett å bare "Ja, men det var jo det som skulle gjøres der" også er det lett å starte på det.» (Julie/p)

For etterforskerne fungerer arbeidsloggen som en rettesnor i små saker, for å administrere arbeidsoppgaver. Loggene kan ha lignende virkning som etterforskningsplan (Bruusgaard mfl., 2013:69-70), og kan på informantene virke mer hensiktsmessige i tråd med størrelsen på sakene de jobber med. De resterende av informantene på enhet sentrum, Therese og Aleksander, beskrev at de som oftest anvender etterforskningsplan, og viste til at den virker inn på måten de jobber med bevis. De er inne på det samme som riksadvokaten (2018a:11), fordi de uttrykte at den gir oversikt og gjør det lettere å planlegge hva som må gjøres, samt hva slags bevis man sitter på. Nikolai forklarte også at han ofte bruker etterforskningsplan, men at det varierer hvor detaljert den er. Som han påpekte, så:

«(...) skal vi jo egentlig alltid ha det, men i større saker så gjør vi mer ut av det. I mindre saker kan vi bare skrive en enkel liste med gjøremål, mens i større saker så lager vi et ordentlig dokument på det.» (Nikolai/p)

Det kan virke som at detaljnivået på planen avgjør om det kan kalles en etterforskningsplan, eller defineres som en arbeidslogg. At disse informantene ikke benyttet etterforskningsplan systematisk, begrunnes i sakenes størrelse, og kan legitimeres ved at det kun er krav om bruk i mer alvorlige saker – herunder seksuallovbrudd mot barn, mishandling i nære relasjoner, voldtekt, drap og mistanke om drap (Riksadvokaten, 2018a:10). Dette kan dermed forklare den manglende bruken blant informantene på politistasjon. Det er imidlertid anbefalt å benytte etterforskningsplan i andre alvorlige saker (Riksadvokaten, 2018a:10), fordi det bidrar til mer struktur, kvalitet og likere praksis (Politidirektoratet, 2017b:3). Derfor kan det anses som fordelaktig hvis informantene hadde anvendt etterforskningsplan, også i mindre alvorlige saker.

Spesialavsnitt

Anna trodde at de på spesialavsnitt brukte etterforskningsplan mer aktivt, enn de på politistasjon: «spesialavsnittene har jo på en måte et mye snevrere fagfelt å forholde seg til, og i større grad faste rammer på praksiser». Hun underbygget dette ved å nevne at: «nå så har jeg overtatt en sak hvor det ikke (var vedlagt etterforskningsplan). Det foreligger kun en arbeidslogg». Dette tyder på at Anna ikke oppfatter at arbeidsloggen fyller samme funksjon

som etterforskningsplan. Hun forklarte derimot at de bruker etterforskningsplan som utgangspunkt for avhørdisposisjon. Dette gjøres også i PHS dokument 15, hvor det beskrives at etterforskningsplanen: «lå til grunn da vi satte i gang med å lage avhørdisposisjonen til avhøret». Dette indikerer at disse dokumentene kan kombineres, og brukes på ulike måter.

Anna, Henrik, Kevin og Synne viste til bruk av etterforskningsplan og at den er sentral i deres bevisvurdering. Anna beskrev at: «Den spiller en større og større rolle (...). Vi har ikke vært så flinke alltid til å bruke det, men nå bruker vi det i større og større grad», og understreker at det er avgjørende å ha planen nedskrevet i forkant av avhøret. Henrik og Kevin påpekte at planen kan bidra til å systematisere om et bevis er bra eller ikke. Henrik beskrev i den forbindelse at:

«(Etterforskningsplanen har en) veldig stor rolle. Jeg tenker det er jo etterforskningsplanen som danner bakteppet for det vi driver med, og som også dikterer formålet med avhøret. Det er jo (...) etterforskningsplanen det omtrent står hvorfor tar jeg dette avhøret, eller hva er hvert fall det overordnede målet for dette avhøret, hva er det vi søker å avdekke eller kartlegge i denne saken. (...) uten det som står i etterforskningsplanen, så har vi jo strengt talt ikke så mye å vurdere bevisene opp mot. Uten den så vil jo et bevis bare være et bevis, de kan jo ikke si noe om det er (...) sterkt eller svakt for så vidt. Fordi da har vi jo ikke noe formål. (...) den er ganske styrende.» (Henrik/s)

Etterforskningsplanen er sådan viktig for bevisvurderingen, da den holder oversikt over hvilke typer bevis som kan anses som sentrale, samt hva bevisene kan si om hendelsesforløpet. Informasjonskildene kan på denne måten bli til saksaktuelle bevis. Riksadvokaten (2018a:11) belyser også dette, ved å bemerke at etterforskningsplanen skaper et helhetsbilde av saken. Henrik pekte også på hvordan planen er bestemmende for avhørets formål. Disse momentene kan påvirke bevisvurderingen, ettersom man på forhånd har hatt en tankeprosess rundt de bevisene man besitter, eller de man er ute etter å kartlegge – og hva disse eventuelt betyr.

En mulig utfordring ved bruken av etterforskningsplan er faren ved å følge den *for* slavisk. Dette er fordi om man konsekvent skal følge etterforskningsplanens etablerte standarder og gjøremål, så kan man glemme å løsrive seg, og at planen kan virke hemmende for etterforskningens progresjon. En dynamisk tilnærming kan i situasjoner være nødvendig, slik Charlotte understreket, om det eksempelvis tilføres ny informasjon i saken og den tar en annen kurs enn først antatt.

Forskjeller og likheter på politistasjon kontra spesialavsnitt

Ut fra funnene virker det uklart om noen av informantene oppfatter etterforskningsplan og avhørdisposisjon som det samme, fordi de ble snakket om, om hverandre. Det var også informanter som skilte begrepene, etter innhold og størrelse. Da vi spurte Therese om bruk av etterforskningsplan, sa hun at:

«Nei det er en etterforskningsdisposisjon, og det lager jeg for hver type sak og hver type avhør. Så det er ikke én etterforskningsdisposisjon til hver sak. Det kan være ulike avhørdisposisjoner per person som avhøres.» (Therese/p)

Funnene viser at halvparten av informantene på enhet sentrum rapporterer at de bruker etterforskningsplan, mens resten anvender en enklere arbeidslogg eller avhørdisposisjon. Den manglende bruken av etterforskningsplan blant disse informantene, kan forklares med at slike lignende dokumenter, kan fylle samme funksjon som en etterforskningsplan (Bruusgaard mfl., 2013:69-70), fordi de er tilpasset sakens størrelse og kompleksitet. Funnene kan også sees i sammenheng med riksadvokaten (2018:10), som beskriver at det kun er krav om anvendelse av etterforskningsplan i de mest alvorlige sakene, som de på spesialavsnitt arbeider med. Selv om det, som vi har vært inne på, også anbefales å benytte planen i andre alvorlige saker – for å sikre god kvalitet (Politidirektoratet, 2017b:3).

Funnene fra enhet sentrum skiller seg imidlertid ut fra spesialavsnittene, som benytter etterforskningsplan mer systematisk. De fra spesialavsnittene hadde i større grad en forståelse rundt hva etterforskningsplanen bidrar med i henhold til deres etterforskning og bevis, da flertallet refererte til en hjelpende funksjon i informasjonsinnhenting og bevisverdi.

Etterforskningsplanens funksjoner

Politidirektoratet (2017b:3) skriver at ved å benytte seg av etterforskningsplan på riktig måte vil det: «(...) *understøtte gode beslutningsprosesser, og derigjennom bidra til økt kvalitet på etterforskningen, redusert saksbehandlingstid og et riktig resultat*». At det presiseres at det skal være en *riktig* bruk av etterforskningsplan, indikerer at en anvendelse *i seg selv*, ikke er en garanti for å sikre kvalitet. Det blir mer sentralt *hvordan* etterforskningsplanen brukes, fordi det i større grad vil påvirke videre beslutningsprosesser.

Sammensatt anvendes etterforskningsplan, eller det de opplever som tilsvarende, av åtte av de elleve informantene. De temaene og funksjonene som gjennomgående ble tatt opp var, hypotesebruk, Indicia, strukturering av arbeidsoppgaver og effektivitet.

Hypoteserbruk

Alle informantene nevnte hypoteser som en del av etterforskningsplanen eller avhørdisposisjonen. Aleksander uttalte at:

«Og så bruker vi gjerne en del hypoteser i etterforskningsplanen. Er det kun mistenkte som har gjort denne handlingen alene, er det flere som har vært med, er det noe konflikt i forkant. Sånne ting bruker vi en del for å styrke eller svekke de hypotesene vi har, og det er jo direkte hentet fra en etterforskningsplan.» (Aleksander/p)

Synne påpekte etterforskningsplanens sentrale rolle i hvordan man jobber med bevisene ved å si at:

«Det er jo egentlig det håndfaste for å slippe og ta mennesker som ikke skal tas (...) Og så har du jo hypoteser (...) og ut ifra de hypotesene så jobber du deg gjennom bevis, og for og i det hele tatt klare og enten si ja eller nei om du går videre med saken eller ikke.» (Synne/s)

Dette skildrer hvordan hypotesene benyttes, og at dette blir bestemmende for hva man skal prioritere. Dataene viser tydelig at informantene opplever hypoteser som en sentral del av etterforskningsplanen, og for bevisvurderingen. I dokument 48 bemerkes det for eksempel: «At etterforskningsplanen består av flere hypoteser er viktig for å sikre en bred og god etterforskning, og for å unngå justisfeil».

Daniel skiller seg derimot markant ut fra resten av informantene på dette punktet, ved at han forteller at det sjeldent brukes etterforskningsplan og hypoteser:

«Det er ikke noe etterforskningsplan. (...) Men hvis jeg tenker at det er hensiktsmessig å tenke litt mer bredt, så hender det at jeg setter opp noen hypoteser om hva som kan ha skjedd.» (Daniel/p)

Dette står i kontrast til retningslinjene som beskriver etterforskningsplan og hypotesebruk som betydningsfullt (Politidirektoratet, 2017b), men kan imidlertid forstås ut fra at det ikke er etablert tilstrekkelige retningslinjer, og konkrete føringer for hvordan en hypotese bør formuleres og tolkes – og hva som skal inngå i et hypotesesett (Kolflaath, 2019a:437).

Effektivitet og strukturering

Noen av informantene påpekte at etterforskningsplanen ikke spiller en stor rolle i deres vurdering av bevisene. Julie beskrev eksempelvis at den kun brukes til å organisere gjøremål og logistikk – samt prioriteringen av disse:

«Alle gjøremål er jo for å sikre bevisene (...) også vil jeg si at det er hodet mitt som tar vurderingene. Så etterforskningsplanen brukes ikke til å vurdere bevisene, men for å strukturere det du må gjøre.» (Julie/p)

Hun skiller seg dermed fra flertallet av informantenes syn på påvirkningen av selve planen, på vurderingen av bevis. Nikolai ytret i tråd med Julie, en usikkerhet rundt etterforskningsplanens direkte påvirkning på bevisvurderingen. Kevin uttalte også at etterforskningsplanen ikke nødvendigvis påvirker bevisvurderingen, men samtidig sa han at: «I den grad det gjør det, så er det for å sørge for at vi kryssjekker påliteligheten til beviset. Hvor bra det beviset står». Videre forklarte han at: Etterforskningsplanen (...) gjør jo bare at vi sørger for å sjekke ut verdien av et bevis, på en systematisert måte». Kevins oppfatning reflekterer en standardisert måte å vurdere bevis på, der etterforskningsplanen fungerer som et redskap i vurderingsprosessen. Therese beskrev planen som et instrumentelt arbeidsverktøy, bestående av sakens overordnet status og arbeidsoppgaver: «Hvilken informasjon har vi, hva er det vi har fått belyst, hva er det vi mangler å få belyst, eller mangler å få svar på».

Flere av informantene uttrykte at etterforskningsplanen sikrer effektivitet. Julie konkretiserte hvordan etterforskningsplan i Indicia var tidseffektivt på den måten at hver etterforsker på saken kunne gå inn og få et overblikk over etterforskningskrittene og funnene som var gjort. På denne måten unngår de hyppige møter for å oppdatere hverandre. Dette bekrefter målet med Indicia, som er å skape oversikt og planlegge sakene (Politidirektoratet, 2011:1), samt tilrettelegge for informasjonsdeling – som er avgjørende for en god etterforskningspraksis (Bruusgaard mfl., 2013:70). Aleksander viste til at etterforskningsplanen bidrar til at man sikrer en effektiv bevisvurdering i forkant av avhøret, på grunn av oversikten man har over informasjonen. Dette gjør det også lettere å se tilbake på opplysningene man har.

Charlotte, i likhet med Aleksander, påpekte hvordan etterforskningsplanen hjelper henne å ha oversikt og strukturere oppgaver, som videre påvirker hvordan hun jobber med bevis. Therese nevnte at etterforskningsplanen sikrer effektivitet ved å inneholde en oversikt over metodene som er mest hensiktsmessige når man skal samle inn informasjon. Synne forklarte også at etterforskningsplanen bidrar til: «at du skal være effektiv, og at du ikke skal gjøre oppgaver som ikke trengs, og at du har et formål med etterforskningen». Etterforskningsplanen kan med dens konkretisering av hva man trenger og hva man må finne ut av, forhindre overetterforskning og oppnå riksadvokatens (2018a:11) mål om å redusere saksbehandlingstid.

Informantenes oppfatninger av at etterforskningsplaner bidrar til mer effektivitet, kvalitet og struktur, tyder på at Politidirektoratets (2017b:3) målsetting for etterforskningsplan oppnås når det gjelder struktur, kvalitet, effektivitet og riktig ressursbruk. Det kan derimot problematiseres at noen av informantene forklarer at etterforskningsplaner kan ha slike fordeler, da det også er etterforskeren selv som lager dem. Planene skal utformes i samspill med etterforskningsleder og jurist på saken (Politidirektoratet, 2019b:19), men det er likevel aktuelt å stille spørsmål ved om de blir kvalitetssikret i stor nok grad. Det kan tenkes at de oppgavene som etterforskeren mener ikke trengs, kunne vært nødvendige likevel, hvis vurderingen ble tatt av noen andre. Utforming av etterforskningsplanen, både når det gjelder hvorvidt den skal opprettes, og det eventuelle innholdet, kan anses å være en skjønsmessig vurdering. Dette kan begrunnes med at det ikke er krav til innhold, eller pålegg om anvendelse – i alle saker.

Aleksander understreket imidlertid at etterforskningsplanen kan fremme objektivitet: «etterforskningsplanen bidrar til at man er veldig åpen og objektiv i forhold til hvilke bevis som man kan innhente». Aleksanders uttalelse indikerer at etterforskningsplanen er med på å styrke objektivitetskravet – som er en ufravikelig rettssikkerhetsgaranti (Riksadvokaten, 2018a:22). Dette samstemmer med planens formål (Politidirektoratet, 2011:1), fordi det i etterforskningsplanen er listet opp forskjellige bevistyper som skal innhentes (Politidirektoratet, 2017b:3) – noe også Therese nevnte at var betydningsfullt, for å få grep om sakens omfang. Dette skal bidra til å opprettholde objektivitet, ettersom det skaper god oversikt over bevisene (Politidirektoratet, 2017b:3).

Etterforskning og etterretningsarbeid

Hensikten med å stille spørsmål om etterretningsdoktrinen var å undersøke deres forhold til den, samt dens funksjon i bevisvurdering. Et hovedfunn her er at mange av informantene ikke jobber med etterretningsdoktrinen til vanlig, og at de derfor ikke forholdt seg til den. Etterretning er ifølge etterretningsdoktrinen, et bredt begrep som omfatter ulike politimetoder, samt en form for organisering, styring og ledelse av politiarbeidet (Paulsen & Simensen, 2019:170). Både etterforsknings- og etterretningsarbeid danner grunnlag for beslutninger (Politidirektoratet, 2014:58). Hva som er etterforskning og hva som er etterretning styres ikke av metodene, men av formålet. Etterretningsarbeid er fremtidsrettet og skal forebygge fremtidige hendelser, mens etterforskning er reaktivt og rettet mot å undersøke noe som har skjedd. Med dette følger ulike beslutningsstrategier (Politidirektoratet, 2014:58).

Etterforskningsplaner kan utformes i en prosjektmodul i Indicia, og er en adskilt del fra etterretningssystemet (Politidirektoratet, 2011:1). Operativ etterretning kan for eksempel være bruk av spanere og informanter, men dette benyttes også av etterforskere og «vanlig politi» (Paulsen & Simensen, 2019:170). Metoder som er forankret i proaktiv etterforskning, er romavlytting og skjult overvåkning, og de brukes ofte i sammenheng med innhenting av opplysninger (Paulsen & Simensen, 2019:170). Synne forklarte for eksempel at slike metoder, som romavlytting og kommunikasjonskontroll, har mye å si for saken. Hun hevdet at dette var nødvendig for å klare og ta gjerningspersonene til slutt, og at: «Ja, det er jo litt sånne ting som man ikke snakker så høyt om, men som man må bruke helt til slutt». Synne presiserte også at etterretningsdoktrinen: «ligger som en naturlig del av etterforskningen», men at det ikke er: «sånn at vi har gått inn i den doktrinen for å jobbe ut i fra den, det har vi egentlig aldri vært borti». Charlotte viste til sin praksis med etterretningsinformasjon slik:

«Jeg kan jo søke opp i Indicia, som da er det informasjonsregisteret vårt. Det gjør jeg alltid når jeg får en ny sak, og jeg får involverte parter, så søker jeg i det registeret også for å se om det er noe som er interessant her i forhold til hvordan jeg skal håndtere den personen, eller kanskje også kan si noe om straffesaken.» (Charlotte/p)

Flere av informantene måtte lese seg opp på etterretningsdoktrinen på forhånd av intervjuet, for å ha mulighet til å svare på spørsmålene. Dette anser vi som et funn i seg selv. Therese, Nikolai, Thomas og Daniel uttrykte at de ikke forholdt seg til etterretningsdoktrinen, og dermed ikke benyttet denne aktivt i arbeidshverdagen. For eksempel begrunnet Therese dette ved å si at det et klart skille mellom etterretning og etterforskning. Hun ytret at etterretningsdoktrinen derfor ikke har påvirkning på hvordan hun vurderer bevis. Dette kan være fordi arbeid med bevis i etterforskning av reaktiv kriminalitet, er veldig forskjellig fra å jobbe med etterretning (Fyfe, Gundhus & Rønn, 2018:13). Det kan sies at skjæringspunktet mellom etterforskning og etterretning, ligger i at reaktiv etterforskning søker å undersøke faktaopplysninger relatert til en kriminell hendelse, mens proaktiv etterforskning omhandler å identifisere mistenktes motivasjon og vurdere mulige fremtidige kriminelle intensjoner (Lomell, 2018:50-51). Thereses perspektiv står i motsetning til det Myhrer (2001:10) hevder om at skillet mellom etterforskning og etterretningsvirksomhet ikke er helt tydelig. Daniel sa også: «Den må jeg ærlig innrømme at jeg ikke hadde hørt om før jeg leste dette her», og at: «Den kom i 2014 (...) så den fikk ikke jeg med meg når den kom, eller brydde meg ikke så mye om det, så jeg har glemt det». Det kan antyde at han ikke har ansett etterretningsdoktrinen som relevant for sitt

daglige arbeid. Henrik forklarte også at han i liten grad forholder seg til etterretningsdoktrinen, fordi: «Vi driver med bevisinnhenting, ikke informasjonsinnhenting (...) det blir så mange andre rutinebeskrivelser og doktriner som vokter tyngre eller er mer nærliggende da». Her virker det som at Henrik skiller etterforskning fra etterretning, ved å vise til at typen informasjon som innhentes er ulik, samt preges av forskjellige formål. Flere av informantene refererte til selve dokumentet, etterretningsdoktrinen, og at de ikke hadde kjennskap til dets innhold. Dette kan eksemplifiseres med Julies utsagn:

«Hvis jeg gjør det, så er det så internalisert i måten jeg jobber på at det skjer helt automatisk (...) «Enten så er det ingen fordi jeg aldri blar i den, eller så er det en stor del fordi at jeg gjør automatisk mye av det som står der.» (Julie/p)

Dette indikerer at hun kanskje forholder seg til den i sin etterforskningspraksis, men at det i tilfelle er implisitt. Charlotte uttrykte i likhet med de ovennevnte at:

«Da skal jeg begynne med å si at etterretningsdoktrinen er ikke noe jeg forholder meg til i jobben min. Så jeg ble litt sånn i stuss når jeg leste det spørsmålet, for jeg vet jo at politiet sier at de jobber ut fra etterretningsdoktrinen, men dere er jo forskere så dere, jeg tenker at dette kanskje vil være et interessant funn for dere. Men det er ikke noe vi... jeg forholder meg ikke til det. (...) Det er ikke noe vi har, vi snakker ikke, vi har ikke noe fagmiljø som snakker om det, vi har ingen ledelse som oppfordrer oss til å lese den eller jobbe ut fra den.» (Charlotte/p)

Dette indikerer at det offentlig gis uttrykk for at etterretningsdoktrinen brukes mer aktivt av politiet, enn det som er reelt i praksis. Det kan forklares ut fra Christensen mfl. (2009:75-76) sitt myteperspektiv, fordi det virker som etterretningsdoktrinen ikke har noen form for reell instrumentell virkning i daglig praksis. Poliitiorganisasjonen kan benytte slike myter for å oppnå legitimitet fra samfunnet utad (Graner & Kronkvist, 2014:71) – et spill for galleriet. Charlotte forklarte videre at hun heller ikke leste seg opp på etterretningsdoktrinen før vi kom, men hun hadde forhørt seg med en kollega som jobber med etterretning, og etter det satt hun igjen med en oppfatning om at man bruker etterretningsbegrepet feil i politiet.

«Etterretningstankegang» som grunnlag for etterforskningsmetodikk?

Til tross for at informantene i hovedsak ikke forholder seg til etterretningsdoktrinen i sin arbeidshverdag, var det flere som påpekte at innholdet i etterretningsdoktrinen er grunnleggende for etterforsknings- og bevisvurderingsmetodikk – noe som belyser det uklare skillet. Nikolai uttrykte at:

«(Etterretningsdoktrinen) det er de samme prinsippene som gjelder, ved at du lager hypoteser og teorier og stiller spørsmål, og så prøver du å skaffe informasjon som du kan bruke opp mot det. Men det er ikke noe vi bruker aktivt i etterforskningen.» (Nikolai/p)

Anna forklarte også at etterretningsdoktrinen «ligger bak» i identifiseringen av kilder til informasjon, samt hvordan man håndterer opplysninger. Hun påpekte at etterforskerne ikke forholder seg til etterretningsdoktrinen som dokument, men at innholdet kanskje ligger til grunn i rutiner og instruksjoner. Aleksander uttrykte derimot at han er godt kjent med hva som inngår i etterretningsdoktrinen og pekte på informasjon og pålitelighet, samt at det kan gjøre opplysningene man får frem i avhør mer troverdig. Han poengterte at det påvirker bevisvurderingen i bakenforliggende grad: «uten at man tenker over det» og at den: «indirekte kan styre etterforskningen litt». Henrik viste også til at man ubevisst benytter mange av de samme mekanismene til etterretning i henhold til: «identifisering av hva det er vi er ute etter, innhenting, analysering og vurdering, som igjen genererer nye oppgaver da». Henrik refererte til dette som «etterretningshjulet», som er en prosess der man prøver å utvide forståelseshorisonten, og på grunnlag av dette skape nye delforståelser (Ratcliffe, 2016:78-79; Olsvik, 2013:101). Han uttalte at slike etterretningsmetodiske tilnærminger, har medført: «en mer pålitelig og objektiv vurdering fordi man har høyere kompetanse i bearbeiding og analyse av informasjon».

Aleksander forklarte at etterretningsinformasjon kan benyttes:

«(...) mer som et beslutningsgrunnlag, for hvem man skal fokusere på, og hvor man tror det er størst sjanse for å få treff. Og hvilke tidspunkt som man tror det er størst sjanse for at de eventuelt oppholder ulovlige ting, for eksempel, som gjør at saken skal bli sterkest mulig. Så jeg tror nok de fleste etterforskere har et forhold til det.» (Aleksander/p)

Dette viser ytterpunkter mellom Charlotte og Aleksanders opplevelser, og det vitner om at etterretningsdoktrinen både oppfattes som ukjent og sentralt i etterforskningshverdagen – samtidig som at noen opplever at man ikke forholder seg til det, selv om de hadde kjennskap til den.

Kevin fortalte også at etterretningsdoktrinen gir en rettesnor på hvilket miljø man skal rette blikket mot, men at den ikke påvirker bevisvurderingspraksisen. At Kevin og Aleksander tar opp etterretningens veiledende funksjon for valg som tas i etterforskningen, kan understøttes av Riksadvokatens (2018b:16) definisjon av etterretning:

«(...) det er en styrt prosess bestående av systematisk innsamling, analyse og vurdering av informasjon om personer, grupper og fenomener for å danne grunnlag for beslutninger. Dette kan gjelde både i og utenfor etterforskning.»

Våre empiriske funn antyder at etterretningsdoktrinen sjeldent vil påvirke bevisvurderingspraksisen for de informantene vi snakket med, som jobber med reaktiv etterforskning. De fleste av informantene opplevde at selve dokumentet, etterretningsdoktrinen, var noe de ikke hadde et forhold til. Samtidig var det en oppfatning blant flere om at innholdet og en «etterretningstankegang» var tilstedeværende, i form av metodiske premisser for informasjonsprosessering – samt beslutningsgrunnlag for hvilke miljøer man kan rette oppmerksomhet mot.

5.5 Skjønnsutøvelse i etterforskningsprosessen – en nødvendighet eller bias?

Målet om en likere praksis i etterforskningen, samt formaliserte rutiner som bruk av etterforskningsplan, avhørsmetodikk, kryssjekking og hypotesedrevet bevisvurdering, kan sees som eksempler på en «felles oppskrift» på etterforskningspraksisen. Som følge av økt oppmerksomhet rundt standardisering i politiet etter etterforskningsløftet, ville vi undersøke i hvilken grad informantene benytter skjønn, hvordan det brukes, samt hvilke konsekvenser dette har for bevisvurdering og etterforskningen.

Det var en bred oppfatning blant informantene om at skjønn spilte en rolle i etterforskningspraksisen. Et hovedfunn er at rommet for bruk av skjønn varierer ut fra hvor man er i etterforskningsprosessen, samt at etterforskerne har ulik forståelse av hvordan skjønn burde anvendes. Et klart mønster er at informantene anser skjønnsutøvelse som nødvendig i henhold til identifisering av aktuelle bevis, informasjonsinnsamling, forslag til saksavgjørelse, eller ut fra straffehistorikk. Flere av informantene delte imidlertid et perspektiv på at det var mindre rom for skjønn i bevisvurderingen, der de i større grad benyttet seg av en metodisk og standardisert fremgangsmåte. Dette var begrunnet ut fra et objektivitetsideal og bevisenes faste egenskaper, noe som belyser at det er en balansegang mellom standardisering og skjønnsutøvelse i etterforskningspraksisen. Intervjuene har også gitt oss et bilde av hvordan informantene håndterer styrker og svakheter ved skjønnsutøvelsen, der de både vektlegger fordelene og ulempene ved skjønnet. De negative konsekvensene var eksempelvis tilknyttet

ulik behandling av saker, subjektive vurderinger og urettferdighet. De positive aspektene var muligheten til å være fleksibel og tilpasse seg den enkelte saken, samt bidra til en mer effektiv og kreativ etterforskning. I tillegg ble det fremhevet at man ikke kan basere beslutninger på intuisjon og magefølelse, til tross for at de kunne kjenne på slike følelser i visse saker.

Skjønn er en resonneringsform (Grimen & Molander, 2008:179) og bygger på erfaring, fagkunnskap og omfattende innsikt i saksforholdene som skal vurderes (Hald & Rønn, 2013:17). Skjønn består mer spesifikt av dømmekraft, forstand, forståelse, fornuft og mening (Ekern, 2014). Det er nødvendig å benytte seg av skjønn i situasjoner hvor det ikke er tydelige beslutningsregler (Hald & Rønn, 2013:17), men det skal imidlertid anvendes innenfor bestemte grenser, da skjønn vil være relativt til visse standarder (Grimen & Molander, 2008:181). Å utøve skjønn i arbeidshverdagen har slik også sine begrensninger, og disse vil være gradert ut fra hvordan skjønn brukes: «*Selv om skjønn er resonnering med svake garantister, kan likevel garantistenes styrke være forskjellig*» (Molander & Grimen, 2008:194). Vi skal derfor undersøke hvordan skjønn brukes, og hvilke konsekvenser og eventuelle utfordringer dette medfører for bevisvurdering og etterforskningen.

Kreativitet og etterforskerens påvirkning

At utøvelse av skjønn var fremtredende i informantenes praksis er en profesjonskarakteristikk. Profesjoner uttrykker en form for yrkesmessig spesialisering, med en kombinasjon av formalisert kunnskap og utøvelse av skjønn – «*a discretionary specialization*» (Molander & Terum, 2008:19). Evetts (2011:410) beskriver skjønn som resultat av profesjonalisering, trening, utdanning og erfaring. Med slik kompetanse gjør man seg fortjent til en profesjonell status der andre skal ha tillit til ens intensjoner (Evetts, 2011:410), og det kan kalles det «profesjonelle skjønn» (Hald & Rønn, 2013:14). Det er ikke slik at etterforskere tar vilkårlige skjønnsmessige beslutninger, men valgene består av egne vurderinger av hva som er mest hensiktsmessig, ut fra profesjonsetiske- og moralske retningslinjer som følger med arbeidet. Disse vurderingene er ofte basert på internaliserte normer og verdier som man har tilegnet seg gjennom sin profesjon, der valg tas basert på politisk legitimitet, og ikke egeninteresser (Grimen, 2008:144-145,157). Profesjonelt arbeid preges derfor av faglig autonomi og bruk av skjønn (Gundhus, 2016:55), og er en karakteristikk ved profesjonelle tjenester, fordi de oppgavene eller problemene som skal løses – er utfordrende å standardisere (Molander & Terum, 2008:20). Dette kan forklare hvorfor mange av informantene oppfattet bruk av skjønn

som essensielt i etterforskningspraksisen. Thomas uttrykte hvordan han benytter seg av skjønn slik:

«Skjønn, kommer litt an på hva dere mener, men hvis det går inn på min vurdering av det enkelte bevis, så mener jeg at det har en relativt stor rolle i forhold til hva jeg foreslår... eller hva jeg etterforsker videre i en sak, eller hva jeg foreslår videre for juristen at vi skal følge opp.» (Thomas/s)

Julie fortalte også at skjønnen påvirker hvilken påtaleavgjørelse hun argumenterer for til juristen, men skiller seg fra Thomas i den forstand at hun mener skjønnen ikke påvirker bevisvurderingspraksisen. Synne forklarte at hun måtte være kreativ, noe som kan anses å ligne skjønnsmessige vurderinger, men i motsetning til Julie og Thomas, bruker hun det i bevisinnsamlingsprosessen. Hun sa: «Da er det jo veldig viktig med kreativitet i forhold til hvordan du skal finne bevisene, hvordan skal vi hente det inn, hva skal vi gjøre, hva er lurt, hva er ikke lurt». Daniel understreket også behov for kreativitet i innsamlingsfasen: «(...) ingen saker er like, så man må være kreativ for å kunne finne andre bevis». Etterforskeres kreativitet kan ligne den tradisjonelle håndverkeren, der saker løses gjennom kreativitet, erfaring og personlig egnethet (Rachlew & Fahsing, 2015:229). Informantenes bruk av kreativitet og skjønn, har også likhetstrekk med Sklanskys (2014:344-345) perspektiv på profesjonalisering, «internaliserte normer» – der skjønn og normer er styrende for de profesjonelle valgene som tas, og ikke formelle standarder. I etterforskning kreves det skjønnsutøvelse på grunn av komplekse oppgaver, samt at situasjonene og sakene politiet møter, kan være svært ulike. Det behøves derfor en dynamisk og fleksibel tilnærming i deres yrkesutøvelse (Olsvik, 2013:122). Dette understreker betydningen av gode vurderingsevner, da profesjonelt skjønn kan sikre produktive beslutninger og effektive initiativer, i de etterforskningsfasene som informantene nevnte.

Synne påpekte samtidig at man ikke skal være for kreativ: «(...) men det er jo ikke sånn at man skal være så kreativ at man ja finner bevis som ikke er der i utgangspunktet da kanskje». Dette gir uttrykk for at hun er bevisst på at det finnes en grense for bruk av skjønn, og at en eventuell overskridelse kan få negative konsekvenser. Dette understrekes også av Fahsing (2013:144), der kreativitet på den ene siden er et karaktertrekk ved «den gode etterforsker», mens det på den andre siden fremheves at en ubalanse mellom bruk av kreativitet og prinsipper om metodisk tenkning og lovens rammer, kan medføre alvorlige utfall. Med andre ord skal etterforskeren kunne tenke utenfor boksen når det letes etter flere etterforskningsmuligheter, og være kreativ for å finne nye hypoteser og spor, samtidig som det må skje innenfor lovens rammer. Dette

stiller krav til at etterforskeren evner å tenke metodisk og logisk i oppbyggingen av bevisbyrden og avdekkingen av eventuelle bevis som mangler. Dette gjøres for å sikre en høy grad av objektivitet i etterforskningen (Fahsing, 2013:144).

Riksadvokaten (2018a:11) beskriver at det i etterforskning kreves både kunnskap og kreativitet for å kunne beslutte og iverksette de mest hensiktsmessige undersøkelsene i den gjeldende saken. Her gis det uttrykk for at etterforskere både skal være håndverkere og vitenskapsbaserte, og at dette er nødvendig for at de skal ta gode beslutninger i arbeidsutøvelsen. Grimen og Molander (2008:183) understreker også at skjønnsutøvelse er forankret i vitenskapelig kunnskap og dagliglivskunnskap, samt normer og regler. Dette kan sees opp mot Thereses utsagn, som forklarte at man må følge visse krav og standarder i avhør, samtidig som hun åpnet for bruk av skjønn: «selvfølgelig gjøres det jo litt forskjell. Måten man liksom foretar avhør på er jo ulik, innenfor rammene på en måte». Skjønn blir slik et gradsspørsmål, og benyttes i ulik grad innenfor de rammene som er satt. Dette karakteriserer en profesjonell organisasjon, fordi den skal ha gode nok standarder til å veilede, uten å være totalt bestemmende for den praksisen som skal gjennomføres (Gundhus, 2013:188). Dette er kjernen i profesjonaliseringen, der politiet utdannes til å kunne evne å ta gode beslutninger innenfor gitte rammer – en profesjonell autonomi der man stoler på deres kompetanse og interne kontroll (Gundhus, 2013:188). Ut fra at informantene forteller at de benytter skjønnsmessige vurderinger i etterforskningsarbeidet, kan det anses å være en form for profesjonell praksis, som utføres innenfor rammene.

Som nevnt, presiserte Julie og Synne at de ikke bruker skjønnsmessige vurderinger i bevisvurdering, men at det spiller en stor rolle generelt i etterforskningsarbeidet. Dette kan være et uttrykk for en manglende forståelse rundt hvordan etterforskere kan påvirke bevisene på de nevnte stadiene – informasjonsinnsamling, saksavgjørelse, forslag til påtale og andre etterforskningsskritt, som kan virke inn på bevisvurderingen. Måten informasjon blir innsamlet, behandlet og tolket på, er essensielt for bevisets verdi og meningsinnhold. Rachlew og Fahsing (2015:225,227) beskriver at metodiske valg i etterforskningen kan sees i sammenheng med kvaliteten på informasjon, og mer spesifikt viser de hvordan avhørsmetodikk påvirker bevisverdien gjennom feilkilder. Rachlew (2009:23) vektlegger psykologiske prosesser og forenklingstrategier, og hvordan det har innflytelse på etterforskerens beslutninger relatert til både informasjonsinnsamling og tolkning av den.

De overnevnte eksemplene på hvordan etterforskere påvirker informasjon, setter skjønn i perspektiv og gir innsikt i hvordan skjønnsmessige beslutninger kan ha innflytelse på

informasjonens pålitelighet, og dens betydning i saken. Våre funn antyder at det er en manglende bevissthet rundt hvordan skjønnsmessige vurderinger fungerer på ulike stadier i etterforskningen, og at dette forplanter seg videre i fremstillingen av informasjon. Ulike praksiser kan også være tegn på at skjønnsutøvelsen er en taus kunnskap. Funnene illustrerer et klart mønster på at de ikke skal benytte skjønn i *bevisvurderingen*, men at informantene i større grad anser skjønnsutøvelse og kreativitet som nødvendig i etterforskningen for øvrig. Skjønnsutøvelse var spesielt fremtredende i henhold til å identifisere relevante bevis og videre skritt i etterforskningen, noe som også kreves ifølge riksadvokaten (2018a:11). Dette viser viktigheten av tilpasning og hvordan skjønnnet blir en komponent for å løse oppgaver og saker i etterforskningsarbeidet. Samtidig ble det presisert at kreativiteten har en grense, som ikke skal overskrides, slik at de unngår å «finne» bevis som ikke er der. Dette illustrerer en bevissthet rundt skjønnets byrder, og balansegangen mellom kreativitet på den ene siden, og retningslinjer, metodikk og loven på den andre.

Årsaken til at informantene drøftet og reflekterte rundt når og hvor de bruker skjønn, kan være på grunn av at hverdagen preges mer av å handle enn å ta skjønnsmessige vurderinger. Praksisen er av mer instrumentell karakter – man skal *gjøre* mer enn å *velge*, *vurdere*, og *evaluere*. Mintzberg og Waters (1990:2) viser i denne sammenheng at beslutningstaking ikke alltid kommer før handling, noe som organisasjonsteori tidligere har tatt for gitt:

«that decisions are difficult to uncover because sometimes they don't exist, in other words, that the relationship between decision and action can be far more tenuous than almost all the literature of organization theory suggests.»

(Mintzberg & Waters, 1990:2)

Dette perspektivet kan eksemplifiseres ved det Daniel sa om sin arbeidshverdag, ettersom konseptet om handling er mer dominerende, enn valg:

«Ofte så er det bare å ta et avhør av den, og ring den og spør om det, og så er saken ferdig liksom. Så da er det en politietterforskningsleder som først ser på saken og så vurderer hva som skal gjøres, og så gir det videre til oss etterforskere, arbeidsoppgavene.» (Daniel/p)

Dette gir inntrykk av at skjønnsutøvelsen påvirkes av den organisatoriske styringen, der etterforskningsleder er den som foretar skjønnsmessige vurderinger av informasjonen og prioriterer gjøremål – for å videre delegere dem til etterforskerne. Det virker som Daniel, Synne og Julie forholder seg til informasjonen som et objekt de skal samle inn, og ikke noe som de

skal vurdere og konstruere. Slike oppgaver overlates til andre, eksempelvis juristen eller etterforskningsleder på saken. Dette kan være uhensiktsmessig fordi vurderinger er sentralt i informasjons- og analyseprosessen, da datamengden i en sak ofte består av store mengder opplysninger og spor, som det er behov for å komprimere ned til det som kan bli bevis. Dette krever en etterforsker med tilstrekkelig kunnskap, som kan utøve en profesjonell skjønnsvurdering (Bjerknes & Fahsing, 2018:74).

Magefølelse innen rettslige rammer

Flere av informantene presiserte at skjønn måtte skilles fra magefølelse og intuisjon, og herunder ble skjønn ansett som en styrke og nødvendighet, mens magefølelse og intuisjon ble oppfattet som byrder, av de fleste informantene. Magefølelse er ofte resultat av erfaring og kan bidra til den enkeltes situasjonsforståelse (Olsen & Sjøtrø, 2013:80). Olsen og Sjøtrø (2013:5) fant i sin studie at politiets innsatsledere benyttet erfaring, teft, magefølelse og intuisjon i oppgaveløsning. Magefølelse anses som en kunnskapsform, og kan bare bli til et redskap om den kognitive rasjonaliteten settes til side. Tilstedeværelse i situasjoner og å føle med kroppen er nødvendig for at magefølelsen skal være funksjonell (Olsen & Sjøtrø, 2013:80). Det ble imidlertid presisert av våre informanter at de opplever å kjenne på en magefølelse, men at de ikke baserer beslutninger på denne. Som Julie sa:

«(...) Skjønn er noe annet enn magefølelse og intuisjon. (...) Jeg har jo ofte kanskje en følelse av hva som kan ha skjedd eller ikke ha skjedd eller noe jeg er nysgjerrig på, men hvis ikke det holder i retten så er det ikke så nøye hva man føler og tenker.» (Julie/p)

Thomas påpekte også dette, ved å presisere at det er lite rom for å basere vurderinger på magefølelse og intuisjon, men at skjønn spiller en stor rolle når det kommer til hva han etterforsker videre, og for hva han foreslår til påtalejuristen. Han sa at bruk av magefølelse var lite hensiktsmessig, fordi de skal være objektive, og at magefølelse kan vanskeliggjøre oppklaringer i saker. Nikolai anerkjente i motsetning til Julie og Thomas, at både skjønn og magefølelse var en del av bevisvurderingen:

«Som sagt, den spiller jo sikkert litt inn, skjønn og subjektiv vurdering, men jeg tenker at kanskje etter hvert som man får litt erfaring så vil man jo kanskje få magefølelse som treffer litt bedre og, og man gjenkjenner ting i saker.» (Nikolai/p)

Erfaring, magefølelse og situasjonsforståelse, kan dermed være en fordel ved at man for eksempel gjenkjenner spesifikke kjennetegn i saker, som Nikolai understreket. Magefølelsen er derimot ikke alltid treffsikker. For eksempel kan en magefølelse på at noe er feil med fremstillingen av en sak, være resultat av at opplysningene ikke passer med den konteksten man ubevisst ser den i. Dette betyr videre at det er: «*ens egen mentale prosess det er noe galt med, ikke opplysningene*» (Pedersen, 2019:114). Etterforskeren kan dermed føre saken i en annen retning, på grunn av at man ikke føler at saksopplysninger passer ens egen ubevisste forestilling.

Nikolai spesifiserte likevel at selv om det er rom for bruk av skjønn og magefølelse, vil det ikke påvirke sluttresultatet i saken. Dette kan forklares med at: «*skjønn i fravær av lover og regler, er noe annet enn skjønn som skal fylle tomrom i lover og regler, eller skjønn som lover og regler forlanger*» (Grimen & Molander, 2008:194). Charlotte understreket akkurat dette ved å fremheve at:

«Ja, på en måte så er det veldig stor mulighet for å utvise skjønn i en bevisvurdering, men så har du også loven og de kriteriene som ligger i den i form av hva dette kan bety.» (Charlotte/p)

Dette er et eksempel på hvordan standarder, regler og lover på et organisatorisk nivå, begrenser handlingsrommet for skjønnsutøvelse. Disse er både former for kontroll og veiledning, og sikrer ansvarliggjøring av skjønnen (Gundhus, 2016:58). Det vil være rom for magefølelse og skjønnsmessige vurderinger som Nikolai og Charlotte presiserer, uten at det påvirker sluttresultatet, på grunn av reguleringene og lovene som etterforskere skal følge. Dette belyser både en erfaringsbasert- og standardisert profesjonalisering (Wright, 2002:97). Den erfaringsbaserte, består av skjønn, intuisjon og magefølelse, og informantenes bruk av dette kan forstås som en form for profesjonalisering. Magefølelse og intuisjon kan anses som nyttige og profesjonelle redskaper i etterforskernes bevisvurdering og etterforskningspraksis, men dette forutsetter at valgene som tas er godt etisk begrunnet. Dette står imidlertid i kontrast til en standardisert oppfatning av profesjonalisering, hvor vitenskap og analytiske metoder er vektlagt (Wright, 2002:97; Gundhus, 2009:37).

Rettferdighetsidealet under press

Ut fra at informantene opplever skjønnsutøvelse som en sentral del av etterforskningshverdagen, vil vi nå gå over til å diskutere hvordan dette kan utfordre målet om en mer standardisert, lik og rettferdig polititjeneste (Politidirektoratet, 2016:27). Som vi skal gå

videre inn på, kan skjønn både medføre urettmessig og rettferdig behandling. Våre funn antyder at skjønnsmessige vurderinger tas ut fra hva man oppfatter som «nok informasjon» i en sak, samt at prioriteringer og nøyaktighet i arbeidet er skjønnspreget. Dette kan skape variasjon og ulikhet – og på denne måten sette rettferdighetsidealet under press.

Corsianos (2001:113) viser til hvordan etterforskeres beslutningstaking hviler på deres oppfatning av rettferdighet i daglige praksis. Denne er formet av deres yrkeskultur og administrative organisering – samt større sosioøkonomiske omstendigheter. Det presiseres at rettferdighet omhandler lik og rett behandling av mennesker, innen forskjellige kontekster (Corsianos, 2001:113). Ved å undersøke hvordan etterforskere prioriterer saker, kan man identifisere forskjeller i form av tid brukt på saken, ressurser, etterforskningsteknikker og teknologi som brukes. Dette kan påvirke sluttresultatet av saken og utfordrer rettferdighetsidealet (Corsianos, 2001:114). Daniel uttrykte i denne sammenheng, at det var ulike prioriteringer på avsnittet, i henhold til etterforskningsmetoder og nøyaktighet:

«Det sies at kvalitetskravet er ufravikelig, men ting blir ikke gjort like grundig på en veldig simpel sak som en veldig alvorlig sak. Og det er jo ikke det ideelle fordi det kan jo være feil. Justismord eller justisfeil kan jo skje på en enkel sak og, hvis man bare "durer på" uten å tenke seg om.» (Daniel/p)

Slike vurderinger skaper en ulikhet i kvaliteten på etterforskningsarbeidet, da noen saker blir sett på som mindre viktige, og oppfatningen av hva som er rettferdig og godt arbeid, blir en del av yrkeskulturen på avsnittet. De skjønnsbaserte valgene i etterforskningsprosessen, kan tilrettelegge for forskjellsbehandling i saker. For eksempel viste Daniel til, som nevnt tidligere, at det var ulike oppfatninger blant kolleger om hvor mye informasjon som måtte foreligge i en sak før man kunne si noe utover enhver tvil. Han beskrev at han noen ganger kunne ta en vurdering om at han ville innhente mer informasjon for å forsikre seg i sin avgjørelse, men at det var andre som mente at man hadde: «mer enn nok bevis mot han, og "ja dette holder i massevis"». Daniel understreket videre at saksutfallet kunne vært et annet, om han hadde fulgt sitt eget ønske om å innhente mer informasjon:

«Politijuristen eller etterforskningslederen hvis jeg spør: "Skal jeg avhøre et par vitner til... neida det holder det". "Vi har et vitne, det holder". Men det kunne jo være, hvis vi hadde avhørt ett eller to andre vitner som hadde fortalt litt annerledes, at saken hadde stilt seg i et annet lys.» (Daniel/p)

Dette viser at det tas individuelle skjønsmessige vurderinger relatert til hvor mye informasjon som behøves i en sak, som indikerer uoverensstemmelser mellom de på avsnittet, i oppfattelsen av hva som er «godt nok» politiarbeid. Realiteten i at det kunne blitt et annet saksutfall om flere hadde blitt avhørt, truer både rettferdighetsidealet og rettssikkerhet. Etterforskeres skjønnsutøvelse kan utfordre retten til likhet for loven og uskyldspresumsjonen, om den gitte kulturen på avsnittet farges av en utilstrekkelig skjønnsmetodikk. Dette kan eksempelvis være forårsaket av bias, og kan prege etterforskernes evne til å ta objektive valg i etterforskningsprosessen. Likebehandling av publikum er også et av målene i etterforskningsløftet (Politidirektoratet, 2016:6; Difi, 2019:25), men er samtidig et av dilemmaene i profesjonsutøvelsen, begrunnet i paradokset om at man både skal behandle publikum individuelt, og samtidig gi alle lik behandling (Molander & Terum, 2008:15). Innenfor dette, er det både krav til skjønsmessige beslutninger, samtidig som at likhetsprinsippet begrenser skjønn. Dette antyder at bruk av skjønn både har styrker og svakheter i henhold til en rettferdig rettergang, og at det både kan medføre rettferdig- og urettferdighet. Det er ikke gitt at etterforskningen blir rettmessig, til tross for at retningslinjer og krav følges konsekvent, ettersom saker og mennesker krever individuell tilpasning. Som Daniel nevnte, er ingen saker like, og da behøves det kreativitet og skjønn i etterforskningen. Samtidig kan skjønn lede til urettferdig behandling, dersom valg av prioritering og nøyaktighet i arbeidet tas på bakgrunn av sakens detaljer og alvorlighetsnivå.

Riksadvokaten (2018a:24) belyser i samsvar med den øvrige diskusjonen, vanskeligheten ved og på den ene siden ivareta uskyldspresumsjonen, og på den andre siden oppfylle informasjonskravene i en sak:

«Hvor langt det er ønskelig og forsvarlig å begrunne en avgjørelse vil bero på et skjønn hvor det er rom for individuelle vurderinger, men en skal ved vurderingen være særlig oppmerksom på uskyldspresumsjonen og kravet til saklig og nøktern informasjon.» (Riksadvokaten, 2018a:24)

Dette er et dilemma som særlig kommer til uttrykk i skjønsmessige vurderinger av informasjon og etterforskningsskritt. En vurdering av rimelig tvil kan også anses å utfordre rettferdig behandling av saker, fordi som Daniel uttrykte, bygger denne evalueringen på skjønn:

«Er dette en teoretisk tvil eller er det rimelig tvil, hvis dere skjønner? Det er ofte sånn i saker da så tenker jeg "ja det er mest sannsynlig han som har gjort det, men det kan jo være at det ikke er han, sånn teoretisk sett".» (Daniel/p)

Hva som oppfattes som rimelig er normativt (Kolflaath, 2011:136), og det vil foreligge en viss teoretisk tvil om de forhold man undersøker, da den sosiale virkeligheten, aldri eller sjeldent, kan utelukke enhver tenkelig tvil (Andenæs, 2000:178). Når en slik vurdering er normativ, vil det være en subjektiv vurdering av hva som bør betraktes som rimelig tvil, og det kan medføre individuell variasjon.

Så langt har vi sett på hvordan skjønn kan medføre variasjon, urettferdighet og forskjellsbehandling i saker – både i form av nøyaktighet, ressursbruk og hvordan de blir prioritert. Charlotte og Kevin rettet også oppmerksomhet mot skjønnets ulemper. Charlotte viste til hvordan omfattende bruk av skjønn kunne skape en: «snever subjektiv vurdering». Dette mente hun kan unngås ved å ha et godt fagmiljø, der man får innspill av kolleger på de bevisene man har i saken, samtidig som at dette er et område med stort forbedringspotensial. Kevin understreket at det kunne være en ulempe i forbindelse med bruk av skjønn, på grunn av risikoen for bekreftelsesfeller. Skjønnets preg av subjektive kompetanser og fortolkningsegenskaper, og derfor har det vært spørsmål om forvaltningen av lover og regelverk er innenfor lovens rammer (Hald & Rønn, 2013:22). Begrunnet i at skjønnsmessige vurderinger bygger på en individualisert forståelse, kan det ha implikasjoner for rettferdighet. Slike forklaringsmodeller som vektlegger et individualistisk perspektiv på etterforskeren, har medført økt kontroll og systematisering av skjønnets, ved eksempelvis flere retningslinjer, regler, ledelseskontroll, beslutningsmodeller og prosedyrer som skal godkjennes (Hald & Rønn, 2013:22). Dette er en organisatorisk profesjonalisme (Evetts, 2009), og kan sees i tråd med Synnes beskrivelse av sin arbeidshverdag, der hun understreket at det hadde blitt mange retningslinjer i det siste. Hun sa også at de må ha en plan, mening og et formål med etterforskningen. Dataene tilsier likevel at skjønn oppfattes som en nødvendighet, noe som vil være temaet i neste avsnitt.

Skjønn, effektivitet og kvalitet

Våre funn indikerer at skjønn oppfattes som nødvendig for å gjennomføre arbeidsoppgavene effektivt og tilfredsstillende. Vi skal i denne delen utforske hvilke konsekvenser dette kan ha for blant annet kvaliteten i etterforskningen og bevisvurderingen.

Anna ytret at praksisen påvirkes av skjønn og erfaringer. Hun uttalte at vi ikke lever i en ideell verden og at mennesker derfor lar seg styre av følelser, magefølelse, skjønn og erfaringer. Anna viste også til hvordan arbeidshverdagens prioriteringer og krav om effektivitet kan forutsette bruk av magefølelse og skjønnsmessige vurderinger:

«Og så er det knallharde prioriteringer i tillegg, man har så mye å gjøre at man er nødt til å skjære til å prøve og gjøre de rette vurderingene i forhold til, hva er nødvendig og hva er nok. Det er jo litt magefølelse og... det er klart en fornærmet eller en siktet kan gjerne be om at vi avhører halve verden, men så har ikke vi kapasitet til det, og da går det jo litt på både magefølelse og erfaring i forhold til hvem som er sentrale. Og det er klart det blir jo fort preget av litt sånn skjønnsmessig vurdering.» (Anna/s)

Anna kombinerer her hvordan ønsket og kravet om å være effektiv, resulterer i bruk av magefølelse og erfaring. Dette kan sees i forlengelse av organisasjonsteori, og hvordan den organisasjonelle strukturen nødvendiggjør bruk av skjønn for å oppfylle effektivitetskravene. Lipskys (1980) «bakkebyråkrater» belyser dette ytterligere, fordi det vises til at arbeidshverdagen innebærer et gap mellom tilgjengelige ressurser og organisasjonens ideal for hvordan arbeidet skal utføres. Det forutsetter at bakkebyråkratene må anvende skjønn som en mestringsstrategi, bestående av prioriteringer og tid, for å håndtere arbeidet og målene til organisasjonen (Lipsky, 1980:15, 27-29). Mer spesifikt, identifiserte Goldstein (1963:142) dette dilemmaet i politiorganisasjonen mellom ressurs og kriminalitetsmengde, der skjønn ble ansett som en fremtunget handling, på bakgrunn av personell- og ressursmangel. Beskrivelsen er ikke utdatert, fordi den belyser Annas opplevelse av arbeidshverdagen, der «knallharde» prioriteringer må gjøres ut fra vurderinger av ressurser og kapasitet. Dette kan også være intensivert på grunn av målstyring. Slik kan Anna anses som en «bakkebyråkrat», som prøver å håndtere arbeidshverdagen med skjønnsmessige vurderinger. Dette betyr derimot ikke at de prioriteringene og valgene som tas er verken riktige, eller i tråd med krav til kvalitet og rettssikkerhet. Tidspress har konsekvenser for vurderingsevne og beslutningstaking, der mangel på tid og kompliserte arbeidsoppgaver resulterer i stress for utøveren. Dette kan medføre at personens handlinger preges av enkle beslutningsstrategier, fordi man ikke vurderer alle alternativene som man har tilgjengelig (Rachlew, 2009:22; Lai, 1999:104). Fivelsdal, Bakka og Nordhaug (2004:164) kaller dette for «belastningssymptomer», der stress og usikkerhet fører til uheldige beslutninger på grunn av feilvurderinger. I tillegg til tidspress, fremhever Fahsing og Ask (2013:160) tre andre situasjonelle faktorer som påvirker etterforskeres beslutningstaking i mordsaker. Disse er «tilgang på informasjon», «eksternt press», fra

samfunnet og media, samt «internt press» fra organisasjonen på å få ferdig saken. Slike elementer kan virke inn på etterforskernes evne til å ha et åpent sinn, og føre til at snarveier tas. Studiens funn indikerte imidlertid at erfarne etterforskere var bevisste på flere av disse risikofaktorene, og hvordan de utfordrer god beslutningstaking i etterforskning (Fahsing & Ask, 2013:155).

Politidirektoratet (2016:4) har mål om å heve kvalitet i straffesaksarbeidet og redusere saksbehandlingstid. Hensikten bak kort saksbehandlingstid er å oppnå kvalitet gjennom høy oppklaring, og dette muliggjøres når bevisene fremdeles er ferske (Riksadvokaten, 2012:5). Myhrer (2015:114) skriver i denne sammenheng, at kort saksbehandlingstid ikke skal anses som et mål i seg selv, men som et middel for å sikre høy kvalitet i etterforskningen. Det kan virke som at målet om kort saksbehandlingstid, preger hverdagen til noen av informantene. De opplever å måtte prioritere og bruke skjønn for å ferdigstille saken raskest mulig. Det blir derfor betydningsfullt å være bevisst på at: «*Kortere saksbehandlingstid skal ikke oppnås på bekostning av kravet om høy kvalitet eller oppklaring*» (Riksadvokaten, 2012:5). Imidlertid er det fare for at effektivt arbeid ikke har ønsket grad av kvalitet, ut fra mangel på ressurser. I Politidirektoratets (2019a:37) kapasitetsundersøkelse, forklares det at økte kvalitets- og dokumentasjonskrav utfordrer ressursene. Politidirektoratet (2013:9) beskriver også at det er flere av kvalitetskravene som ikke oppnås på grunn av arbeids- og ressursituasjonen til etterforskerne, noe som kan være resultat av at det er uenighet om hvor skjæringspunktet mellom kvalitet og effektivitet bør gå (Politidirektoratet, 2013:9). Det leder til et spørsmål om effektivitetskravet i etterforskning, kan gå på bekostning av kvaliteten. Lai (1999:145) trekker frem et interessant poeng i forbindelse med dette: «*Hva er best, å ta en "god" beslutning eller en "rask" beslutning?*». Selv om man evner å arbeide raskt, betyr det ikke at kvaliteten på produktet blir bra – i denne sammenheng, om etterforskeren arbeider effektivt, kan det gå utover kvalitet og rettferdig behandling av publikum.

Forholdet mellom kvalitet og effektivitet er et sentralt dilemma for etterforskere, hvor skjønnet deres blir en essensiell komponent som kan påvirke resultatet. Anna belyste dette dilemmaet ved å vise til at man må ta en rask og «god nok» beslutning, og slik refererte til en: «"hva er nødvendig" og "hva er nok"»-mentalitet. Daniel forklarte i likhet med Anna, at vurderinger tas på bakgrunn av saksprioritet, alvorlighetsgrad og hva som er godt nok:

«(...) så er det kanskje ikke en så alvorlig sak som er prioritert veldig høyt. Så tenker man "dette er godt nok liksom". Nå har vi et vitne som sier at han slo

han og det var ikke noe i forkant av det så. Det er jo snakk om overetterforskning og, det er jo en reell ting. (...) Som jeg har hørt andre si at de er flinke på her, at man ikke gjør så mye unødvendig, som andre steder kanskje gjør mer ting som er unødvendig. Så det er ikke sånn at jeg mener at det nødvendigvis er feil heller, men det er en vanskelig vurdering.» (Daniel/p)

Dette antyder at fokuset på overetterforskning, påvirker vurderingene av hvor omfattende informasjon som trengs, samt nøyaktighet i etterforskningskritt. Det indikerer også at «godt nok» politiarbeid er et kjent premiss i etterforskningsarbeidet, og kan forhindre overetterforskning. Daniel belyste videre at sakspress og ressursmangel ofte er faktorer som påvirker avgjørelsen om å ikke innhente mer informasjon eller ta flere avhør. I hans tilfelle kan den overordnede organisasjonskulturen sette rammer for praksis, fordi han presiserer at Oslopolitiet har en kultur for å få saker unna raskest mulig:

«Ja, vi har ganske mye saker her i Oslo, og det er ganske stort fokus på å få unna saker. Sånn at ideelt sett burde man nok ha tenkt i flere saker da, "hva annet kan dette være", og kanskje tatt et vitneavhør til, eller undersøkt litt til før man konkluderte. (...) det er og mye som blir henlagt på kapasitet som burde ha vært etterforsket, så det er jo ikke ideelt.» (Daniel/p)

Wathne (2015:296) skriver at kvalitet kan bli nedprioritert begrunnet i målet om effektivitet, men at dette også kan være en kollektiv forståelse innad i organisasjonen, som gir mening for de ansatte. Det kan tenkes at Oslopolitets organisasjonskultur, preges av et felles mål om effektivitet. Alvesson (2011:36) påpeker at: «*organisasjoner kan forme folks motiver, identitet og oppfatninger av hvilket arbeid som gir mening*». Innenfor dette perspektivet, ligger det til grunn en sterk sosial innflytelse på ansatte, der motiver både skapes og endres. Dette foregår ofte på organisasjonsplan (Alvesson, 2011:36). For eksempel kan et etterforskningsavsnitt ha effektivitet som førsteprioritet, noe som vil skape en felles oppfatning av hvor langt de skal strekke seg i hver sak. Så langt antyder funnene i vår studie at informantene opplever at skjønn kreves for å håndtere arbeidshverdagen og de målene som er satt. Dette er begrunnet ut fra tilgang til ressurser, samt hva som anses som «godt nok» politiarbeid på avsnittet. Den organisatoriske strukturen kan betraktes som en «målstyringsmaskin», som nødvendiggjør skjønnsutøvelse i målet om effektivitet og raskere oppklaring av saker. Samtidig kan dette svekke kvaliteten om arbeidet ikke utføres med standarder som er gode nok.

Kevin beskrev at skjønn bygger på erfaring, og at dette ville medføre: «en effektiv måte å identifisere bevis på». Til tross for at skjønn kan tas for å være effektivt, tar likevel ikke Kevin

og Annas perspektiver høyde for «organisasjoners blinde flekk» og hvordan skjønnelementet skaper et effektivitetsproblem (Svensson & Karlsson, 2008:261). Den blinde flekken gjør at mennesker ikke ser at deres arbeidspraksis eller strategi er ineffektiv, fordi de alltid har gjort det på en spesifikk måte. Fotaki og Hyde (2014:1) refererer til den blinde flekken som en forsvarsmekanisme man benytter i tilfeller der man må håndtere utfordringer i forbindelse med organisasjonens implementering av urealistiske mål og strategier (Fotaki & Hyde, 2014:1). Denne utfordringen kan belyse Annas situasjon, ettersom hun uttrykker at skjønn må til på grunn av lite tid og ressurser, samt at de bryter tidsfristene i de fleste saker:

«Vi har jo egentlig noen lovpålagte krav, men de tidsfristene brytes jo hele tiden. Jeg tror vi bryter tidsfristen med over hundre dager jeg. Vi har vel dobbelt så lang saksbehandlingstid som egentlig det lovpålagte kravet er.»
(Anna/s)

At tidsfristene overskrides i så stor grad, indikerer at målene og de tilgjengelige ressursene ikke samsvarer, og at det kreves skjønnsmessige beslutninger. På den andre siden kan det være at etterforskere opplever arbeidsoppgavene som overveldende, fordi deres skjønnsmessige vurderinger ikke er funksjonelle nok. Det kan føre til en opphopning av mye arbeid, på grunn av ineffektive arbeidsstrategier. Myhrer (2001:16) hevder derimot at det ikke er et «enten eller dilemma», fordi både organisatoriske krav og etterforskerens individuelle egenskaper kan påvirke effektiviteten. Det vises til at effektiviteten har tre rammeforutsetninger, hvor den første går på hvordan legale krav i påtaleinstruksen og straffeprosessloven setter begrensninger for hvilke metoder og informasjon som kan benyttes. Den andre forutsetningen for effektivitet er omfanget av ressurser i lys av personell og økonomi. Den tredje refererer til selve kvaliteten på etterforskningsressursen – dette er resultat av personlige egenskaper, kunnskap og erfaring hos etterforskeren (Myhrer, 2001:16). Både de formelle og rettslige kravene, og etterforskerens ferdigheter, kan virke forsterkende i årsaken til ineffektivitet.

Goldstein (1963:142) beskrev allerede på 60-tallet et politi som ikke evnet å balansere ressurser, kriminalitetsmengde og straffesaksarbeid. Dette kan betraktes som et uløselig paradoks, der politiorganisasjonens ressurs- og målsituasjon, alltid vil preges av et misforhold. Det kan virke som noen av våre informanter opplever det samme i dag, og derfor må benytte seg av skjønnspregede snarveier – etter beste evne. Som Anna og Daniel sa, så har man ikke kapasitet til å avhøre alle involverte i en sak, men må prioritere de man av erfaring vet at kan ha mest nyttig informasjon. Skjønnsutøvelse i slike tilfeller, kan medføre et demokratisk- og rettslig problem (Svensson & Karlsson, 2008:261). Noen mennesker kan anses å få mer

oppmerksomhet enn andre, ut fra eksempelvis straffehistorikk. I den neste delen, skal vi se nærmere på straffehistorikkens betydning på skjønn, og hvordan dette legger grunnlag for de beslutninger som tas.

Straffehistorikkens betydning i skjønnsutøvelse

Julie poengterte at skjønnet ville være mindre sentralt om man har solide bevis, men mer nyttig om bevisene ikke er helt optimale. Oppfattelsen av bevisets verdi påvirker når skjønnsutøvelse anses å være nødvendig. Dette sammenfaller med Grimen og Molanders (2008:179) skjønnsbegrep, da det ofte blir benyttet i tilfeller der «*holdepunktene er svake*», og det er behov for å resonnerer seg frem til det som burde gjøres i den konkrete saken. Dette indikerer at kreativitet er nødvendig i etterforskningsarbeidet, om man står fast. I tillegg understreket Julie at om bevisene er svake, så kan det brukes skjønn i vurderingen – ut fra den mistenktes bakgrunn:

«Nei, han har ingen straffesakshistorikk. Kan vi ikke bare la det gå. Gode kunder kommer alltid tilbake, så hvis han skal bli kriminell, så kommer han jo senere. Det går fint. Vi trenger ikke være helt ihuga på å skulle ta han nå liksom.» (Julie/p)

Dette viser at historikken til personen kan ha en betydning i vurderingen. På den ene siden kan dette anses å være en form for strategisk ressursdelegering og vurdering av prioritet og nødvendighet, men på den andre siden kan det medføre forskjellsbehandling og bias – hvis man styres av forutinntattheter basert på tidligere straffehistorikk. Dette kan illustrere et paradoks. I likhet med Julie, forklarte Charlotte at det er en større skjønnsmessig vurdering i ungdomssaker, og at disse vurderingene avhenger av historikken til ungdommen. Charlotte nevnte også at en ukjent person vil slippe billigere unna, enn en kjenning av politiet som har begått samme handling. Dette kan utgjøre et personlig bias mot de ungdommene hun har forholdt seg til tidligere. I tillegg forklarte hun at skjønnsmessige vurderinger gjøres på bakgrunn av den eventuelle relasjonen mellom etterforsker og ungdommen, ved å si at: «Jeg tenker jo at det kommer også an på hvilken etterforsker som jobber med saken». At det er så avgjørende hvilke etterforsker som får saken, kan tolkes som et tegn på en sprikende praksis. Dette viser at rommet for å utvise skjønn er relativt stort, da beslutninger tas på bakgrunn av straffehistorikk og erfaring med kjenninger. Dette kan sees i relasjon med Gundhus (2016:62) sine funn om politiets skjønnsutøvelse med utenlandske statsborgere, fordi deres arbeidspraksiser baserer seg på, og er lært av erfaring.

Det kan virke som at Julies og Charlottes erfaring med ungdomssaker og kjenninger, leder deres skjønnsmessige vurderinger. Dette er derimot ikke uvanlig praksis, og er tidligere blitt dokumentert av Carrington og Schulenberg (2003:8):

«The youth's history of previous criminal activity has a very strong influence on police discretion. The number of prior apprehensions of the youth is the strongest single predictor of the decision to charge.»

I tillegg til ungdommenes straffehistorikk, er juridiske faktorer som lovbruddets alvorlighet, skadeomfang og eventuelle våpen, viktig for den skjønnsmessige vurderingen, angående om det skal tas ut siktelse, eller velges en annen løsning. Etterforskerens oppfatning av ungdommens atferd og ansvarliggjøring for det de har gjort, påvirker også de valgene som tas. Om de ser at de respekterer loven og angrer, kan man velge å gi dem en sjanse ved å benytte alternative muligheter og midler (Carrington & Schulenberg, 2003:8). Charlotte og Julies perspektiver på straffehistorikken til ungdommene, samt relasjonen til dem, belyser betydningen av og vekten man tildeler det man allerede vet, når man tar skjønnsmessige beslutninger. Utsagnet «gode kunder kommer alltid tilbake» kan imidlertid problematiseres, fordi det ikke kan rettferdiggjøre et eventuelt offer for gjengangerens kriminalitet.

Det er ikke bare registrert informasjon i politiregistre som påvirker skjønnsutøvelsen. Lundgaards (2019) studie om operatører på operasjonssentralen, viser til de spontane beslutningene som tas, og hva det er som former vurderinger og fortolkninger. Her uttrykkes viktigheten av å ha kunnskap om hvordan mennesker vurderer informasjon og bygger beslutninger på dette. Avhandlingen beskriver subjektiviteten individer besitter, noe som eksemplifiseres gjennom hvordan samme situasjon som publikum ringer inn, får ulik prioritet og oppfattes forskjellig for operatørene. Lite eller uklar informasjon kan påvirke beslutningene. Den informasjonen som presenteres av publikum, vil også ha effekt på hvilke valg operatøren anser som hensiktsmessige (Lundgaard, 2019). Dette perspektivet kan overføres til etterforskning, fordi informasjonen som genereres i avhør og måten denne formidles på fra den avhørte, kan påvirke hvordan etterforskeren vurderer opplysningene og få konsekvenser for valg av videre etterforskningsskritt.

Etterforskernes «avsnittskultur» – grunnlag for skjønnsmessige beslutninger

En svakhet med skjønnsmessige vurderinger er at den består av subjektive og individuelle komponenter, samt at det kan være lite hensiktsmessig i et rettslig perspektiv om skjønnsutøvelsen går utenfor lovens rammer (Hald & Rønn, 2013:22). Skjønn er ofte forbundet med erfaring og taus kunnskap, og kan reflektere verdier og normer som tas for gitt innenfor en yrkeskultur (Hald & Rønn, 2013:17). Normative atferdsverdier i yrkeskulturen, kan som Corsianos (2001:117) beskriver, stimulere etterforskeres strategiske beslutninger og valg i saker. I tillegg vises det til at:

«(...) detectives' decision makings are constantly influenced by the dominant ideologies within the police organizational structure, the occupational culture and the wider social economic order and most come to see their work, the laws and, more specifically, their decisions in day to day investigations as 'common sense'.» (Corsianos, 2001:123)

Informantenes ulike oppfatninger av skjønnets betydning, kan dermed begrunnes ut fra etterforskningsavsnittets kultur, og hvordan dens rammeforutsetninger danner et beslutningsgrunnlag for når, hvordan og hvorfor skjønn benyttes. Ut ifra organisasjonsteoriens kulturperspektiv – settes en standard for atferd basert på uformelle verdier, identiteter og normer (Christensen mfl., 2009:52). Den yrkeskulturelle identiteten som politiansatte utvikler og tar med seg, er både bevisst og ubevisst, og kan påvirkes av personlige faktorer som alder, kjønn og bakgrunn, samtidig som at arbeidsoppgavene kan ha innvirkning på identiteten (NOU 2009:12:33). Fortolkningsrammene er ulike ut fra yrkeskulturer, og kan ha et «slik gjør vi det her»-perspektiv, som tilrettelegger for forståelse av situasjoner. Det er også en sammenheng mellom å ha praktisk kunnskap fra ulike hendelser og yrkesnormer- og idealer (Olsvik, 2013:127).

Standarder for oppgaveløsning er ofte et resultat av egen kunnskap som er forvaltet innen profesjonen – *«profesjonen gir seg selv sine lover»* (Molander & Terum, 2008:18). Skjønnsmessige beslutningsstrategier kan fungere som en standard, om etterforskernes yrkeskultur tilrettelegger og verdsetter skjønnsutøvelse. Politiets organisasjonskultur preger handling, utførelse av oppgaver, kommunikasjon og tankeganger på den gitte arbeidsplassen (Johannessen, 2013:29). Slike elementer kan forklare hvorfor etterforskerne tar skjønnsmessige

valg på forskjellige steder i etterforskningsprosessen, da avsnittene består av ulike etterforskningskulturer, der informantenes perspektiver på skjønn har blitt til en form for tatt-for-gitt-kunnskap. For eksempel kan det virke som det er en egen kultur for skjønnsutøvelse i arbeid med ungdommer, hvor straffehistorikk legger grunnlag for beslutninger og arbeidspraksis.

Informantenes oppfatning av *hvorfor* bruk av skjønn er hensiktsmessig, varierer også. Som vi har vist til i dette kapitlet, benyttes skjønnsmessige vurderinger i relasjon til informasjonsinnhenting og kreativitet, saksavgjørelse, effektivitet, kvalitet, ressursmangel, straffehistorikk og manglende bevis. Dette kan være resultat av at de ulike avsnittene karakteriseres av forskjellige mål og oppfatninger om hva som burde vektlegges, samt hvilke arbeidsoppgaver som er effektive og nødvendige. Som Ask, Granhag og Rebelius (2011:548) viser til, kan etterforskere motiveres av mål og sosiale normer på arbeidsplassen når de vurderer straffesaksmateriale. Deres funn indikerer at hvis etterforskere blir påvirket av normer som verdsetter effektivitet i arbeidet, til fordel for nøyaktighet – så vil de bli mer tilbøyelige til å utføre overfladiske vurderinger av saksinformasjon, samt unngå mer avanserte informasjon (Ask, Granhag & Rebelius, 2011:551). Dette viser påvirkningskraften til den kollektive kulturen på avsnittet. Etterforskerens individuelle egenskaper må imidlertid ikke utelukkes. Det er ikke gitt at etterforskerne reflekterer avsnittets yrkeskultur. Som Christensen mfl. (2009:12) forklarer:

«Egenskaper ved disse organisasjonene legger begrensninger på individuelt handlingsrom, men visker ikke ut alle identiteter, erfaringer, holdninger og oppfatninger som de ansatte bringer med seg inn i organisasjonen.»

Standarder og retningslinjer som kan begrense skjønnbruk, forstås ulikt på grunn av informantenes ryggsekk av erfaringer – og kan få utløp i deres skjønnsmessige vurderinger. Individuelle faktorer, kombinert med etterforskningsavsnittets overordnede verdsett, kan påvirke når skjønnsmessige vurderinger er hensiktsmessig. Det betyr derimot ikke at hvert avsnitt konsekvent karakteriseres av en unik yrkeskultur som legger rammer for praksis. For eksempel så jobber Julie og Charlotte på ulike avsnitt, men sammenfaller likevel i perspektivene på betydningen av straffehistorikk, som grunnleggende for skjønnsutøvelse og valg som tas i etterforskning. Et annet beslutningsgrunnlag som ble vektlagt av informantene, var objektivitetsidealet. Vi skal nå gå videre over på de som anså objektivitet som mer sentralt enn skjønnsmessige vurderinger, i bevisvurderingen.

Objektivitetsidealer

Bevisvurderingen omhandler å analysere og fortolke informasjon, for og så vurdere om det kan fortelle noe om et hendelsesforløp (Bjerknes & Fahsing, 2018: 50,74). Det kan derfor antas at måten bevis vurderes, påvirkes av skjønn og subjektive kompetanser. I den forbindelse var det interessant at flere av informantene tildelte bruk av skjønn ingen, eller en liten rolle i bevisvurderingen. Flere av dem begrunnet dette ut fra et objektivitetsideal. Objektivitetskravet forutsetter at etterforskerens saksbehandling skal være faglig og i minst mulig grad påvirket av private interesser, følelser eller empatier. Etterforskning skal være målrettet og krever objektivitet i alle etterforskningsskritt. Med dette menes det at man skal utvise vilje til å vurdere ulike hypoteser og innfallsvinkler (Riksadvokaten, 2018a:22). Colombo, Gervais og Sprenger (2017) viser til at objektivitet er et:

«multi-faceted concept that can apply to scientific entities (theories, functions, measurements) as well as to individual reasoning processes and the social aspects of knowledge production.»

Som vist til her, kan objektivitet knyttes til hvordan individer vurderer sine omstendigheter, og trekker konklusjoner. I relasjon til spørsmålet om hva den ideelle bevisvurderingspraksis ville innebære, svarte majoriteten av informantene at det var å besitte fullstendig objektivitet i etterforskningspraksisen. For eksempel beskrev Anna:

«Ja den ideelle bevisvurderingen hadde vel vært hvis man ikke var preget av noen tanker på forhånd eller kanskje ikke engang noe kjennskap til saken, eller til opplysningene eller til folkene. Men klarte å se det helt objektivt, vil vel være den ideelle bevisvurderingen. Bare skrelle bort alt støy og bare se bevisene som sådan.» (Anna/s)

Charlotte og Nikolai påpekte også objektivitet som et ideal, der Nikolai eksempelvis beskrev at man: «vurderer alt av dokumentasjon i saken helt objektivt, at det ikke blir en subjektiv vurdering. At man på en måte klarer og bare å se på fakta». Nikolai viste også til at det i praksis ikke er et *signifikant* sprik mellom idealtilstand og praksis, ved å si:

«Jeg opplever at folk er flinke til å vurdere ganske objektivt, men det vil jo alltid være en viss grad av skjønn og subjektiv vurdering når man ser på en sak. Så det er noe sprik, men ikke noe stort og ikke sånn at det på en måte er noe problem.» (Nikolai/p)

Daniel beskrev at skjønn og magesfølelse ikke har en stor rolle i bevisvurderingen, og at de vurderer informasjonen objektivt. Han forklarte at: «Jeg tror vi er ganske flinke til å være objektive å tenke om det er nok bevis eller ikke faktisk». Therese uttrykte også at objektivitet og nøytralitet var essensielt, og i den grad de klarer å gjøre det, så er det irrelevant hva magesfølelsen og intuisjonen sier. Therese bemerket at hun:

«(...) aldri har fremlagt et bevis eller brukt et bevis som bare går rent på magesfølelsen min eller intuisjonen min ikke sant. Det blir helt feil. Så i prinsippet så er det et ikke-tema egentlig.» (Therese/p)

Perspektivene indikerer at de forsøker å opprettholde et rasjonelt beslutningsgrunnlag, uavhengig av situasjon eller kriminalitetstype, da de arbeider på ulike avsnitt og med forskjellige kriminalitetsformer. Selv om informantene belager seg på rasjonelle valg, kan de ikke anses å være det «økonomiske mennesket», som i alle situasjoner kan ta nyttemaksimerende beslutninger (Fivelsdal, Bakka & Nordhaug, 2004:151-153). Mennesker er aldri helt objektive, på grunn av utfordringene som er tilknyttet menneskers kognitive begrensninger og psykologiske feilkilder (Rachlew, 2009:23; Sunde, 2019:39; Kolflaath, 2011:155). Det som dermed blir sentralt, er å benytte metoder som kan frembringe en høyest mulig grad av objektivitet i etterforskningen. Dette skal undersøkes nærmere i henhold til de informantene som presiserte at det var metodiske rutiner som dominerte i bevisvurderingen, og ikke utøvelse av skjønn.

«Beviset står for seg selv»

Synne forklarte som vi har vært inne på, at man må være kreative i innsamlingsprosessen, men presiserte også at man ikke skal benytte skjønn i bevisvurderingen: «når du har hentet beviset så er det jo ikke noe som skal fra eller til, det står som seg». Det Synne beskriver er overgangen fra noe foranderlig til noe fast, der informasjonen som innsamles vil gå fra å kunne vurderes og tolkes, til og karakteriseres av en objektiv fremstilling. Som Synne forklarte:

«Det skal jo være veldig svart-hvitt. Det er teknisk, eller det er... Det skal jo det som har kommet frem, enten om det er avhør eller om det er teknisk eller hva noe enn det er, så skal det jo stå for seg selv. Det er ikke noe man skal velge bort eller ta med, man skal ha med alt uansett.» (Synne/s)

Synne sammenligner to informasjonstyper, både bevis i form av forklaringer og tekniske bevis, og dermed kan det oppfattes som at disse har lik grad av objektivitet. Som vist til tidligere, anså mange av informantene at tekniske bevis kunne være mer objektive og pålitelige, enn for

eksempel vitneforklaringer, selv om heller ikke digitale og tekniske bevis er uten begrensninger (Sunde, 2020:22; Casey, 2002:4).

Henrik, i likhet med Synne, understreket at bevisene står for seg selv, og uttrykte at skjønn, magefølelse og intuisjon har stor betydning, samtidig som han håper at det ikke har det. Han sa også at:

«Vi skal jo, eller jeg syntes i hvert fall at vi ikke skal vurdere bevis basert på verken magefølelse eller intuisjon eller skjønn. Et bevis er jo egentlig et bevis på egne ben, om jeg mener at vedkommende er uskyldig, så bør det ha fint lite å si, så lenge beviset taler for noe annet.» (Henrik/s)

Aleksander deler synspunkt med Henrik og Synne i hensyn til at bevisene ikke skal undergå en skjønnsmessig vurdering. Han viste til at skjønn bare spiller en liten rolle, forutsatt at man er: «satt inn i saken, man er kjent med de faktiske forholdene, og det har skjedd opp imot det beviset man har». Aleksander forklarte videre at praksisen mer konkret består av: «en metodisk gjennomgang basert på maler og tidligere erfaringer», samt at det handler mer om at: «man har kunnskap om det beviset som er sikret, hva det kan gi oss og hva det forteller oss». Dette kan sees som en form for organisatorisk profesjonalisme, der bruk av teori, metoder og rutiner er styringsverktøy for praksis (Evetts, 2009:248). Hans argumentasjon kan tolkes som at det ikke er nødvendig med bruk av verken skjønn eller magefølelse, om informasjonen har blitt gjennomarbeidet godt. Aleksanders perspektiv sammenfaller med god beslutningstaking som referert av Nortvedt (2008:253), der oversikt over relevant informasjon, evne å bearbeide denne, og i tillegg ha nødvendig innsikt i betydningen av informasjonen, står sentralt for å være beslutningskompetent. Å besitte slik kompetanse, kan også rettferdiggjøre skjønnsmessige vurderinger på bevis og i etterforskningsprosessen, fordi som Stelfox (2011:638) viser til, så er beslutningsevnen til etterforskere et av de viktigste elementene for å sikre godt etterforskningsarbeid. Mer konkret, kan Aleksanders utsagn om maler og grundige analyse av beviset, bygge på ulike standardiserte rutiner i bevisvurdering, eksempelvis hypotesetesting, kontrollsjekk eller ADVOKATE. Slike metoder kan sikre en form for rasjonalitet, og sees ofte i sammenheng med handlings- og beslutningsteori, der man:

«Ved å observere, systematisere, og så vurdere informasjon kritisk kan en fremgangsmåte basert på fornuft gi en god modell for hvordan beslutninger bør treffes.» (Olsvik, 2013:47)

Dette viser til en rasjonell beslutningstaking, og kan bygge på forståelsen om at det er: «(...) *bevisene selv som skal lede etterforskningen, ikke etterforskerens antagelser, erfaring, eller generell kunnskap om lignende tilfeller*» (Olsvik, 2013:50). Følgelig kan det belyse informantenes perspektiv på at beviset står for seg selv, der det er bevisenes egenskaper som bestemmer sakens utvikling, og ikke den kreative håndverkeren.

Informantenes oppfatninger om i hvilke etterforskningsstadier skjønnet tas i bruk, kan sees i forlengelse av at de har ulik forestilling og bevissthet rundt forutsetninger for objektivitet. Forskjellige perspektiver på objektivitet er veletablert innen vitenskapsteori (Svendsen, 2014), og sentralt for å forstå hvordan hensyn tas i etterforskningsprosessen. Prinsippet om objektivitet tillegges ofte materielle aspekter, som består av en selvstendig uavhengig eksistens (Svendsen, 2014). Synne, Henrik og Aleksanders oppfatning av bevisets objektive form, kan være resonnert ut fra et slikt perspektiv – der bevisets stilling ikke kan endres eller tolkes. Dette sammenfaller med Ask, Rebelius og Granhags (2008:1245) poeng, om at i hvilken grad vurderinger av et identisk bevismateriale er stabilt i forskjellige sammenhenger, er en indikator på objektivitet. Optimalt bør den opplevde påliteligheten til informasjon ikke påvirkes av kontekstuelle faktorer, som følelser, forhåndsoppfatninger eller tidspress, men snarere være basert på de ufravikelige egenskapene til selve bevisene (Ask, Rebelius & Granhag, 2008:1245). Derfor kan man se at informantene optimaliserer sin bevisvurdering og objektivitet, ved at de deler synspunkt på bevisets «ufravikelige egenskaper», ettersom det står for seg selv, og ikke skal påvirkes av andre følelsesmessige faktorer.

At informantene indikerer at bevisene karakteriseres av en objektiv form, uten rom for vurdering, utfordres derimot av fortellingsparadigmet i norsk bevisteori, der: «*bevis bare gir mening innenfor rammen av en fortelling, og at bevisbedømmelse dreier seg om å vurdere, og til en viss grad konstruere, fortellinger*» (Kolflaath & Strandberg, 2015:42). Dette paradigmet er sentralt i vurdering av bevis, fordi en straffesak ofte omhandler et kronologisk hendelsesforløp bestående av et forhold mellom de ytre hendelsene og handlingene, og aktørens indre motiver og forestillinger (Kolflaath & Strandberg, 2015:43). På bakgrunn av dette, kan bevis som noe fast og objektivt, være en utilstrekkelig tilnærming ettersom de må forstås i kontekst. Dette beskriver Sunde (2020:22-23) ved å illustrere viktigheten av etterforskerens rolle i å plassere beviset i kontekst, opp mot bevisets verdi og pålitelighet:

«Beviset – i form av et dataspor, en bloddråpe eller en sotflekk – har liten bevisverdi i seg selv før det blir fortolket, beskrevet og plassert i en kontekst

av et menneske. Først da kan retten danne seg en oppfatning av beviset og gjøre sin egen vurdering av relevans og pålitelighet.»

Her ser man at tekniske bevis, som kan anses å ha en mer fast form enn for eksempel vitneforklaringer, likevel skal vurderes og tolkes for å ha kontekstuell verdi. Puslespillmetaforen er relevant her, ettersom én enestående brikke (bevis) i et puslespill, bare kan ha mening om den blir plassert i det større mønsteret, som den selv er en del av (Olsvik, 2013:100). Dette gjelder også andre fenomener, som mennesker, ord, objekter og gester, som også må sees i og tolkes ut fra dets kontekst (Olsvik, 2013:100). Det kan tenkes at når «beviset står på egne bein», vil en slik vinkling redusere bevisverdien slik at det ikke evner å forklare et hendelsesforløp. Kuhn (1996:100) poengterer i tråd med denne diskusjonen at:

«Den som streber etter å løse et problem definert av eksisterende kunnskap og teknikk ser seg ikke omkring på måfå. Han vet hva han ønsker å oppnå, og konstruerer sine instrumenter og orienterer sin tenkning deretter.»

Dette kan tolkes som at etterforskerne glemmer sin egen vurderingsevne, om de konsekvent følger allerede etablerte etterforskningsmetoder – og overser annen informasjon, som er inkonsistent med slike metoder. Det er imidlertid utfordringer knyttet til menneskers vurderingsevner, og dette leder oss over til temaet om begrenset rasjonalitet.

Begrenset rasjonalitet og kognitive utfordringer

Informantens ønske og tro på at bevis vurderes objektivt og etter retningslinjer, utfordres av rasjonalitetsaspektet. Forskning innen beslutningspsykologi og vitnepsykologi viser at vi ikke er rasjonelle beslutningstakere og bedømmere – «vi følger en rekke snarveier inn i beslutningsprosessen» (Magnussen & Teigen, 2020:19). En årsak til at mennesker ikke nødvendigvis tar rasjonelle valg, kan være på bakgrunn av en selektiv informasjonsutvelgelse, som kan påvirke prosesseringen av informasjon (Cornish & Clarke, 1985:160). Mennesker fungerer bedre i det sosiale livet med subjektive forenklingsstrategier, og dette er effektivt. Det er i rettslige rammer og profesjonelle settinger at det skaper alvorlige konsekvenser (Rachlew, 2009:22). I etterforskning er det nødvendig med rasjonelle vurderinger, som baseres på tilgjengelig og upåvirket informasjon, men svakheter tilknyttet denne informasjonen og vurderingsevne, kan bidra til feilslutninger (Magnussen & Teigen, 2020:19). Rachlew (2009:22) påpeker at:

«I motsetning til valgene vi treffer i sosiale sammenheng, veies rettslige beslutninger opp imot det normative ideal: etterforskningen skal innfri objektivitetsprinsippet jf. straffeprosessloven (strpl.) § 226, 3. ledd, men fordi forenklingsmekanismene styres av ubevisste prosesser, er det umulig å legge dem fra seg hjemme.»

Therese belyste denne problemstillingen ved å understreke at kravet til at etterforskere skal være hundre prosent objektive, er utopisk, og at: «fullstendig objektivitet er umenneskelig». Derfor er Simons (1972:163) teori om «begrenset rasjonalitet» aktuell, både på grunn av etterforskningens natur, og bevisvurderingens elementer. Teorien viser at evnen til å ta rasjonelle valg begrenses av både tid, evner og tilgang på relevant informasjon (Simon, 1972:163). Mennesker har derfor ikke mulighet til å overveie alle variabler som påvirker valg, og beslutninger kan i beste fall bli tilfredsstillende (Eriksson-Zetterquist mfl., 2014:119). Flere av informantene fortalte om tidspress og begrensede ressurser i hverdagen. Slike tilfeller kan resultere i begrenset rasjonalitet, og få konsekvenser for deres beslutningstaking. Simons (1972) element, tilgang på relevant informasjon, kan tilknyttes etterforskningsarbeid – fordi det tas valg basert på opplysningene man har tilgjengelig. Dette kan anses å ha begrensninger for beslutningstaking og vurdering av bevis. I etterforskning foreligger det ofte sentral informasjon etterforskerne ikke vet eksisterer, eller får tak i.

Som henvist til tidligere, kan etterforskeres evaluering og behandling av bevis, påvirkes av situasjonelle faktorer og sakens kontekst (Ask, Rebelius & Granhag, 2008:1254). Det står i kontrast til informantenes oppfatning av at de er objektive i vurderingene og at bevisene «står på egne bein», slik Henrik og Synne beskriver. Dette perspektivet kan utfordres av at etterforskere ikke nødvendigvis legger merke til manglende objektivitet i egne beslutninger og praksis, på grunn av forenklingsstrategier (Rachlew, 2009:23) og nøytraliseringsteknikker (Sykes & Matza, 1957). Rasjonalitet kan sådan anses å være et gradsspørsmål, der man besitter ulike nivåer av rasjonalitet i bestemte situasjoner (Fivelsdal, Bakka & Nordhaug, 2004:155) samt at: «Det finnes ingen rasjonalitet uten handlinger, og handlingene er alltid bare rasjonelle ut fra et gitt perspektiv» (Eriksson-Zetterquist mfl., 2014:29). Dette indikerer at rasjonalitet er relativt, og det kan ha implikasjoner for informantenes individuelle handlingsvalg og vurderingsevne.

Henrik beskrev at magesfølelse ikke kan forandre det eksisterende bevisbildet, men påpekte samtidig at det som kan oppstå er at man leter etter ting som understøtter eller vokter egne

antakelser. Henrik presiserte at dette er noe som han er bevisst på, og: «prøver å unngå så langt det lar seg gjøre». Dette kan indikere at det forekommer en grad av subjektivitet i arbeidshverdagen, selv om man aktivt prøver å unngå det. Det Henrik refererer til er en av objektivitetsidealets utfordringer – bekreftelsesfellen. Dette er en kognitiv begrensning, hvor man søker informasjon som bekrefter hypotesen man selv mener er mest sannsynlig (Sunde, 2019:39-40). Informantene har gode intensjoner i etterstrebelen av objektivitetskravet, men de kan likevel bli påvirket av informasjon som er uvesentlig og misledende, og konkludere med noe uten å identifisere om de: «*nødvendige premissene for en logisk slutningsrekke er til stede*» (Magnussen & Teigen, 2020:20). Cornish og Clarke (1985:161) hevdet derimot at det var rettet for mye søkelys på ulempene som forenklingsstrategier kunne medføre i informasjonsprosesseringen, ettersom menneskelig heuristikk muliggjør evnen til å ta raske beslutninger i komplekse saker. Dette kan dermed virke fordelaktig i visse situasjoner, men også risikabel i etterforskningsarbeidets rettslige kontekst (Rachlew, 2009:22). Det er imidlertid vesentlig å understreke at tilstedeværelse av feilkilder ikke er synonymt med bias og alvorlige konsekvenser, fordi det ikke nødvendigvis fører til uheldige valg og vurderinger. Til tross for at resonneringsprosessen preges av logiske brister og mangler, kan det ende med riktig avgjørelse – selv om feilkildene øker sannsynligheten for utilstrekkelige beslutninger (Lai, 1999:198).

Oppsummert ser vi at informantene har ulike oppfatninger av rollen til skjønn og magesfølelse i etterforskningsprosessen. Informantene som var opptatt av den mer generelle arbeidshverdagen, presiserte gjennomgående at det var større rom for å benytte skjønn. De informantene som fokuserte mer på hva skjønn og magesfølelse kunne gjøre med selve vurderingen av et bevis, hadde derimot høyere terskel for å bruke det. Dette var begrunnet ut fra et objektivitetsideal, der bevisets egenskaper og krav til objektiv vurdering var komponenter som ble fremhevet. Det kan imidlertid tenkes at objektivitetsidealet begrenser etterforskernes evne til å se når og hvordan beslutninger er preget av skjønn, og at dette er en ubevisst prosess. Uavhengig av om skjønn er bevisst eller ubevisst, er det tilstedeværende – men hvilke implikasjoner vil det ha for etterforskningspraksisen, om muligheten til skjønnsutøvelse begrenses, i målet om en mer standardisert polititjeneste? Vi skal se nærmere på hvordan etterforskeren kan miste den kreative håndverkeren, til fordel for en legalistisk tilnærming.

En etterforskningspraksis uten skjønn? – «Autopilotpolitiet», mening og status

I politiet knyttes standardisering ofte til fordeler som likere praksis, høyere kvalitet og effektivitet (Wathne, Talberg & Gundhus, 2019:16). Ved den økende profesjonaliseringen av politiet, med fokus på kunnskap, rutiner og standardisering, har det imidlertid blitt uttrykt at innføringen av FSI setter begrensninger på det faglige skjønnnet, autonomi og intuisjon hos etterforskere (Gundhus, Talberg & Wathne, 2019:113). Slike begrensninger kan påvirke politiets oppgaveløsning i form av hvilke oppgaver som velges, og hvordan de utføres (Wathne, Talberg & Gundhus, 2019:67). En undersøkelse av Wathne, Talberg og Gundhus (2019:67) viser at: «*Opp mot halvparten av de politiansatte får ikke utført arbeidsoppgavene på den måten de ønsker på grunn av standarder for oppgaveløsning*». Tap av skjønn og autonomi har også blitt ansett som en deprofesjonalisering i yrkesutøvelsen (Fekjær & Skilbrei, 2016:4). Med utgangspunkt i dette skal vi undersøke hvordan informantene ville opplevd en begrensning av skjønnnet.

Daniel viste til et eksempel på en økende standardisering og profesjonalisering, ved å kommentere:

«(...) jeg så det for ikke så lenge siden faktisk at det var et dokument som var sånn "hvordan jobbe med en voldssak", men jeg gikk ikke inn på det. Men det er nok noen sånne som går litt rundt, men det tror jeg er litt sånn uformelt.»
(Daniel/p)

Det kan derfor virke som at det er initiativ ovenfra på å legge retningslinjer for hvordan etterforskerne skal jobbe med voldssaker – men at det ikke er satt formelle krav til at de skal sette seg inn i det. Dette kan også anses å begrense skjønnsutøvelse i etterforskningspraksis, og som vist til tidligere i kapittelet, har informantene belyst nødvendigheten og betydningen av skjønnsutøvelse i etterforskningsarbeidet. Etterforskerne er for eksempel kreative i innhenting og identifikasjon av bevis, forslag til saksavgjørelse, skjønn basert på straffehistorikk, eller som virkemiddel i bestemmelsen av videre etterforskningskritt. Våre funn indikerer en enighet rundt behovet for kreativitet, skjønn, standarder og kunnskap – for å finne bevis, hypoteser, spor, og de mest hensiktsmessige undersøkelsene. Dette er i tråd med Riksadvokatens (2018a:11) anbefalinger:

«*Hvilke etterforskingsskritt som bør foretas i den enkelte sak vil for en del bero på saksspesifikke standarder, men i hovedsak på et konkret skjønn og erfaringsbasert læring.*»

Noen av informantene forklarte at skjønn ikke ble brukt i bevisvurderingen, ettersom de skulle være objektive og bevisets egenskaper var noe som ikke var gjenstand for vurdering. De fokuserte på en gjennomgang av metodiske standarder, rutiner og maler. Kevin uttrykte et mer pessimistisk syn på dette, fordi om man konsekvent skal følge standarder, så kan det lede til at: «ting blir litt, på automatikk» og at det da kan være lett å overse småting og: «ta for gitt at det er en sånn type sak». Han indikerte videre at rettssystemet blir en sikkerhet i forbindelse med å fange opp eventuelle feil av «autopilotpraksisen»:

«(om man) går litt på autopilot og tar ting for gitt, så kan jo man gå på en smell da, kanskje. Heldigvis har jo vi noen rettsapparat, som forsvarsadvokat kommer inn og det er rettssystemet og det er politiadvokat som må vurdere om det er hold i det her, som skal faktisk ta det til retten. Og vi gjør våre egne undersøkelser som etterforskere, men det er klart at vi alle blir nok sikkert dummere, blir nok blind på at, "Ah, det her er et typisk sånn og sånn forhold"»
(Kevin/s)

Anna ytret i likhet med Kevin, at man tar ting for gitt og ikke tenker:

«Det som er utfordringen ved å standardisere er jo at man kan gå glipp av den frie tenkningen, og ja at man faktisk ikke tenker, men det blir bare sånn standardoppsett da. Man går glipp av den vurderingen, det er jo faren med det.» (Anna/s)

På denne måten, referer også Anna indirekte til en tankegang som preges av å være på autopilot. Kevin og Annas perspektiver på hvordan man handler på autopilot og blir «dummere», kan knyttes til organisasjonsteoriens identitetsbegrep og hvordan organisasjonen oppfatter seg selv (Eriksson-Zetterquist mfl., 2014:214). I denne sammenheng, fant Stelfox (2011:647) at ledere i politiet i USA, anså profesjonaliseringen med dens organisatoriske endringer, samt flere reguleringer og retningslinjer, som en trussel mot egen status innenfor politiet. I norsk kontekst, har det vært et ønske om å gjøre etterforskningsyrket mer attraktivt ved å øke statusen (Politidirektoratet, 2016:4,6). Politidirektoratet (2016:17) har fått konkrete tilbakemeldinger på at mange opplever lavere status, samt verre arbeidsbetingelser enn for operativ tjeneste. Dette er uheldig, for som Wathne (2015:215) beskriver, er status og arbeidsmiljø sentrale komponenter for politiets motivasjon.

Aleksander benyttet også ordet «autopilot» for å beskrive praksisen sin, som var resultat av opparbeidet erfaring med sakstyper. Dette kan tolkes som at skjønn og erfaringskunnskap omgjøres til en standard der etterforskningspraksisen går på autopilot:

«Det gjør nok det, fordi at man får såpass mye mengdetrening innenfor et område. At man vet stort sett hvilke knapper man må trykke på for å komme i mål, og da finner man ikke opp kruttet på nytt, for å si det sånn. (...) Så det går nok litt mer på autopilot i forhold til bevisvurderingen versus å jobbe med en helt ny type sak da eller saksområde. Da er man nok litt mer åpen på å prøve ulike ting.» (Aleksander/p)

Dette indikerer at man kan følge de rutinene man selv har opplevd som fungerende over tid, uten å benytte nye former for skjønnsutøvelse – med mindre det er en ny sakstype. Ifølge Aleksander virker det som rommet for kreativitet er større om man jobber med noe nytt.

Referansen til «autopilot-politiet», kan indikere et tap av den kreative håndverkeren, og utfordrer opplevelsen av mening i jobben. Faren er at de standardiserte rutinene kan resultere i en lite givende arbeidshverdag, ettersom det kan begrense kreativitet og skjønn. Dette fremheves i Zhang (2019:4) sin studie om det kinesiske politiets standardiseringsreform:

«Investigative behaviors have become ceremonial or ritualized, and the outcome of those behaviors (i.e. evidence collected) is like an empty shell. It looks reasonable and ostensibly meets requirements of norms, but has little meaning, if any, and may not fulfill its original purpose.»

Ravn (2008:71) har forsket på mening i arbeidslivet og peker på to faktorer som er sentrale. Den første er selvrealisering, hvor man får brukt sine styrker til å realisere sitt eget potensial. Den andre referer til bidrag, og følelsen av å kunne bidra med noe viktig i arbeidet. Fahsing (2013:134) skriver at en signifikant utfordring i etterforskning berører selve motivasjonen til å utføre etterforskningen. Det vises til fire elementer, herunder: jobb, offer, sak og gjerningsperson. Disse karakteriseres av personlige, emosjonelle og mentale aspekter ved etterforskeren, som vil påvirke engasjement (Fahsing, 2013:134). En kompetent etterforsker vil motiveres av minst en av faktorene, og det skaper et ønske om å prestere på høyest mulig nivå. Dette bidrar til en effektiv etterforskning. *Jobben* burde være utfordrende og «puslespillaktig» for at den skal være motiverende, og følelsen av å hjelpe *offeret* og oppnå rettferdighet for vedkommende er meningsfull. *Sakstype* skal kunne generere engasjement om etterforskeren får jobbe med kriminalitetskategorier som oppleves som interessante. *Gjerningsperson* viser til utfordringene ved å fange den skyldige, som skaper drivkraft mot å få lovbrøyteren dømt. I likhet med dette beskriver Wathne (2015:215) at politiet preges av tre motivasjonsforhold: «*mening i arbeidet, praktisk innhold i jobben og ytre betingelser*». De to første er sammenfallende med

Fahsing (2013) sine faktorer: jobb og offer, mens ytre betingelser refererer til godt arbeidsmiljø og status (Wathne, 2015:215).

Disse motivasjonsfaktorene kan få liten plass i hverdagen til etterforskerne hvis Kevins og Aleksanders autopilotdiskurs råder, eller Annas oppfatning av at den frie tenkningen, begrenses. Dette kan begrunnes ut fra at potensialet deres ikke realiseres gjennom ferdigheter, ettersom kreativiteten blir redusert. Oppgavene blir så standardiserte at de verken er varierte eller utfordrende, oppleves som samfunnsnyttige, eller fører til anerkjennelse som etterforsker. En verdi som individualisme er motstridende til «autopilot-politiet», fordi det handler om å være sitt eget selv og jobbe av driv, mål og mening, i motsetning til å være på autopilot. Derimot er lojalitet i politiets yrkeskultur viktig, fordi det omhandler en trofasthet til organisasjonen og til standarder som er satt. Både individualisme og lojalitet er nødvendig, men også motsetninger innenfor kulturen ettersom: «*Loyalty and individualism are the opposite sides of the coin: the police culture demands loyalty but grants autonomy*» (Brown, 1988:85). I denne forbindelse, kan Granérs (2014:140-141) perspektiver på det operative politiets yrkeskultur, den «autonome» og den «legalistiske» være aktuelle. Dette er fordi den autonome politibetjenten tar skjønnsmessige vurderinger og snarveier for å bekjempe kriminalitet, og vil ikke styres av sine overordnede (individualisme), mens den legalistiske følger etablerte standarder, prinsipper, lovgivning og direktiver (lojalitet), og tar hensyn til disse i skjønnsutøvelsen (Granér, 2014:140). De informantene som uttrykte at skjønnsutøvelse spilte en stor rolle kan tenkes å verdsette individualismen innenfor yrkeskulturen, og de som var opptatt av metodiske og objektive aspirasjoner, setter pris på lojalitetsaspektet og politiorganisasjonens standarder for atferd. Dette er likevel ikke en enten-eller kultur, fordi som Granér (2004) fant i sin studie av svensk politi, var begge mer eller mindre tilstedeværende. Det presiseres at idealet bør være å kombinere begge yrkeskulturene (Granér, 2014:148,151), ettersom man bør ta utgangspunkt i:

«(...) *politiets samfunnsmandat og samtidig hevde retten til selvstendighet, å se seg selv som lovens forlengede arm og at man har frihet til å opprettholde lov og orden på en selvstendig måte.*» (Granér, 2014:148)

Dette belyses også i vår avhandling, da informantene veksler på perspektiver rundt skjønn og kreativitet på den ene siden, og formelle direktiver, metoder og standarder på den andre. Den legalistiske var imidlertid mest fremtredende i datamaterialet, ettersom flere presiserte at en skjønnsutøvelse må foregå innenfor formelle retningslinjer og lovgivning.

Charlotte belyste betydningen av fleksibilitet i etterforskningen, men også at dette ikke ville ha en negativ påvirkning på fastsatte standarder:

«Men så er man jo også avhengig av at man er fleksibel i en etterforskning, sånn at hvis det skjer noe nytt som man ikke kunne se at kom til å skje, så må man jo kunne sette en annen kurs. Men jeg tror ikke det nødvendigvis ødelegger for en sånn smørbrødtype.» (Charlotte/p)

Charlottes utsagn kan anses å være et uttrykk for yrkeskulturens individualismeideal og den kreative håndverkeren. Dette ble også fremhevet av Nikolai, som beskrev at spillerom til å ta egne valg var vesentlig, på grunn av sakenes kompleksitet:

«Jeg tenker egentlig det, fordi stort sett alle sakene er veldig forskjellige. Jeg opplever jo sjeldent eller aldri at det er dønn like saker, man har alltid et eller annet særpreg i en sak som gjør at du må tilpasse deg og finne noe nytt, og da tenker jeg at det er viktig at man er fleksibel på å klare og på en måte lese saken godt nok til at man ser hva man skal finne.» (Nikolai/p)

Her kommer det frem at etterforskning forutsetter skjønnsutøvelse, fordi saker er ulike og arbeidsstrategier og beslutninger må tilpasses deretter. Dette kan belyse hvorfor flere av informantene benyttet skjønn i informasjonsinnsamling, og kreativitet i identifisering av nye bevis. Davis (1996:29) understreker derfor at politiet bør ha mer rom for bruk av profesjonelle skjønnsmessige vurderinger, og påpeker at:

«Leaving the police room for professional judgement does not mean leaving them alone, without standards and without ways to realize those standards in their common undertaking.»

Mer øvelse og et arbeidsmiljø som anser refleksjon som verdifullt, vil utvikle et politi som evner å ta gode skjønnsmessige beslutninger, under stressende omstendigheter (Davis, 1996:29). Selv om kreativitet og skjønn kan anses å være essensielt for etterforskerens opplevelse av mening og motivasjon i arbeidet (Zhang, 2019), står det også i strid med etterforskningsmetoder og dets prosedyrer, rasjonalitet og objektivitet (Fahsing, 2013:135). Dette er fordi personlige og emosjonelle preferanser til saken og de involverte er i konflikt med: «(...) *det normative idealet om en objektiv og upartisk saksbehandling*» (Fahsing, 2013:135). På denne måten kan de nevnte motivasjonsfaktorene: jobb, offer, sak og gjerningsperson, indirekte sees som sentrale momenter i den kreative håndverkerens etterforskningspraksis – med et ønske om spennende kriminalsaker, sammensetning av et komplett puslespill, og å fange

gjerningspersoner. Kevin, Aleksander, Nikolai og Charlottes preferanser, med fleksibilitet, kreativitet og fri tenkning i etterforskningsarbeidet – står i motsetning til etterforskningens fokus på rutiner, objektivitet og rasjonalitet. Dette paradokset er i tråd med Wrights (2002:97) tykke og tynne profesjonalisering, der momenter som erfaring, intuisjon og magesfølelse, står i kontrast til den standardiserte, vitenskapelige og kompetansebaserte profesjonaliseringen.

En ansvarliggjøring av skjønnsutøvelse er sentralt å resonnerer rundt på grunn av skjønnets byrder, da det kan føre til vilkårlige valg som skaper normative utfordringer for rettsstaten, og tillitsproblemer relatert til profesjonelles beslutningstaking (Grimen & Molander, 2008:194-195). I lys av dette, understreker Gundhus (2016:55) skjønnets betydning, og hvordan: «*skjønnet kan begrenses, kontrolleres, ansvarliggjøres og kvalifiseres*». Dette indikerer at bruk av skjønn ikke kan fjernes i politiorganisasjonen – og at dette heller ikke er ønskelig. Et fungerende skjønnsbruk er betydningsfullt, ettersom politiet som profesjon styres av politiske og demokratiske prinsipper (Gundhus, 2016:55). Idealet bør være at skjønn kombineres med formalisert kunnskap for å oppnå en god virksomhet (Molander & Terum, 2008:19). Beslutningstakingens grunnlag, og graden av skjønnsmessig rom kontra formaliserte standarder og retningslinjer, kan belyses med utsagnet: «*You cannot have both the advantages of someone's judgement and completely control what they decide*» (Dale, referert i Stelfox, 2011:644-645). Balansegangen mellom en etterforskers evne til å ta gode beslutninger, og total kontroll over dem, kan dermed ikke anses å ha et definitivt svar.

5.6 Feilkilder og bias – bevissthet og forebygging

Det er sentralt å undersøke systematiske feil i etterforskningen, begrunnet i at det kan forhindre at slike feiltakelser gjøres igjen (Ask, 2013:154). Vi ønsket å utforske hvilke hensyn informantene tok i forbindelse med bias, samt om de arbeidet alene eller i team. Et hovedfunn er at informantene understreket at det å ha bevissthet om at bias forekommer, var sentralt for å motvirke dette. I tillegg fremkom det at avhørsmetoder og teamarbeid kunne forebygge bias. Flere av informantene delte også utfordringer med gruppetenkning. Det må presiseres at informantene vektla ulike deler av etterforskningen. Noen var mer opptatt av hvordan de jobbet med forebygging av bias i relasjon til avhør, mens andre rettet oppmerksomhet mot tiltak som gjøres underveis i etterforskningsarbeidet.

Det har tradisjonelt vært søkelys på ulike former for bias, og som Kolflaath (2011:155) beskriver, finnes det mange forskjellige psykologiske feilkilder. En av de mest sentrale er bekreftelsesbias, som refererer til: «*at man i høyere grad søker bekræftelse enn avkreftelse på allerede inntatte standpunkter*» (Kolflaath, 2011:155). De kognitive begrensningene som informantene var mest opptatt av var bekreftelsesfeller og gruppetenkning. Dette kan være fordi psykologiske feilkilder har blitt en sentral del av politiutdanningen. Som Therese presiserte: «fra skolen så er man jo veldig opplært med det med bekreftelsesfeller og hva det kan utgjøre da». Kevin forklarte også at det gjennom utdanningen og kursing, har vært mye fokus på å unngå psykologiske feller. Dette er fordelaktig ettersom kognitiv psykologi er relevant på grunn av etterforskningens egenart, da det i stor grad går ut på å håndtere informasjon (Ask, 2013:156). Det er dermed sentralt for å forstå hvordan etterforskere analyserer, lagrer og bruker informasjon, og hvordan de på bakgrunn av dette trekker konklusjoner. For å kunne håndtere alle opplysninger i en sak, forutsetter det at etterforskere må være selektive. De tar valg rundt hvilken informasjon som er relevant i den gjeldende saken, og hva som ikke er det. På dette stadiet kan det oppstå bias og feil i etterforskningen (Ask, 2013:156). På bakgrunn av at etterforskningsarbeidet krever skjønnsbaserte valg og metoder, bør utdanningen vektlegge psykologiske mekanismer som kan oppstå i etterforskningen. Aleksander understreket i tråd med dette, at utdanningstilbudene som Politihøgskolen nå tilbyr, har ført til at bias er et mindre problem i dag, enn det var tidligere:

«Basert på at mange tar disse utdanningene på Politihøgskolen og får etter- og videreutdanning, så er det veldig sånn gjennomarbeidet og standardisert, måten man prøver å innhente informasjonen på. Sånn at bevisene i stor grad blir bygd opp på samme måte og presentert på samme måte, bare i litt ulik rekkefølge, ut ifra hva de forklarer.» (Aleksander/p)

Denne oppfatningen indikerer at profesjonalisering har økt kvaliteten på avhørsmetoder, som kan redusere muligheten for at bias oppstår. Det kan også tenkes at kriminalitetstyper har ulike forutsetninger for feilkilder. For eksempel bemerket Anna at hennes arbeidsplass håndterer saker, som kan anses som spesielt vanskelige, i henhold til påvirkningsmekanismer:

«Eller så er det klart at man blir jo preget av å jobbe. Altså, kanskje igjen liksom en særstilling i forhold til fort gjort å bli både fordomsfull og bli preget av sakstype, men jeg føler vi er ganske gode på å ha systemer og ikke la det påvirke etterforskningen. At vi er ganske profesjonelle når det på en måte kommer til etterforskningen.» (Anna/s)

Annas resonnement viser at sakstype kan fremprovosere enkelte fordommer, noe som kan indikere at identitet som etterforsker påvirkes av *hva* du etterforsker. For eksempel kan en etterforsker som jobber med volds- eller seksuallovbrudd oppleve å føle en sterkere følelsesmessig tilknytning og engasjement til de involverte i saken og bevisstypene, enn en som arbeider med bevis i form av tall og bankoverføringer. Dette kan føre til skjønnsmessige avgjørelser og ubevisste biaser mot enkelte. Henrik presiserte at han nylig opplevde å bli for subjektiv i en sak:

«Jeg har sagt fra meg en sak i år fordi jeg kjenner at jeg personlig begynner og muligens bli litt for subjektiv i min oppfatning av hva som har skjedd. Så har jeg tenkt at det er sunt at den vurderes med nye øyne.» (Henrik/s)

Ut fra dette kan etterforskerne bli preget av et: «*vi ser det vi vil se*»-perspektiv, og dermed overse den informasjonen som ikke sammenfaller med egne oppfatninger (Lai, 1999:12). Henrik påpekte også at man måtte være bevisst egne stereotypier og fordommer, samt avstå fra å gjennomføre enkelte avhør hvis dette var tilfelle. De ulike feilkildene som er tilknyttet etterforskerenes bevisvurdering og etterforskningspraksis, har både forskjellige virkninger og årsaker, men forebyggende tiltak deler likevel fellestrekk (Lai, 1999:206). Det er tre sentrale virkemidler for å forhindre eller minimere feilkilder:

«*Den ene er å sette spørsmålsteget ved egne vurderinger og valg. Den andre er å søke systematisk etter motargumenter, samt alternative muligheter og forklaringer. Den tredje er å følge opp egne vurderinger og beslutninger på en systematisk måte, for eksempel gjennom skriftlige notater.*» (Lai, 1999:206)

Disse tre tiltaksområdene skal forbedre vurderingsevne, og er beskrivende for temaene som informantene tok opp – spesielt det å være bevisst, og bruke alternative hypoteser. Informantenes perspektiver på disse tiltakene, skal utforskes videre.

Avhørsmetoder: KREATIV og ADVOKATE

Flere av informantene fremhevet at selve bruken av ulike etterforsknings- og avhørsmetodikker, var sentrale virkemidler for å motvirke bias i avhør. Aleksander forklarte at:

«Ja, altså den forutinntattheten som ligger i at noen er politi og noen er kjeltringer, så er det jo på en måte... ligger jo en ganske sånn skjev

maktfordelingsgreie i det. Bare seg selv når man stiller i et avhør. Så det tror jeg man prøver å motvirke (bias) med å gjøre gode forberedelser, med å bruke disse kreative modellene som vi bruker aktivt. Og at man etterforsker bredt, samler inn masse ulike bevis som kan være med å belyse saken.»
(Aleksander/p)

Innsamling av et bredt bevismateriale er hensiktsmessig fordi det kan motvirke at etterforskerne vektlegger informasjonen som bekrefter egne antakelser, sterkere enn andre opplysninger – som ikke korresponderer med de forventningene man hadde (Magnussen & Teigen, 2020:26). Det som beskrives her kalles bekreftelsesbias. Aleksander understreket også at det er ønskelig å innhente en upåvirket forklaring, og diskutere med «laget» hvem som skal ta avhøret for å sikre en objektiv og god flyt. Nikolai fremhevet i likhet med Aleksander, betydningen av å følge en spesifikk struktur og oppbygning i avhør, og hvordan dette var sentralt for å ikke påvirke den som avhøres, samt den forklaringen som de får. Både Nikolai og Synne presiserte at man måtte starte med fri forklaring, og Synne sa også at: «(...) alle avhørene er jo ofte også veldig like, fordi du går jo inn i et avhør med at du... tar selvfølgelig den frie forklaringen». Dette indikerer at det er en konsistent gjennomførelse av avhørsmodellen og fastsatte standarder. Å følge en avhørsmodell som starter med fri forklaring, er fordelaktig fordi vitnepsykologisk forskning har konstatert at spørsmål kan påvirke den som avhøres, uavhengig av om de er ledende eller ikke (Bjerknes & Fahsing, 2018:223). Den frie forklaringen er en sentral del av avhøret, fordi den markerer oppstarten av informasjonsinnsamlingen (Bjerknes & Fahsing, 2018:216), og kan dermed anses som essensiell for den videre utviklingen av saken. Rachlew (2009:42) fremhever at avhørets gjennomførelse setter standard for bevisvurderingen og analysen av informasjonen:

«Med hensyn til innholdsanalyser og deres bevisvurderingsmessige potensial, er det viktig å forstå at metoden aldri kan bli bedre enn kvaliteten og dokumentasjonen av det politiavhøret som skal evalueres. Uheldige avhørsmetoder, som for eksempel ledende spørsmål, vil prege informasjonen som analyseres.»

Denne kompleksiteten belyses av PHS dokument 43:

«(...) vi har kunnskap om at vitner lar seg påvirke og at man skal unngå påvirkning. Det handler om å unngå ledende spørsmål. Et godt virkemiddel er å unngå ledende spørsmål til vitner, spesielt i sonderingsfasen. Det gjorde at avhøret ble gjennomført nesten uten lukkede spørsmål. Det var kun 5HN (hvem, hva, hvor, hvorfor, hvordan og når) som ble brukt, unntaksvis var

dersom forklaringen trengte presisering for å unngå misforståelser.»
(Dokument 43)

Det er imidlertid ikke alltid fordelaktig å ha gjentatte avhør med fri forklaring. Funn fra Bruusgaard mfl. (2013:42) undersøkelse viste at det gjøres for mange avhør av typen «fri forklaring», med de samme personene og temaene, uten at dette frembringer resultater. Dette kan være ineffektivt, og gå på bekostning av konfrontering (Bruusgaard mfl., 2013:42). Det som i tillegg er utfordrende med fri forklaring, er at etterforskeren skal gjøre sitt ytterste for å motivere til fri sammenhengende forklaring – samtidig som at avhøret skal styres tilbake i retning av saken, om den avhørte begynner å spore av. Vanskeligheten ligger i hvordan etterforskeren skal vurdere og tolke hva som er relevant informasjon i den frie forklaringen, opp mot saken (Bruusgaard mfl., 2013:23). Dette illustrerer at det kan være utfordrende å følge avhørsmodellen.

Charlotte nevnte ADVOKATE som et metodisk hjelpemiddel mot bias, fordi sjekklisten kunne sørge for at man får mest mulig oversikt, og teste om informasjonen man har fått – både er sannsynlig og gjennomførbar i det virkelige livet. Fra dette kan man trekke mer pålitelig konklusjoner. ADVOKATE gikk også igjen som et verktøy i flere av PHS dokumentene. I dokument 30 ble det beskrevet at man benytter ADVOKATE i fasen hvor man kan stille oppklarende spørsmål, og vurdere påliteligheten av det vitnet forklarer. ADVOKATE kan slik bidra til å flytte fokus fra hvor troverdig vitnet virker til hvor pålitelig informasjonen er. Olsvik (2013:62) skriver at målet i etterforskning, er å identifisere falsk informasjon så raskt som mulig, og være på utkikk etter opplysninger som kan svekke påstandene (Olsvik, 2013:69). ADVOKATE kan benyttes for å falsifisere påstander – fordi det går ut på å kontrollsjekke om det personen har hevdet, er mulig eller ikke. Dette er et eksempel på hvordan falsifikasjon og fornuft brukes for å lede etterforskningen i riktig retning (Olsvik, 2013:69). Det kan sees som et relevant tiltak mot bias, som Charlotte nevnte, da informasjonen testes ved å undersøke mulige uoverensstemmelser.

Å bruke en spesifikk avhørsoppbygning, som KREATIV, eller metoder som ADVOKATE, for å motvirke bias – kan bli en illusjon på trygghet. Modellene kan anses som systemer som skal opprettholde god beslutningstaking, men det utelukker ikke risikoen for bias. Olsvik (2013:91) stiller KREATIV-modellen i kritisk lys, ved å bemerke at det ikke er nok kunnskap om modellens grunnlagsteori, og hvilke elementer som gir de beste resultatene. Det fremheves også at den muligens ikke er tilstrekkelig rettet mot oppklaring, og at det er mangel på empiri på

dens reelle effekter (Olsvik, 2013:91). Det er dermed ingen garanti for at avhørsmetodene forhindrer bias.

Betydningen av å være bevisst og hypotesetenkning

Thomas understreket at politiet er langt fremme med kunnskap om bias i forhold til andre offentlige etater. Anna beskrev at man må: «være bevisst på det å ha kunnskap om det», og at: «vi vet at man påvirker og at sakene kan preges av det. Og da tenker jeg mye er gjort i forhold til å ha en bevisst holdning til det». Nikolai refererte også til betydningen av bevissthet:

«Og så går det mye på å være bevisste på det selv også da tenker jeg, at man har på en måte et bevisst forhold til at man blir påvirket av både de man møter og det som kommer frem i saken. Man hele tiden prøver å holde seg til fakta.»
(Nikolai/p)

Dette antyder at man både må være oppmerksomme på hvordan personlige karakteristikk ved den involverte kan ha en innvirkning, men og selve informasjonens påvirkningseffekt. Ved å ha innsikt i psykologiske konflikter som kan oppstå i vanskelige situasjoner, kan man forbedre beslutningsprosessene (Fivelsdal, Bakka & Nordhaug, 2004:164).

Therese, Henrik og Julie forklarte også at det er sentralt å være bevisst på de fordommene man har. Julie uttalte eksempelvis at man bør: «prøve å være klar over at "Nå tenker jeg at han har gjort det", sånn at du liksom kan holde din egen bias litt i sjakk sånn», og at:

«(...) jeg vet hvert fall at mange, ved å jobbe her ved Enhet Sentrum, kan føle en viss belastning mot Somaliere med kniv (...) At man liksom er seg bevisst det at Somaliere betyr ikke at man knivstikker. Så man ikke forhåndsdommer de.» (Julie/p)

Derfor understreket Julie at det kan hjelpe å skrive ned sin egen forforståelse, for å motvirke bias. Oppfatningene til våre informanter rundt bevissthet som forebyggende tiltak, understøttes av Lai (1999:14) som bemerker betydningen av:

«(...) innsikt i hvilke feilkilder vi er utsatt for, hvordan de påvirker oss og hvor de stammer fra, er første steg på veien og gjør det lettere å se hvordan man kan sette inn mottiltak.»

Hensikten med å ha bevissthet om feilkilder er ifølge Ask og Fahsing (2019:92), at det kan oppmuntre etterforskeren til endring og en implementering av bedre metoder. I tillegg kan

bevissthet motivere etterforskere til å aktivt overvåke både egen og kollegers beslutningstaking, for å kunne avsløre eventuelle feil (Ask & Fahsing, 2019:92). Etterforskning er fortolkningsarbeid, og bevissthet rundt forforståelse er sentralt. For å øke bevissthet kan hermeneutisk metode anses å være hensiktsmessig (Olsvik, 2013:95). Gjennom denne tilnærmingen, skal man forsøke å identifisere sin subjektive mening, og utsette egne fordommer for nyansering. Dette er en måte å oppnå bevissthet på, og verdien er å få frem flere nyanser og bedre forståelse (Olsvik, 2013:95-96). Oppmerksomhet rettet mot feilkilder i beslutningstaking, kan minimere uheldige konsekvenser. Til tross for dette, kan ikke bevissthet rundt kognitive utfordringer garantere at vurderingene blir riktige (Magnussen & Teigen, 2020:21).

Bruk av hypoteser kan også være en metode for å forebygge at bias oppstår i etterforskningen. I PHS dokument 48 beskrives det at: «(...) for å unngå bekreftelsesfeller har vi flere hypoteser og teorier om hva som kan ha skjedd. Dette fremmer kvaliteten i etterforskningen». Dette indikerer at hypotesebruk kan forebygge feilkilder hos etterforskeren. På den andre siden, understreket Therese at hypoteser kunne medføre bias, om man benyttet de slavisk:

«Blant annet vil det jo for eksempel være det og ikke låse seg fast til hypoteser som man lager i en etterforskningsplan. At man faktisk kan tenke at, okei nå har vi disse hypotesene, men det kan jo være noe helt annet også. At hypotesene bare er veiledende, men at man også er åpen for å snu.»
(Therese/p)

Hypotesene skal dermed ha en veiledende funksjon i etterforskningen, og har en sentral stilling i forhold til hva man ser og vektlegger, samt legger føringer for de valgene som tas. Derfor er det viktig å undersøke hvor hypotesene kommer fra (Magnussen & Teigen, 2020:26). Bekreftelsesbias kan oppstå fra hypoteser, ved at man oppsøker og tester informasjon som mest sannsynlig kan bekrefte den favoriserte hypotesen (Ask & Granhag, 2005:45). Therese presiserte i denne sammenheng at de må evne å innrømme det, hvis de ikke hadde den riktige hypotesen – for å bekjempe bias. De nevnte utfordringer med bekreftelsesfeller, fordommer og hypoteser, kan ifølge Sunde (2019:36) minimeres ved bruk av: «strukturert hypoteseutvikling i etterforskning» (SHE), som er: «*et hjelpemiddel i prosessen med å finne relevante alternative hypoteser først og fremst på hva som har skjedd, og dernest hvem som kan være involvert*» (Sunde, 2019:46). Denne tilnærmingen tar utgangspunkt i beslutningspsykologisk teori, og skal sikre bred og objektiv etterforskning, både for de som jobber i team og alene. I tillegg skal den ivareta uskyldspresumsjonen, tilrettelegge for verstefallstenkning og forebygge eventuelle kognitive forenklingsstrategier og bias (Sunde, 2019:45).

Sikkerhetsnett og nøytraliseringsteknikker

Flere av informantene påpekte at bevisene må kvalitetssikres gjennom flere ledd, og at dette ville sikre høyere bevisverdi og pålitelighet. Nikolai sa eksempelvis at det er vanskelig å gjennomføre en objektiv bevisvurdering hvor man bare ser på fakta, men at:

«Vi har et ganske godt system nå hvor all dokumentasjon må gjennom flere ledd, fra vi etterforsker så skal en jurist se på det senere, og så skal det opp for en domstol eventuelt. Så det er mange ledd som kan fange opp hvis det blir en feil bevisvurdering fra en part.» (Nikolai/p)

Anna beskrev i likhet med Nikolai at: «Vi har flere nivåer som er med på å vurdere bevisene». Hun sa at dette er med på å sikre at man foretar en mest mulig riktig vurdering, og at det fungerer som en kvalitetssikring. Det eksisterer flere kontrollinstanser i politiet, som gjør det vanskeligere for individer å begå feil, med alvorlige konsekvenser (Rachlew, 2009:34). Hvis dette ikke er tilfelle, vil det være en organisatorisk svikt:

«Riktignok er det individer som feiler, men uansett om vedkommende er «et råttent eple» i organisasjonen eller en dyktig etterforsker med tunnelsyn, må feilen anses og angripes som systemfeil.» (Rachlew, 2009:34)

Kevin beskrev forsvarsadvokatens rolle i hensyn til rettssikkerhet, og hvordan de sørger for at etterforskerne ikke har tunnelsyn på at en person er skyldig. Aleksander var mer oppmerksom på hvordan juristen fungerte som et sikkerhetsnett i bevisvurderingen, og som en ressurs opp mot forebygging av bias. Henrik poengterte det samme ved å referere til juristen som en sikkerhetsventil, og forklarte ytterligere at rommet for eget initiativ, ble borte når juristen involveres:

«Også strupes det helt inn i det den saken går til påtaleavgjørelse, for da skal den jo gjennom et lite hull, hvor juristen egentlig blåser litt i mine vurderinger og vurderer jo helt fritt selv, basert på høyere kompetanse opp imot lovtekst. Så om jeg da har vurdert masse feil underveis, så får jeg jo fort bare den saken i retur. Så jeg tenker at det er masse rom for initiativ, samtidig som det er en god sikkerhetsventil som sørger for at man ikke går helt ut på ville veier, også.» (Henrik/s)

Riksadvokaten (2018a:4) mener at tett og godt samarbeid mellom påtalemyndighet og etterforskere, vil sikre høy kvalitet og effektivitet. Det presiseres at påtalejuristen er ansvarlig for at saksbehandlingen holder tilfredsstillende standard (Riksadvokaten, 2018a:4). Det kan tenkes at juristen på denne måten, med kontinuerlig oppfølging i sakene, kan kontrollere at det

ikke begås valg som preges av bias. I kontrast til en oppfatning om at flere ledd forhindrer feil, kan det også skape en form for falsk trygghet, da sikkerhetsnettene ikke har garanti mot systemfeil. Som Thomas uttrykte, har ikke juristene tid til å høre på lydopptakene fra avhørene. De forventer derfor at avhørsrapporten som er skrevet av etterforskeren, inneholder objektiv og korrekt informasjon fra avhøret. Dette er i tråd med Daniel sin problematisering av at juristene kan bli påvirket av etterforskerens bevisvurdering: «Til tross for at de skal ta en uavhengig vurdering, kan det hende at det ikke skjer i praksis, fordi de får forslaget til etterforskeren foran seg». Dette kan føre til at sikkerhetsnettene svikter, hvis juristen lener seg for mye på etterforskerens vurdering, og dermed ikke evner å ta egne «objektive» valg.

Julie beskriver bevisvurderingens ansvarsfordeling: «Det er ikke jeg som er satt til å vurdere hva beviset faktisk sier. Det er retten som tar endelig stilling til det». Informantenes logikk rundt påtalejuristen eller rettssystemet som sikkerhetsnett, kan også forstås som en ansvarsfraskrivelse. Dette kan sees i sammenheng med Sykes og Matzas (1957:666-667) nøytraliserings-teknikker, og spesielt fornektelse av ansvar, skade og offer. At påtalejuristen er ansvarlig for etterforskningens kvalitet, kan føre til en oppfatning blant etterforskere, om at de kan fraskrive seg ansvaret for egne handlinger, ettersom at eventuelle feil – skal fanges opp av juristens «sikkerhetsnett». Derfor blir det en fornektelse av både ansvar, skade og offer, om deres valg var feilaktig, og skylden kan påføres påtalejuristen og rettssystemet. Bruk av disse nøytraliserings-teknikkene, kan motvirke etterforskeres følelse av skyld, men også fra å bli påført skyld (Sykes & Matza, 1957:666).

Det oppstår imidlertid en utfordring for sikkerhetsnettene om påtalejuristen eller andre ressurser ikke er kompetente. Funnene indikerer at noen av informantene legger mye ansvar på påtalejuristen. Dette kan være utrygt, på bakgrunn av at det er blitt dokumentert en betydelig variasjon i hvordan påtalejurister i politiet utfører arbeidsoppgaver. Dette kan skyldes kulturelle forskjeller, personligheter, uklare rolledefinisjoner og ansvarsfordelinger, samt tradisjonelle oppfatninger av hva arbeidet skal bestå av (NOU 2017:5:78-79). I NOU-rapporten (2017:5:79) skrives det i tillegg at de er oppdaget signifikante forskjeller mellom å jobbe på allmennavsnitt kontra et spesialavsnitt, spesielt for etterforskningslederne. Undersøkelser har også vist at ledere sjelden ønsker å «detaljstyre» og overvåke hvordan kolleger jobber, men heller gi retningslinjer som skal følges (Eriksson-Zetterquist mfl., 2014:291). Dette kan være problematisk med tanke på juristenes sikkerhetsfunksjon som «ekstra-ledd». Det er fordi sikkerhetsnettene undergraves, hvis juristene stoler på at etterforskerne har fulgt rutinene, og at

de derfor er lite kritiske til informasjonen og saksvurderingene som kommer fra dem – som Daniel tidligere presiserte.

Funnene viser at informantene oppfatter påtalejuristen eller rettssystemet som et sikkerhetsnett mot bias. Dette går overens med at systemer, rutiner og kontroll i politiorganisasjonen, kan fange opp feil og tilrettelegge for gode metoder. Sikkerhetsnettet kan imidlertid ikke forventes å være helt «tett», da det består av mennesker som også kan gjøre feil. Det er risikabelt å lene seg på «sikkerhetsnettet», og hvis det skjer – kan det betraktes som ansvarsfraskrivelse, gjennom nøytraliseringsteknikker.

Teamarbeid – forebygging eller bias?

Mange av informantene anser samarbeid og diskusjoner med kollegaer som avgjørende, for å forebygge bias i bevisvurderingen. I tillegg nevnte flere at det kan være sentralt å få bevisene vurdert med nye øyne, som ikke er tilknyttet saken. Det er imidlertid ikke alle som har mulighet til å jobbe i team, blant annet fordi de har mange små saker, stort sakspress eller på bakgrunn av at det ikke finnes ressurser til det. Dette så vi en større tendens til på enhet sentrum, enn på spesialavsnittene, hvor de ofte jobber flere sammen i team, har mer tid, flere hjelpemidler tilgjengelig og større saker. Det er på den andre siden også essensielt å belyse utfordringene ved teamarbeid, og de implikasjoner som gruppetenkning kan medføre.

Daniel fortalte at han jobber alene fordi det er små saker, og at det er opp til han selv hvordan han vurderer informasjonen som foreligger i de enkelte sakene. Charlotte beskrev også at hun arbeidet mest alene, og at de ikke klarer å være objektive hele tiden. I likhet med de ovennevnte, forklarte Henrik:

«Jeg sitter jo i praksis og drifter mine egne saker. Og det vil si at jeg styrer jo den etterforskningen dit jeg mener den bør gå, skal gå... Vurderer bevisene selv, tenker hva som må gjøres videre.» (Henrik/s)

Arbeid alene kan være lite hensiktsmessig, da bias kan forekomme i større grad, ettersom man ikke har kolleger til å fange opp eventuelle feil. Mange av informantene presiserte derfor at det var fordelaktig å jobbe i team. For eksempel forklarte Aleksander viktigheten av samarbeid slik:

«(...) det stiller jo strenge krav til oss, det er jo fort gjort å gjøre en miss. Hvis man har mye press på seg og ønsker å få en domfellelse, og ønsker å gjøre en

god jobb, så kan det jo være at man er så fast bestemt på at man skal få dømt denne personen, at man overser noe. Så da er det veldig viktig at vi er flere som ser igjennom det produktet som vi skal presentere for siktede og forsvarer i avhør, sånn at vi ikke må trekke det tilbake.» (Aleksander/p)

Nikolai forklarte at han og kolleger ofte diskuterer og kommer med innspill på saker. Dette gjør at man: «kan få problematisere ting som kanskje en etterforsker ikke legger merke til i saken». Anna opplevde at det er et nært samarbeid mellom etterforskere, etterforskningsleder og jurist, og at bevisene derfor vurderes i flere ledd. Hun sa at: «Det er jo et av privilegiene ved å jobbe ved en spesialseksjon, at du sitter med kompetanse tett på». Henrik og Kevin påpekte også hvor essensielt det er å få input fra andre som ikke er følelsesmessig tilknyttet saken. Henrik forklarte eksempelvis:

«(...) den enkleste måten å vurdere hvorvidt det er pålitelig på, er jo kanskje først og fremst å sjekke med kollegaer og andre hvorvidt de uten spesiell påvirkning fra meg vurderer dem på samme måte, og det er det ikke alltid de gjør.» (Henrik/s)

Synne viste til samarbeidets positive virkning i etterforskning, og hvordan det kunne forhindre at man legger mer i halvdårlige bevis, enn det som er reelt:

«(...) man kanskje leter litt etter det man trenger, fordi vi er ganske sikre på hva som skjer, men man klarer ikke bevise det på en god nok måte. Og da blir det kanskje sånn at du leter litt etter det, og det kan jo være litt sånn farlig, at du da har noen andre å si "du nå fant jeg dette her, er det her egentlig noe eller er det bare tull?" Det er nok veldig viktig. Og samarbeidet, og det vil jo alltid måtte være der for at man skal kunne på en måte... Hvis man sitter og graver seg ned i noe så vil du jo garantert komme ut feil.» (Synne/s)

Informantenes perspektiver på at samarbeid med kolleger er hensiktsmessig for å motvirke eksempelvis ensidig tenkning og tunnelsyn, understøttes av Politidirektoratet (2015:11), som trekker frem flere fordeler med arbeid i team og gruppe, deriblant at det kan fremme mangfold av meninger og objektivitet. Et velfungerende samarbeid som oppleves positivt for de i gruppen, skaper tillit, i motsetning til lite samarbeid som: «(...) *begrenser muligheten for at aktørene blir sosialisert inn i en felles organisasjonskultur*» (Kassah, 2007:584). Dette gir utslag i ulike virkelighetsforståelser, oppfatninger og fortolkninger i organisasjonen, samt en variasjon i standarder for atferd (Kassah, 2007:584). Dessuten kan dette skape konflikt og misforståelser blant aktørene, og eventuelt gå på bekostning av tillit til kolleger (Kassah, 2007:584). Det kan dermed tenkes at samarbeid på avsnittene vil være fordelaktig, da det kan

forhindre bias, skape samhold og en organisasjonskultur som fremmer standarder for god etterforskningspraksis.

Fahsing (2013:122-123) uttrykker at etterforskning i økende grad må ta hensyn til mer komplekse etterforskningsmetoder og teknologi, og med dette behøves økt profesjonalisering og bruk av teamarbeid – herunder tverrfaglighet, og mer samarbeid med andre instanser og spesialister utenfor politiet. Det er mulig at dette, til en viss grad kan forklare hvorfor spesialavsnittene opplever å jobbe mer i team, enn de på politistasjon. Spesialavsnittene har mer spesialiserte og krevende saker, som forutsetter mer teknologi- og personressurser. Henrik beskrev at de hadde mer tverrfaglighet ved både politifaglig og påtalefaglig kompetanse i bevisvurdering, enn politistasjon. Han presiserte samtidig at han ønsket å ha mulighet til å innhente mer fagkompetanse ved behov, eksempelvis hvis en forklaring i avhør var veldig teknisk innenfor siktedes jobb:

«(...) hvor vi sitter og nikker og tenker at det høres jo sannsynlig ut og det høres jo plausibelt ut, uten at vi egentlig har særlig peiling på det vi snakker om, og hvis det av en eller annen grunn har en bevismessig verdi for saken.»
(Henrik/s)

Henriks utsagn belyser betydningen av samarbeid og tverrfaglighet for å forstå informasjonen man innhenter. I kontrast til de fleste informantenes oppfatning av at teamarbeid kan forebygge bias, pekte Therese på dets utfordringer:

«Noen ganger så tenker man jo veldig godt i grupper, at man kan få flere ideer eller tanker ved å diskutere det i gruppe. Men andre ganger kan jo også gruppe føre til at man blir veldig samstemt om at "sånn her må det være liksom". (...) Da syntes vi at det kan være greit å få tatt inn en utenforstående.» (Therese/p)

Therese er inne på det som kalles «gruppetenking», hvor gruppedeltakerne kan oppleve vanskeligheter med å utfordre gruppekonsensusen (Sunde, 2019:40). En faktor som gjør gruppetenking sårbar som arbeidsmetode, er at det kan føre til bekræftelsesfeller ettersom det er fort gjort å lene seg på de andre deltakerne i gruppen, og en felles konsensus (Bjerknes & Johansen 2009:71; Politidirektoratet, 2015:11). Etterforskernes arbeidsmiljø kan også karakteriseres av faktorer som leder til feil og bias (Ask, 2013:154). Det er derfor sentralt at etterforskningslederen har kunnskap om utfordringene tilknyttet gruppetenking, og hvordan metoden kan være hemmende for objektivitetskravet (Politidirektoratet, 2015:11). Lai (1999:185) referer til problematikken rundt gruppetenking, og konstaterer i likhet med flere

av informantene, at bruk av «djevelens advokat» vil være et effektivt forebyggingstiltak. Dette skal være gjenstand for videre undersøkelse.

Djevelens advokat

Det var flere av informantene som tok opp begrepet «djevelens advokat» (DA) som et tiltak mot bias i etterforskningen. DA kan defineres som: «*en person som tester et forslag ved å argumentere mot det*» (MacDougall & Baum, 1997:536). Riksadvokaten (2016b:8) har uttrykt et ønske om å ha en fast rutine med djevelens advokat, hvor en erfaren etterforsker eller jurist som ikke arbeider med saken, skal stille kritiske spørsmål til etterforskningen. I denne forbindelse, ytret Charlotte at: «å ha en djevelens advokat ville være fordelaktig», fordi man kan ha personlige biaser mot personer man har forholdt seg til tidligere, eller fordommer som kommer fra erfaring med visse saker. Derfor fremhevet hun at det blir avgjørende å diskutere bevisene i straffesaken med kolleger som ikke har de samme biasene. Kevin uttrykte at: «(...) det vi kan bli bedre på er å få kollegaer eller andre til å se på saken vår, komme med friske øyne og kanskje en slags djevelens advokat eller lignende (...)». Han forklarte en praksis med DA slik:

«(...) få folk som ikke er tilknyttet saken følelsesmessig til å se på det. Som ikke har lagt inn disse timene på å jobbe mot en person eller et nettverk eller lignende, på å vurdere det beviset der, i den saken, kan jo si "Ja, men har dere sjekket de greiene her? Det kan jo ha en naturlig forklaring på sånn og sånn", også bare "Åja, okei..." Så går liksom lufta ut av ballongen da. Så var det ikke så bra bevis allikevel.» (Kevin/s)

Therese nevnte i likhet med Kevin og Charlotte, at de kan ha en djevelens advokat som et virkemiddel for å forebygge bias, der en kollega som ikke har tilknytning til saken kan gå over saksopplysninger. Therese kommenterte at denne personen eksempelvis kan si:

«"hva er det dere har drevet med", "det er jo ikke sånn", "det er jo helt åpenlyst at..." så får man nye ideer og tanker tilført da som gruppa kanskje ikke selv hadde klart og på en måte generere, fordi det blir så veldig enighet innad.» (Therese/p)

Ved å anvende en djevelens advokat, kan konflikt stimuleres i en gruppesetting, med hensikt om å forbedre beslutningstaking (Schwenk, 1990:161). Dette kan hjelpe informantene i bevisvurderingen, ettersom DA både kan bidra til å øke kvaliteten på de avgjørelser som tas, og forebygge problemene med gruppetenkning, og ønsket om konformitet blant de involverte. I tillegg kan en DA-strategi identifisere feilaktige valg på grunn av at antakelser og ideer

kontinuerlig blir utfordret og vurdert (Lai, 1999:185; Murrell, Stewart & Engel, 1993:399-400). På den andre siden har en slik tilnærming blitt kritisert, ettersom DA implisitt bare utfordrer, og ikke introduserer nye konstruktive forslag og alternative løsninger (Schwenk, 1990:162). Dette kan virke demoraliserende overfor etterforskerne, og forhindre kommunikasjon, ettersom det kan medføre at de føler seg utrygge (Murrell, Stewart & Engel, 1993:400). I tillegg kan effektiviteten synke, fordi det tar tid å utfordre alle standpunkter (Lai, 1999:185-186). En mindre konfliktfylt gruppesetting er positivt for informasjonsgenerering, begrunnet i at mennesker er mer komfortable med å dele ideer og antakelser, når de føler seg ivaretatt og sett – kontra når de blir kritisert (Murrell, Stewart & Engel, 1993:400).

Dette leder til et normativt spørsmål om hva som er det viktigste i relasjon til etterforskernes arbeidshverdag. Ønsker man høyere konflikt i hverdagen for å sikre optimale beslutninger, eller vil man heller ha samhold og konsensus, som grunnleggende fundament i arbeidsmiljøet? Charlottes uttalelser antyder at hun verdsatte det første alternativet, fordi hun presiserte viktigheten av et kritisk arbeidsmiljø:

«Ja at vi har et miljø som gjør at det er takhøyde for å være kritisk til andres arbeid, og det kan jo være veldig vanskelig. Da må man ha tillit innad i den gruppen man jobber i, også må alle være innforstått med både å kunne gi andre kritisk tilbakemelding, men også at man tåler å få det selv.» (Charlotte/p)

Det som dermed blir sentralt er at graden av konflikt virker konstruktivt, og at balansen opprettholdes:

«mellom behovet for åpen diskusjon og motstridende synspunkter på den ene siden, og nødvendigheten av å opprettholde roller, ansvarsfordeling og et akseptabelt beslutningstempo på den andre siden.» (Lai, 1999:186)

Å finne en funksjonell balansegang i etterforskning er avgjørende, og ut fra informantenes perspektiver, antydes det at godene vil overveie ulempene – ettersom de gjennomgående fokuserte på de positive virkningene ved djevelens advokat. En kritisk argumentasjon i etterforskning og bevisvurdering, kan bidra til høyere bevisverdi og sikkerhet i etterforskningsskrittene som tas. Som riksadvokaten (2018a:22) bemerker, skal informasjonen som fremkommer vurderes med et faglig og kritisk blikk, og innvendinger fra andre skal tas imot med åpenhet og anerkjennelse. Et krav i denne forbindelse, er at politiet er profesjonelle og utvikler en politi- og påtalekultur som verdsetter upartiskhet og åpenhet (Riksadvokaten,

2018a:22). Dette kan anses å være den takhøyden som Charlotte refererte til, der man må ha tillit til hverandre og de kritiske tilbakemeldingene som gis.

I dette kapittelet har vi belyst ulike metoder som etterforskere benytter seg av, i målet mot å forebygge feilkilder og bias i etterforskningen. Disse omfatter blant annet bruk av KREATIV-modellen og ADVOKATE, ettersom det sikrer at alle mulige elementer i en forklaring undersøkes, samt at disse avhørsrutinene tilrettelegger for en mer objektiv praksis. Funnene indikerer også at det er viktig å være bevisst på egne fordommer, og aktivt jobbe med disse når man utfører ulike oppgaver i etterforskningen. Andre metoder inkluderte teamarbeid og djavelens advokat. Her fungerer flere ledd i vurderingen som et sikkerhetsnett mot feil, samt at en tilføring av ulike meninger fra kolleger kan bidra til å opprettholde et mer kritisk blikk i bevisvurderingen og etterforskningspraksisen. Det er også blitt vist til at slike metoder ikke er enstemmige med å forebygge bias og feil, og at gruppetenkning er en fallgrube som informantene må være bevisste på.

5.7 Erfaringsbasert kultur og praksis

Som vi har vært inne på, har det ifølge litteraturen foregått en endring i etterforskernes yrkeskultur – i takt med en organisatorisk profesjonalisering av politiet (Bjerknes & Fahsing, 2018; Cockcroft, 2017; Stelfox, 2011; Evetts, 2009). Den har tradisjonelt vært erfaringsbasert, med en «man lærer mens man går»-tilnærming (Cockcroft, 2017:231; Stelfox, 2011:628,638), og har utviklet seg til en vitenskapelig og standardisert etterforskningspraksis, hvor håndverkerens erfaringsbaserte arbeidsmetoder har fått mindre betydning (Rachlew & Fahsing, 2015:230). Jakobsson (2014:206) stiller spørsmål til om dagens etterforskningspraksis er samstemt med den forskningsbaserte kunnskapen vi nå besitter, og om den kan anses å være «etter boka».

Våre empiriske data antyder at erfaringskunnskap er sentralt i informantenes etterforskningspraksis, og viser derfor et gap mellom den teoretiske kunnskapsbaserte tilnærmingen som politiets profesjonaliseringsagenda sikter mot, og den reelle daglige praksisen. Dette står i strid med det overordnede målet med politiarbeid, der det skal være en anvendelse av forskningsbasert kunnskap i arbeidet, og ikke foregå en egen kunnskapsproduksjon (Hald & Rønn, 2013:9). Det har blitt forsøkt å ekskludere erfaringsbaserte- og subjektive tolkninger og vurderinger fra etterforskningspraksis (Hald &

Rønn, 2013:25). Hald og Rønn (2013:25) bemerker dette imidlertid som en selvmotsigelse, fordi etterforskeres arbeid består av fortolkning av spor og informasjon, for å oppklare saksforhold – hvor både elementer som intuisjon, magefølelse og erfaring, bør virke sammen med vitenskapelig kunnskap. Dette kan legitimere praksisen til både de informantene som benyttet skjønnsmessige vurderinger, magefølelse og erfaringsbaserte valg i etterforskningsprosessen – samt de som understreket betydningen av objektivitet i bevisvurderingen, og fremhevet metodiske rammeforutsetninger i etterforskningen for øvrig.

Flere av informantene nevnte erfaring i forbindelse med både bevisvurdering og avhør, til tross for at intervjuguiden ikke inneholdt noen spørsmål om bruk av erfaring i etterforskningsarbeidet. Dette er et funn i seg selv, og indikerer at erfaringsbasert læring og praksis er tilstedeværende. Eksempelvis presiserte Kevin at: «skjønn bygger på erfaring», og Aleksander bemerket at: «bevisvurderingen beror jo på det man har av erfaring, og om man har jobbet med de type bevisene tidligere». Julie viste også til erfaringens betydning, men hun utvidet dens rolle til å gjelde hele etterforskningsyrket, og ikke bare bevisvurderingen: «(...) etterforskning er jo, hele faget er jo nå et resultat av andres erfaringer opp gjennom». Erfaring virker dermed å både være nyttig og en nødvendighet i etterforskernes bevisvurdering og etterforskningspraksis. Det som imidlertid blir sentralt, er å være bevisst på, og forstå hvorfor mennesker som vurderer samvittighetsfullt, trekker ulike konklusjoner om samme sak (Grimen & Molander, 2008:195). Dette kan anses å ha sammenheng med tidligere erfaringer, og hvordan det leder til at man trekker ulike slutninger. Nikolai ytret for eksempel at det var forskjeller i hva kolleger mente var relevant å se på i sakene, og at man ofte vurderte bevisene ulikt på grunn av varierende erfaring. Han presiserte til tross for dette, at de ofte landet på det samme resultatet til slutt. Dette antyder at eldre etterforskere med lang erfaring, preges av andre oppfatninger av hva som har lav og høy bevisverdi, enn det en nyutdannet etterforsker har. Det viser at erfaringsbasert kunnskap er subjektivt, personlig og tilknyttet egne opplevelser fra praksis (Olsvik, 2013:121), samt at etterforskningsfeltet er i konstant forandring – hvor krav til bevis og informasjonstyper stadig utvikles.

De empiriske funnene har ledet oss til å undersøke nærmere hvordan erfaringsbasert kunnskap benyttes i etterforskningen, samt informantenes opplevelse av hvordan dette påvirker beslutninger som tas. Vi vil også utforske om idealtypene: kunst, håndverk og vitenskap, kan brukes som analytiske innfallsvinkler for å forstå informantenes praksis. I tillegg skal vi undersøke hvilke kunnskapssyn de trekker veksler på – i tråd med typene: påstandskunnskap,

ferdighetskunnskap og praktisk klokskap (Gotvassli, 2018:23). Dette begrunnes ut fra at informantene har hatt ulike tilnærminger til objektivitet og anvendelse av standardiserte verktøy, samt rom for bruk av skjønn, kreativitet og erfaring, i bevisvurdering og etterforskning.

Erfaring som verktøy

Vi spurte informantene om de opplevde et sprik mellom ideal og praksis i bevisvurderingen. Synne var en av de som mente at det ikke var et sprik, begrunnet i at: «mange av de ansatte er flinke, og har lengre erfaring på avsnittet». Dette kan problematiseres, ettersom erfaring ikke har noen garanti mot feilkilder og inadekvat praksis. Fahsing og Ask (2017:30) identifiserte en bias i sammenheng med favorisering av kriminalitetsrelaterte hypoteser, hvor slik tenkning var dypt forankret og tilstedeværende, så vel hos nyutdannede politibetjenter, som hos erfarne og spesialiserte etterforskere (Fahsing & Ask, 2017:31). Det samme presiseres av Fahsing (i Arntsen, 2016) i henhold til etterforskningskompetanse:

«(...) her til lands faktisk blir dårligere jo lenger vi har vært i jobben. Vi ser ut til å bli mer og mer preget av mentale stereotypier, mens de engelske spesialistene viser en imponerende robust evne til å stå imot dem.»

Det er også blitt vist til at nyutdannede fra Politihøgskolen, var flinkere til å identifisere potensielle etterforskningsscenarioer, enn erfarne drapsetterforskere, (Fahsing, 2016), noe som skiller seg markant fra Synnes utsagn. Olsvik (2013:25) fremhever imidlertid at:

«Poenget er at erfaringslæring ikke handler om å lære seg noe nytt, men å bli mer klar over hva man faktisk allerede har lært, og å kunne handle fornuftig og effektivt på bakgrunn av slik innsikt.»

Dette indikerer at man oppnår en bedre forståelse av den kunnskapen man allerede besitter, etter hvert som man opparbeider seg erfaring. Therese fortalte at det benyttes erfaringsbaserte vurderinger når det gjelder fremleggelse av bevis, og beskrev at dette er en taktisk vurdering som man tar fortløpende. Hun sa at: «(...) man etter hvert forstår at nå bør jeg komme med den informasjonen, eller nå bør jeg bare la vær å si denne informasjonen og si den senere». Det kan antas at slike avgjørelser blir internalisert etter hvert som man får lengre arbeidserfaring, som gjør at man forstår hva som er mest hensiktsmessig. Det Therese beskriver her, er en form for taus kunnskap, ettersom hun ikke gjør rede for *hvorfor* hun vet når hun skal komme med informasjonen, eller holde den tilbake. Når etterforskere ikke kan artikulere sine handlinger og

valg, så vil det skape utfordringer for profesjonaliseringens rasjonalitet og effektivitet. Dette er fordi mangel på kunnskap om hvordan etterforskere jobber, og om hva som skaper ønskede resultater, påvirker etterforskningsfeltets progresjon, samt begrenser muligheten til å utvikle kompetanse og fremme effektivitet (Hald, referert i Fahsing, 2013:123; Fahsing, 2013:118).

Thereses tause kunnskap kan sees i lys av både kunstneren og håndverkeren, da intuisjon, følelser og erfaring kan forklare hvorfor man «bare forstår» når det er hensiktsmessig å presentere eller tilbakeholde bevisene. Synet på etterforskeren som kunstner, kan anses som motsetning til en økt profesjonalitet av politiet, på grunn av dets tilknyttede fokus på en sterk felles faglig og profesjonell identitet (MacGuire mfl., 1992:25). Kunstperspektivet ser ikke behovet for ytterligere etterforskningskompetanse, fordi talent anses som nødvendig for å mestre kunsten (MacGuire mfl., 1992:25). Dette kan også gjelde den erfaringsbaserte håndverkeren, men dette perspektivet kan muligens i større grad kombineres med tilnærmingen som vektlegger vitenskap – hvis noen av håndverkerens egenskaper og ferdigheter vitenskapeliggjøres. Håndverkeren kommer også til syne i Charlottes utsagn om standardiserte praksiser:

«Det er kanskje en smørbrøddliste på hva man skal gjøre, men ulike erfaringer hos etterforskerne gjør at det kanskje vil glippe. Da er man avhengig av en etterforskningsleder med kapasitet og kompetanse til å følge med det.»
(Charlotte/p)

Her belyses erfaringens styrke og hvordan personlig egnethet kan overstyre standarder. Ifølge Charlottes oppfatning kan erfaring bli utfordrende, noe som eventuelt kan påvirke utførelsen av rutiner og gjøremål. Analyse av intervjuene synliggjør at den erfaringsbaserte håndverkeren fortsatt står sterkt, side om side med det profesjonaliserte og spesialiserte idealet.

De fleste av informantene beskrev sin erfaringsbaserte praksis som en styrke i bevisvurderingen. Julie eksemplifiserte betydningen av erfaring slik:

«Altså, vi har kommet langt fra Birgitte Tengs-saken, men vi snakker fortsatt om den på skolen, fordi erfaring er så viktig. Bare ja, alt med avhør har jo endret seg siden det.» (Julie/p)

Rachlew og Fahsing (2015:233-234) beskriver at det ble igangsatt endringsprosesser i politiet, etter Birgitte Tengs-saken, i form av forskningsbaserte rutiner. Avhørsteknikk ble inkludert i politiutdanningen, eksempelvis gjennom KREATIV-modellen (Rachlew & Fahsing, 2015:233-234). Dette er en form for dobbelkretslæring fordi det går ut på å redusere grunnleggende

forhold som tilrettelegger for at feil begås, ved å kritisk vurdere områder som målsettinger, verdigrunnlag og bruksteorier (Fivelsdal, Bakka & Nordhaug, 2004:319). Dobbelkretslæring er en dypere form for læring enn enkelkretslæring, som kun korrigerer enkeltfeil, uten å sette kritisk lys på hvordan politiarbeidet blir strukturert og gjennomført – noe som har begrenset verdi. De ulike læringsformene kan ha betydning for kompetansen som oppnås, og hvorvidt den kan endre atferdsmønstre og beslutningstaking (Bjørkelo & Gundhus, 2015:6).

Samlet sett, vil læringen oppstå når man oppdager og korrigerer feil (Argyris, 1993:3; Eriksson-Zetterquist mfl., 2014:222). Henrik pekte på dette ved å vise til at standarder og rutiner som følges i eksempelvis avhør, både er forsknings- og erfaringsbaserte, der man har lært hva som fungerer og ikke. Han uttalte at dette ville føre til høyere kvalitet i bevisvurderingen. Både Henrik og Julies uttalelser viser at erfaring med uheldige hendelser eller feil, kan forbedre metoder og styrke praksisene. Kvaliteten på etterforskningen blir høyere hvis man ser sammenhenger, samt har kunnskap om, og interesse for hvorfor ting blir som de blir. De viser gjennom sine forklaringer at de har kunnskap om hvorfor avhørsmetodene som de benytter seg av har blitt til. Denne innsikten kan skape høyere kvalitet i etterforskningen.

Betydning av informasjon – hva «sier» beviset?

Ifølge informantenes uttalelser er det et tydelig mønster av erfaringsbaserte vurderinger og praksiser, der man lærer hvilke bevis som er nødvendige og dets betydning i spesifikke saker. Som Aleksander forklarte, beror bevisvurderingen på at man har erfart å jobbe med spesifikke bevistyper tidligere. Anna påpekte også betydningen av erfaring om fagfeltet man jobber med. Hun la vekt på nødvendigheten av at man vet: «hvilken type bevis som er sentrale», som for eksempel: «rollen til biologisk materiale», og: «avhør som bevis». Erfaring oppleves her som grunnleggende for å kunne foreta en bevisvurdering. Anna forklarte også at man med erfaring vet hvem som kan være sentrale i en sak, og at man: «ofte forstår hva som utgjør et sterkt bevis» – sånn at man kan skille disse, fra mindre sterke bevis. Her refereres det til taus kunnskap, hvor kunnskapen man besitter har blitt tilegnet gjennom yrkeserfaring. Dette er hensiktsmessig, fordi yrkeserfaring muliggjør refleksjon, læring og eventuell kritikk av egen praksis. Denne refleksjonsprosessen er:

«(...) et bindeledd mellom praksis og teori, hvor praksis er noe mer enn ren anvendelse av generelle begreper, og blant annet handler om å fylle begrepene med erfaringsinnhold.» (Hiim & Hippe, 2001:39)

Erfaring og skjønnsbruk kan utvikle yrkeskompetansen, og viser at profesjonell kunnskap også kan være taus (Hiim & Hippe, 2001:39). Derfor utvider vitenskap- og kunnskapsbegrepet seg. Charlotte vektla i likhet med Anna og Aleksander, at: «erfaring har mye å si for hva du tenker er viktig å ha med i en straffesak, og hvordan du får belyst saken... altså hvor kreativ du er da». En fordel ved en erfaringsbasert bevisvurdering er at den fremmer effektivitet og kan antas å være tids- og ressursbesparende (Fahsing, 2013:141). Olsvik (2013:50) presiserer også at eksempelvis spesialister innenfor etterforskning har nytte av erfaring ettersom den: «*aldri (er) helt blind*» og at: «*(...) nye opplevelser vil alltid kunne sees i sammenheng med andre tidligere opplevelser*». Etterforskere belager seg på den måten i stor grad på tidligere erfaringer for å forstå den informasjonen de blir presentert med i etterforskningen. Poenget blir imidlertid at denne erfaringskunnskapen ikke skal overstyre faktiske data og bevis i en sak (Olsvik, 2013:50). En erfaringsbasert tilnærming kan også begrense etterforskningen, om etterforskere står overfor en ny bevistype – som de ikke har erfaring med (Stelfox, 2011:638-639). Synet på erfaring som en nødvendighet for å forstå hva beviset betyr, og hva man trenger å samle inn i spesifikke saker – kan være utfordrende, hvis man mangler erfaring med visse informasjonstyper. Dette kan spesielt være problematisk for nyutdannede.

Magnussen og Teigen (2020:21-22) beskriver at: «*Lang erfaring kan bidra positivt ved å gjøre kunnskapen mer nyansert, men fører også til at selvsikkerheten øker, og at slutningene trekkes intuitivt og raskt*». Lai (1999:60,87) understreker i samsvar med dette, at overkonfidens kan medføre både feil og forenklingsstrategier, fordi man ikke anser det som nødvendig å teste egne oppfatninger. Samtidig presiseres det at den konvensjonelle antakelsen om at man blir mer skråsikker, jo mer kunnskap man får om et fagfelt, er feil. Det er tvert imot ofte slik at overkonfidens forekommer i tilfeller hvor man *ikke* har nok kunnskap. Begrunnelsen for dette kan være usikkerhet, og mangel på nok kompetanse og oversikt rundt komplekse forhold. Dette kan føre til raske beslutninger og at man overvurderer egen treffsikkerhet (Lai, 1999:65). Lang erfaring kan tenkes å være fordelaktig, ettersom det fører med seg høyere kunnskapsnivå, og større innsikt i sammensatte problemer. Dette kan gjøre at man blir mer kritisk og reflekterende rundt egen evne til å være nøyaktig, samt opparbeider seg gode vurderings- og beslutningsevner. Det kan være positivt i henhold til hvordan informantene vektlegger erfaring som læringsarena.

Erfaringsbaserte praksiser kommer imidlertid ikke uten utfordringer, ettersom erfaring med situasjoner vil være unik for den som opplever det. Erfaringskunnskap er subjektivt, og burde

ikke være ledende for etterforskningen (Olsvik, 2013:50). Vurderinger som tas ut fra erfaring, kan sådan føre til et snevert syn, og i verste fall resultere i bekreftelsesfeller, tunnelsyn og justisfeil – slik Rachlew (2009) har fremhevet. Dette viser paradokset tilknyttet erfaring, som både på den ene siden kan fungere som en sentral ressurs og nødvendighet, slik informantene presiserer – men på den andre, føre til inadequate beslutningsstrategier og bekreftelsesfeller. Et betydningsfullt funn er dermed at informantene ikke nevner farer eller ulemper ved erfaringspraksisen. Dette indikerer en opplevelse av at man må akseptere utfordringene ved erfaring – og prøve å minimere dem i størst mulig grad, fordi de positive sidene er avgjørende.

Profesjonsblikk og begrenset utdanningstilbud?

Julie presiserte i likhet med de ovennevnte informantene, betydningen av erfaring med visse bevistyper. Hun påpekte at dette kommer til syne i relasjon til juristenes erfaring med bevis, kontra etterforskernes. Julie viser til et eksempel med telemaster som bevis:

«Men jeg må jo vite om bevisenes svakheter og styrker, sånn at en mobil slår inn på en teledatamast betyr jo ikke nødvendigvis at personen har vært der. Han kan jo ha lagt fra seg mobilen på en buss også har den kjørt forbi også har den slått inn på den teledatamasta. Så du må kjenne saken, og så må du kjenne bevisene, hva er det bevisene faktisk sier.» (Julie/p)

Julie forklarte at hun, på grunn av sin erfaring og kunnskap om denne bevistypen, vet at selv om en telefon har slått inn på en telemast, trenger det ikke å bety at bevisverdien er sterk. Den automatiske kommunikasjonen som oppstår mellom programvarekoder, er ikke nødvendigvis nøyaktig (Mason, 2017:97). En ny jurist med lite erfaring om bevistypen, kan derimot ende opp med å vurdere det som et sterkt bevis, om et signal slår inn på en basestasjon som var sentral for saken. Dette problematiserer hun slik:

«Det krever en viss erfaring i forhold til det jeg snakket om med telemaster istad. Hvis du har en ny politijurist som blir helt overlykkelig over at man har slått inn på basestasjon fem kvartaler lenger ned, også kan jeg vite at "Nei, det utgjør ikke så mye å si", hvis det har vært høy aktivitet på den nærmeste basestasjonen, så hopper bare mobilen din til neste basestasjon.» (Julie/p)

Dette eksempelet fremstiller to profesjoner med ulik kunnskap og kompetanse, som fører til at bevisene vurderes ulikt, noe som kan bli styrende for den vurderingen som tas. Disse ulikhetene kan anses å hvile på et erfaringsbasert profesjonsblikk, fordi det både formes av sosialisering og utdanning, men også andre dimensjoner som politiske idealer, organisasjonsstyring, institusjonelle rammebetingelser og arbeidspraksis (Lomell & Neumann, 2017:280). Dette kan

forklare hvorfor etterforskere og jurister har forskjellig kunnskap om telemaster og hva det betyr som bevis, ettersom Julie har lært om dette gjennom yrkeserfaring og utdanning, i motsetning til politijuristen. Disse faktorene kan forplante seg videre i deres profesjonsblikk. Julies beskrivelse illustrerer betydningen erfaring har for hvordan man håndterer bevis, samt utfordringen ved å ikke ha nok erfaring med en bevistype, som kan resultere i at man tilegner beviset mer verdi enn det som er reelt. I denne situasjonen kunne det ført til at man knyttet en person til et sted, uten at personen hadde vært der. Dette understreker hvor avgjørende erfaring og kunnskap om basestasjoner er, for å ta en riktig vurdering i slike saker.

Den dominerende erfaringsdiskursen informantene belyser i henhold til bevistyper, indikerer at kunnskap om bevistyper enten ikke inkluderes i deres profesjonsutdanning, eller at det kun er i liten grad. I tillegg virker det som at det som læres, ikke alltid er kompatibelt med praksisen som møter dem i arbeidshverdagen. Ifølge Bruusgaard mfl. (2013:26) kan dette stemme, fordi Politihøgskolen har vanskeligheter med å gi et altomfattende politifaglig tilbud, da det beskrives at: «*Utfordringen for bachelorutdanningen er at den må inkludere mange emner, men i liten grad har tid/anledning til å gå i dybden og/eller drive praktisk ferdighetstrening*» (Bruusgaard mfl., 2013:26). En begrunnelse kan ligge i at utdanningen dras i to ulike retninger, med målet om å utdanne vitenskapsbevisste generalister.

Som tidligere nevnt, er bruk av profesjonelt skjønn sentralt i arbeidshverdagen. Dette krever imidlertid at man har «god nok» kunnskap til å ta hensiktsmessige avgjørelser, men som Molander og Terum (2008:13) beskriver, har det blitt reist spørsmål om kvalitet og innhold i profesjonsutdanningen er tilfredsstillende. Utdanningens teoretiske og institusjonaliserte kunnskap, kan skille seg fra selve yrkesutøvelsen. Den er derfor ikke så verdifull som mange hevder, da den er mer symbolsk enn kvalifiserende (Molander & Terum, 2008:15). Det kan dermed diskuteres om utdanningen kvalifiserer etterforskere til å ta gode beslutninger i praksis, eller om kunnskapen er for teoretisk og på siden av det virkelige etterforskningsarbeidet. Akkurat dette dilemmaet belyses av Julie, da hun viser til at mangel på ressurser vanskeliggjør en utførelse av den teoretiske kunnskapen i hverdagen: «Gjør alt perfekt når du lærer det på skolen, men hva annet kan man lære da, enn hva som er perfekt, også får virkeligheten på en måte bestemme hva man ender opp med». Dette indikerer at selv med den beste forskningsbaserte utdannelsen, så står den ikke i stil til hvordan beslutninger må tas i den virkelige etterforskningspraksisen. Dette resulterer i et behov for skjønn og erfaring, for å kunne ta de mest hensiktsmessige valgene, og forstå hva som behøves av bevis, hva beviset sier, og

dens styrke og svakheter. Stelfox (2011:638) understreker i denne sammenheng: «*The basics of these practical skills can be taught, but competence in their use can only really be developed by using them in operational settings*». Dette viser hvordan praksis er sentralt for å heve kompetanse og forståelse av det man har lært.

En utdanning som gir et begrenset kunnskapsgrunnlag, kan sådan være årsak til hvorfor etterforskerne opplever at de må lære om bevisenes innhold og betydning i saker gjennom erfaring. Det må samtidig bemerkes at etterforskning består av mange forskjellige fagfelt, som gjør at det blir naturlig at kompetanse spisses innenfor hvert avsnitt, der bevisene er typiske for den gitte kriminalitetstypen. Begrunnet i slike oppfatninger, virker det rimelig å hevde at det er behov for tilpasning og erfaringsbaserte valg. Dette er nødvendig fordi de ulike etterforskningsavsnittene har forskjellige kontekstuelle forutsetninger, som eksempelvis ressurser, kriminalitetstyper og kulturer. Avsnittets kultur kan anses å tilrettelegge for en erfaringsbasert kunnskapsutvikling og arbeidsstrategi, ettersom politiets yrkeskultur ofte tilfører praktisk kunnskap og forståelse, samt referanserammer for arbeidsutførelse (Bacon, 2014:104). Forskning på ordenspolitiet og patruljering har dokumentert at man etter endt utdanning, sosialiseres inn i en yrkeskultur som er kritisk til det man lærte under utdanningen (Fekjær, Petersson & Thomassen, 2014). Som Fekjær, Petersson og Thomassen (2014:756) fremhever i sin studie, vil man til tross for lange og akademiske utdanningsprogrammer i politiet, bli mer positiv til å følge uformelle retninger – etter hvert som man får mer erfaring, og blir påvirket av arbeidsplassens yrkeskultur. Her kommer etterforskeren som håndverker til syne, ettersom ferdighetene som er nødvendige i jobben, ikke kan læres gjennom studier (Fekjær, Petersson & Thomassen, 2014:756).

Politiets kultur påvirker også prestasjon og kunnskapsdeling i etterforskningen, hvor overføringen av kunnskap er sentralt for kvaliteten på prestasjonen (Glomseth, Gottschalk & Solli-Sæther, 2007:100). Informantenes perspektiver illustrerer at en erfaringsbasert kunnskapsoverføring er nødvendig, fordi det gir en forståelsesramme for hvordan man vurderer bevis og dets verdi i saken. En praksis som baseres på erfaring, kan slik sikre både kvalitet og effektivitet.

Yrkes- og læringskultur: lærer etterforskere fremdeles mens de går?

I intervjudataene gis det uttrykk for at erfaring og skjønn, i større grad enn utdanningsrelaterte vitenskapelige ferdigheter, legger grunnlag for å kunne utøve etterforskningsoppgavene på

avsnittet. Lai (1999:187) stiller derimot spørsmålet: «*lærer vi egentlig av erfaring?*» Dette igangsetter en tanke rundt informantenes læringskultur, og om den vil samsvare med god etterforskningspraksis. Både verdier og oppfatninger som preger en organisasjon vil ha betydelig påvirkning på læringsutbyttet og den kunnskapen som distribueres (Fivelsdal, Bakka & Nordhaug, 2004:340). Etterforskernes verdier og normer på avsnittet, kan dermed anses å være sentrale for den læringen som finner sted.

Læring i organisasjoner er mangefasettert, og inneholder både sosiale, kulturelle og kognitive aktiviteter. Denne formen for lærende organisasjoner, innebærer at faglig kunnskap både oppnås individuelt og gjennom deltakelse i sosiale grupper (Politidirektoratet, 2015:19). Julie viste til et eksempel på hvordan læring foregår på hennes arbeidsplass:

«Når du hvert år skal lære opp nye i hvordan du skal gjøre en videorapport, så synes jeg det er helt utrolig at det ikke er en mal, mappestruktur hvor det er en standardisert videorapport og at det ikke er større enighet (...). Det handler om kvalitet på den videorapporten.» (Julie/p)

Dette er et uttrykk for ferdighetskunnskap, ved at man lærer hvordan man skal lage en videorapport gjennom arbeidspraksisen. Julie uttrykte frustrasjon over at kunnskapsoverføringen måtte foregå på denne måten, ettersom det tok mye tid og ressurser i opplæringsøyemed. Hun problematiserte også at videorapporter gjennomføres på ulike måter, og at dette måtte endres for å unngå sprikende praksiser. I tillegg fortalte Julie at praksisen var sånn at man: «lærer mens man går», og at dette var resultat av både tids- og sakspress. Hun mente at det kom av at bevisstypene de arbeidet med til daglig: «er av ulik karakter», og at: «erfaringsbasert kunnskap om beviset er sentralt for å kunne vurdere det». Aleksander uttalte i likhet med Julie, at:

«(...) (bevisvurdering) bygger jo veldig mye på erfaringslære, altså hva har man gjort før, hva har man kommet til mål med i retten. Og mange av de som jobber her har jobbet her lenge, og har en klar oppfatning av hvilke typer bevis og undersøkelser vi trenger å få gjort for å belyse det.» (Aleksander/p)

Ut fra de disse dataene, har vi sett at en «lærer mens man går»-praksis fortsatt er fremtredende blant våre informanter, der erfaring er viktig i forståelsen av et bevis, hva man burde gjøre med det, og hvilke parter som er sentrale i saken. Dette kan anses å stå i kontrast til dagens retningslinjer, og målet om en kunnskapsbasert og profesjonalisert praksis. Bruk av erfaring er derimot ikke noe nytt i det større etterforskningsbildet. Hald (2012) fant i sin studie av danske etterforskere, at læringskulturen var konsentrert rundt erfaringsbygging, samt tilegnelse av

kunnskap gjennom deltakelse i etterforskning av større saker. I tillegg sto opplæring i jobben under ledelse av erfarne etterforskere sterkt. Innes (2003) sine funn samstemmer med dette, da de viste at britiske drapsetterforskere driver kunnskapsdeling gjennom å fortelle historier basert på egne og andres erfaringer. Disse funnene viser at erfaringskunnskap er essensielt i etterforskeres hverdag, og har likhetstrekk med våre informaners oppfatninger. Dette kan imidlertid tyde på at den ønskede profesjonaliserte kulturen og det vitenskapelige idealet, som de gjeldende retningslinjene setter rammer og skal tilrettelegge for, ikke oppnås i dagens praksis.

Profesjonalisering og erfaringsbasert læring trenger derimot ikke å være gjensidig utelukkende, men de kan virke forsterkende og i samspill. Det blir naivt å foreslå at erfaringsbaserte vurderinger skal elimineres helt – da de er fordelaktige i henhold til effektivitet og konkret forståelse av arbeidet og kontekstuelle faktorer (Fahsing, 2013:14; Olsvik, 2013:50). Beskrivelsen i PHS dokument 28 kan belyse dette: «Forskning og erfaring viser at mange barn underrapporterer i sine forklaringer, og særlig gjelder dette i overgrepssaker». Her knyttes forskning og erfaring sammen, der begge har tilført økt kunnskap om typiske faktorer i overgrepssaker. Akademisk kunnskap bør dermed benyttes sammen med yrkeserfaring, for å få verdi i praksis. Det understøttes av Bruusgaard mfl. (2013:32) i henhold til avhørskvalitet: *«Utdanning alene er ikke tilstrekkelig for å oppnå ønsket effekt – læringen må foregå kontinuerlig i fagmiljøene der læringen er tenkt å virke»*. Utdanning og studier vil ikke ha betydelig utslag på avhørskompetansen om det ikke praktiseres i det daglige. Den kunnskapen som tilegnes er ofte situasjons- og kontekstavhengig, og får dets synlige utløp om de som benytter seg av den bruker dømmekraft og erfaring – dermed er kunnskapens anvendelighet personavhengig (Johannessen, 2013:145). Implisitt illustrerer dette at alle mennesker kan lære kunnskapsbaserte metoder, men at det bare er med erfaring og vurderingsevne at kunnskapen vil kunne brukes i konkrete situasjoner. Dette samsvarer med informantenes uttalelser om at erfaring kreves for å forstå hva beviset sier, og for å iverksette handling. Slik kan den teoretiske og vitenskapelige kunnskapen bare muliggjøres i etterforskningshverdagen gjennom erfaring med spesifikke situasjoner. Etterforskernes bruk av erfaring kan dermed være svært fordelaktig, for å kunne utøve vitenskapelige og metodiske etterforskningsskritt – enten i avhør eller bevisvurdering. Bjerknæs og Williksen (2003:387) illustrerer dette, ved å beskrive at utviklingen av faglig avhørskompetanse vil pågå så lenge man jobber med etterforskning og avhør, ettersom kunnskap, motivasjon, innstilling og praktisering er momenter som blir avgjørende for god praksis og rettsikkerhet.

At erfaring fremdeles står sterk i informantenes utøvelse av etterforskning og bevisvurdering, kan forklares med at politiets yrkeskultur kan respondere med motstand på nye kunnskapsregimer – som kan føre til et sprik mellom praksisfeltet og fastsatte føringer (Bjørkelo & Gundhus, 2015:7). Ofte kan også motvilje og kollektiv forståelse senke endringsprosesser, der forandringer i politiorganisasjonen er utfordrende å gjennomføre, grunnet sterke organisatoriske handlingsmønstre som vanskeliggjør atferdsendring (Johannessen, 2013:32). Eksempelvis kan erfaring, kreativitet og skjønn, anses å være tradisjonelle handlingsmønstre i politiet, og påvirke implementeringen av profesjonalisering, vitenskapelige metoder og standardisering. De profesjonaliserte endringsprosessene kan dermed fortsatt anses å være i utvikling, og de kan trenge tid til å virke, på grunn av politiets erfaringsbaserte yrkeskultur. Imidlertid kreves det en velfungerende ledelse, da det er avgjørende for å kunne utvikle ønsket kultur og arbeidsmetoder, samt at det er en forutsetning for at politietaten styres i riktig retning (Politidirektoratet, 2017c:7).

Funnene i dette kapitlet, viser at erfaring spiller en vesentlig rolle i informantenes bevis-og etterforskningspraksis. Erfaring er viktig når det kommer til å forstå hva et bevis kan si om et hendelsesforløp, samt hvordan det skal tolkes og brukes videre i saken. Informantene uttrykte også at man med erfaring, lettere kan vite hvem som er sentrale i en sak. Dette illustrerer hvordan erfaringskunnskap er betydningsfullt for å identifisere relevante informasjonskilder, i målet om å få alle bitene på plass i det multidimensjonale puslespillet. I avhandlingen ser vi også at informantene preges av ulike perspektiver på områder som avhørsmetodikk, skjønn, kreativitet, objektivitet og erfaring. Det de vektlegger innenfor disse, viser også at det er ulike aspekter som anses å være essensielle i deres etterforskningshverdag, både praktisk og etisk. Dette indikerer at etterforskerne kan trekke på forskjellige kunnskapssyn, i varierende grad, noe som ifølge Hiim og Hippe (2001:86) er fordelaktig og en naturlig del av kunnskapsutvikling. De definerer yrkeskunnskap som all profesjonell kunnskap man benytter seg av i utøvelsen av yrket. Vi skal se videre på ulike former for kunnskap, og undersøke hvilke kunnskapssyn informantene besitter ut fra deres perspektiver om de ovennevnte områdene.

Vekslende kunnskapssyn: viten, taus eller praktisk?

Politiets kunnskap stammer hovedsakelig fra erfaring og fornuft (Olsvik, 2013:44). Den kunnskapen som kommer fra erfaring, opparbeides fra observasjoner og er ansett som en «nedenfra-og-opp»-kunnskap, mens fornuften er etablert i rasjonalitet, logikk og teorier, og

kommer «ovenfra». Disse kan sees i tråd med de tre ulike kunnskapssynene: påstandskunnskap, ferdighetskunnskap og praktisk klokskap. Gjennom kunnskapssynene kan man undersøke hvordan organisasjoner skaper, utvikler og deler kunnskap (Gotvassli, 2018:23). «Påstandskunnskap» er et rasjonelt perspektiv, som viser til empirisk og vitenskapelig kunnskap mennesker besitter. Kunnskapen kan identifiseres og utvikles gjennom metoder, analyse, og kurs- og opplæringsplattformer som eksempelvis OÅO, eller videreutdanning. «Ferdighetskunnskap» er et sosiokulturelt perspektiv, bestående av en taus kunnskap, der kunnskapsutviklingen foregår gjennom praktiske ferdigheter og erfaringslæring. Det siste kunnskapssynet, «praktisk klokskap», omhandler skjønn, intuisjon, og følelser, samt verdsetter refleksjon over handlinger som bidrag til kunnskapsutvikling (Gotvassli, 2018:23).

Informantene veksler på disse tilnærmingene tilknyttet ulike områder i etterforskningsprosessen, noe som er naturlig da yrkeskunnskapen er helhetlig og består av alle de tre kunnskapsformene (Hiim & Hippe, 2001:86). Disse dimensjonene er i en kontinuerlig utvikling gjennom det man erfarer, leser, utøver og lærer (Hiim & Hippe, 2001:86). I vår undersøkelse var det likevel noen kunnskapssyn som dominerte. For eksempel kan Therese, Daniel, Synne, Aleksander og Henrik, knyttes til påstandskunnskap, da de vektla rutiner, samt teoretisk og metodisk kunnskap i etterforskningen og bevisvurderingen – herunder bevisets objektive form, uten rom for tolkning. Dette var gjennomsyret av det de har lært på skolen, om hvordan praksisen *skal* utføres etter lærebøkene, eksempelvis gjennom kontrollsjekk, hypotesetesting og etterprøvbarhet. Det som derimot har vært kritikken av dette positivistiske kunnskapsbegrepet, er at generelle teorier og begreper ikke passer inn i den komplekse virkeligheten (Hiim & Hippe, 2001:39). Dette kan dermed sees i forlengelse av de som anså kreativitet og bruk av skjønn som vesentlig, herunder Anna, Daniel og Synne, samt Nikolai og Thomas presisering av sakenes kompleksitet og krav til individuell tilpasning. Deres oppfatning uttrykker at teoretiske og vitenskapelig standarder og rutiner, ikke alltid er direkte overførbare i praksis.

De informantene som anså skjønnsmessige vurderinger som en nødvendighet og benyttet seg av dette i stor grad, kan knyttes opp til praktisk klokskap. Dette gjaldt Thomas, Synne og Julie, og kom til uttrykk gjennom at de mente at skjønnsmessige vurderinger var uunngåelige i etterforskningsprosessen. Julie og Charlotte spesifiserte at de bruker skjønn, ut fra straffehistorikk, mens Nikolai refererte til magefølelsen og erfaring som verktøy for å øke forståelsen. Intuisjon, magefølelse og følelser er sentralt i den forbindelse. Innenfor

kunnskapssynet, praktisk klokskap, blir det lagt mindre vekt på det absolutte og generelle, og mer vekt på det konkrete og situasjonsavhengige (Hiim & Hippe, 2001:39), og det sees gjeldende for disse informantene.

Som vist til i dette kapittelet, var informantene opptatt av at man lærer ferdigheter og tilegner seg kunnskap gjennom praksis og erfaring. Disse fokuserte dermed mer på ferdighetskunnskap. Det ble tidligere nevnt at Therese og Anna uttrykte en form for taus kunnskap i relasjon til bevispresentasjon, noe som også kan indikere at ferdigheter har blitt internalisert og utviklet gjennom erfaringen med etterforskningsyrket. Fahsing (2013:124) påpeker at denne kunnskapen likevel må virke sammen med personlige egenskaper, for å bli verdifull og nyttig. Det er ikke en deterministisk tilnærming, der erfaring alene vil påvirke handlingsmønstrene i etterforskningen, men personlighetsfaktorer må også tas i betraktning i det endelige handlingsvalget.

Begreper og teorier kan læres gjennom erfaring med ulike fenomener, og erfaring må ikke ha en «taus dimensjon» (Hiim & Hippe, 2001:77). Likevel finner man både taus og ikke-taus kunnskap i ferdighetsutøvelsen, da den består av internalisert kunnskap gjennom erfaring, og teoretisk påstandskunnskap som kan artikuleres (Hiim & Hippe, 2001:86). Hvor godt taus kunnskap spiller sammen med teoretisk- eller empirisk-basert kunnskap er avhengig av type ferdighet og viten, samt hvor enkelt det er å beskrive metodene og prosessene. Intervjuene synliggjorde et mønster som viser til at både taus- og ikke taus kunnskap, er tilstedeværende i etterforskerens hverdag. Dette kom til uttrykk da noen av informantene hadde vanskeligheter med å formidle enkelte deler av egen praksis, mens andre refererte til teoretiske og metodiske rutiner. Disse formene for kunnskap kan dermed anses som viktig, for å forstå hvordan informantene utfører sine arbeidsoppgaver.

Etterforskerrollen – håndverk, kunst og vitenskap

Etterforskning har som tidligere nevnt, blitt ansett som en kunst- og håndverker-orientert praksis, utført av generalister, og endret seg til å i større grad anses som en vitenskapelig profesjon, gjennomført av spesialister (Stelfox, 2011:629). Vår empiri viser imidlertid at erfaring fremdeles er sentralt i etterforskningskulturen. Kolflaath (2019a:436) viser til at:

«En implikasjon av å betrakte etterforskningsfaget som en vitenskapsdisiplin er nettopp at etterforskerrollen er noe man kan utdanne seg til. Dette står i kontrast til oppfatninger om at etterforskning bare kan gjøres gjennom lang

erfaring (håndverkeren), eller at etterforskere må ha spesielle evner (kunstneren).»

Vi skal derimot etablere en mest mulig komplett forståelse av informantenes etterforsknings- og bevisvurderingspraksis, ved å kombinere alle perspektivene – kunsten, håndverket, og vitenskapen. Dette er i tråd med Hald og Rønns (2013:23) forståelse av etterforskningsarbeid, ved at man trenger trekk fra alle tre – til tross for at det er fordeler og ulemper med alle. Håndverkforståelsen er nyttig på grunn av ferdigheter rundt teknisk og praktisk kunnskap, mens kunstens kreativitet er nødvendig når man skal finne mulige spor og bevis. Vitenskapsperspektivet bidrar til pålitelige metoder og kunnskapsbaserte etterforskningsegenskaper (Hald & Rønn, 2013:23).

Gjennom denne analysen har det blitt klart at informantene preges av en eller flere av disse perspektivene. Eksempelvis kan de som vektla at skjønn og erfaring ville hjelpe å forstå hvilken informasjon som er relevant å samle inn, samt hvilke bevis som er essensielle, sees i lys av håndverkeren, mens de som understreket magefølelse som rettesnor for etterforskningskritt, identifiserer seg med etterforskerens kunst. Til slutt kan informantene som presiserte at valg tas ut fra metodiske rutiner og retningslinjer, som eksempelvis kryss-sjekk eller KREATIV, anses å være forankret i det vitenskapelige idealet. Vi ser at informantene trekker veksler på ulike perspektiver og tilnærminger til godt etterforskningsarbeid, og det kan eksemplifiseres ved Julies utsagn om vurdering av en overvåkningsvideo:

«(...) jeg diskuterte det med mange andre kollegaer, for jeg var der at "Herregud de ligner jo skikkelig", men ja, til slutt så ble vi enige om at det ikke var han. Så du må jo bare bruke sunn fornuft og det vi har lært på skolen.»
(Julie/p)

Sunn fornuft og kunnskapsbasert metode forenes for å vurdere bevis. I forbindelse med kombinasjonen av alle tre, introduserer Hald og Rønn (2013:24) «den reflekseive etterforskeren». Figuren inkluderer tolkningsegenskaper, både på grunnlag av den bakgrunnskunnskapen og erfaringene etterforskeren besitter, og de fysiske sporene som foreligger i den aktuelle saken (Hald & Rønn, 2013:24-26). På bakgrunn av at den reflekseive etterforskeren trekker veksler på elementer fra de ulike idealtypene, kan den anses å være beskrivende for våre informanter. Det er fordi de besitter flere av disse ferdighetene. De er utdannede, oppdaterte på forskning, reflekterte, og bruker sin egen, og andres erfaringer aktivt som hjelpemiddel til å ta gode beslutninger i etterforskningsarbeidet. Eksempelvis ble deres

refleksjon rundt egen praksis, tydelig gjennom drøfting av ulike spørsmål angående standardisering, objektivitet, og skjønnsbruk. Idealtypenes egenskaper og ferdigheter kan dermed i realiteten virke sammen og utfylle hverandre, til en tilfredsstillende praksis – med en blanding av erfaringsbaserte og vitenskapelige metoder.

I tillegg er det sentralt å huske på at verden ikke består av idealtyper, men av gråsoner – og at dette også påvirker etterforskningspraksisen, som et sammensatt sosialt fenomen. Med dette som utgangspunkt, kan det tyde på at etterforskerne vi har intervjuet er håndverkere, med en litt større teoretisk ryggsekk enn tidligere, og med et knippe sjekklister i baklomma.

6. Avslutning

Profesjonalisering av politiets etterforskningsenhet blir sett på som sentralt for å imøtekomme utfordringene norsk politi står overfor, i et større og mer komplekst samfunnsbilde. Dette krever et politi med et bredere spenn av ferdigheter, spesialisering, kunnskap og kompetanse (Stelfox, 2011:633). I et forsøk på å oppnå dette, har reformer og profesjonalisering blitt igangsatt, gjennom fokus på mer utdanning, kompetanse, kunnskapsbasert arbeid og effektivitet (Fahsing, 2013:118; Rachlew & Fahsing, 2015:230; Gundhus, 2017:260). Målet med denne innsatsen har vært å oppnå krav til kvalitetssikker praksis, samt være forberedt på å håndtere utviklingen av nye kriminalitetsformer.

Basert på oppgavens empiri og teori, kan informantenes bevisvurdering og etterforskningspraksis forstås som et *multidimensjonalt puslespill*. De empiriske funnene illustrerer at bevisvurdering er et komplekst og mangefasettert fenomen, som pågår gjennomgående fra start til slutt i etterforskningsprosessen – «det blir en ubevisst kontinuerlig vurdering hele jævla tiden». Individuelle, organisatoriske og kulturelle faktorer påvirker praksis og hva som anses som mest hensiktsmessig i den enkelte etterforskning, i henhold til både avhør- og etterforskningsmetoder. Vi har gjennom denne avhandlingen redegjort for hvordan etterforskere ved enhet sentrum og spesialavsnitt i Oslo politidistrikt, vurderer bevis gjennom etterforskningsprosessen. Dette er blitt gjort i lys av organisasjonsteori, yrkeskultur og profesjonalisering, som teoretiske perspektiver – hvor ulike dimensjoner ved disse, har bidratt til å belyse informantenes forståelser av egen praksis. For å etablere oversikt over hvordan etterforskere løser sine oppgaver i henhold til bevisvurdering og andre etterforskningsskritt, skal vi oppsummere oppgavens funn kapittelvis, og komme med noen konkluderende bemerkninger rundt disse.

Etterforskere skal følge retningslinjer, metoder og standarder for god praksis i etterforskningsarbeidet og bevisvurderingen. I kapittel 5.2, «Etterforskningspraksis», ble det presentert at informantene i stor grad følger lærebøkene og etablerte retningslinjer, både i form av rettslige og formelle krav. Dette innebærer å kartlegge og samle inn relevante bevis før et avhør, samt planlegge avhørets formål, og hva man ønsker å finne ut av. Et hovedfunn er at det er ulikheter blant informantene i deres taktikk for bevispresentasjon i avhør. Det var en felles forståelse for at de skulle vente med fremleggelsen av bevis mot slutten, men det var også noen som beskrev en mer dynamisk og fleksibel tilnærming – på grunn av informasjonen som

kommer frem underveis i avhøret. Det var imidlertid en felles oppfatning av hvordan avhørsfasene og metodene skal gjennomføres, med bruk av KREATIV, «trakten», fri forklaring og ved å lukke temaer, sondere og konfrontere. Dette antyder at etterforskerne i denne studien jobber i tråd med organisatoriske profesjonaliserte idealer, i utførelse av sitt arbeid. I dette kapittelet fant vi også at det var ulike praksiser som ble benyttet, ut fra den involvertes status som mistenkt/siktet, fornærmet eller vitne. Funnene viser her at bevisvurderingen er den samme uavhengig av status, men at det anvendes forskjellige etterforskningspraksiser og avhørsmetoder. Hovedsakelig omfattet dette at etterforskeren ønsker mer konkret informasjon fra mistenkte, mens det foregikk et mer åpent informasjonssøk med vitner og fornærmede. Det var også enighet rundt at vitner ikke skal gjøres kjent med bevisene, og at det er en mer taktisk bevispresentasjon i avhør med mistenkte.

Det er også identifisert forskjeller i henhold til samarbeidet mellom etterforskerne og påtalemyndigheten. Her er det vekslende praksiser på omfanget av samarbeid og i hvor stor grad påtale er involvert. Det var noen som hadde fortløpende samarbeid med påtalejuristen i vurderingen av informasjonen som foreligger etter avhør, mens andre vurderte det på egenhånd, og kom med forslag til saksavgjørelse. Med dette ble det et spørsmål om hva som er mest hensiktsmessig. Et for tett samarbeid kan føre til at påtale sin vurdering blir påvirket, samtidig som at et ferdig utarbeidet forslag til saksavgjørelse ubevisst kan ha innvirkning på påtalejuristens oppfatning. Ved sistnevnte, har ikke juristen nødvendigvis god oversikt over arbeidet og vurderingene som er gjort av etterforskeren. Vi fant også at det eksisterer ulike profesjonalitetsoppfatninger rundt hva som er et godt bevis og ikke, og at påtalemyndigheten og retten kan vektlegge noe annet enn etterforskerne – med tanke på hva som kan bevise en kriminell hendelse. Det er imidlertid ikke funnet forskjeller mellom politistasjon og spesialavsnitt verken i praksisen eller samarbeidet mellom etterforskere og påtalejurister. Dette gjelder også i hvor stor grad juristen involveres.

I kapittel 5.3, «Metoder for vurdering av bevis», ble det konstatert at etterforskerne benytter seg av flere metoder for å vurdere om et bevis er pålitelig. I sin helhet var det mange av metodene som var gjentakende, men det var også noen som var saksspesifikke, for eksempel i tilfeller hvor det mangler konkrete bevis. Metodikken omhandlet i stor grad kryss- og kontrollsjekk av informasjon, samt hypotesetesting. Her avsløres uoverensstemmelser ved at det tas i bruk flere informasjonstyper og at disse sjekkes opp mot forklaringer. I tillegg er det faktorer ved bevisets egenskaper, eksempelvis menneskelige forklaringer eller digitale bevis,

som vil legge føringer for hvordan beviset skal vurderes. Forklaringer var ifølge informantenes oppfatninger mindre objektive enn tekniske og digitale bevis, på bakgrunn av at «mennesker lyver» – men det gjaldt også eksterne ubevisste faktorer som påvirker hukommelsen, som eksempelvis rus. Om bevis ikke foreligger, kunne man belage seg på en vurdering av troverdighet. Her ble det vist til at mennesker som uoppfordret kommer med informasjon i avhør, anses å være mer troverdige. Dette er derimot en praksis som er inadekvat, på bakgrunn av at det blir en subjektiv vurdering av person og ikke informasjon.

Å vurdere bevisverdi er også tett knyttet opp mot pålitelighet, og etterforskerne presenterte flere faktorer som kan påvirke verdien til bevisene. Dette angår blant annet bevisets opphav, dets egenskaper, om det kan kontrolleres, og hvilken relasjon beviset har til saken – spesielt om bevisets form er menneskers forklaringer, ettersom det i slike tilfeller er sentralt å kartlegge hvilken tilknytning personen har til andre involverte. Det er en felles oppfatning om at digitale og tekniske bevis er mer objektive og enklere å vurdere. Imidlertid viser våre funn en begrensning i bevissthet rundt hvordan deres egen påvirkning på og behandling av bevisene kan virke inn på dets verdi. Beslutninger og vurderinger som tas under hele etterforskningen, kan potensielt påvirke beviset og informasjonen man har samlet inn, men dette perspektivet kom ikke tydelig frem blant informantene. Organisasjonsstrukturen kan være årsak til det, der eksempelvis tidspress og ressursmangel kan medføre en unøyaktighet i arbeidet og bevisvurderingen. Det som likevel ble fremhevet var betydningen av å følge metoder og rutiner for å heve bevisets verdi og sjekke dets pålitelighet.

For å kunne ivareta rettssikkerhet, samt gjennomføre en effektiv og kvalitetssikker etterforskning, er også bruk av etterforskningsplan hensiktsmessig. Som vist til i kapittel 5.4, «Etterforskningsplan», er det variasjoner i bruk av etterforskningsplan. Det var informantene på spesialavsnittene som i hovedsak benyttet seg av etterforskningsplan, mens enhet sentrum i mindre grad gjorde det. Dette viser at det er ulike praksiser, men det kan ha sin forklaring i at etterforskningsplan ikke er et krav i mindre alvorlige saker. Enhet sentrum anvendte imidlertid mer uformelle logger og planer for arbeidet sitt. Informantene viste til at etterforskningsplanen bidrar til struktur, oversikt og effektivitet i arbeidet, samt at hypoteser og gjøremål utgjør en stor del av dets innhold. Dette kan på noen måter tilrettelegge for en mer kvalitetsmessig og effektiv bevisvurdering, fordi man har en mer konkret oversikt over hvilke bevis man har, hva bevisene kan si noe om, og hva man fortsatt trenger å hente inn. På denne måten fungerer den som et redskap i vurderingsprosessen. Når det kommer til andre områder innen etterforskning

og bevisvurdering, ble det fremhevet i kapittel 5.2 at det er en generell oppfatning om at spesialavsnittene har en mer taktisk bevisfremlegging og strategi i avhør. Det ble også uttrykt at spesialavsnittene har flere ressurser, mer tid per sak og i større grad mulighet til å samarbeide. Dette kan anses som fordelaktig når etterforskeren vurderer bevis og tar beslutninger. Bevisvurderingspraksisen ble derimot fremstilt som lik mellom enhet sentrum og spesialavsnittene, begrunnet i at de følger de samme metodene, prinsippene og retningslinjene.

I kapittel 5.5, «Skjønnsutøvelse», fremkommer det av våre funn at skjønsmessige vurderinger er nødvendige for å gjennomføre arbeidsoppgavene. Informantene har ulike oppfatninger av når skjønn anvendes i etterforskningsprosessen, og mer spesifikt hvordan det *skal* brukes. Skjønnsutøvelsen er gradert ut fra hvilke stadier man befinner seg på i etterforskningen, og det anses som et av oppgavens hovedfunn og sentrale bidrag – ettersom mye av den eksisterende forskningen berører ordenspolitiets, men ikke etterforskeres, bruk av skjønn. Avhandlingen viser at skjønsmessige vurderinger mer konkret anvendes i identifiseringen av aktuelle bevis, og i tråd med hva etterforskerne trenger å samle inn, samt forslag til saksavgjørelse, eller at de tar en vurdering på bakgrunn av straffehistorikk. Det var imidlertid lite rom for skjønn i selve bevisvurderingen, begrunnet ut fra at de skal følge visse standarder og maler, samt være objektive. Bevisenes faste egenskaper og at det «står på egne ben», var også et av argumentene for at de ikke skal benytte skjønn i bevisvurderingen. Funnene belyser dermed balansegangen og paradokset mellom standardisering og skjønn, og på denne måten har vi også sett at informantenes oppfatning av egen praksis både preges av en yrkes- og erfaringsbasert profesjonalisering, og en standardisert/organisatorisk profesjonalisering.

Organisasjonsteori var spesielt fremtredende i skjønnskapittelet. Det er fordi ulikhetene i når skjønn brukes indikerer at organisasjonens kultur – herunder normer og verdier, og instrumentelle momenter som ressurser, sakstype og krav til oppgaveløsning og måloppnåelse – kan påvirke tidspunktet informantene oppfatter det som hensiktsmessig å benytte skjønn. Organisasjoner kan påvirke beslutningsprosesser, og det kan antas at organisasjonen eller etterforskningsavsnittet former hva som gir mening for etterforskerne, samt deres oppfatninger av hvilke arbeidsoppgaver de skal prioritere. Som vist til i kapittel 5.5, kan organisasjonsstrukturen nødvendiggjøre bruk av skjønn hos etterforskerne, for at de skal evne å gjennomføre sine oppgaver, i tråd med tidsfrister og arbeidsmengde. Hvis avsnittet de arbeider på verdsetter effektivitet, kan prioriteringer av informasjon som hentes inn, og hvor nøyaktig

de er i utførelsen av arbeidsoppgavene, farges av dette. Individuelle erfaringer etterforskere sitter på, kan imidlertid ikke utelukkes som påvirkningsfaktor i bevisvurderingen.

Utsagnene og beskrivelsene til informantene i relasjon til skjønnsutøvelse, har også belyst noen dilemmaer. Dette er begrunnet i at skjønnsutøvelse, med dets subjektive elementer, kan medføre at saker får ulik behandling og prioritet. Videre kan dette resultere i urettferdighet, og utfordrer både likebehandling, kvalitet og rettssikkerhet – i tillegg til at det kan være ineffektivt. Disse ulempene kan minimeres om skjønnen er profesjonelt, og bygd på teoretisk kunnskap og erfaring, samt at beslutninger er etisk begrunnet. Profesjonelt skjønn er likevel ikke immunt mot kognitive forenklingsstrategier. Begrenset rasjonalitet kan utfordre oppfatningen om at man er objektiv i etterforskningspraksisen, samt når man vurderer bevis. Det er også en enighet blant informantene om at kreativitet i etterforskning er essensielt, og dette kommer også til uttrykk gjennom deres oppfatninger rundt hva som behøves for å «løse» en sak. Dette er sentralt for både etterforskerens motivasjon og status, samt sakens fremgang. Ingen saker er like, og det krever individuell tilpasning og kreative metoder å finne hensiktsmessige løsninger og aktuelle bevis i hver enkelt sak. Det må påpekes at kreativiteten må foregå innenfor rettslige rammer.

Etterforskning kan preges av både feilkilder og bias. Dette var informantene godt kjent med. I kapittel 5.6, «Feilkilder og bias», viser funnene at etterforskerne er oppdaterte på fallgruver og hva som kan gjøres for å forhindre dem. Hensynet som i størst mulig grad ble fremhevet var at de må være bevisste på egne fordommer. Bruk av gruppesamarbeid, djevelens advokat, og avhørsrutiner som kan fremprovosere mer objektivitet, herunder KREATIV, ADVOKATE, hypotesebruk og fri forklaring under avhør – skildrer mer spesifikke tiltak. Det er også en oppfatning om at både påtalemyndigheten og rettssystemet som helhet fungerer som et sikkerhetsnett, som vil fange opp eventuelle feil som begås av etterforskerne. Dette kan imidlertid antyde at informantene benytter nøytraliseringsteknikker rundt feil i egen praksis, noe som viser tegn på ansvarsfraskrivelse.

I mange yrker kreves det at man «lærer mens man går», og i lys av våre funn, er etterforskning intet unntak. I kapittel 5.7, «Erfaringsbasert kultur og praksis», presenteres det at informantene benytter erfaring i bevisvurderingen – både relatert til å forstå hva beviset sier, og videre i deres beslutningsstrategier. I tillegg anses erfaring som essensielt for å kartlegge hva de trenger av informasjon i spesifikke saker, hvem det er aktuelt å avhøre, samt når bevisene skal presenteres. Det kan problematiseres at utdanningen ikke gir dem all kunnskapen de trenger, og at erfaring dermed blir en nødvendighet for å opparbeide seg etterforskningskompetanse. Dette kan også

sette spørsmålstegn ved om det profesjonelle skjønnnet er godt nok, ettersom det bygger på teoretisk kunnskap fra utdanning og erfaring. Likevel ble det konkludert med at det kreves en kombinasjon av erfaringsbasert- og vitenskapelig kunnskap for at etterforskningspraksisen skal utføres på best mulig måte.

Politikultur er et velkjent fenomen innen kriminologien. Det eksisterer forskjellige kulturer innenfor politiet, og som vist til i kapittel 5.7, indikerer også våre funn at det eksisterer ulike yrkeskulturer, da forskjellige praksiser anses som viktige. Dette kan eksempelvis være å bruke skjønn versus å følge metodiske rutiner, samt hva som prioriteres eller fremheves, som effektivitet, kvalitet, objektivitet, kreativitet eller skjønnsette rutiner. Alle disse praksisene var vekslende, og dermed ble det avslutningsvis konkludert med at informantene kan sees i lys av alle de teoretiske perspektivene: kunst, håndverk og vitenskap. Disse viste seg å være nyttige på ulike områder i etterforskningsprosessen, ut fra informantens forståelse av egen praksis. Dermed preges etterforskerne av både generalist- og spesialisttrekk, da de verdsetter rutiner, metoder og standarder, samtidig som erfaring, kreativitet og skjønn oppleves som nyttig og nødvendig – for å utøve god og effektiv praksis. Vi vil dermed hevde at de er en god blanding av generalist og spesialist. Dette er også ønsket av Politihøgskolen, som har som mål å utdanne «reflekterte generalister» (Gundhus, 2016:55).

6.1 Videre forskning

«Det er jo mye teknologi, verden utvikler seg, samfunnet utvikler seg, det blir kanskje mer informasjon å spille på for politiet, som er veldig objektiv». (Therese/p)

For å holde takt med kriminalitetsutviklingen, trengs det forskning og kunnskap rundt nye former for kriminalitet og bevistyper. Dette har implikasjoner for hvordan etterforskere vurderer bevis, noe som betyr at bevisvurdering er et aktuelt felt å rette søkelys mot fremover. Informantenes refleksjoner rundt fremtidens bevisvurdering var samstemte, og sentrert mot hvordan samfunnets digitalisering og utvikling vil generere nye kriminalitetsformer, eksempelvis innen datakriminalitet. Dette vil også medføre flere teknologiske bevistyper, som vil kreve oppdatert forskning på, og kunnskap om disse. Tekniske bevis kan på denne måten få større betydning enn tidligere, og forskning relatert til bevistyper som eksempelvis video, lydopptak, fotografi, ansiktsgjenkjenningsteknologi og DNA, vil være hensiktsmessig. Dette forutsetter mer teknisk kunnskap hos etterforskere, og illustrerer behovet for forskning på

tekniske bevis og «hva det kan og ikke kan» fortelle om et hendelsesforløp. Som vist til i avhandlingen, er det også usikkerhetsmomenter tilknyttet digitale bevis, og menneskers vurdering av disse. Det understreker at mer forskning er nødvendig, for å øke bevissthet og kompetanse på dette området. Herunder vil også fallgruver relatert til nye tekniske bevis, være verdt å vie oppmerksomhet.

Antall ord: 69 697

Litteraturliste

Alvesson, M. (2011) Hvordan motivere individer, *Magma: Econas tidsskrift for økonomi og ledelse*, 3(1), s. 33–40. Tilgjengelig fra: <https://www.magma.no/hvordan-motivere-individer> (Hentet: 20. april 2020).

Andenæs, J. (2000) *Norsk straffeprosess*. 3 utg. Oslo: Universitetsforlaget.

Argyris, C. (1993) *Knowledge for Action: A Guide to Overcoming Barriers to Organizational Change*. 1 utg. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Arntsen, E.O. (2016) *Forskning: Drapsetterforskere dårligere jo lenger de har vært i jobben*. Tilgjengelig fra: <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/zn0M9/forskning-drapsetterforskere-daarligere-jo-lenger-de-har-vaert-i-jobben> (Hentet: 16.mai 2020).

Ask, K. (2013) Fejl og faldgruber i efterforskning, i Hald, C. og Rønn, K.V. (red.) *Om at opdage: Metodiske refleksjoner over politiets undersøgelsespraksis*. Frederiksberg: Samfundslitteratur, s. 153-180.

Ask, K. og Alison, L.J. (2010) Investigators' decision making, i Granhag, P.A. (red.) *Forensic psychology in context: Nordic and international perspectives*. London: Willan, s. 35-55.

Ask, K. og Granhag, P.A. (2005) Motivational Sources of Confirmation Bias in Criminal Investigations: The Need for Cognitive Closure, *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 2(1), s. 43-63. doi: 10.1002/jip.19.

Ask, K., og Fahsing, I.A. (2019) Investigative decision making, i Bull, R. og Blandon-Gitlin, I. (red.) *The Routledge International Handbook of Legal and Investigative Psychology*. New York: Routledge, s. 84–101.

Ask, K., Rebelius, A. og Granhag, P.A. (2008) The 'Elasticity' of Criminal Evidence: A Moderator of Investigator Bias, *Applied Cognitive Psychology*, 22(9), s. 1245-1259. <https://doi.org/10.1002/acp.1432>.

Ask, K., Granhag, P.A. og Rebelius, A. (2011) Investigators under influence: How social norms activate goal-directed processing of criminal evidence, *Applied Cognitive Psychology*, 25(4), s. 548–553. doi: 10.1002/acp.1724.

Bacon, M. (2014) Police Culture and the New Policing Context, i Brown, J. (red.) *The Future of Policing*, London: Routledge, s. 103-119.

Berg, O.T. (2019) *Organisasjonsteori. Store norske leksikon*. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/organisasjonsteori> (Hentet: 03. april 2019).

Berger, J. (1972) *Ways of Seeing*. London: Penguin Books.

Bjerknes, O.T. og Williksen, E. (2003) *Politirapport*. 1 utg. Nesbru: Vett & Viten

Bjerknes, O.T. og Fahsing, I.A. (2018) *Etterforskning: Prinsipper, metoder og praksis*. Oslo: Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke.

Bjerknes, O.T. og Johansen, A.K.H. (2009) *Etterforskningsmetoder – en innføring*. Bergen: Fagbokforlaget.

Bjørkelo, B. og Gundhus, H.O.I. (2015) Å forbedre en etat: Om læring gjennom eksisterende systemer i politiorganisasjonen, *Magma: Tidsskrift for økonomi og ledelse*, 2(15), s. 34-46.

Bollingmo, G.C., Wessel, E.O., Eilertsen, D.E. og Magnussen, S. (2008) Credibility of the emotional witness: A study of ratings by police investigators, *Psychology, Crime & Law*, 14(1), s. 29-40. doi: 10.1080/10683160701368412.

Boyatzis, R.E. (1998) *Transforming Qualitative Information: Thematic Analysis and Code Development*. Thousand Oaks: Sage publications.

Braun, V. og Clarke, V. (2012) Thematic analysis, i Cooper, H., Camic, P.M., Long, D.L., Panter, A.T., Rindskopf, D., og Sher, K.J. (red.) *APA handbook of research methods in psychology: Vol. 2. Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological*. Washington: American Psychological Association, s. 57–71.

Brown, M.K. (1988) *Working the Street: Police Discretion and the Dilemmas of Reform*. New York: Russell Sage Foundation.

Bruusgaard, R. mfl. (2013) *Avhørsmetodikk i politiet*. Oslo: Arbeidsgruppen til riksadvokaten.

Bukve, O. (2016) *Forstå, Forklare, Forandre: Om design av samfunnsvitskaplege forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget.

Carrington, P.J. og **Schulenberg, J.L.** (2003) *Police discretion with young offenders*. Canada: Department of Justice.

Casey, E. (2002) Error, uncertainty, and loss in digital evidence, *International Journal of Digital Evidence*, 1(2), s. 1–45.

Chan, J. (1996) Changing Police Culture, *The British Journal of Criminology*, 36(1), s. 109–134. doi: <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.bjc.a014061>.

Christensen, T., Læg Reid, P., Roness, P.G. og **Røvik, K.A.** (2009) *Organisasjonsteori for offentlig sektor: Instrument, kultur, myte*. Oslo: Universitetsforlaget.

Cockcroft, T. (2017) *Police Culture: Histories, Orthodoxies, and New Horizons*. Oxford: Oxford University Press.

Colombo, M., Gervais, R. og **Sprenger, J.** (2017) Introduction: objectivity in science, *Synthese* 194, s. 4641–4642. doi: <https://doi.org/10.1007/s11229-017-1582-x>.

Cornish, D.B. og **Clarke, R.V.** (1985) Modeling Offenders' Decisions: A Framework for Research and Policy, *Crime and Justice*, 6(1), s. 147-185. Tilgjengelig fra: www.jstor.org/stable/1147498, (Hentet: 23. april 2020).

Corsianos, M. (2001) Conceptualizing Justice in Detectives Decision Making, *International Journal of the Sociology of Law*, 29(1), s. 113-125. doi:10.1006/ijsl.2001.0145.

Creswell, J.W. (2013) *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. 3 utg. London: SAGE.

Creswell, J.W. og **Poth, C.N.** (2018) *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. 4 utg. London: SAGE.

Davis, M. (1996) Police, discretion, and professions, i Kleinig, J. (red.) *Handled with Discretion: Ethical Issues in Police Decision-making*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers Inc, s. 13-35.

Diderichen, A. (2013) Erkendelsesteori, politik og profesjonalisering, i Hald, C. og Rønn, K.V. (red.) *Om at opdage: Metodiske refleksjoner over politiets undersøgelsespraksis*, Frederiksberg: Samfundslitteratur, s. 55-92.

Direktoratet for forvaltning og IKT (2019) *Evaluering av nærpolitireformen. Statusrapport 2018*. ISSN 1890-6583. Tilgjengelig fra:

https://www.difi.no/sites/difino/files/evaluering_av_naerpolitireformen._statusrapport_2018._difi-rapport_2019_1.pdf (Hentet: 3. mars 2020).

Ekern, L. (2014) *Hva sier filosofen?* De nasjonale forskningsetiske komiteene. Tilgjengelig fra: <https://www.etikkom.no/Aktuelt/Fagbladet-Forskningsetikk/arkiv/2014/2014-1/Hva-sier-filosofen/> (Hentet: 2. april 2020).

Eriksson-Zetterquist, U., Kalling, T., Styhre, A. og Woll, K. (2014) *Organisasjonsteori*. 1. utg. Oslo: Cappelen Damm AS.

Evetts, J. (2003) The Sociological Analysis of Professionalism: Occupational Change in the Modern World, *International Sociology*, 18(2), s. 395–415. doi: 10.1177/0268580903018002005.

Evetts, J. (2009) New Professionalism and New Public Management: Changes, Continuities and Consequences, *Comparative Sociology*, 8(2), s. 247–266. doi: 10.1163/156913309X421655.

Evetts, J. (2011) A new professionalism? Challenges and opportunities, *Current Sociology*, 59(4), s. 406–422. doi: 10.1177/0011392111402585.

Fahsing, I.A. (2013) TÆNKESTILE: Effektivitet, dyder og krydspres i efterforskninger, i Hald, C. og Rønn, K.V. (red.) *Om at opdage: Metodiske refleksjoner over politiets undersøgelsespraksis*. Frederiksberg: Samfundslitteratur, s. 116- 152.

Fahsing, I.A. (2016) *The Making of an Expert Detective. Thinking and Deciding in Criminal Investigation*. Doktorgradsavhandling. Göteborg: Göteborgs universitet.

Fahsing, I.A. og Ask, K. (2013) Decision Making and Decisional Tipping Points in Homicide Investigations: An Interview Study of British and Norwegian Detectives, *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 10(2), s. 155–165. doi: 10.1002/jip.1384.

Fahsing, I.A. og Ask, K. (2017) In Search of Indicators of Detective Aptitude: Police Recruits' Logical Reasoning and Ability to Generate Investigative Hypotheses, *Journal of Police and Criminal Psychology*, 33(1), s. 21–34. doi 10.1007/s11896-017-9231-3.

- Fahsing, I.A.** og Rachlew, A. (2009) Investigative interviewing – The Nordic region, i Williamson, T., Milne, B. og Savage, S.P. (red.) *International developments in Investigative Interviewing*. Willan Publishing: London.
- Farkas, M.A.** og Manning, P.K. (1997) The Occupational Culture of Corrections and Police Officers, *Journal of Crime and Justice*, 20(2), s. 51-68. doi: 10.1080/0735648X.1997.9721581.
- Fekjær, S.**, Petersson, O. og Thomassen, G. (2014) From legalist to Dirty Harry: Police recruits' attitudes towards non-legalistic police practice, *European Journal of Criminology*, 11(6), s. 745–759. doi: 10.1177/1477370814525935.
- Fekjær, S.** og Skilbrei, M. (2016) Profesjonsutøvelse i praksis, *Sosiologi i dag*, 46(1), s. 3-8. Tilgjengelig fra: <http://ojs.novus.no/index.php/SID/article/view/1247/1235> (Hentet: 7. april 2020).
- Finstad, L.** (2000) *Politiblikket*. Oslo: Pax Forlag.
- Finstad, L.** (2018) *Hva er politi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fivelsdal, E.**, Bakka, J.F. og Nordhaug, O. (2004) *Organisasjon og ledelse: struktur, prosesser, læring og kultur*. 4. utg. Oslo: Cappelen Akademisk.
- Fosshagen, K.** (2013) *Emisk perspektiv*. Tilgjengelig fra: https://snl.no/emisk_perspektiv (Hentet: 12. desember 2019).
- Fotaki, M.** og Hyde, P. (2014) Organizational blind spots: Splitting, blame and idealization in the National Health Service, *Human relations*, 68(3), s. 1-22. doi: 10.1177/0018726714530012 hum.sagepub.com.
- Fournier, V.** (1999) The Appeal to Professionalism as a Disciplinary Mechanism, *The Sociological Review*, 47(2), s. 280–307. doi: 10.1111/1467-954X.00173.
- Fyfe, N.R.**, Gundhus, H.O.I., og Rønn, K.V. (2018) Introduction, i Fyfe, N.R. Gundhus, H.O.I. og Rønn, K.V. (red.) *Moral Issues in Intelligence-led Policing*. London: Routledge, s.1-22.

Glomseth, R., Gottschalk, P. og Solli-Sæther, H. (2007) Occupational culture as determinant of knowledge sharing and performance in police investigations, *International Journal of the Sociology of Law*, 35 (1), s. 96–107. doi:10.1016/j.ijsl.2007.03.003.

Goldstein, H. (1963) Police Discretion: The Ideal versus the Real, *Public Administration Review*, 23(3), s. 140-148. Tilgjengelig fra: <https://www.jstor.org/stable/973838> (Hentet: 16 april 2020).

Gottvasli, K. (2018) *Ledelse av endrings- og utviklingsprosesser: fra individuell undring til kollektiv handling*. Tilgjengelig fra: <https://slideplayer.no/slide/13983658/> (Hentet: 28. april 2020).

Granér, R. (2004) *Patrullerende polisers yrkeskultur*. Doktoravhandling. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

Granér, R. (2014) Selvstendige sheriffer eller lojale byråkrater. Om patruljerende politiets yrkeskultur, i Larsson, P., Gundhus, H.O.I., og Granér, R. (red.) *Innføring i politivitenskap*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, s. 134-152.

Granér, R. og Kronqvist, O. (2014) Kontroll av og i politiorganisasjonen, i Larsson, P., Gundhus, H.O.I., og Granér, R. (red.) *Innføring i politivitenskap*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, s. 53-77.

Granhag, P.A. og Ask, K. (2008) Psykologiske perspektiv på bevisvurdering, i Christianson, S.Å. og Granhag, P.A. (red.) *Handbok i Råttspyskologi*. Stockholm: Liber, s. 407- 422.

Grimen, H. (2008) Profesjon og profesjonsmoral, i Molander, A. og Terum, L.I. (red.) *Profesjonsstudier*. Oslo: Universitetsforlaget AS, s. 144-160.

Grimen, H. og Molander, A. (2008) Profesjon og skjønn, i Molander, A. og Terum, L.I. (red.) *Profesjonsstudier*. Oslo: Universitetsforlaget AS, s. 179-196.

Grønmo, S. (2004) *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.

Grønning, T.B. (2018) Politijuristene anbefaler å skille politi og påtale, *Juristen*, 19. november. Tilgjengelig fra: <https://juristen.no/nyheter/2018/11/politijuristene-anbefaler-%C3%A5-skille-politi-og-p%C3%A5tale> (Hentet: 1. juli 2020).

Gundhus, H.O.I. (2007) Suksesskriterier for godt politiarbeide, *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvitenskap*, 94(2), 160-176.

Gundhus, H.O.I. (2009) *For sikkerhetens skyld: IKT, yrkeskulturer og kunnskapsarbeid i politiet*. Oslo: Unipub

Gundhus, H.O.I. (2010) Ekspertise eller dialog? Tillit og profesjonalisering av politiet, i Runhovde, S.R. (red.) *Tillit til politiet*. Oslo: PHS forskning, s. 141-163.

Gundhus, H.O.I. (2013) Experience or Knowledge? Perspectives on New Knowledge Regimes and Control of Police Professionalism, *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 7(1), 176-192.

Gundhus, H.O.I. (2016) Å målstyre skjønnsutøvelse: profesjonalisering av politiets utlendingskontroll, *Sosiologi i dag*, 46(1), s. 54-81.

Gundhus, H.O.I. (2017) Discretion as an Obstacle: Police Culture, Change, and Governance in a Norwegian Context, *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 11(3), s. 258–272. doi:10.1093/police/pax012.

Gundhus, H.O.I., Talberg, N., og Wathne, C.T. (2019) Politiskjønnnet under press, i Sunde, I. M., og Sunde, N. (red.) *Det digitale er et hurtigtog!: Vitenskapelige perspektiver på politiarbeid, digitalisering og teknologi*. Oslo: Fagbokforlaget.

Hald, C. (2012) *Web without a weaver. On the becoming of knowledge. A study of criminal investigation in the Danish police*. Boca Raton: Universal Publishers.

Hald, C. og Rønn, K.V. (2013) Inledning: om at opdage, i Hald, C. og Rønn, K.V. (red.) *Om at opdage: Metodiske refleksjoner over politiets undersøgelsespraksis*. Frederiksberg: Samfundslitteratur, s. 7-52.

Halvorsen, K. (2008) *Å forske på samfunnet. En innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. 5 utg. Oslo: Cappelen Damm.

Hamremoen, E. (2015) Politiets åstedsundersøkelse, i Aarli, R., Hedlund, M. og Jebens, S.E. (red.) *Bevis i straffesaker*. Oslo: Gyldendal Akademiske, s. 197-224.

Hiim, H. og Hippe, E. (2001) *Å utdanne profesjonelle yrkesutøvere: Yrkesdidaktikk og yrkeskunnskap*. 1 utg. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Holm-Nilsen, S. mfl. (2020) Her forlater Tom Hagen fengselet – løslates fra varetekt, *NRK*, 8 mai. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/norge/tom-hagen-loslates-fra-varetekt-1.15009730> (Hentet: 17. mai. 2020).

Husby, I., Øverbye, A. og Fahsing, I.A. (2010) *Rapport om Politihøgskolens etter- og videreutdanningstilbud innen etterforskning*. Oslo: Politihøgskolen.

Innes, M. (2003) *Investigating Murder: Detective Work and the Police Response to Criminal Homicide*. Oxford: Oxford University Press.

Jacobsen, D.I. og Thorsvik, J. (2007) *Hvordan organisasjoner fungerer*. 3 utg. Bergen: Fagbokforlaget.

Jakobsson, H.O. (2014) Politiavhøret, i Larsson, P, Gundhus, H.O.I. og Granér, R. (red.) *Innføring i politivitenskap*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Jakobsen, K.K., Stridbeck, U., og Langballe, Å. (2018) Objektivitet i avhør: Avhør av fornærmede i straffesaker i Norge, *Tidsskrift for strafferett*, 18 (2), s. 74-101.

Johannessen, S. (2013) *Politikultur: Identitet, makt og endring i politiet*. Trondheim:

Akademika forlag.

Johannessen, K.S. (2013) Tause kunnskaper i nytt lys? Viktige ansatser og nye bøker innenfor feltet, *Norsk filosofisk tidsskrift*, 48 (2), s 144–154.

Justis- og beredskapsdepartementet (2019) *Handlingsplan mot voldtekt: 2019-2022*. Oslo: Justis-og beredskapsdepartementet.

Kassah, B.L.L. (2007) Tillit og kontroll i det nye arbeidslivet, *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 48(4), s. 579–590. Tilgjengelig fra: https://www.idunn.no/file/pdf/33216209/tillit_i_det_nye_arbeidslivet.pdf (Hentet: 21. april 2020).

Kjelby, G.J. (2015) Bevisrettens grunnprinsipper og hovedregler i straffesaker, i Aarli, R., Hedlund, M. og Jebens, S.E. (red.) *Bevis i straffesaker*. Oslo: Gyldendal Akademiske, s. 79-152.

Kolflaath, E. (2011) Bevist utover enhver rimelig tvil, *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 124 (2), s. 135–196.

Kolflaath, E. og Strandberg, M. (2015) Tre epoker i norsk bevisteori - med særlig vekt på straffeprosessen, i Aarli, R., Hedlund, M. og Jebens, S.E. (red.) *Bevis i straffesaker*. Oslo: Gyldendal Akademiske, s. 33-47.

Kolflaath, E. (2019a) Litt om vitenskapeliggjøringen av etterforskningsfaget, i Sæther, K.E., Stridbeck, U., Torgersen, R. og Kvande, K.A. (red.) *Straff & frihet: Til vern om den liberale rettsstat*. Oslo: Gyldendal, s 435–444.

Kolflaath, E. (2019b) Hypoteser i etterforskningsplaner, i Olsvik, E.H. og Risan, P. (red.) *Etterforskning under lupen*. Oslo: Politihøgskolen.

Kuhn, T.S. (1996) *Vitenskapelige revolusjoners struktur*. 2 utg. Oslo: Spartacus Forlag AS.

Kvale, S. og Brinkmann, S. (2015) *Det kvalitative forskningsintervju*. 3 utg. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Lai, L. (1999) *Dømmekraft*. Oslo: Tano Aschehoug.

Lier, F.T. og Haugerstuen, A.E. (2019) *Fra learning by doing til doing by learning: om profesjonalisering av etterforskningsarbeid*. Masteroppgave. Oslo: Politihøgskolen.
Tilgjengelig fra: <https://phs.brage.unit.no/phs-xmlui/handle/11250/2599940> (Hentet: 7. april 2020).

Lipsky, M. (1980) *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services*. New York: Russell Sage Foundation.

Lomell, H.M. og Neumann, C.B. (2017) Profesjonsblikk som analytisk grep og begrep, *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 1(4), s. 279-283. doi: 10.18261/issn.2535-2512-2017-04-0.

Lomell, H.M. (2018) Investigation or instigation? Enforcing grooming legislation, i Fyfe, N.R., Gundhus, H.O.I. og Rønn, K.V. (red.) *Moral Issues in Intelligence-led Policing*. London: Routledge, s. 43-61.

Lundgaard, J.M. (2019) *Kritisk kunnskap: Meningsdannelse og beslutningsprosesser ved politiets operasjonssentral*. Doktorgradsavhandling. Oslo: Universitetet i Oslo.

MacDougall, C. og Baum, F (1997) The Devil's Advocate: A Strategy to Avoid Groupthink and Stimulate Discussion in Focus Groups, *Qualitative Health Research*, 7(4), s. 532-541.
DOI: [10.1177/104973239700700407](https://doi.org/10.1177/104973239700700407)

MacGuire, M. mfl. (1992) *Assessing Investigative Performance*. Cardiff: University of Wales.

Magnussen, S. (2004) *Vitnepsykologi. Pålitelighet og troverdighet i dagligliv og rettsal*. Oslo: Abstrakt Forlag.

Magnussen, S. (2017) *Vitnepsykologi 2.0*. Oslo: Abstrakt forlag.

Magnussen, S. og Stridbeck, U. (2020) Vurdering av troverdighet: Hva sier forskningen anno 2020?, *Tidsskrift for strafferett*, 20(1), s. 6-17. doi:<https://doi.org/10.18261/ISSN.0809-9537-2020-01-02>.

Magnussen, S. og Teigen, K.H. (2020) Kognitive slagsider og snarveier i vurdering av bevis, *Lov og rett*, 59(1), s. 19-42. doi: <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3061-2020-01-03>.

Manning, P. (1977) *Police Work. The Social Organization of Policing*. MIT Press: Cambridge.

Manning, P. (2007) A Dialectic of Organisational and Occupational Culture, i O'Neill, M., Singh, A. og Marks, M. (red.) *Police Occupational Culture: New Debates and Directions*. Oxford: Elsevier, s. 47–83.

Mason, S. (2017) Software code as the witness, i Mason, S. og Seng, D. (red.) *Electronic Evidence*. London: Institute of Advanced, s. 88-100.

Mason, S. (2017) The presumption that computers are 'reliable', i Mason, S. og Seng, D. (red.) *Electronic Evidence*. London: Institute of Advanced, s.101-192.

Materstvedt, L.J. (2018) *Vitenskap, etikk og politikk*. Oslo: Fagbokforlaget.

Melinder, A. (2015) Vitnebevisets psykologiske fallgruver, i Aarli, R., Hedlund, M. og Jebens, S.E. (red.) *Bevis i straffesaker*. Oslo: Gyldendal Akademiske, s. 481-505.

Mintzberg, H. og Waters, J. (1990) Studying Deciding: An Exchange of Views Between Mintzberg and Waters, Pettigrew, and Butler, *Organization Studies*, 11(1), s.1-6. doi: 10.1177/017084069001100101.

Molander, A. og Terum, L.I. (2008) Profesjonsstudier- en introduksjon, i Molander, A. og Terum, L.I. (red.) *Profesjonsstudier*. Oslo: Universitetsforlaget AS, s. 13-27.

Morgan, G. (1998) *Organisasjonsbilder: Innføring i organisasjonsteori*. 1 utg. Oslo: Sage Publications.

Morris, B. (2011) History of criminal investigation, i Newburn, T., Williamson, T. og Wright, A. (red.) *Handbook of criminal investigation*. New York: Routledge. s. 628-650.

Mortvedt, O.M. (2016) *Sammen produserer vi bedre saker*. Tilgjengelig fra: <https://www.politiforum.no/artikler/sammen-produserer-vi-bedre-saker/387503> (Hentet: 12. mai 2020).

Murrell, A.J., Stewart, A.C. og Engel, B.T. (1993) Consensus Versus Devil's Advocacy: The Influence of Decision Process and Task Structure on Strategic Decision Making, *The Journal of Business Communication*, 30(4), s. 399–414. doi: 10.1177/002194369303000402.

Myklebust, T. (2010) Politiavhør som metode, i Myklebust, T. og Thomassen G. (red.) *Arbeidsmetoder og metodearbeid i politiet*. Oslo: Politihøgskolen.

Myhrer, T. (2001) Etterforskningsbegrepet: avgrensning, vilkår, roller og ansvar, *Tidsskrift for strafferett*, 1(1), s. 6-30.

Myhrer, T. (2015) *Kvalitet i etterforskningen: Særlig om påtaleansvarliges rolle og betydning*. Oslo: Politihøgskolen.

Myhrer, T. (2018) «Politiarbeid på stedet» – styrker og svakheter, *Tidsskrift for strafferett*, 18(4), s. 316–326. doi: 10.18261/issn.0809-9537-2018-04-07.

NESH: De nasjonale forskningsetiske komiteene (2016) *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. 4. utgave. Oslo: Oktan Oslo AS.

Newburn, T., Williamson, T., og Wright, A. (2007) *Handbook of Criminal Investigation*. United Kingdom: Taylor & Francis Ltd.

Nortvedt, P. (2008) Profesjon og paternalisme, i Molander, A. og Terum, L.I. (red.) *Profesjonsstudier*. Oslo: Universitetsforlaget AS, s. 251-260.

NOU 2009:12. *Et ansvarlig politi: Åpenhet, kontroll og læring*.

NOU 2017:5. *En påtalemyndighet for fremtiden: Påtaleanalysen*.

Olsen, P.I. og **Sjøtrø, A.** (2013) *Magefølelse som kunnskapsform. En innsatsleders tilnærming til krevende oppdrag.* Masteravhandling. København: Handelshøyskolen i København og Aarhus Universitet.

Olsvik, E.H. (2013) *Vitenskapsteori for politiet: Tenkemåter i kunnskapsstyrt politiarbeid.* Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Parsons, T. (1972) Professions, i Sills, D. (red.) *Encyclopedia of the Social Sciences*, 12 (1), London: Macmillan Company & the Free Press. s. 536-547.

Paulsen, J.E. og **Simensen, T.K.** (2019) Generalistens rolle i etterretningsstyrt politiarbeid, *Universitetsforlaget*, 6(2), s. 169-181.

Pedersen, F.H. (2019) Avhøret i et fortelleteoretisk lys, i Olsvik, E.H. og Risan, P. (red.) *Etterforskning under lupen.* Oslo: Politihøgskolen.

Pileberg, S. (2016) *Hvordan kan politiet vite om folk snakker sant i avhør? Norske politifolk og dommere mangler kunnskap om hvordan språk kan skille sannhet fra løgn.* Tilgjengelig fra: <https://forskning.no/partner-juridiske-fag-politihogskolen/hvordan-kan-politiet-vite-om-folk-snakker-sant-i-avhor/431998> (Hentet: 11. mai 2020).

Politidirektoratet (2011) *Tilganger til Indicia for personer med liaisonfunksjoner.*

Tilgjengelig

fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/jd/politidirektoratet_vedlegg1.pdf

(Hentet: 10. januar 2020).

Politidirektoratet (2013) *Etterforskningen i politiet.* Oslo: Politidirektoratet.

Politidirektoratet (2014) *Etterretningsdoktrine for politiet.* Oslo: Politidirektoratet.

Politidirektoratet (2015) «*Monika-saken*» *Læringsperspektiver.* Oslo: Politidirektoratet.

Politidirektoratet (2016) *Handlingsplan for løft av etterforskningsfeltet.* Oslo: Politidirektoratet.

Politidirektoratet (2017a) *Masterplan nærpolitireformen.* Oslo: Politidirektoratet.

Politidirektoratet (2017b) *Retningslinjer for bruk av etterforskningsplan.* Oslo: Politidirektoratet.

Politidirektoratet (2017c) *Politiets årsrapport 2017*. Oslo: Politidirektoratet.

Politidirektoratet (2019a) *Kapasitetsvurdering av etterforskningsområdet*. Oslo: Politidirektoratet.

Politidirektoratet (2019b) *Nasjonale rolledefinisjoner med kompetansekrav - etterforskningsfeltet*. Oslo: Politidirektoratet.

Prop. nr. 61 LS (2014–2015). *Endringer i politiloven mv. (trygghet i hverdagen - nærpolitireformen)*.

Påtaleinstruksen (1985) *Forskrift om ordningen for påtalemyndigheten*.

Rachlew, A. (2003) Norske politiavhør i et internasjonalt perspektiv. *Tidsskrift for strafferett*, 4(1), s. 400-439.

Rachlew, A. (2009) *Justisfeil ved politiets etterforskning*. Doktorgradsavhandling. Oslo: Universitetet i Oslo.

Rachlew, A. og Fahsing, I.A. (2015) Politiavhøret, i Aarli, R., Hedlund, M. og Jebens, S.E. (red.) *Bevis i straffesaker*. Oslo: Gyldendal Akademiske, s. 225-254.

Ratcliffe, J.H. (2016) *Intelligence-led policing*. 2. utg. Abingdon: Routledge.

Ravn, I.B. (2008) Mening i arbeidslivet – definition og konseptualisering. *Tidsskrift for ARBEJDSLIV*, 10 (4), s. 59-75.

Regjeringen (2020) *Videreutvikling av politiet*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/lov-og-rett/kriminalitet-og-politi/innsikt/narpolitireformen/videreutvikling-av-politiet/id2398894/> (Hentet: 7. januar 2020).

Reiner, R. (2010) *The Politics of the Police*. New York: Oxford University Press.

Renå, H. (2018) Nærpolitireformen - hvorfor så stor skepsis i politiets egne rekker? i Sørli, L. og Larsson, P. (red.) *Politireformer: Idealer, realiteter, retorikk og praksis*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, s. 261-277.

Riksadvokaten (2012) *Krav til straffesaksbehandlingen i politiet og ved statsadvokatembetene*. Oslo: Riksadvokaten.

- Riksadvokaten** (2015) *Direktiv om bruk av etterforskningsplaner*. Oslo: Riksadvokaten.
- Riksadvokaten** (2016a) *Politiavhør*. Oslo: Riksadvokaten.
- Riksadvokaten** (2016b) *Rapport om "Monika-saken": Enkelte tilrådninger og pålegg*. Oslo: Riksadvokaten.
- Riksadvokaten** (2017) *Rapport om norsk politi og påtalemyndighets behandling av straffesakene mot Sture Bergwall: Riksadvokatens vurderinger, videre oppfølging og pålegg*. Oslo: Riksadvokaten.
- Riksadvokaten** (2018a) *Kvalitetskrav til straffesaksbehandlingen i politiet og ved statsadvokatembete mv. (Kvalitetsrundskrivet)*. Nr 3. Oslo: Riksadvokaten.
- Riksadvokaten** (2018b) *Rapport etter inspeksjon/tilsyn av felles enhet for etterretning og etterforskning - Oslo politidistrikt*. Oslo: Riksadvokaten.
- Riksadvokaten** (2020) *Statsadvokatens kvalitetsundersøkelse 2020: Prioriterte voldtektssaker*. Nr 1. Oslo: Riksadvokaten.
- Runhovde, S.R.** (2017) Taking the Path of Least Resistance? Decision-Making in Police Investigations of Illegal Wildlife Trade, *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 11(1), s. 87–102. doi:10.1093/police/paw026.
- Rønn, K.V.** (2013) Hypoteser og forklaringer i opdagelsesarbeidet, i Hald, C. og Rønn, K.V. (red.) *Om at opdage: Metodiske refleksjoner over politiets undersøgelsespraksis*. Frederiksberg: Samfundslitteratur, s. 222-269.
- Schwenk, C.R.** (1990) Effects of Devil's Advocacy and Dialectical Inquiry on Decision Making: A Meta-analysis, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 47(1), s. 161-176. doi: 10.1016/0749-5978(90)90051-A.
- Simon, H.A.** (1972) Theories of Bounded Rationality, i McGuire, C.B. og Radner, R. (red.) *Decision and Organization*. Amsterdam: North-Holland Publishing Company, s. 161-176.
- Sklansky, D.A.** (2014) The Promise and the Perils of Police Professionalism, i Brown, J. (red.) *The Future of Policing*. London: Routledge, s. 343- 354.

- Sorochinski, M.** mfl. (2014) Interviewing to Detect Deception: When to Disclose the Evidence?, *Journal of Police and Criminal Psychology*, 29(1), s. 87–94.
<https://doi.org/10.1007/s11896-013-9121-2>.
- Stelfox, P.** (2011) Professionalizing criminal investigation, i Newburn, T. Williamson, T. og Wright, A. (red.) *Handbook of criminal investigation*. New York: Routledge, s. 628-650.
- Stemler, S.** (2000) An overview of content analysis, *Practical Assessment, Research, and Evaluation*, 7(17), s. 1-6. doi: <https://doi.org/10.7275/z6fm-2e34>.
- Stolt-Nielsen, H.** (2020) Britisk «superpoliti» sjekket beviser, *Aftenposten*, 2. mai, s. 4-5.
- Straffeprosessloven.** Lov 22. mai 1981 nr 25 om rettergangsmåten i straffesaker.
- Sunde, N.** (2019) Strukturert hypoteseutvikling i etterforskning, i Olsvik, E.H. og Risan, P. (red.) *Etterforskning under lupen*. Oslo: Politihøgskolen.
- Sunde, N.** (2020) Digitale bevis i norske gjenåpningsbegjæringer – kan vi utelukke systematiske feil? *Tidsskrift for strafferett*, 20(1), s. 18-37. doi: <https://doi.org/10.18261/issn.0809-9537-2020-01-03>.
- Svendsen, L.F.H.** (2014) *Objektivitet*. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/objektivitet> (Hentet 19. mai 2020).
- Svensson, L.G.** og Karlsson, A. (2008) Profesjoner, kontroll og ansvar, i Molander, A. og Terum, L.I. (red.) *Profesjonsstudier*. Oslo: Universitetsforlaget AS, s. 261-275.
- Sykes, G.H.** og Matza, D. (1957) Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency, *American Sociological Review*, 22(6), s. 664-670. doi: 10.2307/2089195.
- Thagaard, T.** (2013) *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Tjora, A.** (2010) *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. 1 utg. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Tjora, A.** (2012) *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. 2. utg. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Tyler, T. og **Fagan, J.** (2008) Legitimacy And Cooperation: Why Do People Help the Police Fight Crime in Their Communities? *Ohio State Journal of Criminal Law*, 6 (231), s. 231-275.

Vanebo, J.O., Glomseth, R., Moe, N. og Stigen, M.H. (2018) Politiarbeid på stedet: fra idé til praksis, i Sørli, V.L. og Larsson, P. (red.) *Politireformer: Idealer, realiteter, retorikk og praksis*. Cappelen Damm Akademisk, s. 155-176.

Viskum, B. (2013) Argumentation - at bygge og begrunde en straffesag, i Hald, C. og Rønn, K.V. (red.) *Om at opdage: Metodiske refleksjoner over politiets undersøgelsespraksis*. Frederiksberg: Samfundslitteratur, s. 183-221.

Vrij, A. (2000) *Detecting Lies and Deceit. The Psychology of Lying and the Implications for Professional Practice*. Wiley: Chichester.

Wathne, C.T. (2015) *Som å bli fremmed i eget hus: Politiets opplevelse av mening og motivasjon i lys av nye styringssystemer*. Doktoravhandling. Oslo: Universitetet i Oslo.

Wathne, C.T., Talberg, N., og Gundhus, H.I.O. (2019) *Nærpolitireformen og politiets relasjon til publikum*. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.

Wright, A. (2002) *Policing: An Introduction to Concepts and Practice*. Cullompton: Willan Publishing.

Zhang, L. (2019) *From Standardization to Formality: Unintended Consequences of Police Standardization Reform of Law Enforcement in China*. Tilgjengelig fra: <https://www.repository.law.indiana.edu/etd/66/> (Hentet: 2. april 2020).

Vedlegg

Vedlegg 1: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring

Vil du delta i forskningsprosjektet:

«Etterforskeres bevisvurdering i avhør»?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å studere etterforskeres bevisvurdering i avhør. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Masteroppgavens formål er å svare på forskningsspørsmålet: «Hvordan vurderer etterforskere bevis i avhør?». Her vil det fokuseres på etterforskeres prosedyrer både før, under og etter avhørene, og hvordan dette påvirker deres bevisvurdering. Underproblemstillinger vil være; «hvilke utfordringer tilknyttet skjønnsutøvelse er tilstede i avhøret og hvordan påvirker dette bevisene som fremkommer?», «er det kulturelle forskjeller i praksis, ut fra hvilken politienhet man jobber for, henholdsvis enhet sentrum sammenlignet med et spesialavsnitt?», «kan bevisets verdi påvirkes av måten etterforsker behandler det på før, under og etter avhør?» og «i hvilken grad er dette (hvis det er tilfelle) knyttet til etterforskers skjønn vs. etterforskers bruk av metodikk?». Opplysningene som innhentes vil ikke brukes til andre formål, enn masteroppgaven.

Dette er et forskningsprosjekt i form av en masteroppgave, med omfang på mellom 40 000-70 000 ord. Oppgaven tilsvarer 60 studiepoeng, og er et prosjekt som skal gå over to semestre.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Institutt for kriminologi og rettssosiologi på UIO er ansvarlig for prosjektet.

Helene O. I. Gundhus er vår veileder fra instituttet og prosjektansvarlig. Vi har også et samarbeid med Nina Sunde fra Politihøgskolen i Oslo, og hun er vår biveileder.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Vi er interessert i etterforskere fra enhet sentrum og fra spesialavsnitt, som arbeider med bevisvurdering i avhør, og vil derfor velge ut informanter som fyller disse kravene.

Vi har fått Håkon Berg som kontaktperson i Oslo Politidistrikt, gjennom vår veileder Helene Gundhus. Grete Lien Metlid har hjulpet oss å rekruttere informanter fra spesialavsnittene.

Hva innebærer det for deg å delta?

Metodene vi skal benytte i masteroppgaven er intervju og dokumentanalyse.

Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du stiller opp på intervju. Det vil ta deg ca. 45 minutter. Intervjuet inneholder spørsmål om bevisvurderingsprosessen du som etterforsker foretar før, under og etter avhør. Intervjuet vil tas opp på båndopptaker.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake, uten å oppgi begrunnelse. Alle opplysninger om deg vil bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta, eller senere velger å trekke deg.

Deltakelse vil heller ikke påvirke ditt forhold til arbeidsplassen din eller arbeidsgiver.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Det vil kun være oss og prosjektansvarlig Helene Gundhus, som vil ha tilgang på opplysningene. For å sikre at uvedkommende ikke får tilgang til dataene, skal minnepinnen med båndopptak låses inn i transkriberingsprosessen, og deretter slettes. Aliasen som «“Anna”, enhet sentrum» tildeles informantene allerede i intervjunotatene, så vi vil anonymisere informantene underveis gjennom hele prosessen. Deltakerne vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjonen.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal avsluttes i mai 2020 og alle personidentifiserende opplysninger som ikke er slettet underveis, vil da slettes. Intervjuopptakene vil slettes gjennomgående når de er ferdig transkribert.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Institutt for kriminologi og rettssosiologi (UiO) har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Institutt for kriminologi og rettssosiologi, UiO ved Helene O. I. Gundhus (prosjektansvarlig) på epost: ([REDACTED]) eller telefon: [REDACTED]
- Amanda Vik Andersen (masterstudent ved IKRS) på epost: (a.v.andersen@jus.uio.no) eller telefon: [REDACTED]
- Marte Lie Røtting (masterstudent ved IKRS) på epost: (m.l.rotting@student.jus.uio.no) eller telefon: [REDACTED]
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost ([REDACTED]) eller telefon: [REDACTED].

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig

Helene O. I. Gundhus

Amanda Vik Andersen

Marte Lie Røtting

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet “*Etterforskeres bevisvurdering i avhør*”, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i *et intervju*
- at opplysninger jeg har gitt publiseres (uten at jeg kan gjenkjennes)

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet avsluttes, rundt mai 2020.

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 2: Godkjenning fra NSD

NSD sin vurdering

 Skriv ut

Prosjekttittel

Etterforskeres bevisvurdering i avhør

Referansenummer

639339

Registrert

06.05.2019 av Amanda Vik Andersen - amandava@uio.no

Behandlingsansvarlig institusjon

Universitetet i Oslo / Det juridiske fakultet / Institutt for kriminologi og rettssosiologi

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Helene Oppen Ingebrigtsen Gundhus, h.o.i.gundhus@jus.uio.no, tlf: 41523351

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Amanda Vik Andersen, a.v.andersen@jus.uio.no, tlf: 98862049

Prosjektperiode

01.03.2019 - 20.05.2020

Status

21.05.2019 - Vurdert

Vurdering (1)

21.05.2019 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet den 21.05.2019 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde:

https://nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 20.05.2020.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

Vurdering (1)

21.05.2019 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet den 21.05.2019 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde:

https://nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 20.05.2020.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke behandles til nye, uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20).

NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1 f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og/eller rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Jørgen Wincentsen

Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)

Vedlegg 3: Intervjuguide

Intervjuguide

Innledende spørsmål:

1. Hva legger du i begrepet bevisvurdering?
  - 1.1 Hvordan jobber du med bevis før, under og etter et avhør?
  - 1.2 Tenk på den siste saken hvor dette ble gjennomført. Beskriv og konkretiser hva du gjorde opp imot bevisene; før avhøret, under avhøret, etter avhøret?
2. Hvordan vurderer du hvorvidt bevisene er relevante for straffesaken? Beskriv hvilke faktorer som spiller inn
3. Hvordan vurderer du hvorvidt bevisene er pålitelige? Beskriv hvilke faktorer som spiller inn.
4. Beskriv en konkret sak hvor du foretok en bevisvurdering i avhør
5. Sammenlign hvordan du arbeider med beviset før, under og etter avhøret i et siktet/mistenktavhør med et fornærmetavhør. Er det forskjeller? Beskriv.
6. Sammenlign hvordan du arbeider med beviset før, under og etter avhøret i et siktet/mistenktavhør med vitneavhør. Er det forskjeller? Beskriv.
7. Sammenlign hvordan du arbeider med beviset før, under og etter avhøret i et vitneavhør med fornærmetavhør. Er det forskjeller? Beskriv.

Hovedspørsmål:

Deler av etterretningsdoktrinen som handler om vurdering av informasjon vil være relevant opp imot temaet bevisvurdering.

1. Etterretningsdoktrinen handler blant annet om vurdering av informasjon. Har etterretningsdoktrinen noen funksjon i hvordan du vurderer bevis i forbindelse med avhør?
2. Forholder du deg til etterretningsdoktrinen?
  - 2.1 I så fall, i hvilken grad/ på hvilken måte?
  - 2.2 Hvordan påvirker etterretningsdoktrinen bevisvurderingspraksisen?
3. Hvilken rolle spiller etterforskningsplanen inn på hvordan dere jobber med bevisene i et avhør?

4. Bias vil spille en rolle opp imot bevisvurdering på mange plan (bias hos etterforsker, bias hos den som avhøres, begge deler er relevant opp imot bevisverdi). Hvordan tar dere hensyn til dette?
  - 4.1 Vet du noe om forskjeller/ likheter mellom hvordan dere jobber med bevisvurdering, kontra hvordan en politistasjon jobber med det?
5. Hvordan påvirker standardisering av noen type saker, bevisvurderingen i disse sakene?
6. Hva anser du som bevisvurderingens idealtilstand?
  - 6.1 Opplever du er sprik mellom ideal og praksis?
  - 6.2 I så fall hvordan?
7. Har etterforskning på stedet påvirket kvaliteten på bevis (som det skal avhøres om)?
8. Hvor mye rom er det for eget initiativ i bevisvurdering?
  - 8.1 Hvilken rolle har skjønn, magefølelse eller intuisjon i bevisvurderingen?

Avsluttende spørsmål:

1. Tanker om veien videre, og om hvordan bevisvurdering vil fungere i fremtiden?
2. Er det noe konkret du ønsker å ta opp ved bevisvurderingspraksisen, som vi ikke har gått gjennom?